

T. Arghezi—portret
în ulei de Camil
Ressu, păstrat în co-
lecțiile Muzeului de
artă al
R. S. România.

**Coperta și prezentarea artistică:
VICTOR MAȘEK**

Tudor Arghezi împlinește o sută de ani!

Cum, atunci când s-a stins, n-avea o sută de ani? Îmi pare că Tudor Arghezi a avut totdeauna, în furtunoasa lui junețe dar și la crepuscul, măcar o sută de ani, într-att se învățase inima să-l simtă în preajmă, vechit cu înțelepție ca o rădăcină de arbore izbucnită din lut și ivită vederii. Ori ca o piatră — sigur ca o piatră — lustruită de apele ploilor și de fulgere, roasă de mișcarea luceferilor, răsfrântă în conturile ei aspre.

Așadar, întâiul centenar Arghezi.

Sînt unul dintre numeroșii pămînteni despre care s-ar putea spune cu făloasă vorbă proastă că «l-a cunoscut», acum când stringem cu pioșenie «răsipurile» lumești ale trecerii poetului prin lumea ce l-a îngăduit și pe care a îngăduit-o.

Dar nu trăim decît primul centenar Arghezi. O să avem răbdarea (argheziană), adică răbdarea vîntului, ierbii și ploii și cu fiecare nou centenar ne vom apropia cu dragoste și recunoștință de Arghezi al nostru, cel ce n-a ajuns să fie popă fiind Domnia Sa, încă de pe Cumnă zeu dac, iluminat de diminețile unei țări nemuritoare...

Arghezi a împlinit o sută de ani?

Cum să împlinească o sută de ani un bărbat cu brațele milenare?

George Tomozei

859.009

M30

MANUSCRIPTUM

2/1980 € (39) ANUL XI

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE

M MUZEUL LITERATURII ROMÂNE M

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

DIRECTOR

AL. OPREA

COLECTIV EDITORIAL

ADRIAN BOTA, DIANA CRISTEV, NICOLAE FLORESCU,
RUXANDRA MIHĂILĂ, MANUELA TĂNĂSESCU

SECRETARIAT DE REDACȚIE

ION TOMESCU (secretar principal) și EUGEN DANDESCU

Documentele, însoțite de fotocopii, se primesc pe adresa redacției,
str. Fundației nr. 4, sectorul I, București, telefon: 50 20 96

*
Cititorii din străinătate se pot abona adresându-se la ILEXIM, Departamentul Export-Import
Presă, P. O. Box 136—37— telex: 11226, București, str. 13 Decembrie, nr. 3

Biblioteca Jud. Huned. Buc.
SALA DE LECTURĂ

All rights reserved
Toate drepturile rezervate

Tiparul — Întreprinderea poligrafică „13 Decembrie 1918”

223.609

SUMAR

5—7 **Vatră, dor, doină** (Editorial de *Mihai BENIUC*)

« ... eternii noștri păzitori ai solului veșnic... »

Tudor ARGHEZI

8 « ... flacdră fără stingere » (Tabletă de *Laurențiu FULGA*)

I. Ipostaze

- 9—12 Din istoria unor manuscrise (Prezentare de *Mitzura ARGHEZI*)
9—16 *Logodnă, Fructele anului, Cititorule, Catrene și distihuri, [Păcăld I], [Păcăld II], Păcăld în Cizmigiu, [« Prognatd, doamna Doctor... »], Agricultură... și alte versuri*
17—19 *Psalm, Daruri de toamnă, [Ce așteaptă plugarul], Dunga și Jia, Ciinele* — pagini de proză
20—21 *Memoriu către Al. Mavrodî* — un original proiect ziaristic (comunicat de *Florica ICHIM*)
22—34 *Dodi-Podi* — experiment dramatic
35—36 *Domnul Slaveș, Schitul Icoana* — tablete cenzurate
37—39 *[Parenteze]* — cugetări
37—39 Arghezi la întâiul centenar... (Post-scriptum de *Gheorghe TOMOZEI*)

II. Corespondență

- 40—55 Către *Camil PETRESCU*; *N. M. CONDIESCU*; Direcția Teatrului Național din Craiova; *C. SERIENESCU* (comentată și adnotată de *Florica ICHIM, Pavel ȚUGUI, Tiberiu PENȚIA* și *Constanțina BREZU*)

III. Echivalențe

- 56—58 *Dimineața (Matin); Ucigă-l toaca (Malin)* — în tălmăcirea *Luciei Dem. BĂLĂCESCU* (Însemnare introductivă de *Mihai RĂDULESCU*)

IV. Inscriptii omagiale

- 59—62 *Lui Arghezi îi dedică volumele lor: Felix Aderca, M. Ralca, G. M. Zamfirescu, Octav Șuluțiu, Adrian Maniu, Emil Botta, Maria Tereza Leon, Rafael Alberti, Yannis Ritsos, Claude Sernet, Vasko Popa, Paul Celan* (Semne pe cărți descifrate de *A. A. BASARAB*)

V. Arhivă sentimentală

- 63—65 *Maria BANUȘ*: Coco și o debutantă; *Ion BIBERI*: « ... prin toate primenirile cugetului și simțirii... »; *Radu BOUREANU*: Durata argheziană („Biletele de papagal” în evocarea unor foști colaboratori)

Dacica

Teofil LENARTOWICZ

- 66—72 *Dacia* — poem (Versiune românească, prefată și note de *Mihai MITU*)

B. P. HASDEU

- 73—75 *Inelul și năframa*—V (Prezentare de *Stancu ILIN*; traducere de *Natalia PROTOPOPESCU*)

SUMAR

Nic. DENSUSIANU

- 76-81 *Începuturile artei militare la Carpați și Dundrea de jos* - V (Preambul de I. OPRÎȘAN)

Măștile prozei

Hortensia PAPADAT-BENGESCU

- 82-84 Un alt fragment din «Fetița» (Dimitrie STAMATIADI)
84-93 [În orașul provincial] - pagini de roman

Maioresciana

Titu MAIORESCU

- 94-97 În intimitatea teoreticianului (Comentariu de Victor Ernest MAȘEK)
96-101 «O mare regulă de stil, singura: claritatea!» - aforisme
102-103 Sfaturi către o debutantă (Cuvint înainte de Flaviu SABĂU)
103-104 «... crîmpire de idei asupra poeziei...» - o epistolă către Ana Conta
105-106 Corespondență diplomatică (comunicată de Nicolae CIACHIR)
107-111 «... interpretul fidel a tot ce privește țara noastră...» memorii și acte

Centenar

Mihail SADOVEANU

- 112-114 «... o datorie pentru semenii mei...» - mărturii epistolare (adnotate de Maria BECEANU)

Dosarul unei existențe

Al. ODOBESCU

- 115-116 «Gîlceava» scriitorului cu arhiviștii (Marin BUCUR)
116-119 «Membru la Comisia documentală» - petiții și contrapetiții

Per aspera ad astra

Camil PETRESCU

- 120-126 De la prototipuri la personajele romanului *Patul lui Procust* (Liviu CĂLIN)

«Lumea prin care am trecut»

Ioan SLAVICI

- 127-128 Mărturii peste timp (Argument de Pompiliu MARCEA)
128-134 «...tatii îi plăcea munca înainte de orice...» - amintiri de Ioan Marcel SLAVICI
134-135 Preocupări filologice (restituite de D. VATAMANIUC)
135-136 XV. Interpunctuațiunea - file dintr-o gramatică pierdută

Jurnal

Tudor VIANU

- 137-140 Din registrul ideilor gingașe (Mihaela CONSTANTINESCU-PODOCEA)
138-145 «...invitați la sinceritate...» - pagini intime și memoriale

SUMAR

Epistolar

Mihail KOGĂLNICEANU

- 146—152 * ... am nevoie să te am lângă mine... » — Confesiuni din ultimii ani de viață (Preambul de Ion M. KOGĂLNICEANU)

File de album

Ion PILLAT

- hors-texte Reprezentant al României la Conferința de pace de la Versailles (Fotografii-document comentate de Barbu CIOCULESCU)

Luminile rampei

Liviu REBREANU

- 153—154 Traducător din literatura maghiară (D. IVĂNESCU)
155—161 *Ofițerul de gardă* — comedie de Franz MOLNAR (fragment)

Scriitori români în arhive străine

Panaït ISTRATI

- 162—169 În corespondență cu Jean-Richard BLOCH — IV (transcriere și traducere de Al. TALEX)

Scriitori străini în arhive românești

Mark TWAIN

- 170—171 Un autograf în biblioteca « V. A. Urechia » din Galați (Prezentare de Nedelcu OPREA și Paul PĂLTĂNEA)

Idei, oameni, fapte

Panaït ISTRATI

- 172—173 *Tot Tazlăul, toți Iașii, ... s-au deșteptat în mine ! »* — epistolă către I. I. Mironescu (Comentariu de Ilie DAN)

Meridiane

N. IORGA — Eufrosina DVOICENCO

- 174—178 Fascinația modelului — (acte și documente relevate de Dan SIMONESCU)

Document în replică

Tudor ARGHEZI

- 179—186 Alt recurs la biografie (documentar de Constantin POPESCU-CADEM)

- 187—189 *Fișier bibliografic • Iconografie*

- 190—191 Sumar comentat (engleză, franceză, germană, rusă)

ANIVERSAREA A 2050 DE ANI DE LA CREAREA PRIMULUI STAT DAC CENTRALIZAT ȘI INDEPENDENT VA CONSTITUI UN MARE PRILEJ DE INTENSIFICARE A EDUCAȚIEI PATRIOTICE, REVOLUȚIONARE A TINERETULUI, A TUTUROR CETĂȚENILOR. CINSTIND MARILE EVENIMENTE ALE ISTORIEI NEAMULUI NOSTRU, PE MARI NOȘTRI ÎNAINȚAȘI ȘI FAPTELE LOR DE GLORIE, OAMENII MUNCII DIN ÎNTREAGA ȚARĂ, FĂRĂ DEOSEBIRE DE NAȚIONALITATE, STRÎNS UNIȚI ÎN JURUL PARTIDULUI ȘI AL SECRETARULUI SĂU GENERAL, TOVARĂȘUL NICOLAE CEAUȘESCU, VOR ACȚIONA CU TOATĂ ENERGIA ȘI CAPACITATEA LOR DE CREAȚIE PENTRU A FACE DIN ROMÂNIA O ȚARĂ PUTERNICĂ ȘI ÎNFLORITOARE, PENTRU FĂURIREA NOII ISTORII A PATRIEI, A ISTORIEI SALE SOCIALISTE ȘI COMUNISTE.

Din Hotărîrea Plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 26—27 octombrie 1977 cu privire la aniversarea a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent.

Vatră, dor, doină

Cîteva rînduri în care să vorbesc despre trei dimensiuni fundamentale ale poporului român: Independența țării, dragostea de pămînt și libertatea națională a neamului, le-aș începe cu trei cuvinte — vatră, dor și doină, un triptic verbal definitoriu pentru personalitatea noastră. Cuvîntul vatră, de origine străveche, cuprinzînd o largă familie de înțelesuri și de întrebuițări, care nu se mai găsește decît la albanezi, probabil o semînție tracică; cuvîntul dor, de origine latină, propriu-zis romană, nu are o familie cu înțelesuri mai puțin bogată și e prezent în cîntec și-n vorbire și-n cîntec la tot pasul; iar doină, identificabil la unele popoare de noi îndepărtate, dar

«Aerul liber al munților și, mai ales, libertatea rîvnită au unit în curînd cele două neamuri într-un popor...»

B. P. HASDEU

probabil din aceeași preistorică spiță, este și mai vechi, avînd chiar la noi, sub diferite forme, ca doina (Vezi Eminescu), aino-doina (refren), ana-dana (la polonezi), Doina (nume de fată la lituani).

Cele trei cuvinte fac parte din rădăcinile inextricabile ale poporului român, din așufia sa materială și spirituală, din patriotismul său, din cîntecul său, din afectivitatea și legătura sa cu pămîntul acestei țări și cu istoria sa multimilenară pe aceleași plaiuri.

Românului i-e dor de vatra sa unde-și poate cînta slobod doina, să stea la foc și să asculte de isprăvile lui Făt-Frumos în luptă cu zmeii și cu balaurii și de Ileana-Costnzeana, simbol al idealului său de frumusețe a vieții.

Există oare vr-un român care să nu cunoască tilcul adînc al acestor cuvinte și să nu le întrebuințeze pe toate fețele lor briliante? Sînt convinși că nu. Iată de ce mă simt scutit de o argumentație istorico-filologică.

Dealtfel, nu aceasta mi s-a cerut. Dar mă simțeam obligat să amintesc rădăcinile străvechi ale etnicității noastre daco-romane și încă mai vechi.

Căci pe aceste plaiuri, cu 2050 de ani în urmă, regele Buerebista, reunind toate triburile geto-dace (o unică gînte în esență) a înființat primul stat unitar și independent, Dacia, stat respectat de populațiile vecine, inclusiv de imperiul temut al romanilor. Și nu în zadar, căci dacii după Herodot, părintele istoriei, erau cei mai viteji dintre toate neamurile semînzîtor trace la sud de Dunăre și la nord de Carpați, exîinși către răsărit și către apus. Era un popor nu numai viteaz și stabil, ci și cu o cultură proprie, despre care arheologia aduce noi și noi dovezi de așezămînte, de construcții religioase, de tot felul de unelte și obiecte casnice și care avea legături de schimburi multiple cu grecii și cu romanii, pe lîngă dese războaie cu vecinii barbari și nomazi. Căci ei înșiși nu și-au părăsit nici în cele mai grele timpuri locurile strămoșești.

Dacă regele Decebal, după războaiele cumplite de la începutul celui de-al doilea secol al erei noastre, a fost cu mari vărsări de sînge înfrînt, este nu numai datorită superiorității numerice și militare a legiunilor gloriosului împărat Traian ce a trecut în Dacia din sudul Dunării romanizate, ci și a presiunii crescînde a popoarelor barbare

«Pentru că nimic nu există în lume
ce n-are o cauză începătoare și un
timp de începere. E o cesticie de
cultură de-a le ști toate acestea, de-a ține seama
de ele, de-a avea simț istoric.»

M. EMINESCU

dimprejur, ce avea să însemne peste vr-o două secole și începutul prăbușirii imperiului roman, mai ales în partea de apus.

Dacia a fost învinsă și colonizată, reclădită și exploatată, iar pentru marile ei bogății, mai ales în aur de mult învidiat, numită Dacia Felix. Limba romană s-a impus autohtonilor, din cauza numeroasei populații ce s-a stabilit pe pământul țării fără ca vechiul substrat al limbii dace să dispară fără urme trainice, nici azi complet studiate.

Cînd mai tirziu împăratul Aurelian, ca să-și fortifice granița la sud de Dunăre, a părăsit administrativ provincia romanizată, majoritatea populației romane și autohtone nu l-a urmat, ci a rămas pe vechea ei vatră în bugetul codrilor și-n stînul munților, fără să cedeze nici năvălitorilor germanici, nici hunilor. Nu se îndurau să-și piardă străbuna vatră.

E ceva analog cu ceea ce s-a întîmplat după dictatul lui Hitler de la Viena, din anul 1940, cu nordul Transilvaniei. Românii nu și-au părăsit casele și pămînturile în fața armatelor lui Horthy, ci au rămas pe loc, — fie ce-o fi!

Iată unde trebuie căutată dîrzenia acestui popor, în apărarea, nu o dată cu arma în mînă, în răscoalele și revoluțiile sale sub jugul oricărui împărății, pentru unire, neatîrnare și suveranitate națională. Iar toate acestea, în cursul veacurilor, au fost dobîdite prin lupte grele pe glia scăldată în sînge.

Din timpuri străvechi popor de agricultori și oieri, nu și-a uitat niciodată limba și vatra, nici idealurile sfînte de libertate, suveranitate și independență.

Iar după al doilea război mondial, odată aceste idealuri realizate, Dacia Felix de odinioară a devenit România socialistă înfloritoare pe drumul către comunism în frunte cu Partidul ei, sub tricolor și sub steagul comuniștilor. Vatra, doina și dorul de fericire și dreptate pentru toată lumea muncitoare: Asta stă scris pe flamura comunismului.

Mihai BENIU

TUDOR ARGHEZI

«...ETERNII

...rile ei spirituale. S-a dovedit că multe ale condiției umane sint pieritoare, dar niciodată conștiința care se continuă din veac în veac prin cuvint. Și dacă de la cuvintul dintâi care s-a

NOȘTRI

justifica. Fiindcă miracole de acest fel se transfigurează în cărți, și cu aceste cărți pe palme, precum voievozii cu minăstirile lor, mergem spre întâmpinarea nemuririi. Au fără-ndoială

PĂZITORI

tricii își datorează nemurirea și cărților supreme din bibliotecii. Să dăm deci lucrurilor curente ce este al lucrurilor curente, dar să nu uităm că sudoarea cărturarilor se preschimbă în

AI SOLULUI

celor mari dinainte, pentru că numai așa se vor îndreptăți toate speranțele de mai bine și de luminoasă omenie ale României întregi. Tudor Arghezi devine, astfel, punct de

VEȘNIC...»

depășind limita efemerului, se înscrie în durata destinului național.

Nici o istorie, oricât de obligată ar fi nevoii de pline și de oțel, nu se poate lipsi de valo-

rostit pe românește, sunind cum va fi sunat, s-a ajuns la neasemuitul Arghezi, înseamnă că permanența noastră, aici, are prin ce miracole se

însemnătate grîul pe care-l însămințăm și zidurile pe care le zidim, pentru ocrotirea ființei noastre cotidiene, dar ființa pa-

tricii își datorează nemurirea și cărților supreme din bibliotecii. Să dăm deci lucrurilor curente ce este al lucrurilor curente, dar să nu uităm că sudoarea cărturarilor se preschimbă în flacără fără stingere. Să învățăm deci a ne regăsi cu fiecare faptă a noastră în cugetul și-n simțirea

celor mari dinainte, pentru că numai așa se vor îndreptăți toate speranțele de mai bine și de luminoasă omenie ale României întregi. Tudor Arghezi devine, astfel, punct de sprijin, adaus atitor nenumărate puncte de sprijin din trecut, pentru o lucrare care,

În grădina din Mărtisor, în timpul filmărilor la Prisaca, aprilie 1958.

Laurențiu FULGA

IPOSTAZE

POEME, CATRENE, DISTIHURI

Logodnă

N-am nimic decât inima:

Ți-o dau.

Am un bordei în pădure, cu căprioare:

Te primesc în el.

Am un pat de frunze

Te învelesc în el.

*N-am bijuterii de purtat la gât și sîni. Dar îți dau toate stelele cerului
că sînt ale mele.*

Te voi purta în carul mic prin pădure și în carul mare în toată lumea.

Îți voi da șiragurile de briliant și brățări de luceferi.

Desen în tuș de
Eugen Drăguțescu.

DIN ISTORIA UNOR MANUSCRISE

PENTRU NUMĂRUL DE FAȚĂ AL REVISTEI „Manuscriptum”, care omagiază memoria lui Tudor Arghezi, la împlinirea a o sută de ani de la naștere, am pus la dispoziție texte, fotografii și desene inedite aflate în arhiva familiei.

Din propriile-i mărturisiri știm că a început să scrie de la vârsta de 16 ani. De atunci a fost prezent continuu, în presa cotidiană și în revistele literare, pe o perioadă de peste 70 de ani.

În unele articole Tudor Arghezi vorbește de legătura strinsă care există între literatură și gazetărie. Că una împrumută celeilalte ceea ce are mai caracteristic, și amîndouă beneficiază reciproc și recomandă ca un scriitor să-și înmoaie pana cît mai des în călimara gazetarului.

Dacă parcurgem astăzi cele aproape 150 de ziare și reviste la care a colaborat între anii 1896—1967, remarcăm prodigioasa sa activitate

literară. Îl găsim uneori prezent în aceeași publicație cu mai multe articole, sau semnînd în aceeași zi două-trei articole la diverse cotidiane sau periodice. Și astfel s-a constituit o impresionantă arhivă literară, în care s-au adunat mii de pagini de proză, de publicistică și de versuri. Cele mai multe dintre ele au fost cuprinse în seria de *Serieri*, ediție alcătuită și definitivată de Tudor Arghezi, care a ajuns la volumul 31, incluzînd pînă acum peste 9200 de pagini, ediție ce continuă să fie tipărită la editura „Minerva”.

Am căutat ca textele ce se publică în paginile revistei să fie cît mai diferite.

Viața lui Tudor Arghezi a fost o viață de muncă dîrză, de zi și noapte, fără odihnă, cu o înaltă conștiință și răspundere față de cuvîntul pus pe hîrtie. Undeva nota:

Mai am pentru tine, departe, departe o salbă de
luni: pentru ziua nunții.

Și mai am ceva pentru tine, inima.

Ia-mi-o și poart-o pe sîni, să joace pe fița
pruncilor noștri, care vor veni din umbră și lumină.

Fructele anului

Caisele

Pomii din grădina mea
Dau gogoși de catifea
Gheme, vată, mingi de ață,
Borangicuri de dulceață.

Cireșile

Cîte două, trei
Părechi de cercei.
Mărgăritare
De coacăză mare,
Puși călare
La urechia ei.

Logodnă

N-am nimic decît inima
Te-o dau.

Am un lăudri în pădure, un căprioară.
Te primesc în el.

Am un pat de fruze
Te înveler în el.

N-am (bucurii de pantof la gît, și zîni dar cî
tate sticle anului că sînt ale mele -
Te voi purta în canal sau prin pădure și în
canal mare în toate lucrurile
Îți voi da brățările și rugurile de lăcșor, brăț
de lăcșor.

Mai am pentru tine, departe, departe o salbă de
luni: pentru ziua nunții.
Și mai am ceva pentru tine, inima.
Ia-mi-o și poart-o pe sîni să joace pe fița
pruncilor noștri, care vor veni din umbră și lumină

«Scriitorii.

Exigenți față de sine pînă la intoleranță.

Evitarea compromisului cu sine.

Aruncarea manuscriselor multe la coș.

Așteptare negrăbită. Răbdare.»

1. În grupajul de versuri intră următoarele:
Logodnă, versuri dedicate indirect Paraschivei,
și scrise în jurul anilor 1960.

Cîntorule, poezie scrisă probabil în anul 1943,
destinată ca prefată a volumului *Una sută una
poeme*, apărut în 1947, dar nu a mai fost inclusă
în acest volum deoarece T. Arghezi a socotit că
nu mai corespunde contextului postbelic.

Agricultură și Fructele anului, amîndouă scrise
pe aceeași filă, aparțin anilor în care grădina
din Mărțișor începea să dea prinosul roadelor ei.
Fructele anului, după cum indică autorul, trebuia
să alcătuiască un calendar «pe luni», al poame-

lor. Cele pe care le încredințăm acum tiparului
aparțin lunii «Iunie».

Păcală în Cîșmigiu, ca și celelalte două poezii
fără titlu, dar al căror personaj este «neaoșul
nostru Păcală» sînt scrise în anul 1928.

Catrene și Distihuri, cît și poeziile de șase
versuri, fără titlu, nu au fost date. Acest fel
de a-și nota în cîteva versuri idei, impresii
sau întâmplări se întîlnesc adesea în manuscrisele
lui T. Arghezi.

2. Domnul stareș și Schitul Icoana sînt două
pamflete din anul 1943, ce urmau să apară la
ziarul „Informația zilei”. Cenzura intervenise
cu creion roșu, în textul primului articol, supri-
mind mai mult de jumătate din el. Pe cel de al
doilea, Schitul Icoana, s-a aplicat ștampila
«cenzurat» pe unele paragrafe și cuvinte ce nu
trebuiau tipărite. Autorul a refuzat să le publice.

Cititorule

Desen în creion de
C. Renu, din 1911.

Să nu se mire ochii tăi să vadă
Că-n cartea asta totul e tăgadă
Și înfruntare și vinovăție.
Așa cum e și-e hotărâtă fie
Dar de durere, grije și frăție,
Celui flămînd, înspăimîntat și rob,
Scrisă cu sînge, bob cu bob,
Și cîte-odată-amestecat
Cu stropul de mocirlă și scuipat.
De-așișderi, hărăzită și-e și fie
Celui pizmaș, bolnav de lăcomie.
Cerneala uneori otrăvitoare
Poate că ustură și doare
Însă din scîrbă ori din desnădejde
Muștrarea cugetului crește.

Am înjghebat-o-n stihuri, la-nîmplare,
Cum a ieșit pripită, alături de tipare,
Ca să o strîng în scurt
Și să o simți mai bine și s-o auzi și surd.
O poți începe de-orîșiuunde
Că paginile sînt rotunde,
Ca niște ouă, nelegate între ele,
Decît cu umbra, cum ar fi la stele.
Virîți pînă la gură în lătură

Aceste două pamflete au fost incluse de T. Arghezi în sumarul volumului 32, din seria *Scrieri*, aflat sub tipar.

3. Povestirea *Cîinele* este datată: 6 iulie 1952, cu mențiunea între paranteze *Spital*. Este vorba de Spitalul Bucur unde Tudor Arghezi a fost internat în acel timp de mai multe ori, fiind și spitalul cel mai apropiat de Mărțișor. Cealaltă povestire *Dunga și Jia*, așa cum reiese din context, este scrisă tot în anul 1952. Ceea ce interesează în plus sînt precizările pe care le face cu privire la originea gorjană a tatălui său.

Aceste două proze vor fi incluse într-un volum de povestiri inedite, *Cartea animalelor*, în pregătire.

4. Dintre proiectele și manuscrisele neterminate face parte și piesa intitulată *Dodi-Podi*,

piesă în trei acte, dar căreia îi lipsește lina actului doi și actul trei.

Piesa a fost începută înainte de 1940 și răm. în acest stadiu.

5. *Daruri de toamnă* și *Psalm*, două poeme proză sînt distanțate mult în timp una de cealaltă. Prima este scrisă în 1935, iar *Psalm* în anul 19

6. Am denumit *Parenteze*, pornind de la titlul unui volum ce urmează să apară din seria *Scrieri*, asemănătoare cu *Parentezele* din volumul menționat, gîndurile și reflecțiile cu aspect artistic pe care le publicăm aici.

Unele dintre ele sînt scrise în limba franceză.

7. Încredințăm tiparului o carte poștală și scrisoare ale lui Nae Theodorescu, tatăl lui Tudor Arghezi. Amîndouă sînt expediate din Pitești: una în 1915 și cealaltă în 1921. În final scrisorii sînt pomenite două nume: An

Să ne mai pese de literatură?
 Ne pasă
 De laba neagră care ne apasă,
 De timpul negru, de-astăzi și de mâine,
 De inima care svîcnește-n pîine,
 De sufletele din pămînt.
 În fiecare casă-i un mormînt
 Și un coșciug subt fiecă saltea.
 E suferința ta și-a mea
 Și-a tuturor celor pe care-i prinde Hiena
 Și-i tăvălește-n sînge prin Ghehena.
 Marior tăcut al vremii de solie,
 De lepădare și de silnicie,
 Ca tine, cititorule, și-ai tăi,
 Trezit între lingăi și-ntre calăi,
 Apropiatul meu cît și streinul
 Îmi caută tristețea și suspinul.
 Tovarăși împreună de iscoadă,
 S-audă gîndul și să-l dea dovadă,
 Dar, pe furiș, de-a nu simți nici vîntul.
 Mi-am îngăimat, cum am putut cuvîntul.
 Parcă și vîntul e spion
 Că trage cu urechia la geam și la oblon,
 Și-și fine suflul să asculte cine
 Vorbește, sufletul sau îngerul, cu tine?
 Semenul tău, strivit și el,
 Ia parte la prigoană și măcel.
 Simbria-l face gîde și dușman

și Eliazar. Anela nu este alta decît Paraschiva, căreia familia îi spunea uneori așa. Eliazar este primul copil al lui Tudor Arghezi.

8. Reproducem două cărți de vizită: una a lui Nae Theodorescu și cealaltă a celei de a doua soții a lui Nae Theodorescu, Zoe N. Theodorescu. Ambele cărți de vizită sînt datate din 1904. Zoe Theodorescu este una și aceeași persoană cu Anastasia N. Theodorescu.

Alăturat publicăm și o înștiințare expediată lui T. Arghezi de parohia Ciobani, sat alăturat de Cărbunești, astăzi integrat viitorului oraș Cărbunești, care ne vorbește de Anastasia (Zoe) N. Theodorescu în calitate de cititoră.

Inscripția păstrează numele ei și al soțului, amintirea fiindu-le păstrată în memoria locuitorilor satului Ciobani, care îi denuneau «părinții satului». Această este o mărturie că familia

N. Theodorescu ținea să nu se rupă de locurile de unde se trăgea din Gorj, și unde a locuit un timp.

9. Desenele reproduse aparțin pictorilor Ressu, Palady, Iser, Steurer, Drăguțescu, Cornescu. Unele din ele trebuiau să ilustreze volumele de versuri ale lui Tudor Arghezi.

10. Se reproduc, de asemenea, diverse fotografii aparținînd unor epoci cît mai diferite din biografia tatălui meu. Fiecare din ele este însoțită în paginile de față de explicații asupra împrejurărilor în care a fost făcută.

Mizura ARGHEZI

Desen în cerneală de
 Mizura, mai 1967.

Că-i orășan, că e țăran,
Și vânător de oameni.
El te-a vînat
Pe uliți, în biserică și-n pat.
Cînd luna-mbracă țara în horbote-argintii
Vine o haită de stafii,
Te fură și te leagă pe tăcute.
Un dric te ia și duce-n potecile pierdute
Și nu mai știe nimeni de tine niciodată.
Surghiunul tău se-ntinde ca o pată
Mînjindu-ți casa-ntreagă
Gonită de la vatră și pribeagă.
Ș-alt rînd de cerșetori și cerșetoare
Sporește gloata celor care
Bătrîni, copii, femei,
Cerșesc pe la răspîntii de la săraci ca ei.
Din om în om, din casă-n casă
Poliția e-ntinsă ca o plasă
Urzită din frînghie sau moale, de mătăasă.
Păianjenul așteaptă să te muște
Și spînzură pe semeni de fire, ca pe muște,
Umflat, flocos, cu ochii înflăcărați de pradă
Și lacom să apuce-n rețele lumea toată.
În fiecare clipă de timp, norod și țară
Trăiesc în jungla neagră din vîrsta terfiară.
Păduche de gorilă, păianjenul și-a-ntins
Pînă la cer urzeala, crezînd că l-a cuprins,
După ce spurcăciunea, suind pe cruce, sus,
Prin rănile deschise a supt și din Iisus.

Prietenii stau prin preajma ta la pîndă
Cum ar putea mai bine să te vîndă,
Căci pîra li-i plătită cu dobîndă.
Ți-e teamă și de frate
Să nu te dea cu mîinile legate.
Și noaptea, chiar în noaptea Învierii,
Se-opresc la poartă duba și hingherii.
În toată noaptea cîte-o turmă
De-ai noștri pier în gol și fără urmă.
Din patru trei zăceau în pușcării
Din zece opt nu mai sunt vii.
Ne-a mai rămas în țară credincios
Cîinele singur, teafăr la miros.
El simte-n ceață prietenul și ruda,
Călcînd tiptil cu pasul și șoaptele lui Iuda.

Desen în crelon de
C. Reșu, același an,
(1911).

Alt desen în crelon
de C. Reșu.

Catrene și Distihuri

Oricare-i timpul și felul de doctrină,
Se-mparte lumea-n două, în multă și puțină.

*

Trîmbiți, clopote, lăute, tobe, flaute, tîpsii
Noaptea s-a tîrît prin ceață, printre hăuri și vecii.

*

Și azi aceleași ceasuri mereu, fără sfîrșit,
Ca niște amfori negre, pe umeri de granit.

*

Din viața voastră goală făceți înțîncitate
Că fiecare ține să aibă, el dreptate.
Dreptatea mea-i supusă dreptății tale și-ntr-o
Dreptățile-ntristate domnesc doar cele mîndre.

*

E oltean, însă, din fire
Nu-i la minte prea subțire.
Și desigur a mințit
Ca să crezi că nu-i corcit.

*

Pe cît crești și ești mai mare
Te obrăznicești mai tare.

*

După cazne de un an
Poți să scrii și un roman.

*

Nu auzi nimic, măcar
La urechi de la măgar.

*

De vorbește
Te stropește,
Dacă tace
Nici atît nu poate face.

Desen în creion de Iser, din 1911.

Desen în creion, cu o palidă tentă gălbuie, de Th. Pallady.

[Păcală I]

Păcală știe povești
De citești și-ncremenești.
Cu snoave și cu minciuni
Păcală face minuni.
Și te scoală de pe boală
Cu vorbele lui, Păcală.

Veste bună, dragii mei,
Păcală are condei!
Păcală scoate și el
O revistă într-un fel.
Foia lui săptămînală
Se va chema tot Păcală!

De-acu-jale-ntre reviste,
Doliu, lacrimi și batiste.
Nebiruitul Păcală
Vine, a venit!... Sfială,
Întristare generală,
Disparație totală...

Cei ce n-au cucuie-n frunte
Să poștească să-l înfrunte.
Cei ce nu sînt strîmbi de șale
Să se frece de-ale sale.
Că Păcală unde trage
Lasă vite boșoroage.
Pîn-la 20 Aprile
Mai sînt doar cîteva zile.
Iese-n fiecare Joi
Și prețul e de lei doi.

1928

[Păcală II]

Fete mici și fete mari,
Și ștrengari și neștrengari,
Unchi, nepoți, mătuși, părinți,
Cei cu dinți și fără dinți,
Voi, surori, cumetri, frați,
Veniți toți și ascultați!

E poruncă literară
Să dăm sfoară azi în țară,
Cînd apar sute și mii
De prostii și nerozii,
Ilustrate, colorate,
Să le aruncați pe toate!
Ironii săptămînale
Fără duh de cinci parale,
Tiraje și-abonamente
Fără haz, fără talente,
Înapoi la tidva goală!
Ca să-și facă loc Păcală.

De prisos să vi-l prezint:
O să-l auziți grăind.
Neașul nostru Păcală
O să dea și pe la școală,
Și pe-acasă și pe stradă;
O să-l vedeți la paradă;
O să dați de el, hui-hai,
La Senat și în tramvai.
Nu cred c-o să se mai nască
Așa soi de gurăcască.

1928

Păcală în Cișmigiu

Șoseaua și Grădina Icoanii, Filaretul,
Ți-au imitat zadarnic, o Cișmigiu! portretul.
Un singur Monte-Carlo există-n București,
Tu ești și Monte-Carlo și Cișmigiu tu ești.

*Benoni latră-n apă și frunzele-l îngînă
Știind că lingă tine e Opera română.
Minunea ta-i păzită de două ministere
Adînci ca două sfinte sălașuri de mistere.*

*Aleea Carmen-Sylva, Liceul Lazăr, Schitul
Lui Măgureanu veghiază grădina și stropitul
Și șapte alei cu sălcii și cu pietriș pe lut
Duc la movila rece cu laptele bătut.*

*Mis Wellebeck de vorbă cu Fraulein Klara Roth
Șterg pe Bébé și Pufy mînjiți de fragi pe bot,
Și ei printre grimase de guri posomorîte
Le văd solemne, grave, bătrîne și urîte.*

[Prognată, doamna Doctor...]

*Prognată, doamna Doctor, gustînd un colț de pîine
Avea un zîmbet parcă ș-un rînjel ca de cîine.
Și-i sta frumos și bine
Cînd își pune urechea s-asculțe-n piept, pe mine.
Dar stînd întins pe masă alături de halat
Cădeam fără de voie cu gîndul în păcat.*

Agricultură

*Caută-ți găina și curca de ouă
Și-n cuiabar de paie pune-le-amîndouă.
Dar bagă de seamă,
Nu știu cum te chiamă:
Uneori cu creasta și cu coada bearcă
Și cocoșul, dragă, să ouă se-ncearcă.
Am văzut odată chiar un biet clapon
Stînd să facă ouă măcar de carton.
«Dacă nu-mi lipsește — zice — nici un maț?»*

Oul lui se chiamă însă găinaș.

[Știe tot...]

*Știe tot și-ar face tot
Are mintea în compot.
Dar de-l rogi
Nu e-n stare de nimic.
Priceput într-altceva:
Critică la cafenea.*

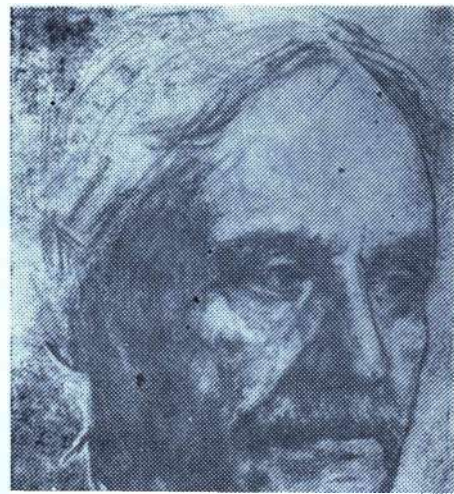
*Și-a pierdut tot timpul bun
Cu baloane de săpun.*

[Cîte-o vorbă...]

*Cîte-o vorbă roade-ncet
Visu-i să fie «poet»
Ce-i și arta nu prea știe
De poezi și poezie.
E poet oare ori nu-i?
Omu-și are titlul lui.*

[E tot ce vrem să zic...]

*E tot ce vrem să zic
Nu mă-ntreba nimic
Că n-am răspuns în stare
Să împlinescă orice întrebare.*

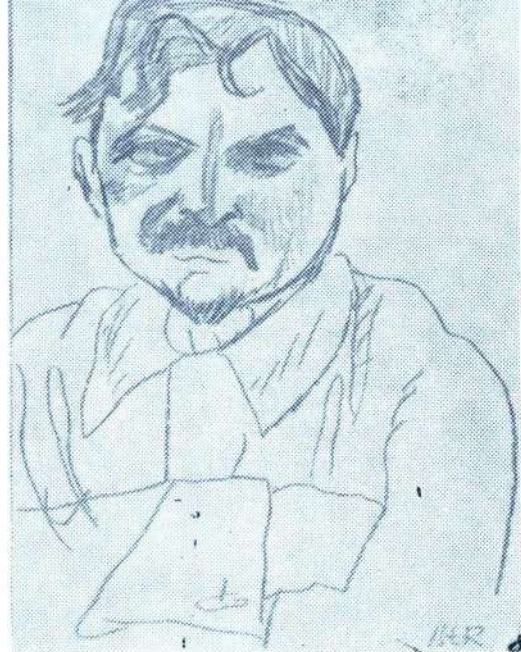
Desen în cărbune de I. Steurer.

IPOSTAZE

STANȚE —

PAGINI

DE PROZĂ

Psalm

Desen în creion
de Iaer.

Nu-mi place doamne rînduiala ta —
unele vietăți se joacă-n codru și altele
le mănîncă.

Uite șarpele vine cît un rîu de lung și smucindu-se din văgăună încolăcește pantera
ca un otgon și-o sugă de sînge.

Uite căprioara că o sfișie tigrul. Și uite și omul vînător că-l împușcă. Uite gorila
lîngă piramidă, plîngînd că i-a împușcat omul bărbatul. Uite boul cuminte față-n față,
uitîndu-se la omul care caută cum să-l nimerească mai bine în cap cu toporul.

Cunosc legea ta adevărată: mîncăți-vă unii pe alții. Oprește-te o secundă de-asupra
împărăției tale și vezi-te puternic, dușmănos și ridicul. Tu nu rîzi niciodată, tu nu (te)
îndoiști niciodată.

Daruri de toamnă

În vîrful unei fragede biciuști palidă-verde, cît o trestie înaltă, a ieșit un glomotoc
de boboci. Se desfac din nod unul cîte unul, înghesuiți unul într-altul, ca și cum nu
mai era loc în grădină și pe trei coți de tulpină goală.

Florile bătute des și îndesate, stea cu stea, sînt imitație după mărgean și perfec-
țiunea detaliului și a desenului total rezolvă problema cea mai frumoasă, concentrare
imensă în spațiul cel mai mic. Nu e un punct de prisos. Ca să-și atingă scopul și stilul
împins la cristal, planta și-a eliminat ramurile și frunzele încă de la început, destinate
în natură pentru umplură. Unde nu știe ce să mai puie puterea de creație repetă
și într-o priveliște de pădure și parc frunzele împlinesc rolul nasturului din clișee
pentru ton.

Un fir care începe în April merge singur neîntrerupt pînă în Octombrie, nepricepînd
ce are de făcut. Deodată într-o zi ea dă o floare albă cu parfumul tare. Petala
groasă ca de ceară are ștofa de postav și de plumb.

Alături, pămîntul strîmbă rădăcina hreanului și o cocoșează, face gilci cartofilor și-i
sluțește: aci rafinamentul lui aristocratic face opera artificială, aproape abstractă,
ceva ce nu răspunde la nimic. Care viețuitoare ciugule sau rumegă chiparoase? Dacă
n-ar fi omul să-i miroasă mireasma și să i-o adune într-un buchet, floarea biciuștii
n-ar fi de nici un folos.

Dar ce? orice muncă trebuie să slujească și orice lucru trebuie precedat și însoțit de
un scop? Nu pot fi și frumuseți antiutile, împotrivite concepției de negustor și de
zaraf a omului, filosoful mărginit al vieții nemărginite?

Floarea trece dincolo de om și de prețuirea lui și pe cînd el îi poartă de grije, o răsaște și o așteaptă să se reveleze, floarea nici nu știe că există om și admirație. Ea nu știe nici că ea însăși există.

Dar s-a lungit afară din cale de mult frageda tulpină și spicul i s-a îngreuiat ca o măciucă. Ea semănă acum cu o fată zveltă, care poartă în creștetul capului, de la izvoare, o găleată cu apă, de lut. Destinul i s-a isprăvit. Povara o doboară. Firul și-a culcat ofranda adusă luminii, într-un stuș de măceș.

Trandafirul ar trebui să se mire că într-o vînată zi de Octombrie a scos tuberoze. Dar și gîndul lui se duce aiurea, cînd florile lui adevărate s-au isprăvit.

[Ce așteaptă plugarul?]

Plugarul își ară pămîntul. De secetă cumplită pămîntul e de piatră. Boii i se deșală rupîndu-l.

Și-a semănat porumbul în cuiburi și așteaptă. Ce așteaptă plugarul? Ploaie și apa cerului nu mai vine. N-a venit o lună, n-a venit două luni, n-a căzut trei luni. Nu e mîlai.

Dar vin furtuna și ploile mari la netimp. Porumbul s-a uscat.

Sărac de maica mea !

Dunga și Jia

Două pisici.

Jia se născuse în epoca închisorii mele din lagărul Tîrgu Jiu, pe vremea dictatorului Antonescu. Pestriță, cărămie, neagră și albă, cu un zbenghi pe mustață, ca de o cernală sub nas, se juca prin ciucurii prosoapelor, pe cînd Paraschiva și Mitzura îmi pregăteau albiturile să mi le aducă tocmai la Gorj. Închizînd geamantanul cu catarămi, li s-a părut că aud un țipăt dinlăuntrul bagajului făcut. Al doilea țipăt venea într-a-devăr din geamantan. L-au deschis: puiul de pisică aproape înăbușit, se strecurase în rufărie. Mai puțin istețe, nevasta și fiică-mea, mi-ar fi adus între flanele și cămăși, cadavrul unui pui de cîteva săptămîni.

Ele mi-au istorisit întîmplarea în camera Comandamentului, unde mi se pregătise, ca-ntotdeauna cît am fost « internat », și focul din sobă. Petreceam deobicei cu familia acolo o zi întreagă, liberi să ne destăinuim păsurile cele din urmă, fără asistența nici unui spion. Vinovăția mea era publică și exprimată clar. Pisica era încă un glomotoc anonim. A trebuit să-i căutăm o poreclă de botez și de acord cu toții am numit-o Jia, în amintirea Jiilor, a închisorii și a Cărbuneștilor, unde să născuse tată-meu Niculae, băiatul căciulatului Tudor, decedat la 113 ani, un cojocar năsdrașan, schițat într-altă parte a manuscriselor mele. Jia e azi — 1952 — cînd sîntem cu toții adunați acasă, în vîrstă de 9 ani și e cea mai inteligentă și cea mai frumoasă mîță a gospodăriei, dar agresivă și cu neputință, pînă de curînd, să fie îmblînzită.

Experimentînd viața, fără cîinii care o prigonesc din instinct, acum se răsață pe spate, se lasă la mîngîiatul țîțelor, ca niște boboci de roză și chiamă pe Paraschiva să se culce împreună. Plăcerea cea mai aleasă a pisicii, foarte băgătoare de seamă să se încredințeze cînd iese pe fereastră, că nimic nu-i întrerupe drumul de la geam la hățișul de mahonii și trandafiri din dreptul casei, este să se strecoare pe sub velințele de peste așternut și să doarmă ceasuri întregi ascunsă pe moale.

Dunga e alt soi de mîță. Cenușie, singuratecă și stranie, preferînd poziția statuară în profil a demonilor de pe acoperișurile Catedralei Notre-Dame din Paris, pe cîte un

colț de masă, pe câte un soclu, ochi-i de aur se pierd în contemplarea budistă a marelui univers. Mai tânără decât Jia, mută și ermetică, ea pare expresia unui misticism secret. Primește destul de greu mîngîierile și ea, și numai pe cap, între urechi, locul de unde o ține cotoiul Bob, un motan de harem, leneș, molcom și imperturbabil, cum trebuie să fie un sultan. Între multele lui științe, care-l fac nepăsător la asmuțirile și diversitățile din bătaură și pe care le tace, ca un adevărat înțelept, el cunoaște cu deamănuntul și meșteșugul de a înfășca și supune la soroacele cuvenite, mîța văicăritoare care i-a plăcut. Pînă la fătat, Dunga dormise toată iarna cu mine în plapumă și cojoc, deșteptîndu-mă de cîte două, trei ori pe noapte, dînd fuga prin zăpadă și întorcîndu-se udă pe talpa gingașă a picioarelor curate. Trebuia să i le șterg într-o flanelă, și, întinși unul lîngă altul, ne luam din nou somnul de unde-l lăsasem. Visa și ea, visam și eu, iar dimineața, o mai înveleam odată în culcuș, să adoarmă pînă pe la prînz cînd își primea porția de lapte într-o farfurie de porțelan cu flori jurîmprejur. Apoi își alegea punctul cel mai înalt din odaie, mai aproape de tavan, era mai cald, și își păstra ciudata ei atitudine pietrificată, toată ziua, străină, septentrională, depărtată, pînă ce umbra se unea cu ceața elegantei siluete, ca pe creștetul unui fiord.

Fătaseră aproape odată pisicile amîndouă, întîi cenușia și după cîteva zile bălțata, Dunga șase pui, din care a fost oprit unul și Jia cinci neoprindu-se nici unul. Paraschiva făcuse o socoteală și nu s-a înșelat. Puiul a supt la amîndouă care, adversare de caracter și sex, s-au înfrățit, pe neașteptate, ocolind fiecare odorul apucat la mijloc și îmbrățișat. Puiul, un diavol de motan a crescut sprinten, agil și nebunatic, hrănit de 11 biberoane, dar de la un timp glaciale personalitate a mamei adevărate a intrat în singurătatea ei și mama adoptivă și l-a luat în toată stăpînirea, nedespărțită de vitregul ei și exclusiv și neîntrerupt, ziua și noaptea, lipită de el, și răbdîndu-i cu un surfs parcă, fanteziile și cele mai supărătoare. Ajunge să-l piardă o clipă din vedere că-l caută pretutindeni, îl cheamă, se descurajază. El o pîndește ascuns a păcăleală în cîte o gaură, pe undeva, în gura beciului, în vreun coteț, între scîndurile grămădite, în fin, în iarbă, în movila cu crăci. Dar cîteodată miaună și plînge și el. S-a urcat de-a fuga într-un tei și-i e frică să se mai dea singur jos.

Cîinele

M-a turburat întodeauna, ca unul din mistere, puțința că e cîinele prezent în viața noastră. Fără om și fără cîine, cîinele și omul ar fi niște pribegi. Pentru moralul omului, prietenul lui de la ușe și din odaie, e o mîngîiere, un sprijin, un aliat, zadarnic așteptați dintre semenii perversi, uneltitori, veninoși, trădători. Cîinele e permanent cu tine, lîngă tine, pînă la moarte, singurul tovarăș care moare odată cu tine, culcat pe mormîntul tău.

Te uiți în ochii lui: te înțelege și tu nu cauți să-l înțelegi. Inima lui ți-e dăruită fără condiții și peste împrejurări: cîinele-i o prelungire a ființei tale sufletești, — și tu îl chinuiești, îl bați, îl prinzi cu lanțul și-l ucizi. Primarii și veterinarii îi stîrlesc cu otravă, stăpînii îi gonesc, se ridică impozite pe cîini, oamenii științifici și docenți vor să-ți ia cățelul din brațe și cîinele din lanț ca să te ocrotească de o prostie din capul lor sterp. S-a născocit pentru flatarea simțului de conservare a omului de prisos, primejdia turbării, principiul municipal, aproape dogmă de Stat.

De ce e cîinele impur chiar pentru Charles Baudelaire, unul din cei mai impuri dintre oameni? Nu pute omul? Nu-i pute gura, stomacul, intestinul? picioarele nu-i put și ce conștiință poate fi mai spurcată decât a omului, degradat și infect cu atît mai mult cu cît se-nalță mai sus, ministru, președinte, bărbat de Stat, potentat și javră, și cu cît își stropește stîrvul îmbăiat, cu parfumele filozofilor, și vaporii distilați ai violetei.

Dă laba-ncoa, Grivei, voinicește: laba ta mă cinstește.

6 iulie 1952 (Spital)

IPOSTAZE

MEMORIU confidențial adresat lui *Al. Mavrodi*,

președintele Sindicatului Ziariștilor din București

Subsemnații, propunem înființarea unui imprimat mic (15/22 cm) distribuit odată cu biletul de cale ferată cumpărat, la ghișeu, și cuprins în prețul biletului majorat cu 2—3 lei.

Imprimatul va constitui în primul rând o legătură ieftină a căilor ferate cu publicul, necesară și actualmente inexistentă pentru nevoile lui și plătită foarte scump în forma de indicator. Se știe că în marea majoritate a localităților atinse de calea ferată, este cu neputință de găsit un indicator ieftin și practic și că foarte greu se găsește și în librăriile unui mare oraș de provincie și un indicator scump. Locul unde trebuie în mod natural găsit un indicator este casa de bilete, întrucât între indicator și călătorie trebuie să existe o concordanță constant controlată și cu caracter oficios.

Dacă vom adăuga că în generalitatea cazurilor indicatoarele sînt și obscure și inexacte, din cauza fie a cifrelor greșite, fie a schimbărilor continue ce li se aduc, tipărindu-se numai odată sau de două ori anual; și că, pe de altă parte, ele sînt și pentru călătorii inițiați greu de descifrat, propunerea noastră este utilă.

Imprimatul în chestiune va fi un organ de informațiune și corespondență între Direcție și public, lăsat pînă acum în ceea ce privește nevoia lui de informație la consultarea laborioasă a textelor indifferente din indicatoare și la bunăvoința capricioasă a ziarelor care înghesuiesc lămuririle, adeseori greșite, în pagini coplesite de publicitatea comercială. Lipsește un instrument viu și precis, pe care cu timpul Direcțiunea Generală și fără propunerea noastră va trebui să-l creeze.

Imprimatul ia cu ușurință loc în casa de bilete, care îl poate vinde și fără bilet, cu un preț socotit mai mare decît cel intercalat în bilet.

Apariția imprimatului va fi lunară sau bilunară și numărul de exemplare trimis unei stații va fi egal cu mijlocia calendaristică a biletelor vîndute anul trecut. În ce

Desen în tuș de
T. Cornescu, din 1947.

Sindicatul Ziariștilor din București era obligat, în primele decenii ale secolului nostru, dată fiind și apariția sporadică a nenumărate ziare și reviste, să-și adune fondurile și prin alte mijloace în afară de cotizații sporadic plătite. Anual, de pildă, se dădea un « bal al presei », iar banii adunați sporeau fondul pentru ajutorarea pensionarilor sindicatului ori a gazetarilor temporar fără slujbă.

Primăria Bucureștiului a găsit un mijloc pentru a spori aceste fonduri concesionînd afișajul capitalei pe rînd Sindicatului Ziariștilor și Societății Autorilor Dramatici Români. Astfel, ziariștii bucureșteni au avut concesiunea de la 23 aprilie 1919 la 23 aprilie 1924, autorii dramatici din 1924 la 31 mai 1929, cînd concesionarea a revenit iarăși ziariștilor. Sindicatul, la rîndul său, ceda acest drept, unor societăți specializate cum era cea intitulată

„Reclama”, dar mai încerca și soluții personale.

Un asemenea proiect a întocmit T. Arghezi, proiect înaintat de Al. Mavrodi, președintele Sindicatului Ziariștilor din București, directorului general al regiei autonome a Căilor Ferate Române. Din adresa semnată de Al. Mavrodi (nr. 30 din 20 martie 1930) « aflăm că s-a format „o comisiune de trei ziariști — Domnii B. Cecrofiide („Universul”), N. Georgescu („Neamul Românesc”) și T. Arghezi” » care a întocmit un memoriu detaliat (aflat, ca și adresa amintită, în arhiva Consiliului ziariștilor și muncitorilor din presă și tipărituri, dosarul: *Afișajul în anii 1909—1932*). În fapt, memoriul este semnat, cum se va vedea, doar de I. N. Theodorescu-Arghezi, deși acesta folosește în introducere o formulă de plural.

Florica ICHIM

privește informațiile de orar acestea vor fi stabilite în linii și pe secțiuni de linii în punctele de bifurcare și în stațiile de pe liniile derivate.

Sumarul unei broșuri va fi alcătuit din: Orariul liniei simplificat și clar, date istorice, naționale, științifice, climaterice, industriale în legătură cu teritoriul parcurs sau și una și alta, după spațiul utilizat. Sumarul va fi condiționat de informațiile cu caracter public, emenate de la Direcția generală. Date relative la legea timbrului, date poștale, date din legea contribuțiilor etc.

Dacă publicitatea comercială a broșurii capătă importanță numărul paginilor poate spori pînă la a face din această foaie o foarte interesantă carte de viață practică și de lectură literară, aproape gratuită.

Pentru a nu complica însărcinările funcționarilor, manipularea administrativă a imprimatului se va face de către personalul nostru care va trimite în toate stațiile, prin șeful unui tren de persoane care parcurge o întreagă linie, autorizat de Direcție, cite un pachet cu numărul de exemplare stabilit. Cererile noi și întoarcerile se vor face pe aceeași cale, însoțite de un buletin-tip, împlinit de către casierul stației; ceea ce va constitui și o statistică precisă generală și detaliată a biletelor vîndute. Întoarcerile neplăseate vor începe să fie socotite în timpul utilizării conținutului pachetului al doilea, un pachet fiind lichidat continuu în timpul debitării conținutului celui de al treilea pachet nou, pentru ca, periodic, înainte de expedierea pachetului al patrulea, primul pachet să fie automat lichidat.

Dacă Direcțiunea încuviințează un birou sau un ghișeu în gara București pentru rețute și buletine, lucrul se înlesnește simțitor.

Redacția, tiparul, hîrtia, broșatul etc. și toate cheltuielile privesc pe subsemnații, ca însărcinați de Sindicat și eventual cu sprijinul Sindicatului. Materia fiecărui imprimat va fi prezentată de către Sindicat, în manuscris, Direcției Generale, care va da «bun de imprimat».

Beneficiul rezultat se calculează anual, adoptînd pentru simplificarea, ca bază de calcul: pe de o parte prețul de cost al unui milion de exemplare și pe de altă parte o cifră de milioane de exemplare fixată anual sub realitate. Diferențele se vor calcula cu precizie numai după trecerea unui an întreg, pe baza a trei registre: un registru totalizează sumele din buletinele bilunare sau lunare, al doilea registru totalizează facturile tiparului și hîrtiei, al treilea registru totalizînd cheltuielile conexe (personal etc.). Cum beneficiu este în orice caz, de la o cantitate de zece mii exemplare în sus, iar cheltuielile fiind importante, subsemnații să aibă dreptul de a încasa odată pe lună, de la casa indicată pentru plăți imediate și rapide, o sumă egală cu jumătatea prețului de vînzare stabilit de exemplar, multiplicat cu numărul de milioane anual și împărțit în 12 plăți.

Împărțirea beneficiilor credem că este echitabil să fie făcută în proporție de 40 % pentru C.F.R., 40 % Sindicatului Ziariștilor, 20 % subsemnații.

Față de Direcțiunea Generală C.F.R. proprietatea ideii o are Sindicatul Ziariștilor care va încheia contractul cu ea, iar față de Sindicat proprietatea aparține subsemnaților, cu care Sindicatul va încheia un contract deosebit pentru asigurarea lor, cu dreptul de transmitere a drepturilor, fără altă formă decît încunoștiințarea notificată, asupra moștenitorilor, contract care va avea exact aceeași durată ca și contractul cu Direcția Generală.

Credem că acest contract trebuie încheiat pe cel puțin 10 ani.

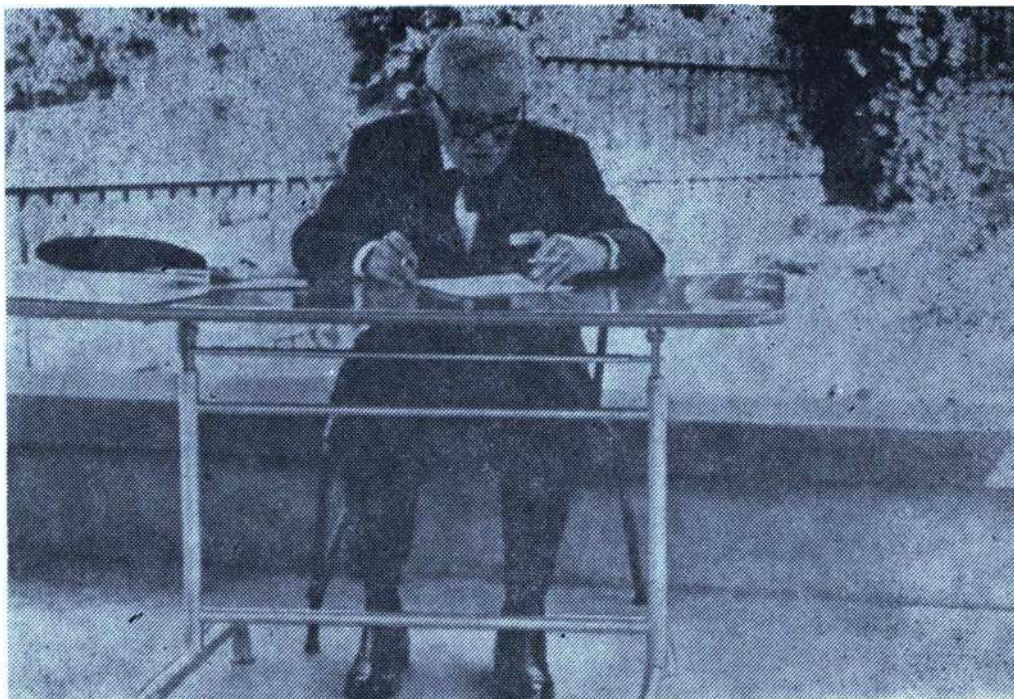
După sondagiile făcute de către subsemnații la locul competente, propunerea noastră are serioase șanse de a fi considerată ca binevenită.

În cazul cînd Sindicatul nu și-l însușește, proiectul de față rămîne strict confidențial și subsemnații rămîn liberi să caute altă cale pentru realizarea lui. Proiectul rămîne confidențial pînă la încercarea de a fi realizat și în cazul cînd Sindicatul și-l însușește; cu deosebirea că în acest caz Sindicatul ia act de propunere și recunoaște proprietatea proiectului printr-o scrisoare confidențială adresată subsemnaților.

IPOSTAZE

TEATRU

DODI — PODI

ACTUL I

În București. Cameră de student. Dodi, Podi stau de vorbă.

ACTUL II

În vagonul de tren cl. III-a. Vin mai devreme. Hamalul. Geamantanele pe fereastră. Cobza și flautul. Busculadă în tren. Bagaje pe fereastră. Promiscuitate. Un soldat. Un popă. Larmă de gară. Fluier de locomotivă. Un om obez, enorm, ocupă 2 locuri: batistă, sudoare, 2 găini. Saci cu cartofi.

Unul care vorbește radical. Unul care a greșit trenul și merge la Mangalia.

Nu se poate potrivi decât mai bună, zice Boier Dincă.

ACTUL III

La conacul lui Boier Dincă.

PERSONAGII:

Mamaca; Babacu; Dodi, fiul lor; Podi; D-na Stroe; D-ra Gaby; Boier Dincă; D-ra Carapătlî; Sir Stevenson

Piesa se petrece în 1905.

Scenă preliminară

(În dosul cortinei. Soneria. Latră ciinele.)

MAMACA: Cuminte Bișeta! Vai de mine! Toată casa e răsturnată. Ca simbăta, ce vrei? Trece binisor să nu te împiedici de ceva. De azi dimineată, toate lucrurile sunt în curte și pe frînghie. Taici Bișeta! mă plictisești! Ce, nu mai cunoști pe Domnul Podi?

PODI: Sărut-mîna... Nu-ți nimic, așa e azi și la noi. Am fugit că se spală rufe. Te pomenesti că și Dodi a fugit de acasă... Și s-o fi dus la noi...

MAMACA: Camera lui am făcut-o de ieri... Dodi! a venit Podi! Poștește, poștește!

(La ridicarea cortinei, Podi a intrat în camera lui Dodi.)

ACTUL I

Interior de familie de funcționari. Camera.

La ridicarea cortinei Podi își scoate pardesiul ajutat de Dodi.

Scena I

PODI: De când n-am mai fost pe la tine parecă s-a schimbat ceva.

DODI: Am întors lucrurile din odaie. Mi se urâște să stea dulapul, patul, masa, mereu în același loc. Mi-ar plăcea să mă mut o dată pe săptămână.

PODI: Mi-am uitat țigările acasă. (S-a făcut că se caută.)

DODI: Pe-ale mele le-am uitat la tutungiu.

PODI: Așa invitație, mulțumesc.

DODI: Stai să văd, poate că găsesc ceva pe la babacu. (Iese.)

PODI: Doi golani!

DODI (se întoarce): Ți-ai găsit! Și-a luat mahorca în buzunar.

PODI: Ai mai fost pe la Minister? Eu am fost și azi. De patru ori am cerut ministrului audiență.

DODI: Te-am întrecut eu două. Ministrul meu e totdeauna în consiliu.

PODI: Ca și al meu. Când ești ministru nu poți lucra decât cu alți șapte miniștri. Pare-ar fi lipiți unii de alții, de spinare.

DODI: Ai făcut socoteala de câți ani ne cunoaștem?

PODI: De când eram mici...

DODI: Păi, patru ani de școală primară plus 8 ani de liceu nu fac doi-sprezece? Universitatea alți patru ani: tocmai șaisprezece. Plus un an de șomaj: 17 ani în cap. Începem să avem 25.

PODI: 17 ani pierduți ca proștii. Nici eu nu-s profesor nici tu nu ești magistrat. O făcurăm! amîndoi.

DODI: Serios? tu vrei să fii profesor într-adevăr?

PODI: Nici nu mă gîndesc. Dar tu Țineai să fii magistrat?

DODI: Poate-ai crezut că vreau să fiu judecător. Avem noi mustră, mă, de meserii de astea? Dl. Profesor Podi? Dl. Președinte Dodi? Cu așa pseudonime nu faci carieră. Știi tu ce cărți mi-au plăcut mie mai mult din tot învățămîntul?

Întîi Cei trei mușchetari... Pe urmă, Isprăvile lui Păcală.

PODI: De-ala erai tu slab la gimnastică.

DODI: N-o să-mi spui că tu ai stat cu nasul tot în Dreptul roman. Uite ce mi-a plăcut mie în liceu și universitate. (Deschide cu cheia din buzu-

nar dulapul.] Cînd mă lăuda tata că nu există băiat mai silitor ca mine și cînd căleau ai casei în virtul picioarelor, ca să nu-mi turbure studiul de noapte, eu citeam liniștit volumele astea. Am rămas de atunci cu năravul să le Țiu încuiate. Le știu și acum pe dinafară.

PODI: Fără Păcală n-ai fi ieșit tu primul din promoția ta. Și ești tu atît de retrograd încît să-ți închipui că diploma cu mențiunea « eminent » putea să fie cîpătată de colegul tău prezent fără ajutorul lui Don Quichotte? E cel mai mare pedagog din lume. Dac-aș fi ministru, lucru de care mă cam îndoiesc, i-aș ridica o statuie în fața tuturor școlilor, călare pe Rozinanta.

DODI: Pe mine m-a ajutat mult și Tindală. Eu am avut 2 pedagogi, nu unul.

PODI: Nici la mine nu erau mai puțini. Sancho Panza mi-a ușurat mult limba latină.

DODI: Chiar limba latină? Ar fi extraordinar! El nu vorbește în cartea lui Cervantes decât spaniolește.

PODI: Foarte simplu, dragă. La ultimele examene, am pus cărțile de școală în rafturi și am recitit pe Don Quichotte... A doua zi am răs-puns ca apa și am fost felicitat.

DODI: Atunci, dă-mi voie să cred că examinatorul tău a fost nișel cam imbecil.

PODI: Nu era unul, era o comisiune.

DODI: Citise și comisiunea tot pe Sancho.

PODI: Țasta mi se pare că e tot secretul învățămîntului. Profesorii citesc romanele pe care le interzic elevilor și aceștia le sorb pe neră-suflate. N-ai văzut că dascălii își urăsc meseria și că se răzună fiecare dintr-înșii cum poate? Cu cei prea pedanți aveam o metodă: îl fixam la rădăcina nasului, mă concentram și rosteam în minte cu sprincenile încruntate: « Ai să-mi dai zece pentru că nu știu nimic ». Metoda izbutea întotdeauna. Profesorul cădea într-un fel de somn și eu ieșeam eminent. Unul singur, odată, cum îl cheamă? Zi-i pe nume. Pandeleu m-a întors din bancă, după ce-mi dăduse nota cea mai mare din catalog și mi-a spus: « Ce-ai făcut? Ai făcut ceva... o șmecherie... N-ai răspuns bine și trebuie să te mai examinez o dată. Ți-am dat nota degeaba, din distracție ». Atunci mi-am pus iarăși aparatul în funcțiune și i-am sugerat atît: « M-am înșelat... scuzele mele ». Și cînd să-mi

Scena II

puie o chestie-capcană, pe care o căuta cu mâselele strinse, s-a înmuiat, a șovăit și mi-a spus: «M-am îngelat: seuzele mele.»

DODI: Știu de mult că tu ai nițel în tine pe dracul... Eu dispuneam de alte procedee. La o întrebare de algebră, răspundeam cu geometria și la istorie dam în geografie. N-ai observat că unii profesori nu mai știu ce au învățat? Alții sunt duși cu gândul, surd în amintirea unei nopți de petrecere și se întind și cască, refăcînd mental jocul de table pe care l-au cîștigat. La lucrările în scris, copiate pe întrecute, un profesor de fizico-chimice făcea «pasențe» în cutia catedrei. Și n-ai văzut cu ce nerăbdare consultă profesorii la tot minutul ceasornicul de la mină, pîrîndu-li-se că minutele trec prea încet? Ei speră, cum speram și noi, că o să-l apuce pe portar o toană și că o să sune recreația cu 10 minute mai devreme. Profesorii crezi tu că se desvață să fie școlari? Învățămîntul e o boală care dacă ți-a intrat în piele te scarpini toată viața.

PODI: Îți mai aduci aminte de Tăun, matematicianul? Cînd ai intrat în clasă cîntînd pe Rigoletto era pe catedră. I-a plăcut așa de mult că te-a acompaniat numaidecît.

DODI: Păi, ăla inebunise.

PODI: Ce-are-a face! Profesorii buni sunt țienți și ceilalți sunt niște școlari repetenți. Vacanțele îi entuziasmează, Crăciunul și Paștele n-au sensul lor adevărat decît pentru ei și școlari. Se dau cu sania și peghiață, își dau drumul cu skiturile, se bat cu zăpadă, suie munții, se joacă și întineresc de cîte două, trei ori pe an. Nu știu ce-i mai oprește să iasă cu sorcova și cu steaua și să pocnească din bice în noaptea de Sfîntul Vasile. Unechiul meu, care fusese 30 de ani Director de liceu, mi-a băgat în cap un principiu, încă de mic, că cel mai bun lucru din învățămînt e vacanța. Vrei să mă fuc profesor și eu, ca să aștept recreația și vacanța? Nu-l mai bine să-mi iau vacanța de pe acum?

DODI: Cam tot așa e și în magistratură. Aseculți toată viața cum se ceartă timpotii între ei și dai mereu sentințe, cîte 50 pe zi: avînd în vedere și iarăși avînd în vedere și tot avînd în vedere — și hotărîm! Parcă m-aș înscrie și eu la vacanța ta. Hai s-o începem împreună: mi s-a urit cu activitatea. Adică, de ce să nu luăm viața pe de-andoasele?

PODI: Mi s-au deschis, așa de-odată, alte orizonturi.

DODI: Și mie, Podi.

PODI: Noroc!

(Se îmbrățișează.)

Dodi, Podi, Babacu.

(Babacu se întoarce din oraș cu bastonul în mînă și pălăria în cap.)

BABACU: Ia vezi Dodi, ce naiba o fi avînd ceasornicul ăsta? Cînd merge, cînd stă, cînd o ia cu un ceas înainte, cînd rămîne îndărăt. Ce mai faci tinere Podi?

DODI: Am căpătat încrederea întregii familii Dodi. I-a stat odată ceasul babacului. Îl uitase neîntors. L-am întors și gata. Dar l-am ținut 8 zile la mine în observație, ca să-mi sporească autoritatea și am căpătat prestigiu. Tata crede că mi-am găsit o meserie bănoasă și îmi aduce toate rablile prietenilor să le repar eu la un ceasornicar...

PODI: Va să zică nici tu nu cîștigi nimic... Ca și mine.

BABACU: Dacă nu vrei să dai lecții! I-am găsit lui Dodi, o grămadă de meditații.

PODI: Toți idioții, să-i faci cărturari!

DODI: Fugi de catedră și dai de meditații. Poftim!

(Babacu adormise cu pălăria în cap.)

DODI: Cînd o să ieșim și noi la pensie, ca babacu...

PODI: Taci te rog. Nici nu vreau să mă gîndesc.

DODI: O să batem în geam cu degetele toba... O să ne scobim în urechi și o să dormim la mijlocul vorbei.

DODI: Trebuie să-l duc în odaia lui că nu se mai deșteaptă pînă mîine. S-a învățat.

PODI: Îl duci în brațe?

DODI: Ai să vezi. (Începe să împingă scaunul pe roțile. Tatăl suride în somn.) Visează că zboară.

PODI: Vorbește mai încet.

DODI: Poți să dai și cu tunul, că nu se mai trezește. Îl și desbrace adormit. Îl întind în pat adormit.

(Dispare cu scaunul într-altă odaie.)

Scena III

(Zbirnie un ceasornic de perete și cîntă: Cucul Cucu! se întoarce Dodi.)

Dodi, Podi, Mamaca

DODI: Ți-oi fi închipuind că s-a trezit. (Cucul continuă.)

PODI: La mine-i 8 și cucul tău a bătut paisprezece.

DODI: Îl avem de la bunica... Așa cîntă el, la toate orele 14. S-a cam hodorogit, dar cucul tot iese, regulat, și cîntă... E mascota mea. Mă și distrează. Parcă-mi aduce aminte ceva, nu știu ce, dar parcă ceva bun. Mi-a purtat noroc și la licență... În schimb, nu mă ajută deloc în carieră.

PODI: Mascota mea era Benoni. Aveam impresia că-mi poartă noroc fiindcă da din coadă.

DODI: Eu știu cine poartă noroc, după licență și doctorat...

PODI: O babă cu parale?

DODI: O babă tînără cu zestre... Nu mă trage inima.

PODI: Nici pe mine. Să te ia sărac o nevastă bogată nu e o treabă.

Mai înțeleg să ia un băiat cu situație o fată săracă.

DODI: Fetele bogate vin cu prietenii de dans, cu prea mari și importante relații, cu tîmbălău... și trebuie să inghiți serate, musafiri, să fii vesel, amabil și în smoching... Pe urmă rubedeniile în vizită, mătușile care vor să cunoască ce golan a luat Gaby, cine-i mă-sa, ce soi de imbecil o tată-su, cum gătește soacra. Unele nu-i place pilaful, alta preferă friptura mai rumenită... Nu le distrezi nepoata destul, n-o duci « în lume»... Intri, dragă, în niște complicații!... Și să observi că fata e mai mult de părerea familiei... Să zic că te hotărâști într-o zi să rupi și să iei la goană, mătușile, verișoarele, coloneii unchi... Rămii, nu zic că fără nevastă, ceea ce n-ar fi o catastrofă, dar fără slanți... Și iar trebuie să urci scările Ministerului și să nu te primească ministrul.

PODI: Era cam ciuic Decanul, dar ne spunea la examene, cînd candidatul se arăta încofîțat: Mă băiete, ești solid, sportiv și chipeș. Te-ai uitat să vezi ce bine-ți stă frizura? Nu-i păcat de tine să te faci sociolog? Pește, măi băiete, fă-te pește, că nu mai duci grije de nimic...

(Intră Mamaca, slabă Țir.)

DODI: Ne-a simțit...

PODI: Sărut miștile, Doamnă... Ce bine arătați de cînd nu am mai avut plăcerea să vă văd... V-ați îngrășat...

MAMACA: Am în sfîrșit un doctor care m-a priceput.

DODI (face cu ochiul): Spune-i că te-ai cîntărit și ieri. Spune-i că ai cîștigat în 6 luni, 20 de grame, să știe toată lumea... (Către mă-sa):

Nu te supăra. (O sărută pe obraji.) Mamă! Așa e omul, cînd e gras umblă să slăbească și cînd e slab vrea să se îngrașe. Dar nu știi ce specialitate și-a ales Cucoana: ia toate medicamentele ce-i ies înainte.

MAMACA: Toate sunt bune la cîte ceva, răule. Unele vindecă și altele te împiedică să te-imbolnăvești. Dar n-am venit pentru asta. Am o chestie serioasă.

DODI: Toate chestiile mamei sunt serioase Podi.

PODI: Nici nu s-ar putea într-altfel.

MAMACA: Spune Dumneata, Domnule Podi, omul nu trebuie să se căpătuiască?

DODI: Iar o să fie vorba de înșurătoare!

MAMACA: Păi de ce să fie vorba, mamă? Ai 26 de ani... Vrei să te înșori cînd Ți-or cădea dinții?

DODI: Dacă mă iubești, dragă mamă, să nu mai începem discuția. În toate zilele nu-i vorba decît de asta. Cîtă vreme am fost la școală îmi cereai nota zece. După ce am isprăvit-o îmi ceri să mă înșor. Atîta vrei să faci un om, să adune certificate și acte de căsătorie? MAMACA: Aș avea și pentru Dumneata o fată bună, Podi. O să-ți zic așa, ca atunci cînd erai la școala primară. Oacheșă, euminte, 3 perechi de case, o moșioară, vilă la Predeal, vilă la Mamaia și venit... Franceza, pianul, educația la călugărițe... Notăr Dam. (Podi face o strîmbătură de acreală)... E orfană, a crescut-o unchiu-su, care n-are copii și mai moștenește și averea lui, moșie, acareturi, turme de oi, turme de porci... N-am mai văzut... Și gospodină, sentimentală... Să-ți arăt fotografia...

PODI: Lasă, cucoană Luxișo, o să mi-o arăți altă dată, sărut-mîna. Te pomenești că mă îndrăgostesc de ea și-mi stric proiectele de viitor...

MAMACA: Proiecte de coate goale? Ce-mi făcuși de un an, de cînd Ți-ai luat licența? Nu te văd îmbrăcat, încălțat, cum se cuvine. Nu ești în stare să-ți cîștigi nici Țigările, pe care le fumezi... Ca și procoapsitul de fi-miu. Una e prea blondă, alta e prea negricioasă, alta e proastă... Parcă te înșori cu inteligența... Ba că șchioapătă, ba că-i adusă din spate, ba că n-are conversație... O să închid miune, poimîine ochii și rămii singur cuc. Ce vrei, dragii mei, să rămînești flăcăi bătrîni? Anii trec repede, ca miune o să aveți 40 de ani... Atunci vrei să vă înșurați? Pentru alții, care vor face ca și voi? (Pleacă supărată.)

Scena IV

Dodi, Podi

PODI: Are mă-ta un plisc, dragă Dodi!

DODI: Parcă mă-ta n-are!

PODI: Și-a greșit meseria.

DODI: Adevărata vocație vine pe la vreo 50 de ani, când amorul începe să adoarmă. Bărbații les pensionari. Femeile nemăritate se fac domnișoare. Vădulele se fac peșitoare. De câte ori izbutesc să împărecheze un bărbat simt ceva, ca și cum s-ar mărita ele cu el.

PODI: Altele se fac ghicitoare, mai ales cele urite. În 32 de cărți se ascunde un oftat după fericire. Asta e fericirea: împărecherea.

DODI: La etajul de de-asupra stă o cucoană, care și-a îngropat pîn-acum 4 bărbați. De cum se mărită, după vre-o două săptămîni soțul începe să tusească... N-au trecut două, trei luni și gata... Cucoana are costumul de doliu în rezervă: s-a obișnuit... După ce s-a isprăvit ultima scenă cu pași greoi pe scară, cucoana țese învăluită în crep negru și moar... cu buchetul de crisanteme...

PODI: Biata femeie, trebuie să fie tare nenorocită că se simte soție fatală.

DODI: Niciodată nu e mai luxoasă ca după un deces de soț legitim. Să vezi cu ce buze roșii și ce parfumată se duce la cimitir și cum îi scapără ochiul după un nou măritiș. E pregătită ca o bună gospodină pentru toate eventualitățile. Într-o cutie are rochia de mireasă, beteala și coroana de ghiocci aranjată frumos și într-altă cutie rochia de întristare, tot așa de frumos aranjată. În ziua de suferință îi mai trage numai un fier de călcat.

PODI: Săraca!

DODI: Fugi de-acolo! Niciodată nu e mai veselă ca după ce s-a scăpat... Are senzația că întinerește în fiecare an. Și nici n-o mai poate trage nimeni pe sfoară. Știe toate prețurile și onorariile și cât o costă în general o ceremonie. Are conturile de anul trecut, deschide numai carnetul, scoate creionul și se tocmește... Consimte cite o urcare de preț la anumite articole, ca de pildă, la luminări, la arhiereu, însă în raport cu Mercurialul. Știe cînd viața se scumpește și cînd s-a ieftinit...

PODI: Sunt și bărbați fatali, nu numai femei...

DODI: Ba bine că nu... Păi nu-ți aduci aminte de Ghițescu? Lui îi mureau nevestele cînd era la vîntătoare. Vîntătoare nu însemnează

chiar pușcă și alinee. Te duci la vînat cîteva zile cu o duduie dintre funcționarele subalterne. La ultima înmormîntare de nevestă Ghițescu părea distrus, așa era de țăpăn și de bine în rol. La înmormîntare a participat și duduia care era dactilografa serviciului și s-au întors acasă amîndoi...

PODI: Lasă-l pe Ghițescu, că s-a hodorogit de atîtea triste evenimente: el nu s-a însurat, decît de cinci ori și de la fiecare nevestă a moștenit cite un imobil. Seamănă cu un cocoș cu gîtul gol, jerpelit și cu un moț de fulgi cărunți la ceafă. L-am înțilnit și alaltăieri: i-a ieșit nodul de la beregată cit o gutuie și se mai crede seducător. Îi curg după toate fetele ochii lui cirpiți.

DODI: Să te însori, ca să divorțezi... Mie asta mi-e frică... De la poezie în patru ochi să ajungi la ocări și injurături, cu ființa adorată, pentru care, dacă nu ai fi luat-o, te-ai fi sinucis și să te scuipi cu ea în fața unui tribunal.

PODI: E și divorțul prin consimțămînt mutual. Doi soți cuminți nu-și mai dau cu oalele în cap la tribunal... Se învoiesc. El zice: Draga mea, am încercat, nu-mi poți reproșa nimic; nici eu nu sunt de vină nici tu nu ești de vină... Ea răspunde: nepotrivire de caracter... El zice: speram că facem o căsnicie, nu s-a putut. Ea zice: Îmi citeai din Eminescu... și-mi spuneai că dragostea ta e eternă...

DODI: Ca și regretele scrise pe coroanele de flori...

PODI: El a și pus la cale o nouă însurătoare. Crede că Aglaia dispune de zestre după dorințele lui... Averea e încurcată, un proces lung, cu mai multe testamente... A nimerit-o prost... Trebuie să se recupereze...

DODI: Marinescu în 3 ani e la al cincilea divorț...

PODI: Cu el e altceva. El iubește amorul dezinteresat. Se însoară din dragoste și din moralitate. Cînd l-a căzut la inimă o actriță divorțează de actrița precedentă și o ia pe cea nouă. Marinescu are o concepție, nu e un bărbat fără cultură și fără etică. El nu poate în ruptul capului să fleurteze cu o ouconită fără căsătoria legitimă. E dogmatic. E un punct de vedere. Marinescu e și bisericos. Are legături sufletești cu minăstirile, cu popii, se adună cu ei, ar fi dorit să fie în cler. Simte harul în el. Cade în extaz mistic. Îi displace că monahii se abat de la precepte și de la datorie. E un cenzor de moravuri sever. Dar divorțează și se însoară, prin consimțămînt mutual.

DODI: Dragă Podi, să ne întoarcem la vechiul nostru proiect... Tot el e cel mai cinstit...

PODI: Plecarea în streinătate... Vezi, m-am gândit și m-am tot gândit. Nu zic că nu mă atrage, dar e aventuroasă...

DODI: Să o discutăm mai pe larg (Se aud bătăi în ușă.)

Scena V

Dodi, Podi, Mamaca, Doamna Stroe, grasă, D-ra Gaby

MAMACA (intră singură): E vote?

DODI: Te-ai supărat...

MAMACA: Vă aduc niște musafiri...

DODI: Ce musafiri?

MAMACA: Vorbiserăm de lup și lupu la ușă.

DODI: Nu cumva?...

MAMACA: Ba, chiar așa...

DODI: Cum să le primim aici mamă? Du-le în salon.

MAMACA: E deranjat, azi e zi de scuturat. (Iese.)

DODI: Nu e semn bun. Vorbeam de lup și au venit vulpile...

(Se scoală și-și drege repede cravata la oglindă.)

PODI: Nu înțeleg.

DODI: O să înțelegi numaidecât... Două mirese, una pentru tine alta pentru mine: de ales... Lăgodna începe însă rău... Simbăta la vizită? Simbăta, gospodinele stau neapărat acasă... Dacă toată săptămîna se plimbă, pe Calea Victoriei, măcar simbăta...

MAMACA (le prezintă lui Dodi): Doamna Stroe, Domnișoara Gaby... Dl Dodi, prietenul cel mai bun al lui Podi... viitor magistrat.

PODI (sărută minile): Încîntat... (Doamna Stroe cînd a intrat a tresărit văzîndu-l pe Dodi. Îi place. E în demi-doliu. Dodi se uită cu înțeles la Podi și tușește semnificativ.)

DODI: Doamna Stroe a avut durerea să-și piardă soțul... după un an de căsnicie ideală.

D-NA STROE: Idealurile sunt și ele trecătoare...

PODI: A suferit de ceva?...

D-NA STROE: Pieptul... Cînd ne-am luat era sănătos ca D[umneata]... Și avea numai 28 de ani.

PODI (pe care pusese ochii D-ra Stroe. Uimit): Camine?... (Retracează): Pardon! (Aparte): De ce tocmai ca mine?

D-NA STROE: Sunt o prietenă a casei și nu v-am mai văzut pe la Dl Sandu. Așa-i zicem în familie. Dar mi-au vorbit că aveți un talent la flaut!...

PODI: Cu Sandu Dodi suntem ca doi frați, de-o viață întreagă...

D-NA STROE: Fac și eu muzică, desigur nu ca muzicanții de talent, mai modest. Cînd o să treceți pe la mine, poate că o să mă apreciați.

PODI (Speriat): Cîntăm altădată, azi nu mai cînt.

(În timpul dialogului Domnișoara examinează cotoarele cărților din bibliotecă.)

D-RA GABY: Văd că vă place literatura. E și pasiunea mea. Mă prăpădesc după Franț...

DODI: Dl Franț e scriitor și D-sa?

GABY: Cum, D[umnea]ta nu cunoști pe marele romancier Anatol Franț?

DODI: A! e o aluzie la Anatole France? Se pronunță France, stîmătă domnișoară.

GABY: Acela care-a scris Madama Bovari.

DODI: Nu, Domnișoară. Ați avut o profesoară de franceză originală. Madame Bovary e un roman de Gustave Flaubert.

GABY: Și d[umnea]ta văd că pronunți greșit. Vrei să spui Gústav Fla-uber. În definitiv, el ori Franț, tot aia.

PODI (face semn lui Dodi, că o dă gata): Ce părere aveți, D-ră, despre Rokefo-u-ca-ult? Serie curățel, nu este-așa?

GABY (aiurită): N-am mai auzit...

PODI: Cred și eu că n-ași mai auzit. E vorba de un oarecare La Roche-foucault.

GABY: Păi, spuneți așa...

DODI (către maică-sa, răcnind): Nu ți-am mai spus cucoană Luxișo că nu mă înșor?

PODI: Nu ți-am spus și eu tot așa?

D-NA STROE: Ce-are a face? Nu cumva o să credeți că?...

GABY: Vai ma șer, simt că mi se face rău... De-ala m-ai adus aci, ca să flu ofensată?... (Către d-na Dodi): Dă-mi te rog fotografia îndărăt.

D-NA STROE (sentențioasă): Nu m-aș fi așteptat. Nu voi mai pune niciodată piciorul în casa asta.

DODI: Vă atrag atenția că aveți două.

D-NA STROE: Ce două?

DODI: Nu un picior, două picere...

D-NA STROE: Dacă ar trăi Stroe nu ți-ai permite atita necuviință.

DODI: M-am înșelat, Doamnă...

D-NA STROE: Nu mai căuta să o dregi...

DODI: Am vrut să spu patru picere...

(D-na Stroe iese furioasă, însoțită de d-ra Gaby, demnă, aspră, revoltată, pleacă și trîntește ușile pînă afară, în vreme ce D-na Dodi, confuză își cere scuze.)

D-NA DODI (își frînge mîinile): Vă rog cuconițele mele... Vă rog..
Vai Doamne... Nu știu ce să fac... Nu stați să luați o dulceață,
o cafea, o vișinată...

Scena VI

Dodi, Podi, Di Dodi, Tatăl, Mamaca

DODI: Asta e aia de la Notăr Dam.

PODI: Cealaltă mi-era destinată mie.

DODI: Aveai pijamalele, pantofii și mînușile răposatului. Poate că
ți-ar fi venit și pălăria. Ai scăpat norocul din mînă.

PODI: Tu ai pierdut o intelectuală... Ai auzit? Anatol Franț, Gústav
Flaubert, Madame Bovary... Ce seri admirabile ați fi petrecut împreună.

Ți-ar fi citit din Charles Baudelaire (a se rosti Karles Ba-u-de-la-i-re).

DODI: Du-te la dracu!

(Intră Di Dodi în papuci, cu fes în cap.)

BABACU: Da ce-a fost gălăgia asta, măi copil? Era aproape să dorm
și m-ați deșteptat...

DODI: Lasă, dragă babacule, că dormeai tun.

BABACU: Sigur? Eu n-am simțit. Dar ce s-a întîmplat?

DODI: Veniseră niște giște care voiau să se mărite, una cu mine și alta
cu Podi. Mama asta nu-și vede de treabă. Ține să mă însoare.

BABACU: Și crezi că-i așa de rău? Dar ce legătură e între înșurătoare
și bubuiturile de adineauri?

DODI: Au plecat furioase. Erau niște timpite.

BABACU: Și crezi că-i așa de rău?

DODI: Una e un fel de Domnișoară cu fumuri...

BABACU: Nu prea e bine.

DODI: Alta e o văduvă după deces.

BABACU: E foarte bine.

PODI: A lui Dodi avea și pretenții literare.

BABACU: Aoleu!

DODI: Vezi tată?

BABACU: Văd.

DODI: S-o chem pe mama?

BABACU: E făcută foc. Am trecut pe lingă ea și era să-mi dea cu mătura
în cap. N-o auzi cum bombănește, că așa sunt bărbații? (Strigă):
Luxițol! Luxițol! (Intră D-na Dodi.)

MAMACA (Intră cu un pămătuf de fulgi în mînă): Mi-a crăpat obrazul
de rușine. Asta se cheamă creștere bună? Așa te-am învățat eu să te
porți? (Babacu ride.) Ce te-apucă să rizi?

BABACU: Toată viața m-ai disciplinat. Mi-a venit și mie rindul. Am
aliați. Nu știu ce-ați făcut mă băieți, dar orice-ați făcut bine ați făcut.
M-am răcorit.

MAMACA: La urma urmei, Podi facă ce-o vrea, îl privește dar nu
primesc să-mi influențeze copilul. Spune, rinjiture, bine e să nu se
căpătuiască un băiat la vîrsta lui? Zdravăn este, prost nu e, titluri are...
Ce mai aștepți? Numai eu știu cum am făcut să-mi vie în casă două
persoane distinse și dumnealor le maltratează. Nu le mai prinzi pe aici.

DODI: Uf!

MAMACA: Nu sunt eu atît de îngustă la minte încît să te silesc să iei o
nevestă care nu-ți place. Dar trebuie să vezi, să vă mai vedeți, să-i
vorbești ca un băiat bun, cum ești, nu să o repezi de la prima întîlnire.
Femeia nu e numai cu defecte, are și multe calități. Cată să le găsești...
Cu atenție și răbdare.

BABACU: Eu am așteptat 40 de ani calitățile ascunse. Așteptați-le
și voi băieți. Aveți vreme. Sunteți tineri. Peste 40 de ani e tocmai bine.

MAMACA: Fii serios, Domnule, că te ia mama dracului...

BABACU: Ce v-am spus?... O să vă fac o destălnuire. M-a și bătut...
Cînd eram tineri era geloasă, la bătrînețe s-a făcut sergent-major.

MAMACA: Nu știe ce vorbește...

DODI: Uite bucuriile căsniciei, Podi. Chelești și te zbîrcești așteptînd
să vie calitățile misterioase... Mai mîنینci și bătăle... (D-na Dodi
iese trîntind ușile.)

[15]

BABACU: Acum s-a dus să plîngă... O să mă aștepte să o consolez...

Poate să aștepte mult și bine. Nu mai pupă consolare...

DODI: Avem și noi babacule un proiect... Vreau să vorbim de mai multă vreme și totdeauna fese altceva... Ar fi timpul să dăm cărțile pe față...

BABACU: Un proiect? Voi amîndoi?...

DODI: Da. Vrem să plecăm în străinătate...

BABACU: Mă luați și pe mine?

DODI: Va să zică nu ești contra, să plecăm.

BABACU: I-auzi vorbă! Poate crezi că doresc să ajungeți pensionari, să ascultați muzica militară și să dați din cap pe o bancă din Cișmigiu. Nu, dragă. Dar chestia e alta: Cu?ce?

DODI: Am aranjat... Am căpătat două burse, una Podi și una eu... Ne vindem cărțile, mai avem fiecare și cîteva tablouri și ne facem un mic capital.

BABACU (subit plîngăreț): Mă lași prin urmare singur... Îmi mai lipsea asta... Aici te știam lângă mine... Împărțeam greutățile între noi...

DODI: Tu rămîi cu mama...

BABACU: Asta o știam... Spune-mi altceva mai nou... Sunteți cu adevărat hotărîți?

DODI și PODI: Absolut hotărîți... Amînăm de vreo șase luni, mereu...

BABACU: Luxițo! Luxițo! Luxițo!... Cînd e supărată trebuie să o strig de trei ori. (Între d-na Dodi cu ochii plîși, cu batistă ascunsă în palmă.)

MAMACA: Iar vreți să mă mîhniți?

BABACU: Ți-ai făcut un glas de înger... Vezi, asta e femeia, aei te ocărăște, aci îți înmoale inima.

MAMACA: Sunt o nenorocită. (Izbucnește în plîns.)

BABACU: Atunci nu mai putem să-i spunem nimic.

MAMACA (cu o speranță): Te-ai răzgîndit... (Știam eu... (Îi trece brusc supărarea.) Pentru care din două te-ai decis... Las-că le întorc eu... e treaba mea... Le-a făcut inima zvic! cînd v-au văzut... (Tac toți cei trei și uitîndu-se cu coada ochiului fiecare, nu știe cum să înceapă. Babacu își bate degetele din palme, cu mîinile între genunchi, cu capul plecat și își rotește ochii pe sub sprincene. Pauză de tăcere neobișnuită. Joc de ochi și de gesturi.) Ce-ați rămas așa de muți?

PODI: Dodi are să vă spuie ceva...

DODI: Începe tu.

D-NA DODI: Haide, haide... V-ați decis amîndoi pentru una?

PODI: Spune tu...

DODI: Vezi mîină... date fiind împrejurările... (Îl înghesuie pe Podi să continue.)

PODI: Și văzînd că... adică... așa zicînd...

DODI: Lucrurile devenind din ce în ce mai...

PODI: Am uitat să vă comunic că mama v-a trimis cele mai bune salutații.

MAMACA: Mulțumesc... E și Dumneaei de acord?

DODI: Te-ai prostit de tot.

PODI: Ți-e frică și o arunci pe mine... Sunt părinții tăi...

DODI (către maică-sa): Știl... că aș fi vrut să-ți spun că...

BABACU: Uite ce-i Luxișo, băiatul pleacă la Paris...

MAMACA: La Paris? La Paris? (leșină și cade.)

DODI (aleargă): Mamă!

PODI: Doamnă Dodi!... Un pahar de apă! (Dodi și Podi o trag, o întind, o descheie la gît. Babacu suride.)

BABACU: Fiți fără grijă... O să-i treacă... Emoția ce vrei?... Luxișo! nu mergi la cinematograful?... De 40 de ani tot leșină și tot se scoală... Nu e nimic... Însurătoare mi-a trebuit!

CORTINA

ACTUL II

În vagon, la gară. Două vagoane: unul de cl. III-a în care vor sta față-n față Dodi și Podi, pe bănci paralele, în dreptul ferestrei deschise. Sunt la fereastră, vorbind cu părinții, invizibili, care stau pe peron. Larmă de gară, de locomotive. Se aud « Pardon » și huruituri. « Nu vezi unde calci? » Un burduf desparte vagonul de alt vagon, restaurant. Lume demnă și rece în acest vagon. — Ziare! Brînzoaice calde! Lapte bătut! Spritură! Bere la pahar. Kefir. A venit unul și s-a așezat pe banca lui Dodi (Dodani).

Scena I

Dodi și Podi, la fereastra vagonului

DODI: Am luat notă de tot ce mi-ai spus. (Pauză cu mîna la ureche din pricina zgomotului. Publicul n-aude replicile.)

O VOCE: Brînzoaice calde...

PODI: Dacă uită ceva îl aduc eu aminte... Am înregistrat.

O VOCE: Pardon, pardon... la o parte!

DODI: Lasă mamacule, fii pe pace...

O VOCE: Zi-a-re!..

PODI: O să-î îngrîșesc ca mamaca și babacu, cu condiția să-mi facă el cearul de dimineață.

O VOCE: Hamal! Hamal!

DODI: Mamă te-am lăsat în seama tatii... Să nu aud că ești neliniștită... Tată! vezi să-și ia pilulele regulat: patru pe zi... două la dejun și două seara cu o jumătate de oră înainte de masă... E foarte important... Uită-te la ceas... Am vorbit cu Doctorul să o vadă săptămînal...

O VOCE (îngîlțit): București — Pitești — Slatina — Craiova...

PODI: Da... da... da... fără îndoială...

O VOCE: Fă-i semn Domnule Șef, să oprească numai ca să mă sui...

Nu-i păcat de Dumnezeu...

PODI: La Zürich... la Zürich... cum am spus...

MAMACA (se aude într-un interval de tăcere): Cecul ți l-am cusut în haină...

DODI: Am văzut... L-am și descusut...

O VOCE DE COCOȘ: Cucurigu!

DODI: Nu rămînem la Viena, tată... Păi n-am studiat împreună planul de călătorie?...

RATE: Mac-mac!

PODI: Desigur, pe la Basel... De-acolo drept în Franța.

O GĂINĂ: Cotcodac!

UN MOLDOVEAN: S-o fi ouat găina, duduică.

DODI: Vă scriu cum ajung la Paris... N-aud... Ce-ai zis? Mai tare.

MAMACA (strigă): Să ne scrii mult și... lung!

UN ARDELEAN (către un surdo-mut): Că Dumneavoastră unde mergeți? Tot la Herculană? Eu mă duc la fle-mea, că-i măritată acolo- (Surdo-mutul caută cu mîna la gură și urechi, că nu poate vorbi.)

A... Că doară să înjăleje de pehe buze...

(În clasa III-a se îngrămădește tot mai multă lume. Un preot se așează pe bancă. Dodi-Podi, unde se mai instalase un strein. Își mută bagajele și D-ra Carapatti, care trage cu urechea, instalîndu-se tot acolo. A venit și un Domn înalt și foarte gras pe aceleași două bănci. Se completează și al șaselea loc cu un militar. Domnul înalt și gros se apleacă peste Dodi și Podi la fereastră.)

PODI (către familia lui, pe geam): E un Domn care se sufocă, mamă...

Domnule, nu înțeleg să te culci pe mine...

PASAGERUL GROS: Nu-mi dai voie să vorbesc cu familia și eu?

Dumneata ai întins o conversație cît un taifas. Lasă-mă Domnule că plec la Drăgășani și cine știe cînd mai dau prin București. (Își face loc.) Vezi să încasezi factura de 30 000 marți... Butoiul din stînga să nu uitați că e pentru Dl Președinte... Trimite damigeana cu drojdie chiar mîine de dimineață: nu e de plată nimic.

D-RA CARAPATTI (examinează geamantanele de deasupra și le găsește frumoase. Citește cărțile de vizită, atîrnate de curele): B. Dodi,

profesor. E. Podi, Doctor în drept... Care or fi unul și altul? Dodi, Podi... Podi, Dodi... curios!

Scena II

Doamna Baron. Hamalul. Dl Stevenson. Inginerii. Molea și Brad. Boier Dincă. Șeful trenului. Inspector. Inginer. Directorul Gl. Ministrul Inst. P.

(Pentru a se muta atenția publicului din cl. III-a, în restaurant, clasa dispăre în întineric și lumina cade pe vagonul restaurant. Încep să intre pasagerii în vagonul restaurant. Un murmur slab și confuz rămâne în cl. III-a, ceea ce e natural, neauzindu-se vorba de la un vagon la altul.)

DOAMNA BARON (cu accent nemțesc): *Träger, attention... Lucrur' sparj... puneți faliz mic sus, supra la faliz mare... Altci termos verdele... So... so...*

HAMALUL (scoțind șapca): Doamna nu mai are alt bagaj?

DOAMNA BARON (dă din cap că nu; scoate din poșetă un bacșiș mare).

HAMALUL (impresionat făcând o curbă mare): Să trăiți, să trăiți. Voiaj bun.

(Intră Sir Stevenson)

SIR STEVENSON: Numerul trei-dzeci și două... Unsprezece djamantan... Dai la bagaj... (Se apleacă pe geam, vorbind cu cineva.)

No... yes... No... yes. (Se așează la o masă — intră doi ingineri.)

ING. MOLEA: Parcă e Stevenson de la Vega...

ING. BRAD: E chiar el... Se duce cu situația rafineriilor la Londra... (Se duc spre el.)

ING. MOLEA și BRAD: Avem onoarea Domnule Stevenson... Ați plecat...

STEVENSON (care vrea să vorbească bine românește): Asemenea Domnilor... Oare sonda numero șasesprezece de la Moreni a dat acel rezultat așteptat?

ING. MOLEA: Cincizeci de vagoane pe zi.

STEVENSON: Frumos... pre-a frumos... Miniunat... Nu lu-ați loc la masa mea? Merdjem puna la Paris împreună...

INGINERII (se așază): Vă mulțumim, Domnule Stevenson... (Intră furtunos Boier Dincă, și miniștrii Cuterescu, de la Justiție și Barbian

de la Instrucția Publică. Boier Dincă, voluminos, cu mustățile mari, negre, cu neg de frumusețe între bărbie și gură, îmbrăcat oltenește, în dimie cu găetane pe ȳari și spate. O basma de mătase vie îi înoadă gitul.)

BOIER DINCĂ: Aveți o masă rezervată, Domnilor Miniștri. Într-un ceas ajungem numaidecît. E tren expres.

ȘEFUL TRENULUI (însoțit de un inspector inginer. Lanternă și geantă. Clește de perforat. Se așază smirnă): Să trăiți excelență! (Treptat se umple vagonul.)

BOIER DINCĂ: Am vorbit cu Directorul General să oprim expresul la Dinculești...

ȘEFUL TRENULUI: Dl inspector inginer vă în cunoștință că s-au luat toate măsurile.

INSPECT. ING. (la raport): Am onoarea să mă prezint. Inspector inginer Călătorescu. Totul e în ordine. Supravegherea e organizată. Am de luat o singură indicație: cît să stea expresul la Dinculești.

BOIER DINCĂ: Atîta timp cît trebuie să se scoboare toată oficialitatea... 15 minute e prea puțin? (Inspectorul se sperie.) Spune Dumneata că ești tehnician? Cînd se oprește trenul începe muzica de bun sosît... Așteaptă lume multă în stație, din patru județe, autoritățile, școlile, fanfara din Strehaia... (Familiar, ca la el acasă): O să fie frumos, inspectore. (L-a bătut pe umăr. Inspectorul, rigid, nu participă la bucuria lui Boier Dincă. Se prezintă lui Dincă, regizorul festivității, chelnerul în uniformă, de la vagon, cu carnetul de comandă și-i șoptește la ureche enumerîndu-i o listă de băuturi. Boier Dincă reflectează și arată interesat cu minile ca și cum ar tăia un salam.)

BOIER DINCĂ: Lasă dragă, adu un Drăgășani de-al nostru... Ce să ne spurecăm noi cu de-alea streine... Și felioarele... nu uita felioarele... Știe șeful...

(Miniștrii stau foarte demni la masa lor... La mesele celelalte se șoptește. Intră un Director General din minister cu o condică, pe care o scoate din ghiozdan, pentru o semnătură.)

DIRECTORUL GEN.: Sunt fericit că am ajuns cu un minut înaintea plecării trenului. Am corectat telegrama urgentă către Dl. Rector al Universității Iași în conformitate cu ordinaul D[umnea]v[oastră]... S-au înlocuit cuvintele «E regretabil că» cu «Ar fi de dorit ca pe viitor» și am inversat fraza...

MINISTRUL INSTR. PUBLICE: Era prea tare... (Semnează cu stiloul Directorului. Directorul General mai întoarce o foaie de registru.)

MINISTRUL (agasat): Mai e ceva?

DIR. GEN.: Reforma învățămîntului matematic tot atît de urgentă... Circulara către Direcțiile de licee... (Ministrul nu-și mai aduce aminte.)

În clasele suplimentare nu se mai face teorema pătratului ipotenuzei...

MINISTRUL: Lasă... O să mă mai gîndesc... la întoarcere. (Bagă stiloul Directorului General în buzunar. Dir. Gen. are o ezitare...)

Dă-te jos că pornește trenul... (Dir. Gen. ar vrea să-și ia stiloul îndărăt.) Mai vrei să-mi spui ceva?

DIR. GEN.: Nu... nu... Am onoare... (Pornește trenul. Lumina trece în cl. III-a și în vagonul restaurant se face întuneric.)

Scena III

Dodi, Podi, Pasagerul gros, D-ra Carapatti, Preot, Gh. Dobrin.

PODI, DODI, PASAGERUL GROS (la fereastră): La revedere! la revedere!... la revedere!...

DODI: Îți scriu din drum... Cum ajungem, vă trimitem adresa... Imbrățișeri lui Puu... (Către Podi): Nu știu dacă tu ești emoționat ca mine...

PODI: Batistele sunt de vină, dragă... O fluturare de batistă în gară îți taie picioarele... Dacă ne-am aduce aminte că batista e întii pentru nas și rareori pentru ochi, am fi mai rezonabili...

DODI: Da și tu bag seama că ai lacrimi în ochi.

PODI: Vezi-ți de treabă...

DODI: Vrei să faci pe tarele... Nu te prinde...

GH. DOBRIN (de pe banca Podi): Îmi dați voie să mă prezint: Gheorghe Dobrin, din Sălaș, inspector silvic. Mereți departe?

DODI: Dodi și prietenul meu Podi... Îmi pare bine de cunoștință... Mergem la Paris.

DOBRIN (curios): Mă lertați mă rog. Oare e ceva ca la teatru? Numele Dumneavoastră e ca la kino, nu vă supărați...

PODI: Domnul are dreptate... și nici nu v-ați înșelat prea mult... Cînd eram copii veniseră la cire doi clowni...

DOBRIN: Mă rog, nu vă supărați, ce-i aceasta clowni? ca să înțeleg.

PODI: Cei care fac pe proștii la cire așa se numesc.

DOBRIN (foarte vesel): Va să zică D[umnea]v[oastră]?...

PODI: Cei doi clowni din copilăria noastră erau extraordinari... N-am scăpat nici o reprezentație... Unul cînta din flaut și celălalt din cobză, Dodi și Podi... Ne-am dus la ei în casa pe roate și i-am cunoscut și ne-au primit bine... Ceva mai mult: pe subit ascuns, am trecut din stalurile noastre în cabina lor. Ne-au învățat cîteva lucruri, am jucat cu ei, sulemeniți cu vopsele. Publicul ne-a aplaudat. Dodi și Podi! Am ajuns și noi Dodi și Podi și cînd au plecat modelele noastre am plîns că nu ne-am dus cu circul și cu clownii. Întrebați-l și pe Dodi...

D-RA CARAPATTI (care asculta transportată): Îmi dați voie: mă duc și eu la Paris. Sunt d-ra Carapatti, farmacistă... M-am săturat de farmacie și am plecat în lume...

PREOTUL DAMIAN (interesat și el): Înțeleg că Domnii pleacă, dar nu înțeleg ca o domnișoară să aibă acest curaj... Parisul e un infern Domnișoară... Ce-o să vă faceți acolo...

D-RA CARAPATTI: Am o voce destul de bună și știu și nițică muzică... Mă descurc... Nu mi-e frică.

PR. DAMIAN: Singură, singurică?

D-RA CARAPATTI: Acum nu mai sunt singură. Mă duc eu D-nii Dodi și Podi...

DODI (surprins către Podi): Ne-am căpătat beleaua! Să ne mutăm, într-alt vagon.

Scena IV

Aceiași. Controlorul de bilete.

CONTROLORUL: Biletele la control, vă rog.

D-RA CARAPATTI (pe cînd controlorul ia alte bilete, adună biletele compartimentului): Dați-le-n coa, să le dau controlorului. (Fiecare își dă biletul, zicîndu-i: «Mulțumesc Domnișoară». Ea le duce la controlor.) Uite 8 bilete. (Controlorul le perforează. D-ra le restituie.) Nu v-am servit bine?

CONTROLORUL: Admirabil, Domnișoară. Vă sărutăm mîinile.

D-RA CARAPATTI: Numai vă rog să nu-mi faceți curte... Pînă una alta, scăpai fără bilet și fără amendă (își freacă mîinile): Călătoria începe bine! Domnule Dodi-Podi... Eu o să vă zic așa la amîndoi odată.

PREOTUL: Cum, n-aveți bilet, într-adevăr?...

D-RA CARAPATTI (face din gură negația onomatopeică știută): Tac! E rușine să mergi cu trenul fără parale, părințele? N-am un sfanț (face gestul știut: unghia în virful dinților).

PREOTUL: Vai de mine!

D-RA CARAPATTI: Eu am combinația mea: voiajez gratis. Și mai am o combinație: adun biletele dimprejurul meu, le dau controlorului și controlorul crede că între ele e și biletul meu.

DODI: Dacă le numără, vă prinde...

D-RA CARAPATTI: Nu poate să le numere în aglomerație...

PODI: Ingenios!

D-RA CARAPATTI (familiară): Cu mine nu muriți de foame, băieți, nici la Paris. Nu vă mai zic nici Dodi, nici Podi... O să vă zic «băieți». E mai simplu. Acum, băieții mei, faceți-mi loc între voi doi, și să stăm de vorbă. (Dodi, Podi îi fac loc cu plăcere și curiozitate.)

DODI: Nu vă scoateți pălăria?

D-RA CARAPATTI: Întii și întii, să ne înțelegem, ca niște adevărați băieți. Voi sunteți «băieți» și [eu] sunt «mă băiete». Altfel nu stăm de vorbă. (Scoate pălăria, o face sul și o bagă în buzunar. Scoate o țigare și o aprinde.) N-am decît două. Pe a doua fumați-o voi amîndoi... O treceți de la unul la altul. (Cei dimprejur rid. Pauză de tăcere. În fund tipă un copil în brațele unei țărănci.) Dă-i să sugă, cumătră. Ai plosca la dumneata. Ascultă, Podi, nu știi să-ți faci cravata... Ia întoarce-te înapoi.

PODI (jenat): Lăsați, Domnișoară.

D-RA CAR[APATTI]: Iar plural, iar Domnișoară? Uite ce mironosiță! În ce lună te-ai născut? Cîte surori aveți?

DODI: Niciuna.

D-RA CAR[APATTI]: Se cunoaște. Noi acasă suntem o fată și trei băieți. Ne jucăm, ne batem, ne ducem la teatru, la cafenea și toți ascultă de mine, ce crezi!

PODI: Bine, între frați...

D-RA CAR[APATTI]: Toți băieții suntem frați, mă.

DODI: Pînă la un punct.

D-RA CAR[APATTI]: Bineînțeles! Cine trece de punct mîنینă și palme... (Risete.) Și să zici că n-am noroc? Mi-am găsit și un amoretz, nu mă lasă Dumnezeu. (Dodi și Podi sunt stînjeniți.) Uite frumosul ăla de colo, își tot freacă mustățile la mine. (Un subofițer, în picioare, răzimat de locurile de mai departe se uită insistent și fudul la D-ra Carapatti.) Mă mîنینă din ochi, nu altceva... Vreți să-l fac să stea jos? Ascultă iubituie, vrei să mă dai gata cu orice preț. Ești gătit, ești

drăguț, ești splendid, dar fă-mi plăcerea și stai jos că mă plictisești... (Subofițerul, care spera, s-a întors brusc și a dispărut.) Cred că a bătut și călciile...

PREOTUL: Domnișoară, Dumneata ești Domnișoară numai pe dinăfară...

D-RA CAR[APATTI]: Da, părințele, pe dinăuntru sunt... băiețoi. Numai că te-aș ruga să nu-ți prea vîri nasul, că te bate cucoana preoteasa cu mătura. (Către Podi): Știi să te joci de-a fripta?

PODI: N-am învățat.

D-RA CAR[APATTI]: Să te învăț eu. Adu mîinile înapoi. Regula e să ți le ferești. Una, două, trei! (Îi arde una.) Ai pierdut! Încă o dată! (Îi mai arde două și la a treia Podi își trage mîinile la timp.) Acum e rîndul tău, băiete. (Podi pierde.)

PODI: Da dumneata nu glumești, dai serios.

D-RA CAR[APATTI]: Băiețește! De-ai-a-i zice fripta, pentru că ustură. (Jocul antrenează): Părințele, simt că-ți dă inima brînei și dumi-tale... Joacă-te de-a fripta și Dumneata... (Popa se pregătește): A! nu te-ntinde, părinte... Nu cu mine, cu dumnealui. (Arată către inspectorul silvic.) Îi lasă gura apă și dumnealui... (Popa joacă fripta cu inspectorul silvic. Pasagerul gros așteaptă să-i vie rîndul cu popa.) PASAGERUL GROS: Aș face și eu o partidă de-a fripta, cînstite Părinte! (Preotul îi aduce aminte că nu se cade și ia un ifos moral.)

Scena V

(S-a oprit trenul.)

PR. DAMIAN: S-a întîmplat ceva. Trenul ăsta nu oprește așa orișunde... Nu se vede nici o stație. (Apare controlorul.) De ce s-a oprit, Domnule controlor?

CONTROLORUL: Vine alt expres pe linie... Tot s-a întîmplat ceva... Încercarea era mult mai departe. (Intră ca o furtună Boier Dincă.) BOIER DINCĂ (speriat): Controlor! controlor!... Unde-i Domnul Inginer Inspector? Îl chiamă Domnii Miniștri imediat.

CONTROLORUL: Să trăiți! Trebuie să fie la locomotivă. Mă duc să-l caut numaidecît.

VOCI (dintr-un grup de afară; lumini de lanternă pe întuneric. Ciocă-nituri de ciocan în roți): Aiei, Domnule Șef!... (Altă voce): A luat foc

osia! (Altă voce): Nu mai striga așa, că sperii pasagerii! (O voce): Nu e nimic s-a și stins. (O uruitură mare: trece expresul. Pornește trenul.)

PREOTUL: Bine că n-a fost nimic.

D-RA CARAPATTI: Cine era pajița aia cu cioareci și căciulă?

PREOTUL: Nu l-ai mai văzut niciodată? Boier Dincă, deputatul, om foarte influent.

D-RA CARAPATTI: Face impresia unui surugiu.

PREOTUL: E-adevărat că are o herghelie a lui și că nimeni nu mînă caii ca el. Înhamă numai armăsari și trece ca fulgerul prin sate.

D-RA CARAPATTI: Atunci e om bogat!

PREOTUL: Nici el nu știe cită avere are... E putred! Dar se calicește și la un ou.

D-RA CARAPATTI: Țista o acela despre care am auzit că primește de la țărani numai ouăle care nu trec prin veriga lui?

PREOTUL: Veriga a fost a unuia și mai bogat ca el dar și Boier Dincă are o verigă a lui, numai că veriga Boierului Dincă e alta. Banița lui e mai mare. Ocaua lui e mai largă. Prăjina lui e mai lungă. Astea sunt măsurile cu care ia. Măsurile cu care dă sunt altele. Și dacă-l vinzi și dacă-l cumperi. La dijmă sistemul lui e că ia trei din patru și a patra parte, a țăranului, se mai înjumătățește peste noapte. Trebuie să pierzi treizeci la sută... Toată lumea din partea locului cunoaște «sistemul Dincă».

D-RA CARAPATTI: Fă-mă să înțeleg.

PREOTUL: Dumneata să zicem că ești țăranul și că eu sunt Boier Dincă. Să mă păzească Dumnezeu, fac numai o supoziție. Ți-am dat din moșia mea un cîmp să-l munești în parte. Pogoanele și sămînța fiind ale mele, iar munca a dumatăle, eu iau la treier trei părți din pătrat. În timpul treierului facem 2 movile. În movila mea eu pun 8 banițe de grâu sau de porumb, iar în movila dumatăle una. Seara movila mea e de trei ori mai mare decît a dumatăle și a doua zi e tot de trei ori mai mare, însă peste noapte s-au micșorat amîndouă...

D-RA CARAPATTI: Foarte ingenios!

PREOTUL: Apoi moara e tot a lui Boier Dincă. La măcinat el ia utumul întreg: partea cuvenită și două părți pierdute între pietre.

D-RA CARAPATTI: Păi, asta e pungășie curată. Ce tot vorbim noi de baniță, de prăjină, de cîntar? Constat că ai pentru el și o mare admirație.

PREOTUL: D[umnea]ta crezi Domnișoară, că vorbele sunt făcute degeaba? Vorbele să nu dea nici un beneficiu? Dumneavoastră, cei de la oraș nu știți cît face zece boabe de grâu și zece de porumb.

D-RA CARAPATTI: Cît să facă? N-ajung nici pentru o găină.

PREOTUL: D[umnea]v[oastră] știți cine a născocit jocul de șah, Domnișoară?

D-RA CARAPATTI: După fripta, vrei să mă faci un șah? De ce nu mă întrebi dacă știu cine a inventat brînză de burduf?

PREOTUL (rîzînd): Dar știți, de ce-i zice șah?...?

D-RA CARAPATTI: Nici asta n-am învățat.

PREOTUL: Îi zice șah pentru că e născocirea unui Persan, care l-a dăruit Șahului Persiei.

D-RA CARAPATTI: Foarte didactic și pedagogic!

PREOTUL: Nu mă lua așa, Domnișoară... Dar cum să-l mulțumească Șahul, adică Regele, pentru darul lui? Vreau să te răsplătesc, ce dorești, l-a întrebat. Uite ce mi-al putea da Majestate: nu știu cum s-o fi zicînd asta pe loc. Să-mi dai niște boabe de grâu, socotite pe pătrățelele jocului de șah. Să-mi dai pentru pătratul întîi un bob, pentru al doilea două boabe, patru boabe pentru al treilea, opt pentru al patrulea și așa mai departe, îndoiind numărul boabelor de grâu la fiecare alt pătrat, pînă la șalzei și patru, cîte pătrate are tabla de joc. Regele a ris ca de o glumă. I s-a părut că meșterul născocitor nu cere nimic. Dar cînd a făcut socoteala tuturor boabelor de grâu ce l-ar fi trebuit s-a speriat. Pămîntul întreg dacă ar fi însămințat, tot n-ar putea să dea într-un an atîtea bucate.

D-RA CARAPATTI: Pareă am mai citit asta, undeva...

PREOTUL: Nu zic ba, dar vreau să zic că Boier Dincă a fost mai deștept ca Dumneata, cînd a chibzuit să fure din fiecare poală de grâu și porumb cîteva boabe...

PODI: Te-a cam tăiat popa, Domnișoară...

PREOTUL: Păi da! De cînd a venit, Domnișoara mă tot ia peste băț...

(D-ra Carapatti nu se supără și se cam uită cu stîngăcie la preot. Nu știe ce răspuns să-i dea.)

D-RA CARAPATTI: Ce e drept, e drept. M-a dat gata părintele. Nu e numai Boier Dincă om deștept... Mai e și cîte un popă. Hai să ne-mpăcăm, părinte... Nu mai zic nimic... Vezi că sunt băiat de treabă?

Probabil că nu se explică într-altfel această mistică promiscuitate, decât printr-o religiozitate particulară, Părintele stareț preferind să facă slujbele bisericești cu ele laolaltă acasă, și, desigur, viața din dosul perdelelor stăreției era consacrată mătaniilor și sfintelor îngenuncheri. Nimeni n-ar putea să manifeste bănuiala perversă că între un bărbat și femeile din casă s-ar putea petrece într-o stăreție vreo dezordine fizică, dar călugării din minăstire postitori și de partea aceea, trăiesc un spectacol, după zicerea lor, de sminteală, și cam fac și cu ochiul, că se pricep și eila mișcarea pleoapelor și la graiul fără silabe. Și, știți cum își călugării, le merge și gura și soaptele lor

pot ajunge departe, chiar pînă la colivia lui Coco, care le repetă papagalicește. O măsură s-ar impune, destul de umană, autoritățile să-l însoare pe Stareț și să-l puie în situația de a curma o contradicție, care pe bisericăse se cheamă în mai multe feluri. Pe vremile acestea i-ar sta bine și un centiron.

Trimisul nostru a dat în două zile de mai multe ori pe la stăreție, ca să-i sugereze cîteva idei și de fiecare dată el a fost primit în prag de către o Doamnă, o leacă iritată că șeful ei spiritual a fost de atîtea ori solicitat. Domnul Stareț lipsește la toate bătăile în ușe. Neavînd altcum face i le sugerăm pe această cale. Poate că un papagal găsește vreo fereastră deschisă...

Schitul Icoana

Am suferit o mare amărăciune, acum doi ani, Coco. Am avut un mare prieten, pe Arhimandritul Atanasie Popescu, starețul unei mînăstiri blestemată, a Ghighiului, de pe lîngă Ploești. Călugăr adevărat, aspru cu sine mai mult cu sine decît cu chinovia lui, curat ca o floare albă, inspirat ca un prooroc și chinuit de visul lui, el a căutat o viață întreagă să dea viața înapoi, spre rînduielile întemeietorului călugăriei răsăritene, Vasilie. Era un adept al chemării lui și a datoriei de monah. Frații lui de mînăstire, supărați în năravuri, l-au dușmănit.

Acum doi ani, Arhimandritul a fost asasinat, după utrenia, care-i rugăciunea din timpul nopții. O amărăciune împătrită: pentru că a murit un om întreg, pentru că a murit gîtuț într-o mînăstire, pentru că nu s-au luat toate măsurile să fie ucigașii pedepsiți, în sfîrșit, pentru că i s-a pus în spinare Sfîntului Stareț, o învinuire șoptită mîrșavă. Ticăloșia nu știa să cinstească nimic.

Vezi tu, Coco, am o idee fixă și eu, că fără mînăstire nu e Biserică și că mînăstirea e locul unde omul se depășește pe sine. La urma urmei asta e datoria și frumusețea omului, să se depășească. Mînăstirea e depășirea și a omului în nestare de alte depășiri. A fi numai stomac și mațe nu e al omului. Depășirea se cheamă la mînăstire mîntuire. Omul de rînd capătă geniu și nu rămîne cadavru.

Refugiul meu, după amărăciunea pe care ți-o povestesc și care odată și odată trebuia să-și găsească o împlinire, e un schit. În turburare, mă mut cu mintea la el, în chiliile monahilor din Sfîntul Munte adunați într-o chinovie din București. Familia generalului Darvary le-a clădit, odată de mult, schitul ce se vede și azi, îngrijit între zidurile ce-l păstrează, insulă de flori, stropite cu apă sfințită. E o liniște acolo de tablou senin și acea duhovnicie discretă, care a pierit din cele mai multe mînăstiri ale noastre, părăsite de supravegherea blajină și de sprijinul frăției de sus. Părinții trăiesc după vechiul tipic al lepădării de sine, păstoriți de starețul Simion, un vrednic urmaș al marilor păstori, numai cinste, bunătate și candidă smerenie îngerească. Mă gîndesc la el și mă simt mai bine ca după o mărturisire, și-mi place luminișul ce-mi vine de la surisul și de la inima lui cînd mi le închipui lîngă mine.

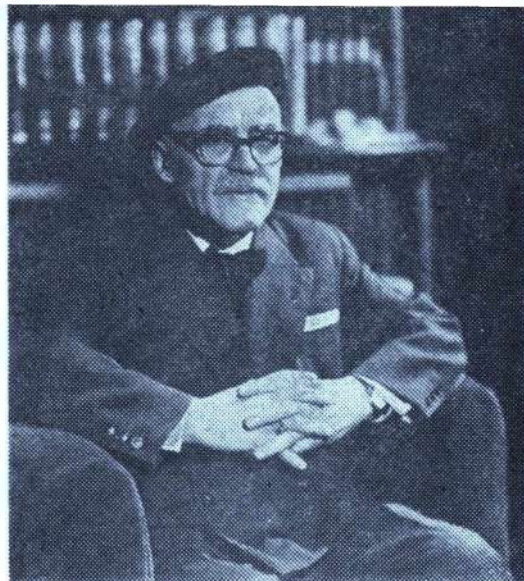
Frumosului părinte Simion Ciomandra, fi zîmbește fața tînără și proaspătă de copil dintr-o barbă albă, albă ca un trandafir împresurat de fluturi. Vorbele lui legate în argint au tiparul chirilic al Evangheliei de pe sfînta Masă din altar și sună dulce ca o utrenie, grăită cu rîvnă și tot ce spune Starețul Schitului Icoana, a căruia toacă, vestește împrejur ora vecerniei, de după amiaza limpede, e ca o rugăciune înceată, gîndită în tăcerea bisericii dintre chilii.

9 iunie 1943

[Pe marginea spaltului, care poartă mai multe ștampile cu mențiunea *cenzurat*, este scris cu cerneală: *bun de imprimat cu cenzuri. Tîncu 9.6.943, ora 19,20*]

IPOSTAZE

[PARENTEZE]

Nu te gîndi prea mult la ce-o să fie.
Umple-ți timpul hotărînd zilnic ce vei face mîine.
Mîinele trece astfel mereu.
Silește-te să nu meriți blestemul săracului, că se prinde.
Ferește-te să nu faci camătă, nici de bani, nici de simțire mincinoasă.
Blestemul nedreptățitului te-ajunge orișicum.
Nu sili lacrimile nimănuia să iasă.
Nu da prilej suspinului să geamă.
Nu te du la vinătoare: durerea pădurii, a cîmpului și apei te pedepsește.
Iată-l, a făcut numai rău. Cu ce s-a ales? Cu hula.

ARGHEZI LA ÎNȚIUL CENTENAR...

Tudor Arghezi împlinește o sută de ani!

Cum, atunci cînd s-a stîns, n-avea o sută de ani? Îmi pare că Tudor Arghezi a avut totdeauna, în furtunoasa lui junețe dar și la crepuscul, măcar o sută de ani, într-atît se învățase luina să-l simtă în preajmă, vechit cu înțelepție ca o rădăcină de arbore izbuenită din lut și ivită vederii. Ori ca o piatră — sigur ca o piatră lustruită de apele ploilor și de fulgere, roasă de mișcarea luciferilor, răsfrîntă în conturile ei aspre.

Așadar, înțitul centenar Arghezi!

Sînt unul dintre numeroșii pămînteni despre care s-ar putea spune cu făloasă vorbă proastă că « l-a cunoscut », acum cînd strîngem cu pioșenie « răsipurile » lumegii ale trecerii poetului prin lumea ce l-a îngăduit și pe care a îngăduit-o. Apar zeci de articole emoționate, pline de « Arghezi mi-a zis... » ori (enormitate!) « i-am zis lui Arghezi », sînt evocate casa poetului, cu

inventarul ei viu și mort, masa de scris, mustața, nevasta, lavaliera, etc... și din paradoxal nedusul la biserică ierodiacon răsare între noi umbra unui uncheș sfătos rostind aforisme. Aproape că nu există « amintire » în care, la vreme de viscol, să nu ne apară imaginea unor personaje ducînd în Mărțișor măcar un lemn de foc pentru plita marelui meșter! Dar e nepotrivit, desigur, să mă uimesc de apariția unor asemenea pagini acum la ceas de sărbătoare, după cum, iarăși, mi se pare că n-are rost să mă întreb de ce nici unul dintre « familiarii » lui Arghezi n-a cutezat să-și caligrafeze literatura memorialistică atunci cînd la răs-invocatul Mărțișor cîinii știau că au un stăpîn...

Meșterul, nicidecînd despodobit de băscăli și sarcasme, s-ar fi amuzat și ar fi dat din umeri cu mirare dacă la cafea l-ar fi fost aduse jurnalele încercînd să-i « descifreze » ori să-i « povestească » geniul.

Geamătul de durere al pădurii cînd e doborît un copac.

*

Plînsetul unui copac centenar dărîmat din rădăcină cu tancul. Grandiosul stejar, grandioasa lui rădăcină. Dărîmătorul stă călare pe trunchiul copacului, ca pe un butoi, ciopîrîndu-i ramurile cu securea.

*

Medicină curativă și medicină negativă. Una vindecă și cealaltă interzice ca și cum omul ar fi exclusiv tub digestiv și intestin. El are psihologia și temperamentul lui. Medicul fără sensibilitate e un bărbier de berbeci.

Cine-i mai de folos? Medicul sau bolnavul?

*

Le sang est un trésor qui passe d'une génération à l'autre intact, sans diminuer. Sa qualité et sa valeur sont constantes.

*

Păsările, vitele, oile au încredere în oameni, trăind alături, dar omul le trădează — le ucide ca să le mănince.

*

Les visages des morts qui errent dans le souvenir. Leur présence éternelle comme en esprit.

*

Generalii cînd își leapădă chipiul și pun pălăria și-au schimbat și capul.
Din buni comandanți, ajung oameni politici proști.
(Averescu, De Gaulle, Eisenhower)

*

Pricina spiritului polemic e subiectivă, dar sinceră; o nimica toată, de imponderabil.

*

Cifra scrisului sincer sau perfid (urmărește și ochii).

*

Și totuși... dacă l-ai văzut, măcar de departe sau chiar ceva mai de aproape (dar cît de de-aproape îl puteai vedea pe Arghezi?), se cheamă că poți pune mărturie despre unicitatea acestui bărbat încă profund misterios pentru noi. Dușman al biografismului, Arghezi n-a permis să se creadă că ar fi avut o... biografie, ori s-a străduit s-o zidească în enigmă. N-a plîns după un plai natal, după o casă natală (în cazul în care s-ar fi născut într-o casă, ceea ce pentru un incomformist prin vocație nu era neapărat necesar), nu și-a evocat părinții, deși lesne putem deduce astăzi că... i-a avut (dacă nu pe toți, măcar pe o parte din ei), n-a suflat o vorbă despre rubedeniile mai apropiate și, avar cu destăinuirile (oare ierodiaconul nu lubea taina spovedaniei?), cred că existența pruncilor ar fi ascuns-o de noi. N-a avut castelele lordului Byron ci o casă compusă leneș prin timp, perete cu perete, acaret cu acaret, într-o mahala uitată de lume, mulată în smîrcuri

și buruleni și prevăzută cu o somptuoasă pușcărie fanariotă pe care n-a ocolit-o și care într-o vreme l-a găzduit. Flori necăjite se găseau în grădina lui, în lipsa făloaselor vrejuri ale acantului. Weimarul arghezian era populat cu lighioanele știute (din Carlea cu jucării de-o pildă), era lipsit de colecții de minerale ori grecării de ghips, biblioteca nu era legată (oribilă vorbă, « legată ») în piele de safian și n-avea cotoarele cărților serise cu aur. Cel care a scandalizat în ostentiv de multe privințe opinia publică de pînă și între și după războaie a fost, poate, bărbatul cel mai cast din eiți se cunosc, om al unei singure mari iubiri, pentru o singură, mare femeie, cu care împarte acum prispa casei, dreptunghi de marmură lingă dreptunghi de marmură... Parafrazînd, se poate ușor vorbi despre desăvîrșita Donna Paraschiva și despre minunatul și fericitul ei romanț de amor cu poetul, popă ratat, singurul demn să calce umbra îngerească a Eminescuului.

Soyez toutefois propre de corps, comme vous devez l'être d'Esprit.

*

Voler n'est pas plus douteux que, s'enrichir.

*

Mor oameni, păsări, mițe, cini, de moarte anonimă.

*

Je lutte depuis toute une vie avec moi-même qui est double. Et c'est en vain.

*

Manual de morală practică. Pauza și intervalul în timpul unui act care trebuie realizat dintr-o dată, mai lung sau mai scurt, datorită unei modalități de lene rațională, temperamentului nesilit de o educație a preciziei și punctualității, se adună ca datoriile unui insolubil și duc, atunci când ai oboșit toate atențiile și bunele voințe, la definitiva banerută.

În sfârșit, un poet fericit în amor: Arghezi! Și nu s-ar zice că i-ar fi fost străine patimile eroticești deși — iarăși — n-avem semne, ale lui, n-a lăsat «jurnal» din Iasnaia Poliana Mărțișorului și ne biziim pe doar sugestiile operei. (Detesta acest cuvânt și când un editor s-a oferit să editeze o serie de Opere a protestat propunând anodinu dar, vai, exactul titlu de Scrieri).

Opera lui, că veni vorba, în ce retorte s-a făurit ea? Iarăși date puține, piclă: s-ar fi înhăitat cu unul, Pișculescu... Ar fi citit la Macedonski... Mănăstirea... Agatele negre...

Unde e «cereul literar» ce l-a propus posterității? Unde maestrul cărora le-a sărutat (Arghezi sărutând, iată o imagine imposibilă!) dreapta? Unde trăistuța în care purta el cărțile în fugile de acasă? Și — din nou — unde e casa? Unde e cartonul dagherotipiei în care ni se prezintă inspirat și dorit, cu obraji emaciați de precoci suferințe? Nimic din toate acestea: Arghezi a fost un rotofei, un stenic și dacă a avut o aură romantică, atunci e limpede că a abandonat-o ca pe o pălărie. El ne-a propus alt tip de poet. Al acestui veac, la căpătușul căruia stăm astăzi strîngi, plînd lacrimi de petrol și a cărei apariție el o saluta neceremonios în cuvinte evident «potrivite». Arghezi n-a «cîntat», n-a «vibrat», n-a «oficiat» ci a dat cu bățul (vorba e a lui), muindu-l în cerneala urii și iubirii. N-a fost nicicînd ostentativ, construind ars-poetice, el a desacralizat producția poetică, terfiindu-i nimburiile efemere, și n-a încurajat ideea poetului migrînd printre stele. Și știa să fie vehement. A fost un rău. S-a scris enorm despre «răutatea» lui Arghezi și n-am de gînd să polemizez cu firile lepreuști pe care veninul său le va fi tulburat. A fost Eminescu mai galeș, gazetărînd la „Timpul”? Și — corespondența către iubită

ne-o dovedește — a fost Lord Blaga mai neîmpătimit judecîndu-și confracții? Pe Arghezi îl apără propria-i scrisă. A «înjurat», dar avea puterea să revină subminîndu-și injustițiile. A zis mult mai mult da decît a negat. Arghezi e un constructor de cultură. Un arhitect al limbii literare.

E avangarda rapid elasicizată, geniu ce pare inteligibil și care nu-l umilește pe lector cu încifrări născute, ca la alții, din neputința de a se exprima decis, tranșant.

Necunoscută e și enorma lui operă. Bizară serie de Scrieri se tipărește cu o lentoare chinuitoare. A trăit lingă noi, i-am simțit privirile amplificate de ochelarii cu lentile monstruoase, i-am auzit vocea (o avem imprimată pe plăci de patelon), i-am admirat sunetul pașilor... Am dat mina cu el. I-am privit ochii în care a licărit cîndva fluida năluca a lui Eminescu — viu! Și totuși nu excavăm sub talpa de templu delfic a operei sale. Ori nu escaladăm zidurile ei umbrite de argint selenic.

Și el există, întreg, lucid și sarcastic, instalat inflexibil pe un jeț la care nu ajunge tămia celor ce «l-au cunoscut» (!) E marea zestre, căreia încă nu-i cunoaștem prețul.

Dar nu trăim decît primul centenar Arghezi. O să avem răbdarea (argheziană), adică răbdarea vîntului, ierbii și ploii și cu fiecare nou centenar ne vom apropia cu dragoste și recunoștință de Arghezi al nostru, cel ce n-a ajuns să fie popă fiind Domnia Sa, încă de pe Columnă, zeu dac, iluminat de simțirile unei țări nemuritoare.

Arghezi a implinit o sută de ani?

Cum să implinească o sută de ani un bărbat cu brațele milenare?

Gheorghe TOMOZEI

CORRESPONDENȚĂ

Către

Camil PETRESCU

I

Pitești 25 ianuarie 1926

Dragă domnule Camil,

L-am căutat la telefon de trei ori săptămîna trecută pe dl. Niculescu (Reșița) ca să-i comunic că nu-ți mai pot face articolul făgăduit. Prima oară l-am căutat chiar a doua zi de dimineață, după ce îți făgăduisem, fără să fi parcurs revista dumitale, remisă de d-ta atunci. La lectură, am fost chiar oarecum surprins că mi-ai mai putut cere un articol în momentul cînd revista d-tale publica o notiță cu intenții despre „*Lumea*”, de care sunt atașat. Un articol al meu în revista d-tale ar fi dezlegat în complicitate intențiile în dezavantajul camarazilor mei ieșeni — eleganță care trebuie să știi că nu încap în stilul civilizațiilor mele. Apoi, în numărul d-tale al doi-

NICIODATĂ CU GESTURI SPECTACULOASE, nici cu declarații manifeste, fără efuziuni gratuit admirative, legătura intelectuală, prietenia și alianța pe aceleași cimpuri de acțiune i-au legat pe Tudor Arghezi și Camil Petrescu de-a lungul unei jumătăți de veac aproape.

Într-un interviu pe care îl acorda în 1931 ziarului „*Rampa*” (12.X.1931), Camil Petrescu fixa în timp începuturile admirației sale pentru marele poet: «Prin 1913—1914, fiind în Universitate, a început cultul pentru Arghezi. Scriam la „*Cronica*” un grup de tineri admiratori totali — și singulari pe vremea aceea — compătimiți de toată lumea, ai lui Arghezi.» Într-adevăr, începuturile literare și publicistice ale lui Camil Petrescu sînt legate de „*Cronica*” lui Arghezi, — în întreaga sa carieră îi întâlnim numele în paginile revistelor argheziene —,

după cum poetul va fi prezent, la rîndu-i, în primul număr al „*Cetății literare*” și aproape număr de număr, ani la rînd, în „*Revista Fundațiilor*”. Iar în primul număr din „*Săptămîna muncii intelectuale și artistice*” (5 ianuarie 1924), numele poetului apare pe lista colaboratorilor discutînd probleme legate de munca intelectuală, ceea ce indică o apropiere de poziții, o direcție comună în atitudini. Tot în 1924, Camil Petrescu va susține în paginile „*Cuvîntului liber*” propunerile argheziene, făcute «cu pasiune și generozitate», ce prevedeau «o serie de măsuri care ar îmbunătăți situația atît de grea a scriitorului român».

Cînd în 1943, în suita unei campanii ce dura dinaintea războiului, susținută și mereu înviorată de o serie de scriitori ratați ori gazetari de duzină, „*Duminica*” publica o pagină împotriva lui Camil

lea, am luat contact mai concludent cu absența de idei a revistei și cu repetiția unei politici literare pe ne-gustul meu. Depreciezi un bazar declarat și întocmești un bazar deghizat.

La al treilea telefon, telefonista Reșiței mi-a răspuns că dl. Niculescu fusese înștiințat de primul meu telefon. (Îmi lăsasem și numele și numărul telefonic). După al treilea telefon inutil socot că mi-am făcut toată datoria de om sociabil și nu-mi mai rămân decât mijloacele corespondenței pentru a te informa.

Să trăiești și la revedere,

T. ARGHEZI

43, B-dul Elisabeta
București

II

Luni 23 iulie, orele 11 1/2

Dragă Domnule Camil,

Nu am norocul de astă dată să-ți fac plăcere și situația mi-este cu atât mai penibilă cu cât sunt silit să-ți mărturisesc că de la ivirea căldurilor pătîmim de aceeași deșă amîndoi. Dacă azi, mâine îmi intră ceva bani — ceea ce nu-i exclus — îți trimit de urgență.

Scrisoarea d-tale a stat nedesfăcută pe masa mea pînă adineaori, cînd m-am întors din Pitești.

Cu toată dragostea însă și cu un sentiment de sîrșeală, provocată de ideea că ai putea crede că am și că mi-am pierdut facultatea de a căuta să-ți fiu agreabil. Nu am. Nu am deloc.

ARGHEZI

*

* Camaradului celui mai iubit, pentru că-i cel mai delicat, lui Camil Petrescu, un exemplar pus de-o parte (în pom) încă de la Paști și scuturat abia în august, cu toată inima.

T. ARGHEZI¹

5 aug[ust] 1927. București.

*

¹ Dedicatie pe volumul *Cuvinte potrivite* (București, „Fundatia Culturală principele Carol”, 1927).

Petrescu, cu titlul *Imbecil sau nulitate*, T. Arghezi scrie în paginile ziarului „Viața”, de sub direcția lui Liviu Rebreanu:

* Binevoiți vă rog să înștiințați pe cititori că, dat fiind genul de polemică publicat în revista „Duminică” împotriva unui scriitor de calitate d-lui Camil Petrescu, indiferent de cită simpatie sau antipatie ar putea să inspire persoana d[um]i[sale], subsemnatul mi-am retras colaborarea *.

Este aceeași atitudine de civitate ce o întîlnim în scrisoarea din 25 ianuarie 1926, reprodusă în paginile de față. În ziarul „Viața”, în schimb, poetul simte nevoia de a se completa printr-un articol-portret, apărut în pagina omagială consacrată de Rebreanu autorului batjocorit în „Duminică”. Dăm un amplu citat din articolul semnat: T. Arghezi: * Nici azi nu se dimesc prea bine

confrății, ce e la urma urmei Camil Petrescu. Cînd îl cred poet, el e romancier; cînd au stabilit că e romancier, el e autor de teatru. Nici nu s-au învățat cu el autor, că e matematician. Cînd începe să se deprindă cu această fază, Camil Petrescu se mărturisește filosof. În toate cazurile el refuză să afirme că e scriitor și totuși e scriitor... Eu aș prefera să-l știu atît: scriitor. Este el mai mult decît un scriitor? Este el mai puțin?... Ceea ce-i sigur, este o mare individualitate.

Pentru un intelectual de rînd, atîta aglomerație de aparențe contrarii ar fi un material de simptome complet, pentru stabilirea unui diagnostic de diletantism. Camil Petrescu a excelat însă în toate capitolele spiritului enciclopedist, care-l caracterizează. E poet; un adevărat poet; e prozator; cu adevărat prozator; în proză a emis o teorie, că un

Poetului Camil, prozatorului Petrescu
și dramaturgului C. P. — și
celui mai înfăptuit prieten al
amintirilor bătrânului lui
camerar, o îmbrățișare în
păiajeni și givine de vară,

Mos, Crăciun Argezi

21 decembrie 1931

București.

«Domnului Camil Petrescu, poetului, cărturarului, artistului și tuturor demonilor
aristocrați din sufletul lui.

TUDOR ARGHEZI²

mai 1937 *

*

«Poetului Camil Petrescu, care știe cât e de greu să cuprinzi o dragoste într-o sfoară
de cerneală.

TUDOR ARGHEZI³

1939 *

² Dedicție pe volumul *Ce-ai cu mine, vîntule?* („Fundafia pentru literatură”, 1931).

³ Pe volumul *Hore* („Fundafia pentru literatură și artă”, 1939).

scriitor nu trebuie să fie artist, ci grefier. E autor
de teatru adevărat. E și critic incisiv. Ca mate-
matician n-aș putea să-i măsoar valuta aritmetică.
Iar ca filosof nici atât: filosofia îi face neînțelegerii
mele brute o detestabilă oricare... În toate diame-
trele opuse, Camil Petrescu are talent, ceea ce
m-ar inclina să cred că se bucură de haruri excep-
ționale. Într-o vreme l-au pasionat boxul și mingea
lovită cu piciorul; chiar și strategia militară, dar
acestea ca o recreație...

Autorul *Micartei* poate fi asenuit cu o boare de
miresmă care trece prin toate apartamentele inte-
lectului: din odaie în odaie, egal, nemodificat și
insesizabil ».

Pentru frumusețea lor, dar și pentru ceea ce ne
spune referitor la relațiile dintre cei doi mari scrii-
tori, am reprodus în continuarea paginilor de cores-
pondență, câteva dedicații adresate de T. Argezi
autorului *Patului lui Precușt*.

Florica ICHIM

Domnului Tudor Argezi,
în fața căruia e
pentru mine o mare
voluptate, să stau
prosternut, plin de
dragoste și de
admirație

Geo Bogdan

Oct. 1945

Dedicție pe volumul
Cartea Oltului (1945).

Sempre Domnule General, un pot nici să vă
îndesc în deșus nici să vă fie Teul de neamător.
Marea și constantă Dr. bunătate pentru mine mă
și exaltă și mă și intimidează.
Întoarceți-vă sănătos și liniar și cu un manus-
cris în ghiogdan.

T. Argezi

Către

N.M. CONDIESCU

I

Domnule Secretar General,

După 8 luni de boală și demoralizare¹, rămas
înapoi în toată activitatea mea, dar liberat
măcar de ultimul contract anterior contractu-
lui meu cu Uniunea Fundațiilor Regale,

printr-un volum în curs de apariție la o editură comercială, de azi încolo încep
obligatiile mele, întârziate prin forță majoră, față de Uniune².

De ziua acestui început de nouă fază literară, atât de dorită de mine, dați-mi voie să
vă fac o confidență strict personală. Situația mea materială e dezastruoasă și... je
fais bonne mine à mauvais jeu. M-am debarasat progresiv de toate fostele mele
colaborări, am anulat alte contracte, și reducând toate veniturile săptămânale, chenzi-
nale și lunare la suma, infimă relativ cu necesitățile mele, primită pentru un carnet
zilnic de la postul de Radio³, tratamentele medicale, viața sălașului meu și împlini-
rile indispensabile cerute de gospodăria mea, jumătate orășenească și jumătate rurală,
m-au silit să fac cîteva noi datorii.

Grație bunătății Regale m-am ușurat de marile datorii amenințătoare⁴. Sunt stă-

¹ În iulie 1935, T. Argezi se îmbolnăvește de furunculoză. Maladia l-a slăbit și demoralizat cumplit, iar
însănătoșirea s-a datorat tratamentului administrat, cu grijă, de medicul Mateescu, de pe str. Lînăriei.

² Volumul de la «o editură comercială» este *Cimitirul Buna-Vestire*. Roman, București, Universala-
Alcalay [f.a.]. Ov. S. Crohmălniceanu în *Literatura română între cele două războaie mondiale*, Editura
„Minerva”, 1974, indică la paginile 22 și 583 anul apariției romanului: 1936. La Editura „Fundației” aveu
contractat și a apărut volumul: *Versuri*. Ediție definitivă îngrijită de autor.

³ În anul 1939, Tudor Argezi publica în „Bilete de papagal” cîteva tablete, în care critica activitatea
Radiodifuziunii Române (vezi, *Scrisori*, 26, *Proze*, Editura „Minerva”, 1974, pp. 363—376; *Postul de radio*
București s.a.). După ce N. M. Condiescu preia conducerea Radiodifuziunii, Poetul va deveni colaborator
statornic, dar această latură a muncii sale este încă prea puțin cunoscută.

⁴ Remarcă de conveniență. Prin intermediul generalului Condiescu și al altor persoane influente, mulți

COLABORAREA LITERARĂ A LUI TUDOR
Arghezi cu Nicolae M. Condiescu începe în primele
luni ale anului 1922. Marele poet edita împreună cu
Ion Pillat revista „Cugetul Românesc” și, în nu-
mărul 3 din aprilie, tipărește proza Antichitățile
miciene, precizînd, în subsolul paginii, că frag-
mentul face parte din cartea *Peste mări și țări* de
N. M. Condiescu, aflată sub tipar. Se arăta, în con-
tinuare, că autorul cărții evocă aspecte din călătoria
pe care a făcut-o «în jurul lumii».

După apariția primului volum al memorialului
Peste mări și țări, autorului i se recunoaște public
vocația literară, fiind ales membru al Societății
Scriitorilor Români (1922), cooptat apoi în comite-
tele de conducere ale revistelor „Năzuința” și „Gîndirea”. În vara anului 1923, i se încredințează și
funcția de secretar general onorific al Fundației
Culturale; înzestrat cu aleasă sensibilitate artistică,

preocupat de stimularea vieții cultural-artistice din
țară, N. M. Condiescu dobîndește, în curînd, pre-
stigiu în rîndurile scriitorilor și artiștilor, datorită
omeniei cu care soluționa feluritele probleme de in-
teres general sau particular din viața și activitatea
lor.

Toate acestea au fost, probabil, intuite de autorul
Cuvintelor potrivite care, în acei ani de fluctuanțe
imprevizibile în rîndul admiratorilor și detractori-
rilor lui, avea nevoie de o pavăză morală și materială
statornică și tocmai aceasta i-a oferit prie-
tenia cu colonelul N. M. Condiescu, el însuși
descendent din Oltenia, foarte sensibil la tot ce
reprezenta valoare de pe acele meleaguri românești.

În afară de cronicile elogioase pe care Tudor Ar-
gezi le face cărților lui N. M. Condiescu, poetul îi
dedică acestuia poemul *Inscripție* pe un portret, datat
«14 decembrie 1922» și tipărit în „Gîndirea”, nr.

pînul unei gospodării frumoase care valorează cîteva milioane⁵, am 50 de găini, o vacă de la care aștept un vițel și lapte, crescută de mine, doi păuni, cîini de pază, un pogan de vie și trei pogoane de pomi cu treptate rodire viitoare. Anul acesta îmi înmulțesc stupii, isprăvesc de îngrădit toată ograda și mă îndeletnicesc cu florile, pentru ca peste doi ani, tot ce am băgat în ziduri, în pămînt și în organizare, să înceapă să dea un randament chibzuit. Dar mai am o familie, care constituie bucuria mea cea mai adevărată — și un mare număr de buzunare goale, care chinuiesc într-ascuns această delicată bucurie.

Împrejurările momentului în care trebuie să începă executarea îndatoririlor mele nu puteau să fie mai antipatice. Am avut anul trecut speranțe aproape concrete, din care, ca din multe certitudini de la noi, nu s-a ales nimic. Mă bizuiam să mă emancipez de îngrijorările cotidiene, ca să pot alerga slobod cu pana de jurîmprejurul zodiacului. Un entuziasm irezistibil mă împinge să mînjesc hîrtia, cu neputință de temperat, și reizbucnește impetuos acum, după ce mi-am recăpătat sănătatea.

Aș voi, Domnule Secretar General, să vă propui o modificare a obligațiilor mele, și în așa fel încît toate interesele să fie satisfăcute, și cred că aprobarea D[umnea]-v[oastră] se va găsi în continuarea gîndului, din actul de bunătate săvîrșit de Suveran în beneficiul meu intelectual dar și material.

Iată propunerea ce-mi permit să vă supui:

Să împărtășesc în două activitatea mea, care de fapt a fost întotdeauna cel puțin îndoită, însă de acum înainte metodic: o activitate poetică și o activitate de proză. Să dau Uniunii rodul meu cel mai bun, vreau să zic cel mai caracteristic al activității mele: poezia — și să fiu liber să negociez proza în piața editorială. Editorii s-au obișnuit să-mi procure două feluri de avantagii: în timpul lucrului unui manuscris, o subvenție lunară destul de importantă, care fracționează drepturile de autor (25%) în cuprinsul unei prime ediții, și la celelalte ediții totalul drepturilor de autor plătit anticipat.

Mai este și altceva adevărat. Sensurile și contradicțiile, adunate într-o viață trăită real și divers, și poate că și o tendință naturală, nestăpînită, dau stilului de proză al

---

scriitorii și artiștii primeau de la Casa Regală ajutoare bănești, căci atunci nu existau instituții similare „Fondului literar” sau „Fondului Uniunii Compozitorilor”, care să ofere împrumuturi fără dobîndă, ajutoare și pensii. Pentru înființarea Casei Pensilor Scriitorilor și Artiștilor și a unui „Palat al scriitorilor” a luptat ani în șir N. M. Condiescu.

⁵ Tudor Arghezi începe să construiască gospodăria de la Mărtișor, în anul 1930.

11—12 din ianuarie 1923. În articolul Tudor Arghezi și Fundația Culturală „Principele Carol” (1922 — 1927): organizarea unei tipografii și editarea scrierilor proprii, („Analele Universității din Craiova”, seria Filologie, Anul VII, 1979), am reprodus o scrisoare în care Tudor Arghezi mărturisește: «Primul meu volum, Cuvinte potrivite, care m-a făcut cunoscut publicului cititor, apărut la vîrsta mea de 47 de ani, și care mi-a stabilit reputația poate nemeritată, n-ar fi putut fi niciodată publicat înainte de 23 August 1944, fără intervențiile colonelului Condiescu [s.n.], într-un timp cînd mă găseam în polemică și conflict cu toate autoritățile culturale și neculturale...»

După 1930 i se încredințează funcțiile de secretar general al „Fundației pentru Literatură și Artă” și de președinte al Consiliului de administrație a Radio-

difuziunii Române (1931). Pe temeiul meritelor literare și publice, în aprilie 1935, generalul Condiescu este ales președinte al Societății Scriitorilor Români. Ion Munteanu, în interesanta evocare Societatea Scriitorilor Români, publicată în „România literară”, nr. 15 din 6 aprilie 1972, indică date eronate despre unii președinți ai Societății: «N. M. Condiescu: 1936—1939» și «Corneliu Moldovanu: 1932—1936». În realitate toate publicațiile, începînd cu 11 aprilie 1935, anunțau alegerea ca președinte a generalului N. M. Condiescu.

În aceste noi condiții, prietenia lui Tudor Arghezi cu N. M. Condiescu capătă profunzime și amploare. Poetul, în momentele decisive ale vieții și muncii lui creatoare, va apela la prietenul său, cerîndu-i un sfat, sau rugîndu-l să-l ajute în găsirea

servitorului D[umnea]v[oastră] o întorsătură polemică, adeseori calomniată de puritanismul ipocrit, dar care nu este inutilă pentru punerea la loc a lucrurilor sărite din matca lor și anarhizate. Supărătoare pentru susceptibilitățile hipertrofiate actuale, asemenea proză are aprobarea cititorului care vede mai departe și a zilei de mîine. Dar Fundațiile Regale nu o pot intercala, cred, în catalogul editurii lor, chiar dacă o judecă într-o privință binevenită. Pe de altă parte, a scrie cu formulă și rețetă, cum se face destul de des, este a perpetua și îngîmădi literatură emascuțată.

Poezia e altceva: esență de esențial, parfum de dincolo de viață și moarte. În poezie e sufletul singuratic între puterile din eternitate, licărește o lumină de departe, se cleatină o emoție de Dumnezeu. Să primească Fundațiile acest dar anual. O carte pe an, mai mică sau mai voluminoasă, de rugăciuni, de extaze, de întristări, de farmece, de șovăieli, de îndoieli și de toate nuanțele indicibile într-altă parte decît în poezie, intră în atmosfera Fundațiilor Regale, care prezidează de cîțiva ani, pentru toată istoria culturii, renașterea în carne și oase a poeziei românești în integralitatea ei.

La aceste volume anuale aș dori să adaog o lucrare pe care o cred de mare însemnătate intelectuală și sufletească și chemată la o răspîndire nelimitată. Aș dori să fac, nu o traducere a Bibliei ci o *transcriere* a Bibliei. Traducerile bune au rostul lor: ele deosibesc un veac de altul, ca niște monumente, însă din punctul de vedere al difuziunii sentimentului mistic, al realizărilor practice în stările sufletești, folosul lor de bibliotecă este steril. Biblia e în toate casele necitită, pentru că e neînțeleasă. Traducerea cărților sacre suferă de gravul neajuns că urmărind cuvintele și corecta lor semnificare dogmatică, decolorează ideile și imaginile și deslînează energia accentului. Păstrîndu-se ortodoxiile textului, se înlătură lumina lui. În loc de o carte a vieții, această carte vie e o carte a morților. O Biblie liberă ar fi o carte de suave prospețimi ale sensibilității și de cultivarea lucrului celui mai puțin cultivat la noi, adîncul cugetului fiecăruia.

Cred că lucrată pe îndelete, cum trebuie, transcrierea în transparențe și tonuri a cărților Bibliei ar cere vreo 4 ani. Ediția franceză calvină a strălucitului traducător Louis Second, pastor al Bisericii din Geneva, are aproape 1.100 pagini cu tipar mărunt⁶. Textul trebuie redus la aproximativ 300 pagini și nu este exclus, dacă lucrarea iese perfectă, să fie tradusă, pentru ideea care a prezidat la întocmirea ei, în cîteva limbi streine⁷.

⁶ Poetul dactilografiază eronat « Second ». În realitate este vorba de *Louis Second*, pastor calvin din Geneva, născut în anul 1810 și decedat probabil în 1885.

⁷ Se pare că proiectul argezean a fost primit cu mari rezerve de generalul N. M. Condiescu.

unor soluții potrivite pentru a birui vicisitudinile cotidiene. Aspecte semnificative reies din cele cîteva scrisori trimise de poet lui N. M. Condiescu. Din cîte știm pînă acum, Tudor Arghezi trimite prima epistolă protectorului său, înainte de 11 iunie 1934, fapt confirmat în Scrisoarea expediată de Poet, la 11 iunie 1934, profesorului Al. Rosetti, unde spune: « Îmi permit să vă alătur scrisoarea în copie nouă... ». În nota din subsol, Al. Rosetti precizează: « Se referă la scrisoarea adresată generalului N. M. Condiescu ». (Vezi, Scrisori către Al. Rosetti, 1916—1968. Ediție îngrijită, cu prefață, note și indice de Al. Rosetti. Postfață de Vasile Nicolescu. Documente literare. Editura „Minerva”, București, 1979, p. 13).

Textul original al acelei scrisori nu s-a păstrat în arhiva lui N. M. Condiescu. În schimb, restul scriso-

rilor lui Tudor Arghezi au fost conservate de moștenitorii generalului, fiul său, doctorul Matei Condiescu și soția sa, Ioana, din București și predate, de curînd, Bibliotecii Centrale de Stat.

În prezentarea scrisorilor, am avut la îndemînă informații și date valoroase, oferite de fiica scriitorului, Mitzura Arghezi, căreia îi exprimăm calde mulțumiri.

Pavel ȚUGUI

Ceea ce îmi pare mai dificil de determinat în propunerea mea, este cuantumul în sume de bani care va duce la acoperirea cifrei datoriei în 5 ani. Un criteriu strict comercial într-o asemenea materie, condusă de criterii spirituale, nu e ușor de stabilit fără intervenția unei bunevoinețe, scoasă mai ales din spiritualitatea întregii probleme. S-ar fixa, poate, odată, un echivalent la 5 volume de poezii, tiraj de lux, plus un echivalent pentru Biblie și s-ar împărți, poate, cu 5. Dacă cele două cantități nu s-ar putea acoperi una pe alta, pentru diferența rămasă eventual, s-ar intercala o nouă carte, anumită, după programul Uniunii armonizat cu capacitățile mele, sau m-aș obliga să rambursez diferența în monetă cîștigată din editura comercială.

Vă rog, Domnule Secretar General, să binevoiți să aprobați propunerea de mai sus, făcută într-un timp extrem de greu pentru mine și într-o situație insolubilă pe alte căi, pe care înainte de a-mi [fi] permis să vă scriu le-am încercat mai pe toate.

Al Domniei Voastre servitor și ascultător

T. ARGHEZI

10 martie 1936

(Biblioteca Centrală de Stat, inv. nr. 24.961 mss, cofa C. 64: A. 76. Textul este dactilografiat pe două folii mari, paginile 1 și 2 pe foaia întâi și pagina 3 pe foaia a doua.)

II

București 12 ianuarie 1937

Scumpe Domnule General,

De multe sărbători intrate unele într-altele, calendarul săptămînilor s-a zăpăcit și mi s-a părut că fiecare zi a fost o bucată de duminică. Dar de ziua Sfîntului Ion, derbedeul profetic nesubvenționat, îmbrăcat în piele de capră și hrănit cu lăcuste, am trăit o sărbătoare adevărată, la primirea porumbielului D[umnea]v[oastră] călător, din Florența. Vă mulțumesc de bunele D[umnea]v[oastră] urări: m-am mîngîiat cu ele, încuind ușile și pretextînd o călătorie la Craiova⁸. Cîrpele și fracțiile de om din asceza slovei lichelizate, se tîlmăcesc în podul palmelor întinse a felicitare, în care Isus a primit cuiele crucificării, cu o penibilă senzație festivă de cele mai multe ori.

Pînă la întoarcerea D[umnea]v[oastră] am nădejde să-mi fie gata întîia cîrticică din seria încercării de editură personală⁹. Parcurgera lunii pînă la ultima zi e grea și copiii mi se măresc și mă îngrijorează. Le fac educația succesiunii, mai atent la capacitățile reale decît la programul de studii oficial. Dacă peste 10 ani cît mai am de gînd să duresc teafăr — cel puțin — vor putea să găsească o negustorie literară, stabilită de un părinte, care a fost și un scriitor, și două scaune la o masă de lucru, pentru continuarea unui program început, cred că ar fi scutiți de învâțul strecurării prin viață pe din dos și tîrîș...

Pentru ziua Cărții, din mai, lucrez la un volum de versuri al Fundației, destinat să facă anume dovadă¹⁰.

Și mai am o speranță, în D[umnea]v[oastră], să mă iertați, menită să-mi consolideze toate proiectele și poate că și numele artistic. Ați fost arhitectul și realizatorul în materiale concrete al tuturor speranțelor mele de căpetenie¹¹ și am devenit impertinent. Dacă la întoarcerea D[umnea]v[oastră] vă veți aduce aminte de *Dacica* mea, înseamnă că am călcat în anul 1937 cu dreptul.

⁸ Pînă în prezent nu cunoaștem scrisorile lui N. M. Condiescu trimise lui Tudor Arghezi.

⁹ Presupunem că această referire a Poetului are în vedere suita de inițiative tipografice cunoscute, pe care Arghezi le pune în aplicare la Mărtișor.

¹⁰ Pentru ziua Cărții din mai 1937, n-a apărut un volum de versuri, ci cartea: *Ce-ai cu mine vîntule? Povestirile boabei și ale fărîmei*. Cu figuri de Lucia Demetriade Bălăcescu, 152 pagini, „Editura Fundației pentru Literatură și Artă”.

¹¹ Cînd Poetul condeie prietenului său asemenea merite «Ați fost arhitectul și realizatorul în materiale concrete al tuturor speranțelor mele...» are în vedere sprijinul eficient acordat în anul 1927 pentru editarea *Cuvintelor potrivite* și tot ce a urmat... Natura prieteniei dintre cei doi descendenți olteni se relevă și din mărturisirea Poetului că așteaptă opinia generalului despre poemul *Dacica* pe care i-l oferise.

(B.C.S., inv. 24-926, cota C 64: A. 76. Textul este scris cu cerneală albastră pe două file, format mijlociu.)

Scumpe Domnule General, nu pot nici să vă iubesc îndeajuns nici să vă fiu destul de recunoscător. Marea și constanta D[umnea]v[oastră] bunătate pentru mine mă și exaltă și mă și intimidează.

Întoarceți-vă sănătos și tânăr și cu un manuscris în ghiozdan.

[ss] T. ARGHEZI

III

22 iulie 1938

Scumpe Domnule General,

Ce-i mai prost în acest plic parcă nu-i atât de mult versul cât plicul galben antipatic, în care, n-am avut încotro, a trebuit să grupez, pentru binevoitoarea D[umnea]v[oastră] atențiune câteva stihuri și câteva rinduri.

E prima și foarte probabil ultima poezie legată de un eveniment, pe care o improvizez. Dar mi s-a părut — mi-o comandă inima — că trebuie să mă îmbulzesc între miile de telegrame care curg din public către Palat, și eu. Și nu m-am gândit măcar că inutila mea participare ar putea să ajungă mai departe de un birou de înregistrare, înainte de a vorbi cu D[umnea]v[oastră], adinioară, la telefon. Bunul Dumnezeu a voit ca spontaneitățile să-mi rămâie sincere și naivitățile fragede. Nu vă închipuiți că vrăbii albe trebuie să omor în fiecă zi, scăpate din suflet, virginale, cu aripile întregi, ca să nu pară ochilor sătui de scepticism, niște gândaci cu fulgi. E o suferință și asta.

Al D[umnea]v[oastră] cu ce-i mai delicat în el

[ss] T. ARGHEZI

IV

Joi 14 decembrie 1939

Sărut mîna Doamnă¹²,

Cînd a închis ochii cel mai bun dintre oameni, nu am putut participa la durerea D[umnea]v[oastră] decît cu hohotul de plîns, într-un spital.

Sunt într-a noua lună de boală și timp de șapte luni am stat încremenit, culcat lîngă mormîntul meu. Deși mai sănătos, nu-mi pot părăsi odaia. Aș fi voit să vă aduc azi, la biserica Mavrogheni, ceva din jalea mea și din tragica emoție, din care nu mă mai desmeticesc nici după șase luni de la pierderea neuitatului Nicu Condiescu¹³.

¹² Scrisoarea este adresată soției generalului, Sabina, născută Marinescu, în 1888 și decedată în anul 1970.

¹³ N. M. Condiescu a încetat din viață la 15 iunie 1939, la locuința sa, din str. Andrei Mureșan 3, fiind înmormîntat la Grozăvești-Dolj. La ceremonia funebră de la Grozăvești au asistat numeroși scriitori din Capitală. Arghezi n-a putut veni deoarece, încă de la începutul anului îl chinuia o boală gravă. Medici de mare prestigiu încercau să-i fixeze diagnosticul, dar nu reușeau să ajungă la o concluzie acceptată de toți. Unii chiar susțineau că suferă de « cancer ». Pînă la urmă s-a dovedit că presupunerile respective, — care i-au provocat pacientului demoralizare și suferințe prelungite — erau greșite, maladia fiind de altă natură. Diagnosticul și tratamentul stabilite de medicul Grigoriu-Argeș, de pe str. Romană, îi aduc însănătoșirea. Această dureroasă experiență cu toate implicațiile ei morale și sociale va fi transformată artistic, în piesa de teatru *Seringa*, în 3 acte, scrisă în 1943 « în lagărul din Tîrgul Jiului, cabana numărul 5, camera numărul 8 » (vezi *Caietul Teatrului Național Studio*, Stagiunea 1947—1948). Mai tîrziu, în tableta *Medicina practică* din „*Adevărul*”, anul 61, nr. 16.835 din 10 aprilie 1947, pp. 1—2, Poetul va evoca cu pietate pe salvatorul său, scriind că s-a oprit « la mormîntul doctorului Grigoriu-Argeș, ca dinaintea unui fost mare vindicator. Îi eram și-i sunt și-i voi rămîne totdeauna dator », iar cititorilor bolnavi « de nevrită și polinevrită » le recomandă pe urmașul lui Argeș, dr. N. Vasilescu din str. Vasile Boerescu 8.

Evit din răspuțeri să vă sporesc mîhnirea dar nu sunt în stare să mă împiedic să las lacrimile unei sîfșietoare întristări pe mînile D[umnea]v[oastră] de soție, de prietenă și de soră a marelui defunct.

Servitor

T. ARGHEZI

37 Prelungirea Mărțișor — București (5)
Telefon 3.33.54.

(B.C.S., Inv. 24. 964, cotă C 64: A. 76. Textul este scris cu cerneală albastră pe o foaie mică.)

Către

Tiberiu PENȚIA

Tov[arășului] Penția

Directorul Teatrului Național

Personal

Craiova

Strada Mihai Bravu

28 octombrie 1956
București

Iubite Domnule Penția,

În sfîrșit, am avut prilejul dorit, să vă scriu, după numeroase amînări involuntare. Nu știu dacă ați observat de multă vreme că stilul D[umnea]v[oastră] îmi este drag, ca să credeți că-mi este căința adevărată.

Dar vă scriu confidențial, cu ignoranță mărturisită. Nu numai că nu cunosc valuta artistică a d-lui Remus Comăneanu, cum mi-l numește adresa Teatrului Național din Craiova, dar aud de el acum, întîiaș dată. În 50 de ani de « activitate » puteam să aflu, prostănacul de mine, cîte ceva despre acest glorios sărbătorit la jubileu. De multe

În cit, nu știu nici cum să-l « salut » după
ce din sugerările adresate primite, meșter să-l opli
un mesaf de răfot. Vedeți în ce hal de ins minor
mă găsesc! Dar pentru a nu fi jăgosit orgoliul mei
sus mimentului, care poate că presupune o creanță
împotriva dîr moidanul meu de opini, fiind ființă ca -
titutea de amor propriu de în lumea teatrală, care
plină de gînduri secrete, eu prefer să fie învoiată
o defecțiune postali.

Na, nu putea să fie niciun fel de an. și
vă rog să mă iertați.

Al Dr. cu multe gîngure continente - dîr
francă stîngure de mîini.

T. Arghezi

În iarna viitoare 1953/54, Teatrul Tineretului din București a întreprins o acțiune sistematică de obținere a textelor de care avea atîta nevoie, de la toți condeierii noștri care și-au dovedit într-un fel sau altul apropierea de problematica specifică. Regizorii Nicolae Massim și Nicolae Dinescu împreună cu secretara literară Polixenia Carambi au dat prioritate acestei acțiuni, — iar roadele nu au întîrziat să se arate.

Prins de efervescența stîrmită, cunoscutul actor Mircea Anghelescu mi-a propus să-i solicităm lui Tudor Arghezi să ne scrie o piesă.

Tentația era prea mare ca să pot rezista. Așa că iată-mă însoțit de Mircea Anghelescu, străbătînd, — vorba lui Geo Bogza, — barierele de gheață ce înconjurau Mărțișorul și pătrundînd în celebra grădină.

Rapid s-au stabilit punți trainice de comunicare, datorită faptului că dorea să cunoască în cele mai mici amănunte preocupările noastre. Îl interesa tot ce era în legătură cu teatrul, de pe poziția unui cunoscător de excepție.

La oferta mea, a răspuns fără ezitare că nu va semna contractul decît dacă are un subiect, pe care să lucreze doi ani și dacă piesa rezultată va fi demnă de numele lui Tudor Arghezi.

Nesatisfăcut de promisiune, am avansat ideea unei traduceri. Perspectiva i-a suris și cu o exactitate de cronometru, ne-a recreat în limbajul său atît de personal, « Neisprăvitul » de Fonvizin, — din care Nicolae Dinescu a realizat un spectacol strălucit.

După un an, am trecut la conducerea Teatrului Național din Craiova. Arghezi nu m-a uitat.

ori, unicul merit al unui savant sau scriitor e că împlinește biologic 70, 80 de ani. Cu atât mai rău pentru mine cînd un asemenea coleg de vîrstă (Eu n-am decît vreo 76 de ani) mai este și «emerit».

Încît, nu știu nici cum să-l «salut» — după una din expresiile adresei primite, necum să-i aplic un mesaj de răsfăț. Vedeți în ce hal de ins minor mă găsesc! Dar pentru a nu fi jignit orgoliul mai sus numitului, care poate că presupune o coroană împletită din maidanul meu de spini, știută fiind cantitatea de amor-propriu în lumea teatrală, cea plină de genialități secrete, ar putea să fie invocată de defecțiune postală.

Nu aș putea să fiu nesincer față de D[umnea]v[oastră] și vă rog să mă iertați.

Al D[umnea]v[oastră] cu multe gingașe sentimente — într-o francă strîngere de mîini.

T. ARGHEZI

Dedicție Al. Ro-
cetti pe volumul
Filosofia cuvîntului
(1946).

*Domnului Todor Arghezi
maestru al cuvîntului
cu afiala nemicului
și profunda admirație
și afecțiune a deso-
tului său
3 iul*

Invitat la el, am fost surprins de aceeași nepotolită sete de cunoaștere, care-i dădea o sprinteneală a gîndirii, cu totul neașteptată. Îl interesa fenomenul scenic în esența sa, în contextul unei viziuni largi, integratoare. De o atenție deosebită din partea lui s-a bucurat încercarea noastră de a monta cîteva operete, pentru a reînnoa o lungă tradiție a naționalului craiovean în acest domeniu. Întrucît din motive de sănătate nu a putut participa la sărbătorirea centenarului teatrului în 1955, speram să-l avem în mijlocul nostru la aniversarea unei jumătăți de secol de activitate închinată scenei de artistul poporului Remus Comăneanu.

N-a fost să fie așa. În schimb, a rămas scrisoarea de mai sus.

Tiberiu PENȚIA

Către

C. SERIENESCU

I

București, 18 iunie 1947
26(37) Strada Mărțișor
Telefon 3.33.54

Iubite Domnule Serienescu,

Reinaugurez penița, cu care n-am mai scris, de nu se ține minte, părăsită în beneficiul creionului, mai lunecos și mai rapid. Morfina de acum aproape 10 ani¹, administrată un an întreg în doze masive, de către ilustrii domnii doctori, mi-au lăsat pe lingă un dezgust universal mîna șovăitoare și condeiu înaintea mai greu decît plavazul.

Nu numai că nu v-am mai văzut de o adevărată vecie, în ritmul de evenimente contradictorii și în zig-zag, care ne-a vîrît într-o horă de frîngere a picioarelor, dar nici n-am avut norocul să mai aflu ceva, cît de puțin, despre D[umnea]v[oastră]. A fost odată, de mult, Doamna fiică, a părintelui celui mai gingaș, dimpreună cu soțul, la noi, dar după aceea n-am mai fost în stare să iau nici un contact cu planeta Serienescu. Am încercat unul de Sf. Constantin: nu mi s-a întors nici un ecou.

Copiii noștri, Mitzura și Barutu, au fost anul trecut la Mangia-Punar (nu știu dacă știu să-l ortografieze) cu un cort edificat pe plajă, și au stat o lună. Mitzura, obosită de tot felul de munci, are nevoie și anul acesta de odihnă la mare și iarăși se va stabili cu fratele ei pe același punct de litoral, în primele zile de iulie, pe proprietatea unui domn Berindey, pe care nu-l cunosc nici eu nici ei, dar care față de copiii mei a avut amabilitatea să-i tolereze, fără să-i prea cunoască mi se pare nici el...

Pardon! Mă oprii o secundă ca să-i întreb. S-au cunoscut. Pentru că era cortul pe proprietatea D-lui Berindey, copiii n-au plătit taxa balneară, care anul ăsta e de ci-

¹ Poetul se referă, din nou, la maladia din 1939.

teva zeci de ori mai mare... Ei speră să se menție regimul. Dacă, din întâmplare cunoașteți pe proprietar și vă întâlniți prin Constanța cu el, vă rog să puneți o vorbă bună...

Dar țiganul așa e făcut să-și ia nasul la purtare: îmi permit să vă mai rog ceva și, dacă se poate, să-mi dați un răspuns, ca să știu din timp. Copiii vor pleca între 5 și 8 iulie.

De astădată, ei nu vor mai merge în ceată, ca anul trecut. Vor fi 3 fete și un singur bărbat, Barutu. (Mă rog, are 22 de ani la iarnă, e bacalaureat și s-a făcut și tipograf!) El va trebui să ia împrumut de la cineva un revolver de eventuală apărare împotriva unui atac, fără să fie clandestin. În singurătatea nopții, în izolare, atacul nu este exclus. Mă rog, se poate obține de la Prefectura Constanța pentru Iosif Theodorescu-Arghezi, un permis de purtare de armă provizoriu, de 2 luni sau de o lună? Cred că un simplu bilet de voie este de-ajuns: toată problema consistă în corectitudinea legală. Hoții și asasinii nu simt trebuință să încunoștiințeze poliția că sunt înarmați până-n dinți, și nu pentru apărare ci pentru atac.

ÎN SUCCESIUNEA CORESPONDENȚEI, purtate de Tudor Arghezi cu Constantin Serienesu există, la un moment dat, o pauză, un interval de respiro, din 1944 până în 1953 (cu excepția anului 1947), pe care poetul îl simte ca pe o « adevărată vecie ». Textele epistolare ce urmează după 1953, succinte cărți poștale ilustrate, expediate de această dată din Elveția, vin să încheie un remarcabil dialog confesiv întreținut vreme de aproape treizeci de ani. Motivele acestei întreruperi? Nu mai e cazul să amintim evenimentele din acei ani când, marele scriitor a fost virut, cum singur mărturisește, « într-o horă de frângere a picioarelor », suportând acel ritm « de evenimente contradictorii și în zig-zag ».

Correspondența din 1947 (prima scrisoare este din 18 iunie) reînnoadă firul unei prietenii

nedezmățite prin vreme, mobilul fiind un fapt mărunț — vacanța copiilor la mare — ceea ce demonstrează că și în universul familial arghezian existența curentă intrase în fugașul firesc după anii de teroare și nesiguranță ai războiului. Simptom al normalizării, în plan cotidian, este însăși intenția poetului de a merge și el la mare « dorită și ca cu pasiune »; cu regret împiedicată, însă, de grija Mărțișorului.

Și actualul lot de mesaje epistolare argheziene, în ciuda distanțelor care separă un fragment de altul, trebuie citit, și mai ales înțeles, în mod unitar, pentru a se desprinde și mai elocvent climatul propriu momentului. Realitatea imediată se interpune astfel peste activitatea scriitorului, dominând preocupările cotidiene. Atitudinea rezervată a poetului în privința problemelor creației nu are

Am visat o viață întreagă să am o fărîmă de cîmp la mare și n-am fost în stare să mă învrednicesc. Acum, copiii, la vîrsta inițiativelor proprii, sunt siliți să se refugieze la alții și să nu-și ancoreze cortul pe terenul lor. Am încercat prin ei și anul trecut să cumpăr vreo 300—500 de metri, dar proprietarii așteaptă să vîndă cu centimetrul pe prețuri inabordabile și excesive.

Ce-ați mai făcut? ce mai gîndiți? Mi-e tare dor de d[umnea]voastră, vă mărturisesc cu simplitate. Am fi venit și noi, părinții, la mare, dorită și ea cu pasiune, dar suntem robii, mereu asaltați, ai casei și grădinii noastre, unde nu avem pe cine lăsa să ni le păzească. Singuri, fără nici o ființă de încredere în jurul nostru, afară de cîini și pisici, dacă am lipsi numai 3 zile n-am mai găsi la întoarcere nici cercevelile de la fereastră. Primarul de anul trecut al Mangia-Punaruului venind în București, la o familie de proprietari din partea locului (Hillinger; a nu se confunda cu clientul meu Alfred von Killinger, din 1943)², această familie ne-a comunicat, că afară de locuințele, foarte scumpe, alimentația e simțitor mai ieftină decît în București, dînd pe dinafară făina și mălaiul, două ingrediente intruvabile. Peștele ar fi în mare abundență, cu interzicerea grotescă de a fi transportat în București.

Iertați-mă că v-am ținut prea mult de vorbă cu nimicuri. Vara trecută copiii noștri v-au căutat și nu v-au putut găsi. Aș dori să am norocul să vă găsească însă scrisoarea mea.

Binevoiti să prezentați respectuoasele omagii ale neamului meu Doamnei Serienescu și d[umnea]voastră personal dați-mi voie să vă string mîinile cu o dragoste nemărturisită decît cu vocabularul.

Al d[umnea]voastră T. ARGHEZI

II

4 sept[embrie] 1951. București
26 str. Mărțișor

Scumpe Doamnă Serienescu,

Vă scriu întîiași dată cu creionul³, nepermis în heraldică. (Știți că persoana căreia mă adresez poartă pentru mine un vechi și nemișorât blazon.) Creionul mi-a ajuns unealta cotidiană, de cînd îmi tremură și ezită mîna. Am împlinit 71 de ani și de acum vreo 12, cînd am fost hrănit 9 luni (!) cu morfină aparatele mele de mișcare cedează progresiv. Ultima lună martie am petrecut-o jumătate într-un spital din pricina uneia dintre consecințe. Nu știu dacă mi-am pledat scuza de ajuns.

de ce să ne mire însă, întrucît Arghezi și-a conceput acest dialog epistolar axat pe cu totul alte chestiuni, mai aproape de viață, de realitatea zilnică. Omul trece astfel înaintea scriitorului, fără însă a exclude ecourile pe care marele meșteșugar le trezește prin veșnica trudă la masa lui de lucru.

Să subliniem totodată că prietenia întretinută atîția ani cu o mare și neștirbită trăinicie se manifestă și de această dată, ca o nevoie spirituală esențială a psihologiei argheziene, chiar dacă observăm că fazele comunicării intraseră și ele în conul de umbră al evenimentelor. În francheșea tonului și solemnitatea stilului regăsim intensitatea de totdeauna a epistolarului arghezian. Surprindem chiar o anume nostalgie după timpurile începutului, după perioada netulburată a primelor tatonări confesive. Atunci cînd în cronică rapor-

turilor sale umane intervine o dificultate, poetul găsește în sine destulă putere ca să o surmonteze cu răbdare. Prietenia devine deci cu atît mai necesară. Meditația rostită ca pentru sine, venind în prelungirea unei mărturisiri de dragoste, demonstrează cu atît mai mult nevoia de a iubi și a se și iubit într-un moment de impas.

În rest, gesturile de atenție — izvorite din prietenie — par mai degradă stingherite de teama de a nu crea reacții delicate celui alt; drept care, expedierea pachetelor, drămuirea felurilor de lucruri ale conținutului lor, în sfîrșit îndeplinirea — docilă — a formalităților (în fapt — corvezi stătătoare, despre care vorbește cu o ironie scăpată, chipurile, la rece), toate sînt îndeplinite cu aparentă neutralitate.

² «Eroul» pamfletului *Baroane* „Informația zilei”, 30 sept. 1943).

³ «Întîiași dată» după cea de-a doua pauză survenită în corespondența dintre T.A. și C.S., începînd cu 1947.

Vreau aproape din noua noastră antichitate să iau cu D[umnea]voastră măcar acest contact de păinjinise. Mi-e de vreme îndelungată ceea ce se chiamă dor de Seniorul din Constanța, și am căutat să-mi mîngli golul sentimental cu imagini din niște amintiri care par că-mi vin dintr-un mare trecut defunct. Dați-mi voie să fiu indiscret și să vă șoptesc că, între puținele icoane ce mi-au rămas intacte în paraclisul sufletesc, un mozaic de ctitorie reprezintă surisul, gingășia și aristocrația omului profund iubit căruia îi zîmălesc bucata de hirtie prezentă.

Fiică-mea v-a putut vedea și auzi acasă, în Kiustenge. Eu n-am avut așa noroc. Trebuia să se întoarcă și să vă aducă mai mult decît un bilet de actriță grifonat în culise pentru șeful de orchestră. N-a mai putut pleca din București. Un moment am îndrăznit să schițăm un proiect de a bate toată familia, pe neașteptate, la ușa familiei Serienescu. Spaima că la întoarcere m-ar putea întâmpina vreo surpriză tragică ne-a silit cu durere să ne stringem aripile la loc, incremenite.

Cum ați putut deduce, nu mai am nici o activitate. Leg cîinii și-i dezleg, adăp caprele care în parte ne hrănesc, spăl grajdul, mătur căcăreaza, curăț farfurii și oale, bun adjunct cam stupid, al nevastei mele catastrofal surmenată. Ne mai ține [sic!] într-o tinerețe morală mai proaspătă, copiii, garoafele noastre. Și mai citesc pe Pascal, cel cu trestia gînditoare și cu centrul pretutindeni dar și cu circonferința nicăieri.

Aceste cîteva slove vor însoți o scrisoare destinată Doamnei Mariana, de mai multe zile.

Odată cu emoționatele noastre omagii pentru Doamna, vă rog să primiți îmbrățișările mele.

Al D[umnea]v[oastră]

T. ARGHEZI

III

10 oct[ombrie] 1952
București

Iubite Domnule Serienescu,

Adaog cîteva rînduri cu creionul, de care mă folosesc fără politețe și exclusiv, de cînd am fost și mai bolnav decît acum, și cu degetele aproape desarticulate.

În fiecare zi, în colaborare cu ai mei, schițăm cîte o acuarelă din amintirile noastre, fragede și însuflețite, în jurul D[umnea]v[oastră] și al familiei, retrăind sumedenii de peisaje contemplate împreună. (Aproape vorbe goale, ca să nu rămînă hirtia prea goală).

Din confesiunile poetului deducem la prima vedere că la adăpostul Mărțișorului el găsește rezistența în greul împrejurărilor de a rămîne sigur pe sine. Important de subliniat e faptul că nimic nu-l dezarmează pe scriitor și tăria sa, încrîncenat fărănească, învinge în oscilările zbuciumate între «credință și tăgadă», izbutind să cucerească echilibrul unei depline seninătăți. Arghezi își făcuse, așadar, un principiu de a se măsura cu sine, în virtutea căruia a putut să-și controleze lucid existența, oricît de contrariană. Răbdarea de a-și fi așteptat debutul editorial pînă la 47 de ani, fără a fi încercat, potrivit vreunei mentalități primare, complexul nerealizării, explică și atitudinea exemplară de la 72 de ani. Secretul nu stă, prin urmare, cum s-a spus, în faptul că «a știut

să riposteze». A știut, în primul rînd, să reziste, convins de forța creației sale, a cărei timp de realizare a existat pentru el independent de manifestarea publică; tăcerea nefiind aici totuna cu nescrisul.

Resursele filozofice și înțelegerea superioară a realității stau la temelie poemelor de mare întindere, pe care le elaborează în acești ani, și se răsfrîng, în ciuda aparențelor, binefăcător, și în practica vieții. Între existență și operă se produce, pentru prima oară, un acord datorită căruia aniversarea a 75 de ani de viață îl găsea pe Arghezi pregătit s-o întâmpine.

Constandina BREZU

Vă scriu pentru dragostea respectuoasă, recunoscătoare și emoționată în care vă învăluiesc. Mi-e tare dor de D[umnea]v[oastră] și mi-a rămas mîhnirea nelecuită că nu v-am putut vedea cînd eram în spital.

Lăsați-mă să vă iau capul cu minile, să vi-l strîng pe inimă și să vi-l sărut.

Al D[umnea]v[oastră] îndoit. Și întreit.

T.A.

IV

București, 10 Februar 1953
Dintr-o grădină albă. De zăpadă.

Scumpii noștri,

Iertați-ne că al doilea pachet a întîrziat. Lua-le-ar naiba de formalități. Gara fiind prea departe de mijloacele noastre de transport, suntem siliți să ne servim de mesageriile poștale, care nu primesc colete peste 10 kg. Cu un cîntar mic lîngă noi, cumpănim fiecare articol în parte și cînd coletul e fragmentar gata, la o nouă cîntărire greutatea totală întrece cifrele imuabile. Ba o hîrtie adaosă, ba o sfoară, ba sacul, o sporește ca printr-o făcătură. Atunci, desfacem, ajustăm, mai scoatem cîte ceva, cu mîhnire, iarăși cîntărim și reajustăm. Uite că de astădată ambalajul v-a mincat 2 kg aproape.

Iată ce am putut pune în cutie:

3 kg 050 slănină, 1 kg brînză, 1 kg zahăr.

1 kg macaroane, medicamente, un pachetel cacao.

2 kg 500 biscuiți, lămpi, cafea rîjnită proaspăt, ceai.

2 căciulițe roșii, alte medicamente, 3 lame de ras.

Ne-au rămas pe dinafară: Vitamine în borcane, care identificate erau prea vechi și ne-am temut să nu strice, 2 borcane de pește, care curgînd (le-am luat așa, gata preparate=sardele, scrumbii) ar fi compromis tot coletul. Țineam cu deosebire să vă ajungă aceste animaluțe ale mării, în nostalgia oceanului care se frămînta sub ferestrele casei părăsite... Și mai știam că gustul lor vă place. Iertați-ne, n-am găsit nici un tertip de ambalaj potrivit. Vom căuta ca într-un pachet viitor să figureze o similitudine uscată, fără undelemn. Am mai dat afară și o cutie de cicoare.

Vă rugăm să ne scriți, pentru edificare, dacă pachetul ajunge întreg, fără să lipsească din el nimic.

Ne permitem să alăturăm un mandat de 300 lei.

Iarăși vă rugăm, dacă ne dați voie = frățeste, să ne faceți cunoscut ce anume lucruri vă sunt necesare neapărat, fără să omiteți nimic. Dragostea noastră și înalta stimă în care vă păstrăm, în conștiința noastră, trebuie să suprimă orice sfieli și șovăială, într-un sentiment, aș zice, religios și apostolic, al pescarilor genizăret.

Vaste îmbrățișări cu aripile mari de la toți cocorii neamului meu însuflețit.

Al D[umnea]v[oastră]

Ieromonahul IOSIF

V

Vineri 25 iunie 1954
București

Ultima oră

În urma investigațiilor făcute, s-ar putea ca biletele să nu le putem lua pentru zîntfi de iulie, dată fiind aglomerația enormă de călători, atît că e prima zi a lunii de concedii, cît și mai ales că desființîndu-se autorizațiile cererile de bilete exced cu mult capacitățile actuale de transport. Avem totuși speranțe să găsim 4 bilete în conformitate cu planificarea făcută.

Așa că vă rugăm să ne iertați dacă vom fi absenți de la întâlnirea din gară — și, cine știe? poate că nici a doua zi și nici a treia nu vom putea porni din București.

Ultima secundă

Nu putem pleca la zintii. Plecăm pe ziua de 2, acceleratul de 6.15 dim[ineața].

T. ARGHEZI

VI

5 iulie 1954

Iubite Domnule Serienescu,

Am notat toate datele precizate în scrisoarea recomandată ce v-am trimis din București. N-am putut căpăta biletele pentru cei 4 cîți suntem, între care Mitzura și Mircea, la nici una din imensele cozi, trăite dinaintea biroului de cale ferată, pînă sîmbăta trecută. Nu mai aveam cînd să vă cer scuze că poate trecînd pe la gară, puteați constata că v-am mințit. Telegrafiînd odinioară alor mei, de la mare, din București, telegrama le-a parvenit după vreo 15 zile, iar în vara lui 1953 trimițînd un mandat telegrafic Mitzurii, care se găsea aci, de unde vă scriu acum, cu toate preciziunile telegramei, mandatul s-a întors la mine acasă după o lună, cu mențiunea «necunoscut la adresă» și ca să se întoarcă, de data asta fiică-mea a trebuit să se împrumute cu cîte un leu, doi și să-și adune banii de drum într-o săptămînă.

Am ajuns la Constanța duminică la prînz și la fosta Movila în momentul cînd toată lumea mîncase la birtul special ce ne fusese destinat. Obosiți de înjghebarea bagajelor, desfăcute și refăcute nu mai știm de cîte ori, într-o noapte întreagă, mereu uitînd cîte ceva esențial (toate nimicurile devin esențiale) ne-am pomenit că nu ne mai culcaserăm de 48 de ore, adăugîndu-se, după aceea, transportul Mărțișor-gară și gară-Dobrogea.

Ni-i tare dor de Șerienestii noștri scumpi. Dacă vă găsiți o potecă înspre noi înainte de a găsi-o noi înspre D[umnea]v[oastră] ne permitem să vă facem cunoscută adresa: Vasile Roaită, Str. Cantacuzino 128, Vila Dîmbovița (casa de odihnă a Uniunii Scriitorilor).

Vă îmbrățișăm toți pe toți, Seniore.

T. ARGHEZI

VII

Marți 31 mai 1955
București

Iubite Domnule Serienescu,

Nu v-am trimis de ziua D[umnea]v[oastră]⁴ telegramă nici scrisoare de urări de bine. Primiți vă rog urările acum. Nu insist asupra fericirilor obișnuite în felicitări.

S-a întîmplat că de ziua împăraților Constache și Ileana, să mă fi născut și eu la 75 de ani; origine foarte nesănătoasă. A fost o zi de multă oboseală pentru mine și urmată de o săptămînă întreagă de vizite. M-a văzut atîta lume, cîtă n-am mai văzut eu acasă la mine, și m-am speriat. Era cît pe aci să mă încure, ca un orator, odată la o sărbătorire a fostului ministru Petrovici⁵, care își comanda cîte 6 sărbători personale pe an, în diversele lui calități excepționale, om politic, pedagog, filozof, poet, autor de teatru etc. etc.

Un subaltern al lui, important, ridicînd emoționat paharul de data nașterii ministrului, a spus cu un elan nestăpînit: «Sărbătorim azi fericîți ziua morții Excelenței Sale». Vă închipuiți efectul.

⁴ 21 mai, onomastica lui C.S. și data nașterii poetului.

⁵ Ioan Petrovici (1882—1972).

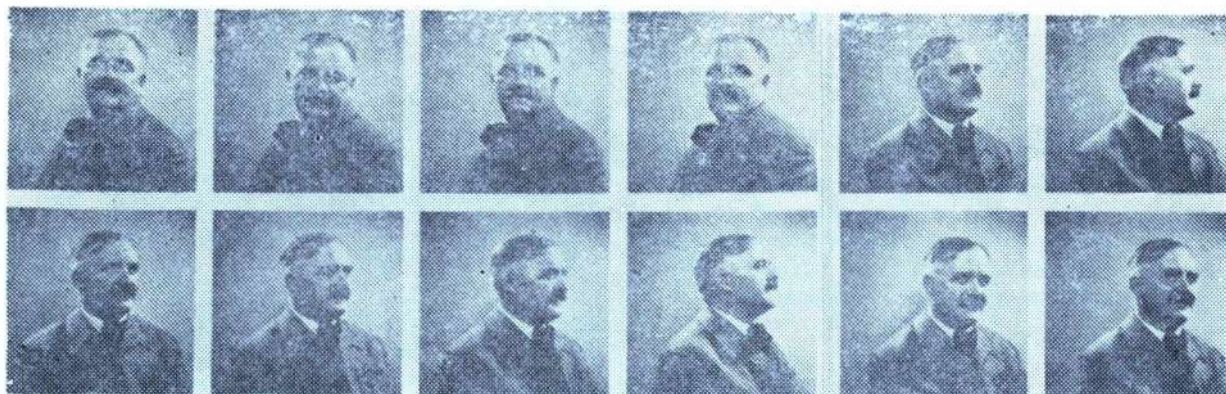
Într-o zi, după plecarea D[umnea]v[oastră] din București, mi-a telefonat Mitzura că a primit un calcan. Nu știu cui l-ați încredințat și cit a umblat peștele pe drumuri. Nu îndrăznesc să precizez starea de adincă demoralizare, în care i-a ajuns bietul calcan Mitzurii, că n-a mai putut lua tramvaiul pînă în Mărțișor. Vă rog stăruitor să nu repetați niciodată încrederea în terți, pe care, slavă Domnului, am experimentat-o o viață întreagă.

Vă creionez slovele astea de-a fuga. Nevastă-mea, după o supărare neobișnuită și un atac nervos în coloana vertebrală, stă în pat de două zile și servesc de soră spitalicească. Doctorul Radovici pleacă și l-am rugat să puie la poștă, recomandată pagina de față.

Vă îmbrățișăm, eu pe D[umnea]v[oastră] și Paraschiva pe Doamna și pe fiica D[umnea]v[oastră] Mariana.

T. ARGHEZI

Încă nu s-a prezentat coincidența favorabilă în ce vă privește...

ECHIVALENTE

Cîteva Flori de mucigai în tălmăcirea Luciei DEM. BĂLĂCESCU

PORTRETUL LUI MATEIU CARAGIALE DIN *Destăinuiri anti-literare. În chip și slovă* de Lucia Dem. Bălăcescu (Editura „Litera”, 1979; pictorița a apucat să vadă semnalul cărții înainte de a se stinge) sugerează prin două modalități ce anume a apropiat-o pe L.D.B. de literatură: «Matei Caragiale, cu silueta lui ciudată, cu buze strînse, subțiri (evocînd un accent circumflex) și nasul cu vîrf mai gros, întins înainte ca un cioc de rață, pășea pe lîngă pereții încăperii [...] cu fereală, parcă ar fi vrut să se strecoare fără să fie observat. Haina lui lungă, pină aproape de pămînt, și peruca roșcat-castanie, care ieșea la iveală cînd saluta, ni-l semnală fără vrerea lui. E fără îndoială că nu exista nimic „comun” într-insul, iar cu vremea, prin amplexarea luată de *Crai*, înfățișarea îi creștea pînă la proporții uriașe» (p. 62). Această schițare în *slovă* sperăm să nu fie omisă de viitorii istorici ai generației mateine. Nu peste mult, răspunzîndu-i lui G. Călinescu, pictorița vine cu judecăți a căror valoare nu intră în discuția noastră, dar care pun în evidență propriile ei relații cu scrisul: «Cît privește sonetul imitat după Teleor...! Poate să fie mîndru Teleor că l-a inspirat pe Matei — asta da, admitem, și că Matei a făcut din ele *cele mai frumoase sonete ale limbii române*, pe care „Monsieur” Topirceanu — mult mai poet în proză decît în versuri — și-a permis să le ia în periplizon. Fiecărui sonet „matein” îi poți găsi un echivalent plastic» (p. 64).

Cele două fragmente evidențiază esențiala calitate literară a autoarei, *plasticitatea* (cum e și firesc), calitate ce atîrnă în balanța ei mai mult decît orice și atunci cînd se orientează în scrierile altora. Că nu greșim, o confirmă tot ea, în chiar începutul

amintirilor sale: «Cuvintele ce le desfășor să nu vă înșele, nu sînt decît un prilej, un argument pentru desen, nu au nici o pretenție alta. Ele trebuie să-mi deștepte imagini. Fără chipuri, întreaga carte ar fi știrbită, lipsită de orice vlagă» (pp. 9—10).

Sub semnul acestei căutări a imaginii literare inspirînd *ilustrarea*, a debutat și contactul ei creator cu poemele lui Tudor Arghezi («îi trimisese două guaze de ales, executate după două poezii din *Flori de mucigai*: *Fătălăul* și *Tinca*», p. 126).

Matin

*Apportez l'encrier:
Le compte maintenant se fait.*

*Sous la lune et les peupliers,
Huit malades cette nuit ont crevé.
De torture endurée et de faim
Leurs vertèbres collent aux intestins
Et au fond, distrait, ridicule,
L'ombilic, oeil sinistre, stipule.*

*Y sont tous à poil,
Aux reins leur abcès se dévoilent,
En ruisseaux de boue leur sang
Sur la poitrine et les pieds se répand.
De la mort l'atroce et lourde impudeur
Découvre ciniquement ce que veulent
Dans la vie, leurs organes seuls.*

*Une plume, dans un coin
Note le cadavre d'une femme avec soin.
Blonde, mince elle tient entr'ouvert
Défunt paradis, son corps clair,
Tandis que se révèle et vit
L'ignoble pensée des gardiens
Qui rient.*

Le Malin

*Hâtant ses chevaux vers le village
Tardif s'en venait en ses parages
Un paysan.
Il avait vendu, ma foi,
Du bois.
Sans crier gare,
En plein galop,
Surgit une dame.
Une dame à chapeau,
Aux champs, à la tombée de la nuit,
Quèue ça signifie?*

Cum s-a născut chemarea de traducător a pictorului? (căci cu adevărat a fost o chemare: chiar și în ultimele clipe Lucia Dem. Bălăcescu își ruga « secretara », cum o numea pe Gabriela Theodorescu, să mai caute un cuvânt sau altul în dicționar, să se mai limpezească vreun sens în poeziile de mai jos sau în altele, să se mai dăruiască o nuanță a culorii sonore...). Amintirile sale evocă pe larg apropierea de textele lui Katherine Mansfield, resimțirea nevoii de a le traduce și publicarea unuia dintre nuvelele tălmăcite. Nu aspectul istoric ne interesează însă, ci acela psihologic. Traducătorul recreează. « Ai dreptul să ieși de oriunde, cu o singură condiție, să transformi tot ce ai luat, „punându-ți pecetea“, altminteri, ești un simplu borfaș » (p. 64); fraza explică o metodă de lucru în pictură. Această metodă este demonstrată de existența a numeroase schițe făcute după diverse magazine ilustrate (indeosebi geografice), după cărți cu fotografii reprezentând animale, păsări, fluturi, pline de semne și adnotări; schițele acestea sînt cu ușurință recunoscute ca părți ale marilor compoziții în ulei. Ne amintim că atunci cînd lucra la tabloul său *Luchian cu papagalii*, șevaletul îi era cu grijă acoperit cînd intra în dormitorul său atelier vreun vizitator; aceasta, deoarece întîi apăruse un papagal de sub penel, apoi altul, după un minunat album împrumutat de la biblioteca U.A.P. care îi stătea deschis, la îndemînă. Dar, traducerea literară tocmai asta oferă. Este, de fapt, un alt tip de ilustrare, o ilustrare în cuvinte, — cuvintele limbii franceze, în cazul ce ne interesează — (limbă în care « s-a întîmplat [...] să ne fie mai ușor și unuia, și altuia să ne exprimăm », pp. 104 — 105, scrie traducătoarea despre sine și Max Blecher). Traducerea, alături de exprimarea prin desen și culoare, devine un nou mod al exprimării de sine, prin interpretarea artei altcuiva (să nu uităm că deși nu a apărut în săli de concert, Lucia Dem. Bălăcescu a fost o pianistă care s-a produs în cercuri intime, alături de Mihai Andricu, în calitate de interpret; deci, și interpret muzical).

Toate aceste deducții sînt confirmate de propriile sale cuvinte: « Îmi permiteți să dau o definiție a traducătorului, așa cum o înțelegeam pe atunci (cînd traducea din opera nuvelistei engleze, n.n.): în primul rînd trebuie stăruință, cercetarea extrem de atentă, neobosită și cu „ceva“ materie cenușie, înțelegerea textului e apoi riguros indispensabilă; de munca propriu-zis „creatoare“ e nevoie în mai mică măsură: ca atare mi-o îngădui » (p. 116). Lăsînd la o parte hibeile formulării (ea nu aparține unui scriitor profesionist), subliniem modestia pre-

zentă în aserțiune ca și îndelungata meditație la timpul artizanal propus a fi lănușit, ajungând astfel la însăși definirea lui, clară ca într-o lecție.

Efortul de a creiona acest profil psihologic al pictoriței Lucia Dem. Bălăcescu în ipostaza de traducător ne-a fost impus de prezența în fața noastră a unor manuscrise cu amabilitate împrumutate de ing. Mircea Panteli, nepot al acesteia. Ecoul acestor traduceri a răzbit pînă la publicul cititor datorită lui Felix Aderca. Eseistul i-a publicat pictoriței tălmăcirea poeziei *Rada* în articolul: *Se poate traduce poezia?* („Revista Fundațiilor Regale”, nr. 9, septembrie 1946, pp. 62–72). Comparînd-o cu o traducere a acelorași versuri de S. Paves, Felix Aderca remarcă în comentariul său: « artistic valabilă e mai cu seamă traducerea Coanei Lucichii » (p. 68). Și, referindu-se la două însușiri ale operei marelui poet — « relieful fierbinte » și « vigoarea firească » —, el adăuga: « Coana Lucica, stăpînă pe un stil foarte încordat, izbuteste să redea amîndouă caracteristicile suflatești ale poetului, deși a dus o crîncenă luptă spre a nu se depărta măcar cu o iotă de textul original. Cu mai multă libertate, sîntem încredințați că ar fi obținut o traducere și mai esențială, în orice caz mai adevărată » (p. 71).

Din mult muncite versuri puse la dispoziția noastră, alegem pentru cititori tălmăcirile în franceză ale următoarelor poeme argheziene, din volumul *Flori de mucigai*: *Dimineața (Matin)*, și *Ucigă-l toaca (Le Malin)*. Ordinea prezentării lor este dictată de cîteva însemnări pe manuscrise. Pe fila unuia dintre cele cinci variante ale poeziei *Matin* există nota: *R. Vlcea. Mai 1946*. Criteriul poziției poeziei *Le Malin* e cronologic, ținînd seama de consemnarea: « dernière version 20 Janvier 1951 »; versul nr. 11 apare într-o versiune dactilografiată în 1979 (mărturie G. Theodorescu) în forma îmbunătățită de noi aici, restul poeziei fiind identic. După titlul poemei *Lakié* (cu mențiunea: « accent sur 1re syllabe ») mai există două notații, una în creion: « ultima, bund », referitoare la varianta, cealaltă scrisă cu pixul: « termin. 1979. Febr. »

Nădăjdum ca lectura lor, ca și observațiile noastre anterioare, să contribuie la o mai completă viziune asupra artistului complex ce a fost Lucia Dem. Bălăcescu și să salveze de la uitare — intru slava monumentului arghezian — o parte din cele 17 poezii traduse de ea din volumul menționat al marelui poet român.

Mihai RĂDULESCU

*Apparition, Revenant,
Elle boîtait, butait gauchement
Comme un cerf volant.*

*Elle avait jupe et souliers flétris
Fourche aux sabots semble-t-y.*

Et j'crois

Qu'elle était estropiat.

Sortie à l'instant d'une bière

Et bien mieux

S'en venait du cimetière,

Comme un spectre.

Tordue paraît-y

Et d'encens empuantie.

Le villageois claquait son fouet.

— « *Quèqu tu cherches ici l'soir*

Toute en noir? »

Avec des gants, des affiquets comme à la gare,

La mijaurée

à la route n'est guère accordée.

— « *La nuit vient! Prends-moi, petit père.*

Aie pitié. »

Le paysan dit se signant:

« *Allez houp, Satan!* »

La dame et l'villageois courroucés

Virèrent par un chemin contourné.

Elle demande: « As-tu des sous? »

Y répond: « Oui! Quèqu ça vous f...? »

— « *Ben, qu'tu m'les donnes* » — et lui mit
sa main dans l'cou.

Fantôme! T'as mal calculé!

Le paysan comme qui dirait

S'apprêtait sous l'manteau.

Vlan! Y plante son couteau.

T-as vu, la donzelle, qué cadeau?

Et la charette, pardi, viel Élie

S'en fut tout droit à la mairie.

Penses-tu? C'te garce à bracelet

N'était fumelle que par son bonnet;

Car sous l'giron

Comme tout homme — j'en réponds —

Elle avait c'qui fallait

Et même deux pistolets.

INSCRIPTII OMAGIALE

SEMNE PE CĂRȚI

CE VA FI ÎNSEMNAT BIBLIOTECA ÎN viața lui Tudor Arghezi, în casa lui, în odaia unde, nopțile, destăinau el semnul în cerneală fof de proaspătă hîrtie, întrezărești odată ajuns în hotarele Mărțișorului. Fiindcă în Mărțișor — acest ochi de lume, deschis pe o creastă a Bucureștilor, unde pot fi citite revărsările și înțelele anilor așa cum au fost ele statornicite pe pămînt, de mîna poetului, în piatră, în lemnul cireșilor, în ferburi — rafturile cu cărți au fost poetului mai mult ca o mărturie de cin. Au fost o continuare aș zice, firească — a lucrărilor din universul agrest al gospodarului pînă lîngă masa de scris a poetului. Numai cine n-ar ști harul arghezian al mîntuirii oricărui meșteșug viu în faptă de trecere prin lume se mai poate uimi zărind sumedenia cărților pe ale căror cotoare sînt însemnate numele aproape tuturor meserilor trebuitoare vieții stînd laolaltă cu tomurile literare. Se pot afla multe — demne pentru dezvăluirea omului al cărui spirit a luat de nenumărate ori chipul unui tainic ghețar plutitor în apele cuvîntului — numai studiînd «geografia» bibliotecii argheziene.

Mă voi mărgini așadar, în cele ce urmează, doar la comorile unui singur raft care adăpostește patrimoniul cărților «cu dedicație» — ipostaze ale gîndului care, într-un gest mai intim și mai direct, probează subtila închinare cavalierească plină de fervoare în fața nobilului senior al poeziei. Dedicajile, îndeobște cunoscute ca simple politesuri cărțurărești, vin să lumineze, cînd sînt destinate unor personalități artistice, semnul venerației și al prieteniei — sentimente nu totdeauna date cu zgomot în vileag: uneori ele rămîn tănuite o viață în liri mai umbroase, mai

solitare, fiind revelate prin cele cîteva cuvinte scrise cu parcimonie la început de carte; alteori cunoscute doar celor doi, cel mult unui grup redus. Oricum, rîndurile autografe urmate de o iscălitură, însuflețind primele file, poartă amprenta solidarității artistice, amprenta implicită a adeziunii la valoarea exemplarității unei opere — fie că vin de la mineri ai destinului artistic al cuvîntului, fie că vin de la veleitari pentru care rostul cuvîntului va fi fost, mai mult sau mai puțin, o loterie de grație și de «relații» sociale. E înșutită valoarea semnelor pe carte dacă se adună într-un omagiu de pe alte meridiane poetice, dovedind întinderea hotarelor Mărțișorului pînă dincolo de malurile înflorite ale limbii române.

*

De la Felix Aderca pare a proveni cea mai «veche» carte cu dedicație aflată în biblioteca Mărțișorului: pe foaia de titlu a volumului Domnișoara din str. Neptun (F. Aderca,

Domnișoara din str. Neptun, Editura Librăriei
SOCEC & CO., Soc. Anonimă, București, 1921)
Aderca notează:

Stia T. Arghezi
cau nu vrea să fie „autor”
Pentru omul

o malițioasă aluzie la reticența poetului de a
«debuta» în volum (abia în 1927 petrecindu-se
evenimentul apariției primei cărți, Cuvinte potri-
vite).

M. Ralea oferă poetului, în 1938, lucrarea
Psihologie și viață (Mihail D. Ralea, Psihologie
și viață, Biblioteca de Filosofie Românească,
Fundatia pentru literatură și artă „Regele Carol II”,
București, 1938) însoțind-o, sobru, cu câteva
cuvinte:

Stia Tudor Arghezi.
omului de literatură
M. Ralea

Primul capitol al cărții, intitulat chiar Psiholo-
gie și viață, are numeroase pasaje subliniate de
Arghezi.

Autorul Domnișoarei Nastasia, tot în 1938,
reluând parcă o discuție anterioară cu poetul, va
scrie lapidar pe prima filă a volumului de articole
și folietoane pe teme teatrale (George Mihail-
Zamfirescu, Mărturii în contemporaneitate,
Biblioteca teatrală, Fundatia pentru literatură și
artă „Regele Carol II”, București, 1938):

domnului și masivului
Tudor Arghezi
o carte în care-i vorbește tot de o
cuprins pentru adevăr și frumusețe
Zamfirescu

În același an, un critic deosebit de pătrunzător
— l-am numit pe Octav Șuluțiu —, trimite
recenziile sale strinse în volum (Octav Șuluțiu,
Pe margini de cărți, seria întâi, Editura Miron
Neagu, Sighișoara, 1938). Arghezi s-a dovedit

foarte interesat de punctele de vedere ale criticu-
lui asupra operei sale — după cum o atestă volu-
mul cu paginile tăiate numai la colile care eu-
prindeau recenziile despre scrierile argheziene.
Dedicația:

Stia Tudor Arghezi
profesorului nostru de saietate
și poezie
marelui creator de literatură română
Reputația și admirația mea
atât de mare
— în ciuda cuceritorului nostru critic —
Șuluțiu
Brașov 30 Iunie 1938.

reformulează două afirmații ale criticului: prima,
din recenzia romanului Ochii Maicii Domnului
— «Personal, am o admirație normală față de
serisul marelui nostru profesor de stil și poezie...»
(p. 147) și o a doua, din recenzia ediției definitive
a „Poeziilor” scoasă de Fundația — «Deoarece
poezia lui Arghezi reprezintă o culme a sensibili-
tății și a capacității de expresie, românești»
(p. 172—173).

Cu mîna celor 74 de ani, tremurătoare, Adrian
Maniu scrie pe prima pagină a volumului Cîntece
tăcute (Adrian Maniu, Cîntece tăcute, studiu
introdactiv de Mihail Petroveanu, E.P.L., Bucu-
rești, 1965), un semn către poetul care împlinea
peste două luni 85 de ani:

Domnului Tudor Arghezi
cu vechea admirație
și nemărginită respect
Din Toată inima în chinare
Adrian Maniu

1965 II.

Emil Botta, pe fila de gardă a volumului său de Poezii (Emil Botta, Poezii, E.P.L., București, 1966) înscrie de asemenea, câteva gânduri admirative adresate autorului Cuvintelor potrivite devenit încă de atunci simbol etern al Poeziei:

Celui mai paternic,
cebi nădăre frunți,
Francofili și Drepți,
nepieritoare,
geniului TUDOR ARGHEZI
cu profunză emoție,
Emil Botta

April 1966

Dintre minutorii condeiului aflați în alte constelații poetice, care și-au făcut din carte omagiu pentru Tudor Arghezi, vom aminti mai întâi pe Maria Teresa Leon și Rafael Alberti — stihuratori ai verbului arghegian în sonoritățile limbii spaniole.

Maria Teresa Leon îi oferă poetului volumul Doña Jimena Diaz de Virar/Gran Señora de todos los debates (Editorial Losada, S.A., Buenos Aires, 1960) purtând o dedicație în limba franceză:

Pour
le grand poète
Tudor Arghezi.
L'admiration
de
Maria-Teresa Leon
Buenos Aires, 1960

(* Pentru marele poet Tudor Arghezi admirația Mariei Teresa Leon. *)

iar Rafael Alberti îi trimite un exemplar (nr. 74, din tirajul « hors commerce ») din volumul de Teatru (Rafael Alberti, Teatro, colecția Gran teatro del mundo, Editorial Losada, S.A., Buenos Aires, 1950), cu o dedicație în spaniolă:

Para
mi joven y admirado
amigo
Tudor Arghezi.
homenaje de su traductor
español
Rafael Alberti

Buenos Aires, dec / 1960

Drept mărturie a întâlnirii dintre Arghezi și Yannis Ritsos, în iarna anului 1960 când poetul grec face o călătorie în România, biblioteca Mărișorului păstrează volumul în limba franceză, Quatrième dimension (Yannis Ritsos, Quatrième dimension, colecția Autour du monde, Pierre Seghers, Editeur, Paris, 1958), cu o dedicație urmată de semnătura poetului în limba greacă:

Au grand Poète
Arghezi
Avec mon admiration
Yannis Ritsos
Bucarest, 14. II 60
Yannis Ritsos

(* Pentru bunul și admirabilul meu prieten Tudor Arghezi, omagiul traducătorului său spaniol. *)

(* Marelui poet Arghezi, admirația mea. *)

Cartea lui Vasko Popa (Vasko Popa, Rends-moi mes chiffons, colecția Autour du monde, Pierre Seghers, Éditeur, Paris, 1959), dăruită de poetul Iugoslav lui Arghezi, tot la București, poartă pe fila de titlu o dedicație scrisă în românește:

*Domnului Tudor Arghezi
a cărui poezie o iubesc
de mult*

*București,
la 6.6.61*

Vasko Popa

*Tudor Arghezi,
als kleines Zeichen meiner
langjährigen Bewunderung
für eine große Poesie.*

Paul Celan

Paris, 2.3.1946

Paul Celan face dealtfel în datarea acestei dedicații o mică eroare: « 1946 în loc de 1964.»

*

Ar fi fost, de bună seamă, și mai interesante aceste pagini dacă am fi cunoscut măcar o mică parte din dedicațiile pe care Arghezi le-a oferit la rindu-l unora dintre confracții prezenți în enumerarea de față.

Poate le vom afla cândva, putând recompuce atunci un veritabil dialog peste timp.

A. A. BASARAB

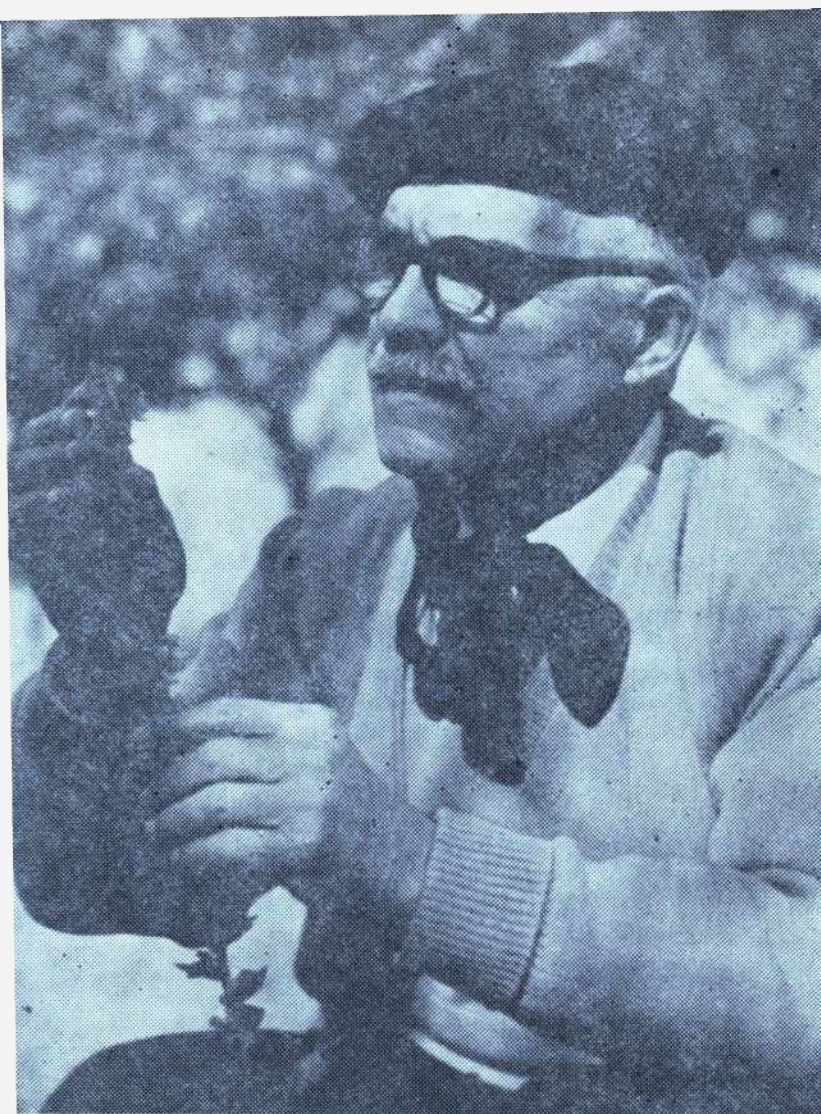
*à Tudor Arghezi
mon bon et cher Maître,
ces poèmes recueillis à l'heure
où l'on a la mauvaise habitude
de recompter les heures — en té-
moignage de ma profonde et fi-
dèle admiration*

Claude Sernet

Paris, 31.7.1962

(« Lui Tudor Arghezi, bunului și iubitului meu Maestru, aceste poeme adunate la ora când ai răul obicei de a renumăra orele — drept mărturie a profunde și fidele mele admirații. »)

(Lui Tudor Arghezi, ca mic semn a îndelungate mele admirații pentru marca sa poezie. »)

În grădina Mărțișor, aprilie 1958.

ARHIVĂ SENTIMENTALĂ

AM COLABORAT LA «BILETE DE PAPAGAL»

MARIA BANUȘ
ION BIBERI
RADU BOUREANU

Coco și o debutantă

Se-aude că lespedeau pe care ne îndoinim evlavios genunchii la un veac de la nașterea neasemuitului vraci al poeziei române, ar fi cioplită oblong și minuscul, întocmai ca „*Biletele de papagal*“, cele fără de pereche.

Ispititor și firesc omagiu al revistei de aniversare! Asta ne azvârle cu o jumătate de secol, plus doi ani, în urmă, când copilul ce eram, descoperea *Cuvintele potrivite* recent apărute, urmărirea cu înfrigurare, săptămînal, fițuica scăpărătoare — pe care Coco o distribuia cu pricepere și simț gazetăresc fără greș, prin toate colțurile Bucureștiului, și își făcea debutul, cu toate emoțiile inerente, în mult admirată și contestată revistă.

În ruptul capului n-aș fi îndrăznit să bat la ușa poetului, să-i cer o fărîmă din timpul lui demiurgic pentru a-și arunca privirea asupra nimicniciei mele. Poezia am trimis-o prin poștă.

Așa că n-am dat ochii cu el.

Că un copil timid de 14 ani n-a avut asemenea îndrăzneală se mai înțelege.

Uimitor e faptul că au trecut mai bine de două decenii pînă ce împrejurările au făcut să-l văd în carne și oase.

Aș putea număra pe degetele celor două mîini de cîte ori l-am întîlnit; o dată la *Mărțișor*, de 2—3 ori în locuința de la șosea, de cîteva ori la Uniunea Scriitorilor, cu ocazii protocolare sau festive.

Am cunoscut acea fațetă a gesticei argheziene rezervată cunoștințelor întâmplătoare, atitudine nuanțată de oarecare simpatie pentru modestele contribuții ale subsemnatei într-ale literaturii.

Tudor Arghezi, sîngerosul pamfletar, avea, în relațiile sociale — cel puțin în anii tîrzii cînd l-am cunoscut — o urbanitate, o curtoazie, aproape stîngenitoare. Un Domnia-Voastră, spus sau nespus, căptușea dialogul sau, mai adesea, monologul plin de vervă, al unui Arghezi, micșorat la trup, dar la fel de crîncen, de ager, de sinuos și de plastic, în expresia orală, pe cît îl știam, în scris, din totdeauna.

Onctuozitatea formulelor de politețe exagerată așează o frontieră de netrecut pentru interlocutor. Poetul cunoștea la perfecție și această artă. Îi era de trebuință și poate, constituia singura lui răzbunare posibilă, în anii năvalei de pelerini spre casele din Aviatori sau Mărțișor.

De la o vreme încoace regret că firea mea sucită și răsucită m-a ținut departe de cei mai de seamă scriitori contemporani, pe care atît de ușor i-aș fi putut frecventa. Dar ce e ușor pentru unii, e insurmontabil pentru alții.

Acest minus de cunoaștere e cu atît mai dureros în privința lui Tudor Arghezi, cu cît datoria mea de recunoștință depășește pe cea a generației din care fac parte și care, la începutul drumului ei literar, a găsit în opera argheziană o viziune și o expresie din străfunduri reînnoite.

E vorba și de grațitudinea persoanlă a unui scriitor, care a primit o lecție și un îndemn pentru delicatele retușe aduse manuscrisului trimis „*Biletelor de papagal*“, cînd aveam 14 ani și cînd Tudor Arghezi mi-a publicat poezia, fără să știe cine sînt, de unde vin, încotro merg.

Maria BANUȘ

«...prin toate primenirile cugetului și simțirii...»

Tudor Arghezi a parcurs lumea și traiectoria vieții umane, îmbogățindu-le și relevîndu-le noi și neașteptate înfățișări. Lirismul său înmănușiază toate accentele și toate gamele simțirii: exaltarea naivă și panteism naturist, erotism carnal și dramă metafizică, reținere și dezlănțuire, aspirație însetată către puritate, cîntec pastoral, suavitate, imn sensual, vigoare barbară, îndoială și ardere interioară, revoltă și supunere, sentiment al păcatului și damnațiunii, idealizare, întunecare a melancoliei, simț al durerii, obsesie devorantă a Cunoașterii, repulsie și religiozitate, înfruntare de inger răsvrătit. De la parabolă la diatribă, de la imn la parodie, scrisul arghezian plimbă pe cititor prin toate primenirile cugetului și simțirii, în neîncetata lui perindare printre fapte și întâmplări, totdeauna vibrînd la modul înalt, în fața unui spectacol sau a unei nedreptăți, a unei priveriști.

În trecerea sa prin lume, sufletul arghezian a reacționat la toate modurile: ironia acidă este urmată de revelarea grotescului caricatural sau a burlescului dezolant; partea rizibilă a oamenilor și lucrurilor, vădită în creionări repezi, desfată; scriitorul dezvăluie bufoneria sau înfățișarea anodină a realității; mînuiește cu același firesc parodia și șarja necruțătoare; se înduioșează și suride printre lacrimi, se complace în descrierea purulenței morale, se răzvrătește și ride, lunecă în farsă și scapără jocuri de cuvinte, denunță stupiditatea și histrionismul oamenilor, stările sociale sufocante, se alintă și biciuiește, înjură și scuipă, urăște, spurcă și blestemă, descrie amănunțit, pentru a deforma uneori pînă la monstruos, transfigurează, pînă la necunoaștere, ridică faptele observate la un alt portativ, la menține schema, dar le îmbogățește cu sensuri neașteptate — și, mai ales, evadează, prin trăsătura umorului negru, a trăsăturii absurde, în fantastic, în imposibil, creînd simbolurile cuprinzătoare ale unui univers inedit, ce se împlinește pe planuri diferite, heterogene, prin climat și atmosferă.

Mare ziditor de lumi, Tudor Arghezi a cuprins deopotrivă realul și transcendentul, imediatul și presimțirea, percepția și halucinația, viața și umbra.

Ion BIBERI

Aspecte din expoziția omaghiă Tudor Arghezi — publicist, deschisă la sediul Muzeului literaturii române în perioada mai-iunie 1980.

Durata argheziană

Întii, să măsurăm adîncul veacurilor care l-au pregătit, pînă în ziua întîia a veacului său, despre care vorbim acun; veac pe care nu l-a trăit în întregime, durata fiind și așa îndestulă ca să agonisească atîta lumină și culoare și frămînt de suflet încît să umple veacurile venitoare.

Noi, cei care tineri i-am bătut la ușă, care am stat cercetați întîia dată prin ochelarii de bagă, și am fost ciocăniți de pliscul pasării închipuirii, ce păzea emblematic la poarta mică a nemuririi, și ne-a tras fiecăruia planeta ce ne prevestea ce vom face dar nu cît vom împlini, îi slăvim prin puținele cuvinte, această înaltă umbră și marea, veșnică prezență.

L-am avut adesea printre noi. Dar curba ascendentă a vieții sale, a universului său, n-am surprins-o decît distanțat, fragmentar. Opera unui scriitor, a unui mare poet, poate să răsfrîngă în oglinzile repetate ale invenției sale universuri varii, dar aceea senzație, aceea prezență a ființei sufletești, intime, se ascunde privirii, atenției noastre. Ni se pare că-i cunoaștem gîndurile, viziunile, dar adevărata-i ființă este parcă ascunsă în umbra lui, aceea umbră de la amiază, axată perpendicular pe natura intimă.

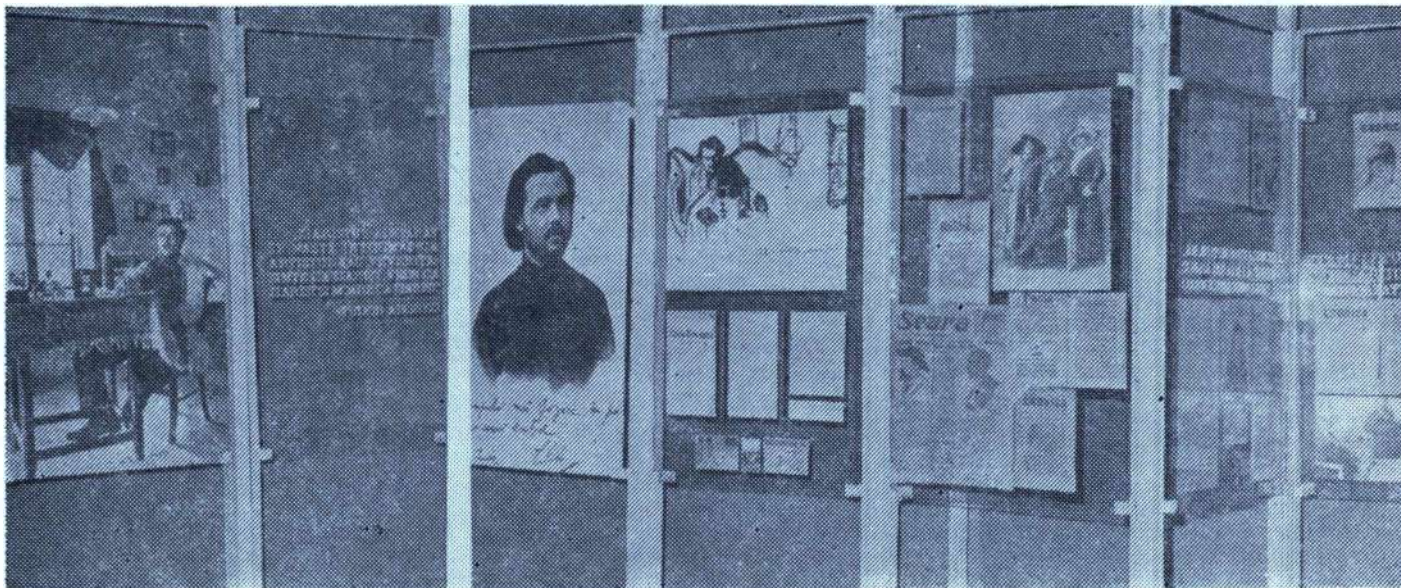
Adesea, gîndindu-mă la puternica personalitate argheziană, ar fi trebuit să-mi vină în memorie spusele lui La Bruyère: « *La fausse grandeur est farouche et inaccessible ;... La véritable grandeur est libre, douce, familière, populaire : elle se laisse toucher et manier, elle ne perd rien à être vue de près...* »

Aceasta era, pe linie generală, fișa sensibilității umane, temperamentale, argheziene. Naturile cu posologie farmaceutică, moralistii didactici, spiritele subalterne sau iconografii înțeleg greu anumite salturi de caracter, dictate nu atît de țesătura intimă a creatorului, cît de meandrele și adversitățile existenței, în speță ale societății.

Uncori, marele și sublimul se află față în față cu falangele zbîrlite ale trivialului vieții și nu există altă ieșire și putință de supraviețuire decît armele clasice ale autoapărării.

Poetul a avut atîta forță să minuiască armele care să aperse atît ființa-i umană, familia, cît și predestinația, lumea gîndurilor și operei ce știa că e dator s-o lase pămîntului, neamului său, umanității.

Radu BOUREANU

Teofil LENARTOWICZ

Un poem polonez
despre daci

ÎN COLECȚIA DE MANUSCRISE A BIBLIOTECII Institutului Ossolinian din Wrocław (Biblioteka Zakładu im. Ossolińskich we Wrocławiu), sub nr. 8660/II, în rândul scrierilor lui Teofil Lenartowicz¹, se găsesse și fragmentele rămase din poemul neterminat *Dacia* (filele 79—102 și 112—115).

Poemul este puțin cunoscut chiar în Polonia, singurele referiri, cu reproducerea citorva fragmente, fiind făcute de mult, de S. Zdziański (1898)

¹ Teofil Lenartowicz s-a născut la Varșovia, la 27 februarie 1822 și a murit la Florența, în ziua de 3 februarie 1893. Prin creația sa aparține mai întâi celei de a doua generații de romantici (asemeni lui Cyprian Kamil Norwid), apoi poeziei prepozitiviste, de factură tradiționalistă, a emigrației poloneze de după 1848. Poeziile sale din prima perioadă, cele mai multe pasteluri, descriu frumusețea naturii sălbatice și primitive din nordul Poloniei; stilizările livrești, foarte reușite, ale ritmurilor populare, i-au adus calificativul de «Dante cîntînd din fluiet». Atras de lupta revoluționară, scrie o poezie avîntată, nu lipsită de accente satirice, cu ecouri din istoria legendară a poporului, fapt care îi atrage persecuții și-l obligă la un exil voit, mai întâi la Cracovia, apoi, din 1848, în Franța, Belgia și Italia, unde se va întîreține cu greu din sculptură și ca profesor de literaturi slave la Bologna. Sub impresia evenimentelor politice din țară (înăbușirea răscoalei din 1863) și din întreaga Europă (războiul franco-prusac, ascensiunea lui Bismarck, Comuna din Paris), cît și ca urmare a tot mai intenselor lecturi și a contactelor cu viața culturală și politică a Italiei, Lenartowicz își încearcă condeiul tot mai mult în domeniul poeziei epice, de mai largă respirație, precum și în dramaturgie, domenii în care nu a lăsat însă creații la înălțimea liricii sale. Lenartowicz s-a dorit a fi deopotrivă «cîntăreț al trecutului» și «satiric al prezentului», asemeni lui Eminescu.

Teofil Lenartowicz

și H. Biegeleisen (1913), pentru ca abia după o jumătate de secol, în 1962, să fie publicat în limba polonă, cu un amplu comentariu de Ewa Knobloch². Chiar după această dată nu a fost inclus în edițiile de opere alese ale autorului, apărute în 1968 și 1972, iar în țara noastră este complet necunoscut.

Manuscrisul, așa cum s-a păstrat pînă astăzi, cuprinde pe 12 file, format în folio, 491 versuri ale poemului *Dacia* (Dacia), în 6 fragmente: fragmentul I (260 versuri), variante ale acestuia

² Ewa Knobloch, „Dacia” fragmenty słowiańskiego poematu T. Lenartowicza, în „Ze skarbów kultury”, biuletyn informacyjny Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, pod redakcją Edwarda Kiernickiego, zeszyt 14, Wrocław, 1962, pp. 11—13.

DACIA

I

- Frați, bărbați, cu toți la Forum, haideți, pîn-la unul !
 Roma-ntreagă celui vrednic iasă înainte.
 Frunze de cîmșir și lauri drumul i-l așterne,
 De la Scipio încoace n-a fost alt triumful
 5 Și norodului Cezarul mare praznic gală.
 Țin-te bine de coloana cea de bronz, înaltă,
 Să nu cazi cumva, căci plebea toată se revarsă
 Precum valuri ce se umflă și cresc înspumate.
 Nu-i o mîna să nu țină crengi, în sus, de lauri,
 10 Sună zei de bronz amarnic pe trufașe socluri.
 Trece oastea-nvingătoare, fluturînd panașii,
 Sub copite de cai repezi saltă, geme piatra.
 Senatorii-n albe toge ies în Capitoliu,
 Toți quirișii Romei astăzi au umplut colina.
 15 Vin și pretorii în grabă, încruntați edili,
 Și-ntr-o clipă va s-apară însuși Împăratul.
 Chipul palid i-l învie aurul cununii,
 Piepturile se îmbie vivaturi să-nalțe,
 Trîmbițași semeți coboară de pe Aventinum,
 20 În uralele mulțimii se așează-n șiruri.
 «O, mărețul ! Fericitul ! Dreptul ! Prea slăvitul !
 Faceți loc pe scări femeii cu copilul-n brațe ! »
 Ține pruncul sus, măicuță, ochii lui să vadă.
 Fost-a Roma mai bogată oare, mai ferice ?
 25 Numai purpură, veșminte-mpodobite-n juru-i,
 Fala lui Traian stîrnește chiar lui Phoebeus ciudă.
 Din mari vase se înalță fumul de tămîie,
 Cresc mulțimile întruna, legăntînd coroane.
 De departe se-aud pașii lui, chiar el pășește,
 30 Cît de bun la suflet este, împărțînd iertare.
 De-ai putea virfu-ncălțării să-i atingi o clipă,
 În zadar încerci spre caru-i să-ți faci loc, sărmane,
 Osia din urmă mîna de-ar putea s-atingă,
 Doar un dram din buna-i voie de-ar cădea asupra-ți.
 35 Liniște ! Se-opresc trompeții și, solemnă, pacea
 Peste tot încet s-așterne, foșnetul de lauri,
 Numai el se mai aude... Traian ! Împăratul !
 Mîini se-ntind spre dînsul toate, una nu lipsește.
 Trîmbițe încovoiate, la un semn, răsună,
 40 Zguduînd tot Palatinul, cu marmura-i albă,
 Și, de bucurie plină, îmbătată, Roma,
 De parc-ar-avea-nainte un zeu, din altă lume,
 Stă cu ochii duși la chipul celui ce primește
 Zîmbitor lauda dulce-n splendidă-i cvadrigă.
 45 A Victoriei zeiță, cu a ei aripă

(versurile 105—114 și 225—228), fragmentul II (18 versuri), III (18 versuri), IV (37 versuri), V (86 versuri) și VI (58 versuri). Textul nu este terminat, dar intențiile autorului rezultă dintr-un sumar al întregului poem, așa cum îl plănuiise, samar înscris pe ultima pagină a manuscrisului. Pentru cititorul român poate prezenta interes primul fragment, și cel mai lung, pe care-l redăm într-o versiune ce depășește atribuțiile unei traduceri filologice, păstrînd, cu excepția rimei (în original rime perechi), versul trohaic de 14 silabe, cu cezura după silaba a șasea.

Prin tematica sa, legată de antichitatea romană, poemul Dacia nu este o apariție singulară în opera poetică a lui Teofil Lenartowicz. În 1857 publicase la Paris poemul Gladiatore (Gladiatorii), care asemeni altor poeme ale sale (Wanda, Dacia) se inserau în rîndul poemelor cu subiect istoric. Literatura scrisă în acest spirit cultiva, între altele, relicarea străvechilor legende, obiceiuri, tradiții, ca dovadă a dăinuirii, a continuității peste veacuri, într-o lume mereu amenințată de primejdia teutonă. În poemul Gladiatorii, alegoria, foarte transparentă, înfățișează pe luptătorul roman în arenă ca un simbol al lumii cucerite, nevoită să se sfîșie pentru a împlini voința unor dușmani de veacuri. Poemul, cu accente politice evidente, era adresat în special acelor cereuri din emigrație, care își puneau speranța în ajutorul marilor puteri pentru asigurarea triumfului cauzei poloneze. În acest spirit sînt concepute și alte poeme epice din aceeași perioadă, printre care poemul Dacia.

După trei încercări nereușite de a-și restabili ființa națională, în 1830, 1848 și 1863, Polonia este cuprinsă de o atmosferă de letargie și disepare, care se accentuează după 1870, cînd victoria prusacilor în războiul cu Franța și înfringerea Comunei din Paris (unde participaseră și polonezi) spulberă ultimele speranțe de renaștere națională, întronînd resemnarea și pasivitatea; în 1876 limba germană este introdusă ca limbă oficială în teritoriul polonez ocupat de Prusia. În acești ani, aflat departe de țară, plimbîndu-se prin Roma și oprindu-se în fața Columnei lui Traian, poetul este cutremurat la vederea martiriului dacilor. Gîndul la soarta asemănătoare a propriului său popor a constituit suportul politico-ideologic al viitorului poem, la care va începe să scrie în acești ani. La 7 decembrie 1877 mărturisește unei compatriote din țară, Tekla Zmorska: «Cu Dacia sînt aproape gata. Analogia dintre daci și Polonia mi-a deschis un cîmp de expresii

care nu pot fi trecute cu vederea... Acum îl citește pe Herodot, pe Tit Liviu, pe Pausanias, literatura greacă post-homerică și ultimele descoperiri din literatura orientală, și asta noaptea, căci ziua sculptez sau scriu Dacia. E un text plin de lacrimi, cum n-am scris niciodată... ». Deși s-ar părea că poetul a lucrat rapid și cu înfrigurare sub impresia primului impuls al inspirației, elaborarea poemului va mai dura câțiva ani, trecând prin diferite versiuni (în 1881 se intitulează *Sarmazia pe vremea lui Traian împăratul*), pentru a-l lăsa apoi neterminat.

Poemul debutează cu înfățișarea triumfului lui Traian, întors învingător din expediția împotriva dacilor. Cuvintelor sale, exprimând bucuria succesului, le răspunde un bătrîn prooroc din rîndul dacilor aflați în lanțuri, care vestește renașterea glorioasă a poporului său. Romanii asenilă cu un zîmbet disprețuitor cuvintele bătrînelui, dar plebea își întoarce fața de la trofeele aduse de pe pămîntul dacilor. Traian dă sentința celor învinși. Pentru faptul că dacii au îndrăznit să ridice sabia asupra puterii romane, căpeteniilor acestora li se vor tăia mîinile drepte. Urmează scena martiriului dacilor; finalul primului fragment este străbătut de un fior tragic, soarele însuși fiind îndemnat să nu privească spectacolul, să-și stingă lumina.

Fragmentele II și III, care cuprind fiecare numai cîte 18 versuri, sînt prea puțin edificatoare pentru a putea încerca o reconstituire a acțiunii; în fragmentul IV, cuprinzînd tabloul retragerii dacilor din calea năvălirii romane, este de reținut cîntecul unui bătrîn bard, străbătut de sentimentul dragostei față de locurile natale. În fragmentul IV acțiunea se petrece într-o altă epocă istorică, în care urmașii unora dintre vechii daci liberi alungați spre miază-noapte de cucerirea romană se înfruntă cu triburile germanice, în intervalul dintre lupte ducînd o viață pașnică, vîînd zîmbri prin păduri. Tinerii Lech, Czech și Rus își jură frăție veșnică și sprijin reciproc în lupta cu dușmanii, ameninșînd totodată Roma că nu se va putea apăra nicidecum din calea lor, ridicînd valuri de apărare, căci ei se vor întoarce înapoi pe pămîntul făgăduinței. Fragmentul VI cuprinde finalul întregului poem: urmașii dacilor se întorc biruitori la Roma, în cetatea unde cu ani în urmă fuseseră chinuți strămoșii lor, cerînd înapoi mîinile tăiate ale acestora. Poemul se încheie într-o atmosferă de apoteoză.

Fără îndoială, poemul conține volte inadvertențe, falsuri istorice. Acestea aparțin epocii, împrejurări-

*Daurită-l înfășoară, gloria sporindu-i.
Carul sparge-alene valul omenirii strînse,
Zeul Romei trece-acuma, nu cel ce învinse
Pe barbarii daci, departe, la capăt de lume,
În apoteoză-i sfîntă bea zeiesc nectarul.
Nu o simplă lance ține-n mîini, ci de Minervă,
Precum Hercules numidul blana de leu poartă.
Făr-un semn de oboseală, falnic-naintează
Precum curge Tibrul galben între albe maluri.
Fermecați învingătorii să-i lăsăm de-acuma,
Haideți toți în altă parte, mîinile la treabă.
Înainte! Mai departe! Brațele-otelite
Intră-n zidul viu și-l taie-n două, îl desparte
Ajungînd acolo unde legiuni vestite
În război cu dacii, cară prăzile bogate.
Frunțile-s încununate, gloria romană
Girbovitu-le-a spinarea tare, ostășească.
Cu privirea ațintită-n albul Capitoliu,
Legiunile triumful gustă pe de-a-ntregul.
Bronzul aurit pulsează surd și răsufierea
Se oprește-n piept, mirării făcînd loc tăcute.
Ia priviți! Aceștia-s regii dacilor, barbarii!
Vîntul le resfiră părul răvășit pe frunte,
Poartă lungi cămăși, la umeri prinse cu fibulă,
Umerii ba se-ncovoie, ba se încordează.
Și pe piept lat, pârșos, cu toții au, și greu mai suflă,
Mîini în lanțuri ferecate de grumaji le-atrînă.
Și ce frunți, și ce privire, nu-s barbare hoarde,
Uite-i cum se mișcă, mîndri, cum pășesc de slobod,
Doar pe buze le răsare-un zîmbet cam sălbatic,
Mame și copii cu dinșii merg molcom alături.
Se opresc pentru o clipă, pe Traian zărindu-l.
Un picior alb de fecioară piatra încălzește,
Și-unde a pus piciorul, biata, singele din rană
Lasă urme de durere-n marmura cea albă.
Nu căta la ochii mumei, fiule, nu plînge,
Stînul i-a secat, vezi bine, te-o hrăni cu sînge.
Și strîngînd la piept odrasla, mama, nebunită,
Rătăcește cu privirea-n jur, cătînd un martor.
«Copilaș iubit, comoară-a vieții-mi chinuite,
Prunc de sclav, la sînu-mi vino, să te simt aproape».
Și-l lipi de pieptu-i mama, tare, cu putere,
Că-l făcu să țipe, bietul, cu nespusă spaimă.
«Luați-vă, romani, tributul de robie cruntă,
Ați venit să-mi smulgeți floarea din pămîntu-mi, luați-o*

- Și cu-al nostru stinge vrut-ați setea să v-o stingeți» —
 Le strigă tinăra mamă-acoperindu-și pruncul
 Cu cosițele bălaie, lungi pînă la șolduri.
 «Vrut-ați dacul nostru stinge, luați-l!» — strigă iarăși,
 95 Ridicînd deasupra-și pruncul, gata să-l arunce.
 Patru ochi se-ncrucicează — soțului și soaței —,
 Tremură palide buze, suspinînd amarnic.
 Lacrimile mamei, calde, cad — mărgăritare —,
 Auriul colb stropindu-l și-nlînînd acolo
 100 Sîngele din brațul tare-al soțului, viteazul.
 Praf de aur sub picioare și-n văzduh miresme,
 Fețe vesele se-ntoarnă și auzu-asemeni
 Spre Cezarul care face semn de agrăire,
 Senatorii-n jur l-ascultă demn, cu luare-amine,
 105 El, din car de bronz cuvîntă pentru-ntreaga lume:
 «V-am adus, romani, coroană nouă de mărire,
 Alți barbari în fața voastră stau supuși acuma,
 Cucerit-am noi pămînturi cu puterea noastră,
 Legiunile romane iarăși triumfat-au,
 110 Aducînd în Capitoliu noi furnici supuse.
 Stinge-se-va albul Phoebus, stelele cu totul,
 Soare, stele, pot să piară... Roma le-a luat locul!»
 Auzind aceste vorbe, un bătrîn din gloată,
 Abia mai ținîndu-și duhul, fraților șoptește:
 115 «Nu te lăuda, stăpîne, nu ții lumea-n palme,
 Fala noastră nu s-o stinge, chiar și spulberată.
 Cînd prigoru-apucă ghinda și în cioc o poartă,
 Cum rămîne ea întregă, astfel gînta dacă
 Precum ghinda-i, din pădure... Păsările Romei
 120 Or zbura în patru vînturi, dacii vor rămîne
 Și vor crește ca stejarii, cuceri-vor lumea,
 În zadar trompeta Romei sună a izbîndă».
 Vorba aspră-și potolește, chipul i se-ncruntă
 Și în sineși se închide, precum o omidă.
 125 Trece-vor peste făptura-i secole de-a rîndul
 Și din zidurile Romei larvele ieși-vor,
 Aripî prinde-vor în locul acvilei romane
 Și-or plăti romanii gliei vechi și prea slăvite.
 Dar azi cine-l prețuiește, cine-l bagă-n sea ă,
 130 Șuierînd șerpește, vorba-i cine s-o priceapă...
 Rîd romanii de-aste vorbe, ce a bronz nu sună,
 Lumea-ntreagă-i o nimică, lor doar li se-nchină,
 Murmur surd se răspîndește prin mulțimea deasă.
 Un cuvînt doar se aude: «Barbarii! Barbarii!»
 135 Și dispreț le-aruncă-n față plebea adunată:*

lor de acum un secol, cînd Polonia comemora
 tristul centenar al primei sale împărțiri din 1772.
 Nu e mai puțin adevărat însă că în ceea ce a rămas
 în manuscris găsim versuri de-a dreptul tulbură-
 toare prin imaginile lor, de o ritmică și melodie
 interioară bine condusă și realizată, pasajele
 cele mai reușite fiind tocmai acelea în care se
 manifestă liricul Lenartowicz. În ceea ce ne
 Privește, prima parte a poemului, redată acum
 în românește, rod al «citirii» de către poetul
 polonez a scenelor de pe Columnă, ni se pare că
 orice poet român, autor de epopee națională (un
 Bolintineanu sau un Aron Densusianu, contem-
 porani cu Lenartowicz) ar putea să subscrie la
 mesajul de înaltă elevație patriotică pe care-l
 conține. Prima parte a poemului ar putea figura,
 credem, în orice antologie de literatură cu tema-
 tică dacică.

Înțelegînd intențiile lui Lenartowicz în contex-
 tul epocii în care i-a fost dat să le realizeze artistic,
 sîntem bucuroși să constatăm într-o literatură
 vecină, cea polonă, abordarea unei teme majore
 care a străbătut și conștiințele unor mari creatori
 de literatură de la noi. Adus acum în circuitul
 nostru de cunoaștere și servind ca nou subiect de
 meditație pentru comparatiștii români³, poemul
 Dacia al polonezului Teofil Lenartowicz ne inte-
 resează nu numai prin faptul că exemplul de
 viață și de luptă al dacilor, cei mai vechi locuitori
 ai ținuturilor românești, a putut genera în mintea
 unui creator de artă din altă țară analogii fertile,
 în consens cu idealul de viață și de luptă al pro-
 priului său popor, ci și prin ceea ce are el mai
 valoros: ideea că o colectivitate care-și iu-
 bește trecutul, tradițiile, înfăptuirile, chiar
 supusă pentru o vreme de o putere ce rîvnește
 la bunurile sale, nu poate fi socotită distrusă
 pentru totdeauna, căci mai devreme sau mai
 tîrziu se va găsi în sinul ei puterea de a renaște,
 de a reveni pe scena istoriei. A fost de mult o idee
 scumpă polonezilor, ce se întîlnește ca un leit-
 motiv în literatura lor din ultimele două secole;
 a fost și este o idee scumpă, permanent afirmată
 și în spațiul culturii și spiritualității românești.

Mihai MITU

³ De exemplu, cuvîntarea bătrînului prizonier
 dac din Dacia lui Lenartowicz este comparabilă
 cu Voroava unui lăcuiitoriu de la apa Dunării...
 din Ceasornicul domnilor al lui Nicolae Costin
 (după A. Guevara), cf. ediția G. Ștrempel,
 București, Editura „Minerva”, 1976, pp. 142—164.

- « Demn de Roma e triumful, ca pe-o turmă-i mână »
 Și miuierile pe lături crud le țin isonul :
 « Care-ntregi de scuturi, iată, doar din piei făcute ».
 A lui Decebal mantie-nsingerată apare
 140 Și armura-i aurită, spolia opima.
 Trec și steagurile dace, cu guri de balaur,
 Și la urmă, duși din spate, prinșii daci mulțime...
 Asta ți-i triumful, Romă ? Nici argint, nici aur,
 Doar mîinate, ca pe vite, niște neamuri scite...
 145 Zilnic, în Senat, Cezarul laudă oștirea,
 Curios, norodul rabdă pîn'la-apus de soare,
 Sună trîmbițe de aur, cai nechează aprig,
 Carele de bronz aleargă, -nmiresmat văzduhu-i,
 Bolta cerului, curată, dăinuie deasupra,
 150 Printre chiparoși zefirul cald abia adie.
 Sus, în vîrf de Capitoliu, stă de strajă Zeus,
 Peste fulger stăpînește, peste tunet, trăsnet.
 Jos, pe marmura din piață, idolatru, rece,
 Al latinilor neam mîndru, sieși zeu, se-nchină.
 155 A barbarilor odrasle mult se minunează,
 Tot cătînd la albe chipuri de ostași ai Romei.
 Ce frumoși li-s ochii, uite-i, plini de-a lor ființă,
 Neclintîți precum statuia zeului de piatră.
 Mîinile, cît de frumoase, dar, ca și statuia,
 160 Spre învins învingătorul mîna nu și-o-ntinde.
 Iată penele de aur, ies din cingătoare,
 Ascuțite-n vîrf ca săbii și în sus nu zboară.
 Ce frumos le mai străluce albele călcîie,
 Cînd strivesc nisipul galben precum greaua stîncă.
 165 Geaba-nădreaptă obrăjorii palizi spre matroane,
 De pe cap postînd cununa pentru-o clipă numai.
 Ochi de gheață au romanii, nu-și întorc privirea,
 În togi albe stau de vorbă, de ei nu le pasă.
 Fiu de dac, ghicește oare, ce pun ei la cale,
 170 Poate soarta-ți li-i pricina, poate sărăcia-mi,
 Poate minunatul soare, poate cerul pașnic,
 Poate mie-mi lasă viața, ție ți-aduc moartea.
 Doi oșteni înalți ca bradul își dau cu părerea
 De ce moarte avea-va parte dacul cel nevolnic.
 175 Mîini se-ntind și cad pe urmă una după alta,
 Capul sub topor ori moartea în hăul Tarpeii.
 « N-ați ghicit » — răspunde sigur scribul, învățatul —
 « Sugrumați vor fi în groapa de pe Aventinum ».
 Unii vor securea, alții stîncă o preferă,
 180 Iar bătrînu-n fruntea cetei li-i tăcutul martor.
 Da, securea ! Iată-l, vine lictorul germanic,
 Se apleacă-n pragul luciului sfintei bazilice
 Și pe marmura cea albă, fără pic de pată
 Fierul groaznicei unelte cu fascii ascute.
 185 Nu Tarpeia, stîncă-naltă ți-va-i eșafodul,
 Ci pieri-va tot sub barda bine mînuită.
 La un semn trompete iară-n soare se ridică,
 Pe cînd fumul de tămîie-l spulberă zefirul.
 Cercuri mari făcînd deasupra, neagra rîndunică

- 190 *Prinșilor le amintește leagănul de-acasă.
Și o sută de fecioare, pradă ostășimii,
Scot suspinc-adînci din piepturi pentru prima oară.
Precum pasărea rănită, pleacă moale capul
Abia mai suflînd și nimeni nu le dă vreun sprijin.*
- 195 *Și pe nimeni nu-l înmoaie lacrimile grele,
Doar un ciobănel din fluier suflă-a nepăsare
Și din zbor o fiică-a Romei prinde melodia,
De la Teocrit citire, tuturor știută.
Și deodat' se mișcă valul, ziduri le-năbușe,*
- 200 *Capete, și ochi, și inimi, mîini în sus se-ndreaptă.
Crengi de laur — o pădure, toată-nmiresmată,
În aceeași parte-o stimă maiestuos se pleacă.
« Împăratul și Senatul ! » — strigă mii de piepturi,
Va rosti îndat' sentința cea mult așteptată.*
- 205 *Lumii tată, lumii mamă-i democrata Romă,
Cine mîini ridică asupra-i, va plăti cu ele.
« Mîinile — Cezarul strigă — să-i legați la spate,
Ele-s semnul preamăririi, Plinius, Plutarh spus-au ».
Sus, în cușca plumbuită, nobil cap de rege :*
- 210 *Decebal, căruia numai soarele i-e martor.
Laudă i-aduc bărbații cei tari de virtute ;
Cînd romana virtus însăși laudă, poți altfel ?
Sfîșiate, condamnate, gînși fără speranță,
Unanini sentința trece, populi et dei.*
- 215 *Fumul jertfei se ridică, statuia lui Zeus
Coperînd... Se miră zeul foarte, sus, pe soclu.
Zbiri cu fașa-ntunecată scările coboară,
Pielea lor de tigru luce precum praful galben.
Pe bătrîn mi și-l înșfacă, îi tirăsc pe alții,*
- 220 *Strigăte de suferință-n lung și-n lat se-nșiră.
Peste capete-și ridică o mamă dacă pruncul.
« Tu, copile dac, ascultă muzica romană ! »
Cu privirea speriată, de sobol, copilul
Cată-n jur... Îi strigă muma : « Sînge vezi, doar sînge ».*
- 225 *Brațe tari, de fier, apucă pe cîțiva mai vîrstnici,
Precum vîta la tăiere îi tirăsc, sărmanii.
Unul doar se-mpotrivește, trei lictori dărimă
Doar cu-n pumn și-apoi dispăre, pas' de-l mai ajunge...
Plebea Romei strigă, țipă, urlă-a nerăbdare,*
- 230 *O secure zboară-n aer, ca de foc o limbă.
Ce ne-aduc barbarii ăștia, unde ni-i folosul ?
Doar cununi pe cap și-ncolo zdrențe doar de pînză.
« Glia noastră aur n-are pentru voi — le-aruncă
Vorba plină de minie o muiere dacă —*
- 235 *Numai griul ni-i de aur, apele de munte,
Doar în Dunărea cea mare pulberea-i de aur.
Fericirea noastră asta-i : pasărea din ceruri,
Asta-i toată bogăția : mîinile trudite,
Aste mîini țîn și măciuca, ele string și griul... »*
- 240 *« Mîinile ! — mulțimea strigă — ce mai stai, lictore ! »
La un semn izbesc deodată dreptele călăii,
Zece mîni viteze zboară sub securi tot zece,
Curge singele șiroaie, strîng din dinți martirii...*

- 245 O, cîndva urmaşii noştri aste mîni găsi-vor !...
Se porneşte-atunci festinul, flori, cîntări şi jocuri,
Dănuiesc vîrtos romanii peste chinuri dace.
Cele mai frumoase fete, crude şi gingaşe,
Cu fier roşu-s însemnate, scoase la vînzare.
« Cinci arginţi, ia-o cu patru, albă-i ca lumina ».
250 Şi căzu cămaşa-i dalbă, dezgolindu-i trupul,
Vrea ruşinea să-şi ascundă rumena fecioară,
Biet norod, nenorocirea cine ţi-o va crede?
Nu mai plînge, sfîntă roabă, azi batjocorită,
Şi din noi s-or naşte vulturi, şi din noi vor creşte.
255 Fiii mîndri ai celor care azi ingenuchiază
Foc şi pară, fum şi zgură vor stîrni în Forum.
Dar acum douăsprezece mii de daci se-nchină,
Aducînd cinstire Romei înecate-n lauri.
Scut cu scut şi săbii-n săbii fraţii-nerucişază,
260 Soare, tu, întoarce-ţi faţa, stinge-te, te stinge !
- (Transcriere şi traducere de Mihai MITU)

Burebista, Luptător pelag — (sculpturi în lemn). Lucrări semnate de dr. Cristian CALCAN şi prezentate la expoziţia: « Această lume a dacilor », în cadrul Festivalului naţional „Cinstirea României”, între 13—20 ianuarie 1980, la Casa Centrală a Armatei.

B. P. HASDEU

INELUL
ȘI
NĂFRAMA

(V)

¹ Titlu în limba
română (n. ed.)

Note (și însemnări) explicative
*Vezi originalul baladei populare... Inelul
 și năframa*¹.

⟨1⟩ Balade adunate și îndreptate de
 V. Alecsandri. Partea I, Iași, <Tipografia>
 1852, in-12°, pag. 1—7, I—IV și 100. Bala-
 da se află la pag. 56—59, iar observațiile la
 pag. 97.

⟨1⟩ Culegerea d. Alecsandri este prima
 și unică în felul său. Până acum n-a fost
 editată nici o culegere de cîntece populare
 dacoromâne. Excerpte din ele au fost pu-
 blicate în operele lui Vaillant (Vaillant,
La Roumanie etc.), ale fraților Schott
 (Schott, *Walachische Märchen*) și ale altora.
 Unele cîntece au fost traduse în limba rusă

CONTINUĂM, ÎN ACEST NUMĂR AL REVIS-
 tei „*Manuscriptum*“, publicarea paginilor de folclor
 comparat, *Inelul și năframa*, aparținând tinărului
 B. P. Hasdeu. Fiind vorba de manuscrise vechi,
 într-o limbă rusă cu particularitățile ei de la mijlo-
 cul secolului trecut, stabilirea textului, descifrarea
 și traducerea ne-au pus în față probleme deosebite.
 Mai întii, am fost preocupați să păstrăm curgerea
 logică a textului, adică să începem cu prefața și să
 încheiem cu glosarul, lucru dificil deoarece studiul
 nu este terminat, iar fițele pe care noi am ajuns să
 le adunăm — dintr-o arhivă B. P. Hasdeu încă
 neorinduită — sînt incomplete, cu reluări, pîrind
 a aparține unor redacții diferite. Oricum, am res-
 pectat împărțirea pe capitole pe care însuși
 B. P. Hasdeu a notat-o cu cifre romane, adăugînd
 la sfîrșitul fiecărei părți paginile dispartate. Am

indicat apoi tăieturile pe care autorul însuși le-a
 operat în text, interesante pentru diagrama lectu-
 rilor și a schimbărilor de atitudine ale tinărului
 Hasdeu. Munca noastră de pionierat în descifrarea
 acestor scrieri a condus și la cîteva erori. Rugăm
 cititorii să le corijeze ca atare: *Hanka* în loc de
Hank, *Olga* în loc de *Oleg*, *Dapix* sau *Dapixa* în
 loc de *Daruha*, *Certhov* în loc de *Certaev*, *Engel* în
 loc de *Enil*, „urmașii dacilor pletosi“ în loc de
 „urmașii dacilor lui Dicovolov“.

Stancu ILIN

de către tatăl meu, A. F. Ghișeu cu observații critice. Dar toate aceste sînt numai mostre și încercări! D. Berg, publicînd cîntecele celor optsprezece popoare, basci, armeni, calmici, chirghizi și alte neamuri (*Cîntecele diferitelor popoare*, Moscova, 1854), n-a introdus nici un cîntec dacoromân, imitîndu-l, probabil, pe marele Goethe, cu culegerea lui de cîntece ale lumii... Și totuși este puțin probabil că mai există alt popor, ale cărui cîntece să fie atît de interesante și admirabile ca ale noastre! Iată cuvintele d-lui Alecsandri exprimate în prefața la cartea lui (pag. I—II):

«Românul e născut poet!

Înzestrat de natură cu o închipuire înaltă și cu o inimă simțitoare, el își revarsă toate tainele sufletului în melodii plăcute și în poezii improvizate căci nu știe încă nici a citi, nici a scrie. De-l muncește dorul, de-l cuprinde veselia, de-l minunează vreo faptă măreață, el își cîntă: durerile și mulțumirile; își cîntă eroii țării și astfel sufletul lui este un izvor nesfîrșit de dulce poezie.

Nimic dar nu poate fi mai interesant decît a studia caracterul acestui popor și cuprinsul cîntecelor lui, care ele cuprind toate pornirile naturii sale și toate razele geniului său.

Comori neprețuite de simțiri duiosae, de idei înalte, de notiții istorice, de crezuri superstițioase, de obiceiuri străvechi, și mai ales, *de frumuseți originale, fără seamăn în literaturile străine* — poeziile populare alcătuiesc o avere națională vrednică de a fi scoasă la lumină, ca un titlu veșnic de glorie pentru nația română.

În acest fragment subliniez două expresii: 1. *frumuseți fără seamăn în literaturile străine* și 2. *poeziile populare românești alcătuiesc o avere națională*. Identificînd în mod critic aproape în fiecare cuvînt al minunatei povestiri dacoromâne elemente slave, am dovedit că slavii nu sînt un «popor străin» față de români, și cîntecele dacoromâne constituie prin urmare «un tezaur național», atît al dacoromânilor, cît și, în egală măsură, al slavilor.

Vezi varianta manuscrisă... a lui D[iaconovici] Loga.

<2> În scrisoarea, pe lingă care a fost trimis manuscrisul baladei, d. Loga scrie:

«Mă înștiințați, stimate domn, despre o culegere de cîntece populare românești, pe care o pregătiți pentru publicare. Fiind cu totul de acord cu această întreprindere, mă grăbesc să vă pun la dispoziție două cîntece, notate de mine în Carpați după spusele muntenilor (plăeși)². Unul dintre ele, despre moartea prințului, are o puternică amprentă de vechime; celălalt despre Iorgovan, dacă nu mă înșel, este ceva mai nou. Oricum ar fi, amîndouă sînt minunate din punct de vedere estetic, și aceasta nu este un merit neînsemnat. Nu degeaba o zicală populară ridică pe munte cîntecele, lăsînd văile basmelor (cînticu la plae, poveste la vale)³. Voi fi foarte fericit, dacă ceea ce vă trimit va îmbogăți culegerea d[umnea]v[oas]tră» ș.a.m.d. În continuare el <d. Loga> cere sfaturi în legătură cu publicarea unei gramatici critice a limbii dacoromâne. Corespondența tatălui meu cu d. Loga este extrem de interesantă din punct de vedere științific. Într-una din scrisorile sale filologul transilvănean a exprimat o idee destul de originală cu privire la originea zeului dac Zamolxis. «Acesta — spune el — este o pronunție intrucîtva grosolană a grecescului Zeus Melchios, cu forma obișnuită Zan în loc de Zeus. Nu în zadar grecii recunoșteau în Zamolxe, după spusele lui Hesiod, pe Cronos al lor, adică manifestarea primordială a lui Zeus». Într-o altă scrisoare, d. Loga deduce denumirea zeității slave Lel din ungurescul lélék — suflet... Se înțelege că în asemenea etimologii strălucește mai mult spiritul decît o fundamentare critică.

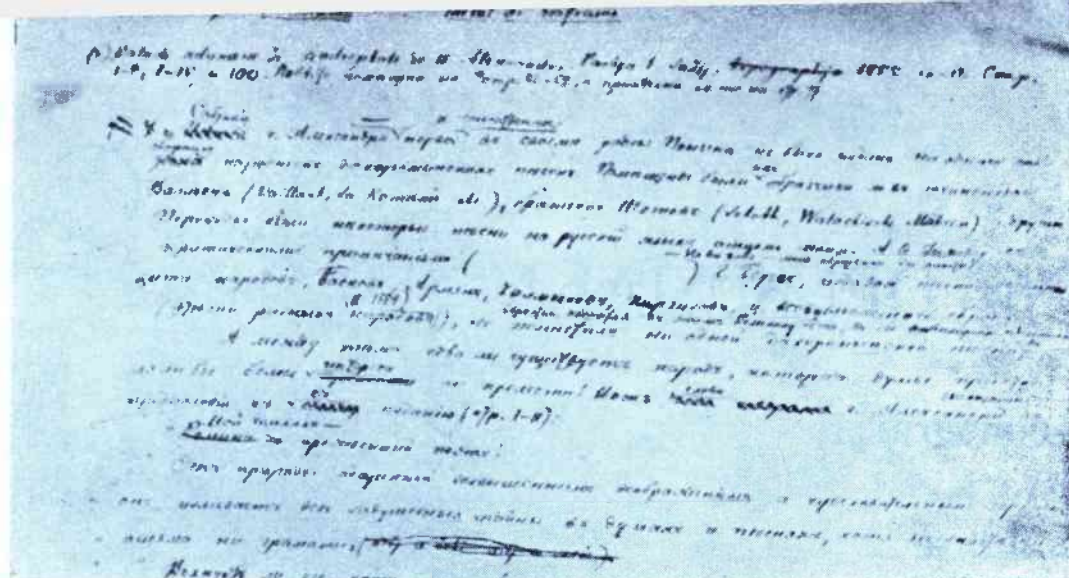
Vezi: S-a dovedit a fi *machrama* în loc de *năframa*⁴.

<3> Pronunția *machrama*⁵ este mai potrivită. În dicționarul editat de Societatea oamenilor de știință transilvăneni: *măhrama*, *мѣхрамъ*, subst. muccinium, sudarium,

² În original, cuvîntul din paranteză este scris în limba română (n. ed.).

³ Cuvintele din paranteză — în limba română în original (n. ed.).

⁴ ⁵ Cuvinte în limba română în original (n. ed.).

improprie strophium, kesznő, keszkenyő, kendő, das Tuch, oder Tüchel. — Lexic. Valach. — Lat. — Hungar. — Germanicum, Budae, 1825, pag. 368.

Vezi: N-am putut să-l folosesc... aparține Transilvaniei.

<4> Balada despre inel și năframă s-a păstrat numai în Carpați unde a auzit-o d. Loga, și în Transilvania, unde a fost transcrisă de d. Alecsandri. Aceasta nu este o dovadă mărunță a vechimii ei. La munte lucrurile străvechi se păstrează mai pure, datorită comunicării mai greoaie cu locuitorii din vale, și în genere din cauza relațiilor lipsite de bunăvoință dintre munteni și văleni, lucru observat din timpurile de demult. Muntenii nu pot să sufere inovațiile, căutând să trăiască și să creadă, așa cum trăiau și credeau strămoșii lor. De aceea balada despre inel și năframă s-a păstrat la dacoromânii din Carpați de vreo zece secole și se va păstra poate tot atâtea în viitor. Iar Transilvania poate fi numită cu adevărat vatra dacoromânilor, care au căutat mereu în ea refugiu față de toate nenorocirile apărute, fie în epoca de cădere a imperiului roman, și a năvălirii în Dacia a veneticilor germani, fie mai târziu, în timpul năvălirii lui Batfi. Moldova și Valahia, conform mărturiei unanime a cronicarilor, au fost întemeiate de către originarii transilvăneni... Cum deci să nu căutăm în Transilvania urmele traiului străvechi al dacoromânilor!

Vezi: În prealabil eu... în trei părți.

<5> În volumul lui Alecsandri povestirea este împărțită în două părți, din care prima se încheie cu cuvintele:

La copila ce-am iubit⁶.

Eu am împărțit-o în trei episoade, după desfășurarea evenimentelor, primul, versurile 1—24, descrie dragostea prințului, șederea sa în feuda lui (în cel sat); al doilea, versurile 25—60, plecarea în campanie și moartea; în sfârșit cel de-al treilea, versurile 61—85, găsirea și înmormintarea soților credincioși.

<6> <Mulțumesc limbii ruse, a cărei neobișnuită flexibilitate și bogăție inepuizabilă m-au ajutat să redau în mod veridic expresiile baladei dacoromâne. Totuși, voi menționa că mulți dintre traducătorii noștri folosesc în mod dăunător aceste calități ale limbii, întunecînd sau «însușindu-și» frumusețile străine. Printre acești traducători se află, să dau un exemplu, d. N. Berg. Să lăsăm de-o parte cîntecele lui sîrbești, *Cîntecele diferitelor popoare*... Să dăm atenție numai traducerii Manuscrisului *Kralcdvorsk* (M., 1846), care are o legătură destul de importantă cu obiectul prezentei lucrări. Să fim înțeleși, că traducînd un asemenea monument, în primul rînd trebuie să căutăm să păstrăm pe cît posibil spiritul limbii, adică expresiile ei, epitetele și multe altele de acest gen>.

(Traducere de Natalia PROTOPOPESCU)

⁶ Versuri în limba română în manuscris (n. ed.)

Iconografia istoriei militare

ÎN INTENȚIA LUI NIC. DENSUSIANU *Istoria militară a poporului român* urma să fie bogat ilustrată cu reproduceri după documentele și monumentele arheologice cele mai semnificative privitoare la echipamentul, armamentul și mașinile de război utilizate de strămoșii noștri de-a lungul timpului. Ea trebuia să fie, de asemenea, însoțită — după cum deducem din studiile de istorie militară sau tangente la istoria militară, publicate în „*România militară*” și „*Buletinul armatei și marinei*” — de numeroase hărți și crochiuri ale unor cimpuri de luptă pe care au fost reputate victoriile de seamă, din trecut, ale poporului nostru, de însemne militare cu valoare heraldică, de drapelele diverselor provincii și corpuri de armată etc.

Cert este că manuscrisul pe care îl publicăm conține la sfârșit o amplă secțiune de desene, ilustrative pentru epoca dacă, intitulată: *Figuri-Armele defensive și ofensive ale dacilor, fortificațiuni etc.* (Biblioteca Academiei, ms. rom. 5332, ff. 145—154), în legătură cu care autorul ținea să precizeze « La imprimarea lucrării, aceste figuri se vor intercala în text la locul cuvenit ».

Păstrate pe hirtie de calc, figurile au fost executate, după cum rezultă din mai multe note ale istoricului, de o altă persoană (necunoscută nouă), la începutul anului 1907, mai precis între 7 februarie — 18 martie 1907; date ce reprezintă jaloane prețioase pentru fixarea în timp a însăși elaborării lucrării.

În exclusivitatea lor, cele 141 de desene, înfățișând aproape toate genurile de arme ofensive și defensive, prezentate în cuprinsul fragmentului redactat, au fost realizate după basorelie-

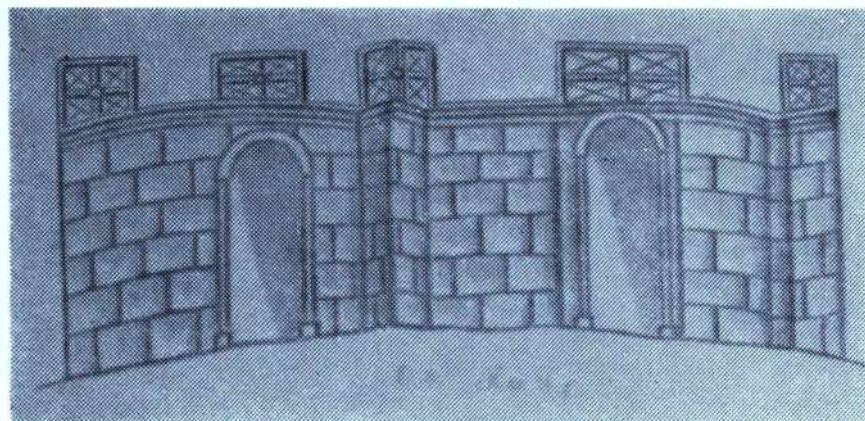
Burebista — pictură
de dr. Cristian
CALCAN

furile Colonnei lui Traian, luându-se ca sursă celebra lucrare *La Colonne Trajane*, decrite par W[ilhelm] Froehner (Texte accompagnée d'une carte de l'ancienne Dacie et illustrée par M. Jules Duvaux, Paris, 1865, XVI + 168 p. + 24 f. pl. + 1 f. h.). Fiecare figură poartă indicația planșei după care a fost reprodușă.

În unele cazuri s-au dat mai multe modele din același tip de armă (în special din categoria coifurilor, a tobelor de săgeți și a scuturilor), spre a se evidenția atât diversitatea cât și frumusețea desenelor și a incrustațiilor — probe evidente ale înaltului rafinament la care ajunsese civilizația dacă în jurul anului 100.

În afara armelor și a echipamentului, sînt reproduse mostre de turnuri și fortificații de apărare, luntre, buciume, fluier duble, drapele etc.

ÎNCEPUTURILE ARTEI MILITARE

LA CARPAȚI ȘI DUNĂREA DE JOS (V)

6. Marina

Între trofee de război, pe care împăratul Traian le luase de la daci, vedem figurată pe Columna lui Traian și o *ancoră*, ca simbol al unei marine de război.

Această imagine ne indică, că dacia avură și o mică *flotilă* pentru supravegherea țărmurilor de la Dunăre și Marea Neagră, un fel de *Liburnae*, construite după modelul piraților din Illyria, sistem pe care mai târziu îl adoptară și romanii pentru flota lor de Dunăre.

Însă o marină destinată anume pentru operațiunile de război, dacia nu au avut, precum nu au avut nici chiar romanii o flotă stabilă de război pînă în timpurile imperiului.

Dacia purtau războaiele lor în Peninsula Balcanică ori în Panonia în *timp de iarnă* și atunci treceau peste *Dunărea înghețată* cu caii lor cei repezi și cu carele lor încărcate cu proviziuni și mașini de război, și tot iarna se întorceau înapoi.

În această privință, scrie istoricul Florus, care trăise în timpurile lui Traian și Adrian: «*Încă începînd din timpurile regelui Cotison* (contemporan al lui August),

Mulțimea impresionantă a figurilor menite a ilustra manuscrisul constituie un argument neașteptat în sprijinul afirmațiilor de la începutul prezentării noastre („*Manuscriptum*“, nr. 1/1979) privitoare la rigoarea cercetărilor de istorie militară întreprinse de Nic. Densușianu.

Ca și altădată în *Originea și importanța istorică a cavaleriei române. Călărași și rașiori* (1901), în care istoricul își intențea, de pildă, strict demonstrațiile referitoare la persistența loriciei antice autohtone în echipamentul oștirii române, sub forma «*tunicii distinctive cu găitane sau ceaprazuri*», pe măturile oferite de portretele unor voievozi ajunse pînă la noi, tot astfel în panorama de față el prezintă armamentul și echipamentul militar dac biziindu-se efectiv pe imaginile înmortalizate în piatra Columnei lui Traian.

Nici un moment iconografia nu are în viziunea lui Nic. Densușianu valoarea unei simple anexe, ci constituie un element obligatoriu de susținere al descrierilor și demonstrațiilor științifice ca și citarea documentelor, de altfel. Fapt pentru care lucrările sale, de toate categoriile, și în primul rînd cele de istorie militară, sînt bogat ilustrate.

Se resimte, fără îndoială, pînă aici, un ecou al gândirii pozitiviste, cu adînc răsădit în iconografia românească de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, de care Nic. Densușianu a fost puternic înrîuit și sub a cărei dominantă și-a elaborat cele mai valoroase studii.

I. OPRIȘAN

de câte ori gheața de pe Dunăre împreună cei 2 țărmuri, dacii treceau de ceastăaltă parte și devastau ținuturile vecine»¹.

Tot astfel, scrie Dio Cassiu, că în timpul lui August, dacii trecînd peste Istrul înghețat începuseră să prădeze Panonia².

În fine, mai aflăm la Ovidiu următorul pasagiu: «*Îndată ce vînturile cele reci ale crivățului îngheață Istrul, barbarii inamici cu caii lor cei repezi năvălesc asupra ținuturilor de dincoace (Mesia)*»³.

A existat, însă, pe Dunăre, încă din timpuri foarte vechi, o mulțime considerabilă de luntrii făcute din o singură bucată de lemn (lotce, monoxyle), destinate pentru trebuințele locuitorilor de la țărmuri, în care, însă, nu încăpeau mai mult de 4—6 oameni.

«*În timpurile lui Alexandru cel Mare, scrie Arrian, se afla pe Istru o mulțime de luntrii făcute din o singură bucată de lemn (monoxyle), de care se foloseau locuitorii de pe lângă țărmuri, unii pentru pescuit, alții pentru comunicat și mulți ca să poată face prădăciuni.*»

În timp de război se foloseau adeseori și aceste monoxyle pentru trecerea trupelor.

«*În expedițiunea, ce o întreprinse Alexandru cel Mare asupra geților, scrie Arrian, trupele macedonene trecură dincoace de Dunăre, unele pe corăbiile ce veniseră de la Bizanț, dar care erau puține, altele pe lotcele sau monoxylele ce se aflau în regiunile acestea; iar pentru restul trupelor, Alexandru dăde ordin să umple cu paie peile pe care dormeau soldații și să le folosească astfel ca luntrii pentru trecerea râului.*»⁴

7. Steagurile cavaleriei și ale pedestrimii

Dacii aveau 2 forme de steaguri militare, unele pentru trupele de cavalerie și altele pentru pedestrimii.

Insemnele cavaleriei dăde reprezentau imaginea unui balaur, avînd un cap de lup cu gura căscată și fixat pe virful unei lănci, iar restul corpului era format din bucăți de pînză de diferite culori și goale înlăuntrul. Cînd cavaleria sta liniștită, steagurile acestea se vedeau plecate în jos, iar cînd caii alergau, pinzele se umflau și se vedeau șerpuiind prin aer întocmai ca niște balauri, producînd totodată șuierături înfiorătoare din cauza agitării puternice a vîntului; astfel că steagurile acestea, după cum scrie Arrian, nu numai că erau frumoase, dar erau totodată și teribile; ele contribuiau, în fine, ca cetele de cavalerie să se cunoască unele pe altele, fiindcă mulțimea în război nu se îngrijește de altceva decît să-și urmeze steagurile sale⁵.

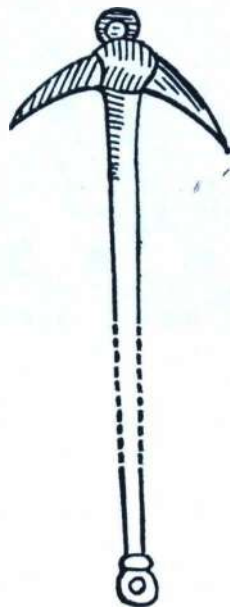
Care era adevărata origine a insemnelor de balaur, ca steag al cavaleriei, autorii grecești și romani nu ne spun.

În tot cazul întrebuintarea acestor insemne la popoarele de pe țărmurile de nord ale Istrului se întinde cu multe secole înapoi în istoria Daciei.

Legende vechi grecești ne înfățișează pe Typhon, regele giganților, din părțile de nord ale Thraciei, ca pe un balaur înfricoșat ce avea figură de om, însă din umerii săi se ridicau 100 capete înfiorătoare de balauri⁶.

Legende grecești, după cum știm, sunt pline de figuri alegorice. Cele 100 capete de balauri, ce se ridicau din umerii lui Typhon reprezintă, din punct de vedere istoric, tot atitea cete de călărimi ale regelui giganților.

Insemnele pedestrimii, așa cum le vedem figurate pe basoreliefurile Columnei lui Traian, semănau cu praporii bisericești din zilele noastre. Aceste steaguri erau formate

¹ Florus, IV.12.18: «*Daci montibus inhaerent. Inde Cotisonis regis imperio, quotiens concretus gelu Danubius junxerat ripas decurrere solebant et vicina populari.*»

² Dio Cassius, LIV, c. 36.

³ Ovidiu, Trist. III. 10, v. 53 seqq.: «*Protinus, aequato siccis Aquilonibus Istro, Incehitur celeri barbarus hostis equo.*»

⁴ Arrian, Exped. I. 3.

⁵ Arrian, Tact. 35; — Suida, Lex., V. Σημεῖα ἐκδικῆς

⁶ Apollodor, Bibl. I.6 — Hesiod, Theog., 821.

din o flamură patrată de materie prețioasă (mătase) prinsă pe o stînghie orizontală și suspendată în o lance.

Pe unul din praporii aceștia se vede o emblemă particulară în formă de .

Nu putem ști cu deplină certitudine dacă semnul acesta reprezintă o literă ori altceva. Este însă de lipsă să notăm aici, că grecii cei vechi întrebuițau pe steagurile lor figuri de animale sau literele alfabetului. Astfel lacedemonienii adoptase literile A sau Λ, iar mesenienii M⁷.

8. Instrumente de muzică și semnale

Ca instrumente pentru semnale și muzică militară, dacii întrebuițau fluiera, buciulul și cornul.

1) *Fluiera* (αὐλός, *tibia*) a fost un instrument național de muzică al pelasgilor. Spartanii, popor de origine pelasg, mergeau la război în sunetul unui mare număr de fluieri, pentru ca mișcarea trupelor să fie regulată și marșul cadențat.

Columna lui Traian reprezintă între armele luate ca trofee de la daci și o *fluieră scurtă cu 3 găuri*. În munții Moldovei mai sunt încă pînă astăzi în uz fluierile cu 3, 5 și 6 găuri, făcute din lemn de paltin, de alun sau soc. Fluierile românești cu 3 găuri sunt scurte ca și ale dacilor și produc un sunet ascuțit.

2) *Perechea de fluier* (*tibias pares ἐννῆς*); amîndouă avînd aceeași lungime și diametru și o singură deschidere pe unde se suflă.

3) *Buciulul* (*buccina*) de lemn ori de metal, în formă dreaptă⁸ mai îngust la partea în care se suflă și mai larg la cealaltă extremitate⁹, a fost la început un instrument pastoral de muzică¹⁰.

După cum scrie Pausania, buciulul a fost inventat de fiul lui Tyrsenos, adică de pelasgii turseni¹¹.

Cu buciulul se anunțau în armata română cele 4 veghii ale nopții și cu buciulul se da, în vechime, semnalul la luptă¹².

În sunetul fluierilor și al buciulilor se dărimau în timpurile vechi orașele¹³.

La poporul român din munții Bucovinei, buciulul se mai folosește încă pînă astăzi ca instrument de muzică și de anunțare.

În secțiunea etnografică a expozițiunii naționale române din 1906 am văzut un astfel de buciulul făcut din 2 bucăți de mesteacăn, scobite, lipite cu rășină, învălît pe deasupra cu fășii de mesteacăn în spirale, avînd o lungime de 2,76 m și o lărgime de 13 cm în diametru la extremitatea pe unde se emite sunetul.

4) *Buciulul recurbat* (*lituus*). Columna lui Traian ne reprezintă mai de multe ori un instrument de semnale militare ale dacilor în forma unui tub lung și drept, și recurbat la capătul pe unde se emite sunetul. Această parte din urmă se termina în un cap de balaur cu gura deschisă și cu o coamă lungă. După forma sa, acest instrument de semnale a trebuit să producă un sunet strident și înfiorător.

Un buciul recurbat de aceeași formă, însă fără figura capului de balaur, a fost descoperit la Tattershal în comitatul Lincoln din Engliera, probabil de la trupele dace ce au fost transferate aci. Acest exemplar este de aramă și aurit.

La expozițiunea națională din 1906 se puteau vedea în colecțiunile ce reprezentau vechiul armament și trei specimene de buciule încovoiate, lucrate din lemn în forme mai simple.

5) *Cornul* (*cornu*) instrument pentru semnale făcut de regulă din coarne de bouri.

⁷ Larousse, *Gr. Encycl.*, v. Drapeau, p. 1193.

⁸ La romani buciulul este confundat cu *trompeta* sau *tuba* (Vegețiu, III.56: «*Tuba quae directa est appellatur buccina, quae in aereo circula flectitur*»).

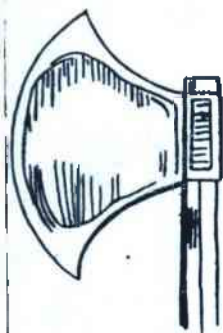
⁹ Froehner, *La Colonne Trajane*, Pl. 16, 21.

¹⁰ Varo, *R.R.*, II.4.20; III.13.1.

¹¹ Pausania, *Descr. Gr.*, II.21, 3.

¹² Serviu, *Aen.*, XI., 479.

¹³ Florus, *libr.* II.16.

9. Căpităniile teritoriale

În ce privește administrațiunea civilă și militară, Dacia, înainte de cucerirea romailor, era împărțită în *căpităni* sau *strategii*.

Thracia, ne spune Pliniu, era împărțită în 50 de *strategii* ¹⁴.

După cum știm, thracii formau aceeași naționalitate cu geții; și aveau aceeași religie, aceleași moravuri, același mod de viață, aceleași instituțiuni civile și militare. Trebuie astfel să presupunem că și Dacia veche a fost împărțită întocmai ca și Thracia în strategii sau căpităni, și aceasta cu atât mai mult, fiindcă același sistem de administrațiune civilă și militară ne apare și aici după încetarea dominațiunii romane ca o instituțiune veche și națională a acestei țări.

În timpurile mai vechi organizațiunea politică era confundată cu cea militară. Cu deosebire în ținuturile locuite de populațiuni pelasge, diviziunile politice erau totodată și militare; autoritatea civilă administrativă și judecătorească era împreunată cu cea militară: *strategul* sau *capul strategiei* era totodată prefect, judecător și căpitan al districtului.

Aceleași instituțiuni le aflăm și în Elada, pe teritoriul Atticei, care, în vechime, a fost locuită de pelasgi. Aici, organizațiunea politică și militară era întemeiată pe triburi, care formau o subdiviziune administrativă sau district. În fruntea fiecărui trib, ori district, se afla un strateg care avea în același timp funcțiuni civile și militare. Aici fiecare trib sau împărțire administrativă avea să dea câte 1000 soldați pedestri și 120 călări ¹⁵.

Tot astfel și în Roma, triburile formau la început împărțiri administrative: fiecare trib avind să dea câte 1000 soldați pedestri și câte 100 călări (*celeris*).

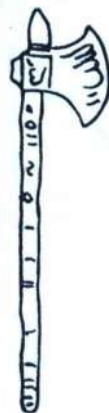
Geograful Ptolemeu amintește în Dacia 44 de orașe principale ¹⁶, care, după uzurile vechi aveau sub administrațiunea lor și satele dimprejur, adică un district întreg.

Cînd Strabo scrie, așadar, că în timpul lui Buerebista, geții și dacii puteau să pună în război 200.000 oameni, iar în timpurile lui August numai 40.000 ¹⁷, această cifră din urmă corespunde la numărul celor 44 de orașe sau districte administrative, care după vechiul sistem al apărării naționale, aveau să deie fiecare câte 1000 de luptători.

Contingentul fiecărei strategii era compus din călărime și pedestrime.

Clasa cea mai bună a cavaleriei o formau *piloforii* sau *nobilii* ¹⁸. Ei ocupau totodată și rangurile de ofițeri în trupele pedestrimei.

Semnul distinctiv al clasei piloforilor era *căciula* tradițională *țurcănească*, plecată înainte, la o parte, ori răsfrîntă pe spate.

10. Formațiunile de luptă

Cavaleria din nordul Istrului avea, după cum ne spune Arrian, o tactică specială ¹⁹.

Ordinea de bătaie era cuneiformă

Cu deosebire se foloseau de « cui » (*cuneus*, ἐμβολή) sciții și thracii, care învățase, după cum ne spune Arrian ²⁰, acest mod de luptă de la sciți (sarmații și geții ce locuiau spre nord de gurile Dunării).

Cînd se întrebuița această ordine de bătaie, comandanții se puneau în jur, iar fruntea era ascuțită încît putea să străbată ușor întreagă linia inamicului și puteau să facă repede abaterile și retragerea.

¹⁴ Plinii, libr. IV.18.1: « Thracia sequitur, inter validissimas Europae gentes, in strategias quinquaginta divisa ». Ptolemeu, III.11.

¹⁵ Pauly, *Real-Encycl.*, v. *Exercitus*, p. 33. Barra-Duparcz, *Hist. de l'art de la guerre* (Paris, 1860), p. 33.

¹⁶ Ptolemeu, *Geogr.*, libr. III.8.

¹⁷ Strabo, *Geogr.*, libr. VII. 3. 13.

¹⁸ Froehner, *La Colonne Trajane*, pl. 123, 124.

¹⁹ Arrian, *Tactica*, C.44.1.

²⁰ Arrian, *Tactica*, C.16.

Cuiul, după cum scrie Vegetiu, se mai numea și *cap de porc*²¹. În modul acesta era posibil ca o masă mai mare de luptători să îndrepteze săgețile și alte proiectile ale sale asupra aceleiași ținte.

«*Filip II, regele Macedoniei, tatăl lui Alexandru cel Mare, scrie Arrian, dispuse ca macedonenii încă să se folosească de aceeași ordine de bătaie*»²².

În timpurile romane, numele de *cui* începu a se aplica ca o numire specială pentru trupele de cavalerie ale sarmaților.

Astfel *Notitia Dignitatum* amintește de un «*cuneus Sarmatarum*», o trupă de cavalerie de 500—900 oameni care a fost transferată în Britania²³.

O altă manevră de luptă de care se folosea infanteria thracilor în retragere se numea «*arici*» (*ericius*). În acest mod pierderile trupelor ce se retrăgeau erau minime²⁴.

«*Ariciul*» avea forma unui pătrat cu fețe egale, înconjurat pe margini cu lănci și sulite.

Această formațiune a fost în tot cazul comună thracilor și geților, care formau aceeași familie etnică și aveau aceleași principii de tactică și strategie.

În ordinea de bătaie a geților, *cavaleria*, care forma forța principală de război, se afla adeseori în *linia cea dintii*, după cum aceasta rezultă dintr-un pasagiu al lui Dio [Cassius], că în lupta ce o avusese Crassus, comandantul trupelor romane din Mesia, cu Dapyx, regele geților, acesta respinsese cavaleria geților asupra pedestrimii și o aduse astfel în dizordine²⁵.

11. Disciplina

La valoarea cea mare militară a dacilor și la succesele lor pentru întemeierea unui stat puternic național a contribuit în mare parte *religia* și *disciplina* lor militară.

Geții ni se prezintă în istorie ca un popor cu deosebire religios, supus regilor și preoților săi²⁶ de aici și epitetul lor, în vechime, de «*oamenii cei mai drepți dintre toți thracii*»²⁷.

Îndeosebi religia dacilor se întemeia pe *nemurirea sufletelor*. Geții și dacii aveau credința că nu mor, ci se duc în cer la Zamolxe²⁸. Din această cauză geograful Mela îi numește *oamenii cei mai rezoluți pentru moarte, ad mortam paratissimi*²⁹.

Deprinși din tinerețe în arme și la războaie, dacii și geții aveau o nemărginită *încredere* în vitejia lor și o deosebită *mîndrie națională*, ce devenise caracteristică pentru locuitorii din părțile de nord ale Istrului, nu numai la greci, dar și la romani³⁰.

La daci, disciplina militară a fost foarte severă. «*Dacii* — scrie Justin — *formează numai un ram al geților și fiindcă, în timpul cînd domnea peste dînșii regele Orole, s-au luptat rău cu bastarnii, din cauza acestei leneviri, au fost pedepsiți să se culce în pat cu capul la picioare și să facă ei serviciu femeilor, după cum mai înainte îi serveau femeile pe ei, și aceasta s-a urmat pînă cînd în urmă prin vitejia lor au spălat rușinea ce o suferise în război*»³¹.

«*Disciplina militară* — scrie Valeriu Maxim — *a fundat imperiul roman*». Tot astfel putem zice despre daci și geți că disciplina lor militară i-a ajutat să întemeieze de 2 ori în cursul aceluiași secol un imperiu mare, odată cînd domnea peste dînșii Boerebista și a doua oară în timpurile lui Decebal³².

«*Cea dintii legătură a disciplinei* — scrie Seneca — *o formează religiunea, că face ca obligațiile militare întărite cu jurămînt să fie inviolabile*»³³.

Tot astfel și la daci, disciplina militară era o datorie sacră. În război, ei aveau numai un singur sentiment, sau să învingă, sau să piară.

(Continuare în numărul viitor)

²¹ Vegetiu, lib. III. C.19.

²² Arrian, *Tactica*, C.16.

²³ Hommsen, *Conscriptionsordnung*, (*Hermes*, XIX. 227).

²⁴ Thucydide, I. VII.30.

²⁵ Dio Cassius, *Hist. rom.*, libr. LI, v. 26.

²⁶ Iornandes, *De reb. Get.*, c.11.

²⁷ Herodot, IV.93.

²⁸ Herodot, libr., IV. 94.

²⁹ Mela, libr. II.2.3.

³⁰ Suidas, *Lexicon*, v.

³¹ Justin, libr. XXXII.13.

³² Valeriu Maxim, libr. II.C.7.

³³ Seneca, *Ep.* 95.

MĂȘTILE PROZEI

Hortensia PAPADAT-BENGESCU

UN ALT FRAGMENT DIN FETIȚA

O PARTE DIN TEXTUL PE CARE ÎL PUBLICĂM în paginile de față a fost revăzut de scriitoare și desigur transcris în vederea publicării lui, așa cum reiese din însemnarea făcută pe prima pagină: «Prelucrat la cererea dlui Petrașincu — p[entru] revistă». Nu știm să fi apărut undeva și nici manuscrisul versiunii definitive nu a fost găsit. A fost probabil predat spre publicare și în cele din urmă nu a mai apărut. Oricum, ultima parte, care nu a fost prelucrată și care continuă și întregeste paginile anterioare, este cu siguranță inedită. Este posibil — grafia fiind oarecum diferită, un scris mai ordonat, mai calm am putea spune — ca această parte să fi fost adăugată ulterior.

În ciuda extrem de numeroaselor corecturi și completări — pe cele mai importante le menționăm la note — textul s-ar putea să apară mai puțin cursiv la lectură, mai puțin îngrijit stilistic decât alte fragmente publicate recent de noi¹, care însă erau niște redactări la prima mână, nerevăzute. Este vorba aici de două modalități diferite de elaborare. Un text scris fără intenția de a fi curînd prelucrat, era conceput cu mai multă grijă, în timp ce prima redactare a unui fragment care urma să facă obiectul unei revizuirii era scrisă volt mai neîngrijit, pentru ca preocuparea pentru formă să nu diminueze fluxul ideilor. Printre manuscrisele rămase de la scriitoare există unele pagini mai mult decât neglijente, cuprinzînd idei notate în grabă, ce urmau să fie transcrise de mai multe ori. Chiar în textul de față se pot observa, din acest punct de vedere, deosebiri între

¹ Vezi *Pensionul* în „*Manuscriptum*”, an X, nr. 4(37), 1979 și *El era viața* apărut, de curînd, în „*Cronica*”, nr. 11, din 14 martie 1980.

prima parte (în ciuda numeroaselor corecturi) și final.

Numele Mama Tica este și aici scris cu T și nu cu Ț. Totuși, în nuvelele Fetița și Singe², forma Mama Țica era fără îndoială conformă cu voința scriitoarei. Pe un exemplar din volumul Romanță provincială, există o însemnare autografă în care Țica apare cu Ț. Care era originea acestui nume? Într-o însemnare autobiografică, păstrată în manuscris, scriitoarea notează: «...eu am avut acest privilegiu [...] de a fi avut dădăcă pe această ființă devotată până la desăvîrșire. Mamițoi — cum îi spuneam în mica copilărie, Mamițica — cum corectasem cînd crescusem mare...! Mamițoi, Mamițica, mereu, mereu, de-a lungul timpului, pînă cînd de la postul de onoare al unui minunat și unic devotament, a cules-o necrutătoare lege a morții». Mamițoi este dealtfel unicul apelativ pe care și-l amintesc copiii scriitoarei. Mamițica sau Mama Țica sînt deci forme ulterioare utilizate poate numai în scopuri literare. Pe de altă parte, Elena Stamatiadi, fiica scriitoarei, își amintește că Hortensia Papadat-Bengescu obișnuia, chiar la bătrînețe, să folosească diminutivul Tica (de la fetica) pentru ea însăși: «Tica își coase singură, Tica e mulțumită etc». Să fie vorba deci de Mama Tica, adică mama Ticăi, a feticii? Nu este exclus ca forma cu T să corespundă numai scrierilor din ultima perioadă, cînd scriitoarea poate uitase cum o numise pe Mamițoi cu 20 de ani mai devreme. Ipoteză plauzibilă, căci este știut că Hortensia Papadat-Bengescu nu obișnuia să-și recitească cărțile. Iată, în sprijinul acestei ultime afirmații, ce putem citi într-un interviu luat scriitoarei de Dan Petrașincu: «La un moment dat, venind vorba despre o carte mai veche, observ că d-na H. P. Bengescu nu-și amintește un nume de erou. Insistînd, ajung la descoperirea că autoarea ignorează complet cărțile sale anterioare, pe care-îmi afirmă — nu le recitește niciodată.

— Odată trimisă la tipar, odată efectuat travaliul transcrierii din memorie pe hîrtie (în memorie, în creier, mai am cîteva romane, puse bine la o parte, cu toate amănuntele lor respective), odată sfîrșită execuția — care la mine, după cum am spus, este simplă transcriere — cartea nu mă mai reține.

— Cum, exclam mirat, nu ați avut măcar curiozitatea să citiți romanul imediat după apariție?!

— Nu... și dealtfel poate că e și o prudență la mijloc, deoarece aș vedea ce-i lipsește... Într-o măsură, însă, nici n-am vreme, deoarece din clipa

în care fixeze pe hîrtie un compartiment de „obsesii imaginative” ale minții, mă reiau altele în stăpînire, cele înfrinate pînă atunci — în umbră...»³.

Fetița urma să fie în primul rînd un roman al provinciei românești și abia apoi o scriere autobiografică. Iată, de exemplu, un fragment dintr-un plan al lucrării: «Plan-Fetița — Episoade și legătura pe mersul timpului. Orașul T[urnu] M[ăgurele]. Familiile și episoadele mai însemnate. [...] Oltul, Dunărea, vapoare. Port. Episodul cu turcoaica spioană. Baluri, sindrofii». Ținînd seama și de existența, în diverse manuscrise, a unor ample liste de «nume ale oamenilor din T[urnu] Măgurele» sau alte orașe, osatura romanului urma să fie constituită de destinele acestor cameni, destine reale, văzute desigur prin ochii și sensibilitatea Fetei, dar și în datele lor obiective. «Intenționez totuși să scriu odată despre ceea ce într-adevăr a fost. (Firește, așa cum scriu eu, obiectiv, imparțial.) Lucruri atît de adevărate încît ar fi memorii... Puncte de reper îmi sînt casele. Casele în care am locuit. Pe unde am fost. Ar veni apoi oamenii...»⁴.

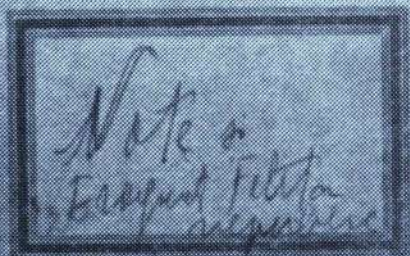
Primele scrieri din ciclul Fetița, cele apărute în volumul Romanță provincială (1925), sînt niște nuvele; mai tîrziu, Peisagii ale amintirii, A murit tanti Iulia, Fetița între lupi oscilează între nuvelă și amintiri, fără a putea fi lîmpede încadrate într-un gen sau altul, pentru ca ultimele scrieri, nepublicate în timpul vieții scriitoarei, să aibă un pronunțat caracter memorialistic. După o introducere prezentînd un tablou de ansamblu al orașului Turnu Măgurele, o descriere a locurilor și oamenilor în general (o singură particularizare: Julietta, repede părăsită), textul pe care îl publicăm acum revine la caracterul de memorial, paginile constituindu-se în continuare din amintirile personale ale scriitoarei, limitate precis la „trinitatea” Tata, Mama, Mama Tica, lipsite aici de orice element epic, oricît de sumar. Este de fapt o suită de portrete: al tatei, al mamei (acesta mai detaliat, mai complex decît în alte scrieri) și o prezentare a orașului.

Paginile din ciclul Fetița formează un capitol aparte în opera Hortensiei Papadat-Bengescu, fiind singurele care folosesc nemijlocit experiența de viață, fără intruziunea imaginației. Scriitoarea declara lui Vasile Damaschin, într-un interviu publicat în „Seara”: «Cu realitatea nu am nici un punct de atingere, așa cum am mai spus. Totul e

³ Dan Petrașincu: *O vizită la d-na Hortensia Papadat-Bengescu*, în „Lumea românească” din 25 noiembrie 1937.

⁴ N. Carandino: *Un interviu care se rezumă la notații nude*, în „Facla”, an. XV, nr. 1302, din 3 iunie 1935.

² Prima publicată inițial în „Sburătorul”, an. II, nr. 3 și 4 din 12 și 19 iunie 1920, iar a doua în „Viața Românească”, an. XIV, nr. 7 din iulie 1922.

[În orașul provincial]

Acolo¹, în casa aceea pe care Fetița o vedea foarte bine fiindcă era acum copilă mare, cum spunea Mama Tica când o muștra. Muștrarea lui Mama Tica era un fel de bombăneală de dragoste². Despre ce va fi muștrat-o Mama Tica? Tata și Mama o muștrau rar sau niciodată; e drept că purtase de grijă să nu dea prilej a fi muștrată. Nu vrea să-i supere, vrea cu dinadinsul³ să fie «la petite fille modèle» din *Bibliothèque rose*; nu știa încă că muștrarea lovește în ea o tastă care sună răzvrătit. Nu! Nu știa încă și mult timp încă n-avea să știe⁴.

închipuire. Ființele romanelor mele nu corespund unor persoane din viața mea. Plăsmuiesc. [...] M-am întrebat uneori dacă aș putea scrie cu oameni vii, pe care i-am văzut în odaia mea, pe stradă, în societate. Am început un mic caiet autobiografic, cu oameni adevărați; a mers greu, tare greu». Întîmplările trăite și munca literară formează două categorii distincte: «Sunt foarte receptivă la confidențele altora și în același timp aceste confidențe le așez în rafturi ermetice încuiate. De aceea poate nu scriu niciodată [despre] lucruri văzute sau auzite»⁵.

Contradicția dintre cele două aspecte: pe de o parte roman, pe de alta memorialistică, a fost probabil unul din motivele care au determinat nerealizarea proiectului. Scriitoarea despărțea tranșant cele două modalități literare, susținînd o antinomie între opera de creație și amintiri, uneori în termeni deosebit de drastici, așa cum o dovedește această însemnare găsită printre manuscrise: «Notă p[entru] o carte undeva: a scrie despre ce știi, ce ai aflat, ce ți s-a spus, despre secretele tale sau ale altora. Ca și cum am fi într-o lume în care, trecînd pe uliță, ai văzut fără ca să te miri un om trîntind

cu un pumn jos pe trotuar o femeie și așternîndu-se peste ea — așa îmi apare uneori indiscreția de a trebui să cercetezi în tine pentru a-ți aminti de fapte oarecare și care trebuiesc sau trebuiau a se fi așezat în memorie. De ce mereu să brutalizezi în văzul, în auzul tuturor mișcările, cuvintele surprinse ale ființelor cari nu fac decît să trăiască? Dar să fac eu ființe care să mi se pară, sau altora să le pară că au trăit cu adevărat, a crea pe de-a întregul viața, mă interesează mai mult».

Ciudat este faptul că tocmai în perioada în care romanul Fetița primea contur mai ferm, paginile redactate capătă un caracter memorialistic mai pronunțat, îndepărtîndu-se de mobilul inițial care le determina, creîndu-se astfel o contradicție între intenție și imboldul interior. Dealtfel, mai tirziu, după încheierea muncii la romanul, Străina, marea prozatoare avea să mai scrie despre copilărie, dar la persoana întii, sub formă de amintiri, fără raport — din punct de vedere al formei — cu proiectul romanului Fetița. Dar paginile care ne-au rămas din acest proiect, atît nuvelele de început cit și scrierile din ultima perioadă de creație, formează un tot unitar, de un mare interes documentar și de o indiscutabilă valoare literară.

¹ Deasupra este notat: *Prelucrat la cererea Dnui Petrașincu - p[entru] revistă*. Nota este însemnată cu o cruce, iar în stînga o linie verticală marchează textul pînă în josul paginii.

² Propoziția este scrisă deasupra.

³ cu dinadinsul, scris deasupra. Inițial: *însă, mai ales, șterse*.

⁴ Inițial: *Nu încă și mult timp încă nu, corectat*.

⁵ O convorbire cu doamna Hortensia Papadat-Bengescu, în „Lumea românească” din 12 octombrie 1938.

¹³ De aici pînă la sfîrșitul frazei, textul este scris deasupra.

Casele apropiate, nu fără o curticică, dar îngustă, cu două geamuri spre drum și coridor închis spre fundul curții, rare cele cu trei sau patru ferestre la uliță, casele se îndesau pe pavajul de piatră¹⁴ pe care roțile bursei huruiau neregulat dar glorios la centru și unde prăvăliile, pe două părți lipite zid la zid, aveau, multe din ele, un cat cu balcon de fier. Unul din ele era chiar balconul Juliettei — o altă Juliettă, firește, decât cea legendară, dar în cadrul orașului mic dunărean, totuși capitală de județ¹⁵, exista o Juliettă, o fată frumoasă, a cărei casă avea un balcon. Pe atunci legenda nu va fi fost începută decât cel mult de părinții ei; sigur în jurul grădinii « din centru », plan limpede și sigur, radiau străzi provinciale, toate la fel — cu nimic diferențiate de « frumuseța » urbanistică, cu aceleași căsuțe curate și dese, cu două geamuri¹⁶ — ale salonului — la drum și, printre ele, alte mai mari, înalte prin comparație¹⁷, cu patru geamuri la uliță, cu scară la intrare și acoperiș de tablă strălucitoare deasupra podului nalt, fără de etaj, firește, numai prăvăliile, acestea aveau etaj, erau doară case de oameni avuți¹⁸ și nici chiar case de închiriat nu era[u], ci¹⁹ case proprii, case de moșieri din cei a[le] căror lanuri de grâu acopereau orizontul întregului district²⁰, case de negustori îmbogățiți în negoț spornic și cinstit, lume care, alături de nobletea cea mai²¹, dintii, cea ofițerească, și de nobletea marilor dregători și a oamenilor cu multă învățătură și cu creștere totodată²² forma pe categorii bine limpezite societatea orașului.

Era acolo și armată²³, un singur regiment de infanterie și unul de cavalerie, garnizoană frumoasă, mândrie a localnicilor²⁴, dar provincie mică, o garnizoană de sacrificiu pentru ofițeri; se vor fi găsit²⁵ și alte²⁶ orașe mai urite, căci aci era Dunărea, și o apă mare e totdeauna un titlu de noblete pentru oraș și un drum de bogății în scurgere. Oameni bogați erau acolo destui²⁷ — alții fuseseră bogați și îi sărăcise masa verde a unicului club-cafenea²⁸; ei încă acumulau bogății și nu părăseau orașul care sta în miezul îmbogățirii lor; nu începuse pe atunci scurgerea²⁹ spre orașul unic, capitala. Clasa militarilor și a funcționarilor înalți, acele[a] făceau de la sine parte din aristocrația³⁰ târgului fie prin naștere, fie prin instrucție, educație; câțiva, mai puțini la număr, reușiseră a forma un clan ce se vroia aristocratic, fatal amestecat, pînă la o măsură, vieții publice; dar stăpînii, uneori numai de fapt, alteori numai de drept și cîteodată de fapt și de drept, erau colonelul și prefectul³¹.

Așa era Tata și Fetița vedea mereu dovezile aceluia prestigiu, îl însuma propriei ei admirații³², căci iubirea ei pentru el nu putea crește mai mare decât era; totuși judecata ei limpede și curajoasă nu se sfia a-l sancționa. Da! Cînd temperamentul lui prea

¹⁴ Urmează, inițial; care huruia, corectat.

¹⁵ Urmează, inițial: o Juliettă cu legenda ei, corectat.

¹⁶ Urmează: la drum, scris deasupra.

¹⁷ Inițial: în relativitatea a tot, șters și corectat deasupra.

¹⁸ Inițial: cu patru geamuri la uliță dar fără de etaj — doar nu erau prăvălii, erau case de oameni avuți, corectat.

¹⁹ Nu erau, ci, scris deasupra; urmează: case de boer, șters.

²⁰ Întregului district, scris deasupra; inițial: cîmpului, șters.

²¹ Inițial: cea dintii, a ofițerimii, corectat.

²² Inițial: și a tuturor oamenilor cu învățătură și creștere, corectat.

²³ și armată, scris deasupra.

²⁴ Inițial: pentru localnici, provincie mică, de sacrificiu, corectat.

²⁵ Inițial: se găseau, corectat.

²⁶ În ms.: altele; orașe, scris deasupra.

²⁷ destui, scris deasupra; urmează unii, corectat.

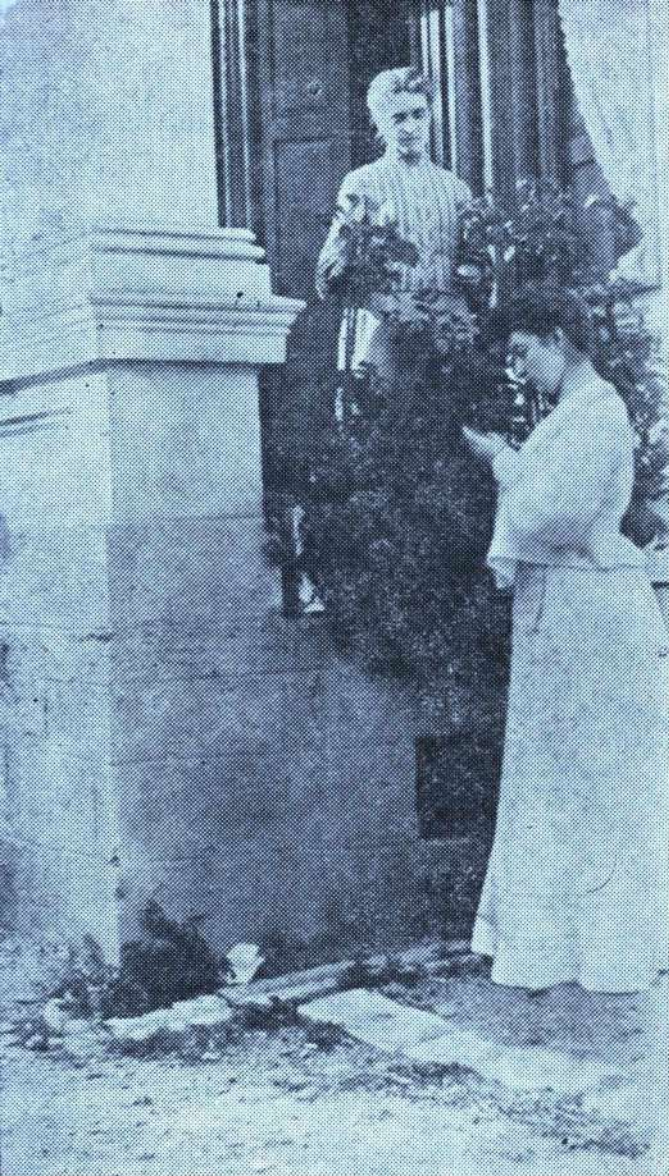
²⁸ În inițial: alții acumulau încă și nu părăsiseră încă, corectat.

²⁹ Inițial: pentru a [se] scurge, corectat.

³⁰ Inițial: era de la sine aristocrația, corectat; mai departe, fie, scris deasupra.

³¹ Inițial: dar colonelul și prefectul erau stăpînii..., noua ordine a elementelor frazei fiind însemnată cu cifre.

³² În ms.: admirației; urmează: pentru tatăl ei, scris deasupra și șters; pe cînd, șters și înlocuit.

Scrittoarea, împreună
cu mama sa.

avîntat³³ îl făcea, rar, să fie din grabă sever pe nedrept asupra cuiva³⁴ — adică socotind pe cineva vinovat, se dezlănțuia acca furie scurtă, sobră dar zdrobitoare a lui asupra unuia socotit vinovat, Fetița singură³⁵ cuteza a-l sfida, ea, cea sfioasă³⁶, reprobarea ei tăcută îi da un blam definitiv: Nu, nu fusese drept... Nu, acela nu fusese vinovat!³⁷ Ea singură cuteza. Mînia lui cădea dintr-odată și un regret tot atît de superb pe cît fusese greșala lui, de spontan³⁸, făcea din el o secundă un copil, un copil mare, vinovat de o greșală fără de voie.

Așadar ulițele principale porneau în rază perfectă și se opreau³⁹ la cele patru porți ale grădinii publice din centru. Fiește, două-trei artere sfîrșeau în marginea fiecărei din acele porți, trei din ele se prelungeau mult, se prelungeau ca și la nesfîrșit, cea care ducea la cealaltă extremitate spre gară și șoselele județene, cea care ducea la Olt, aproape pe îmbucătura lui în fluviul matrice și cea care ducea de-a dreptul la Dunăre, la port, la spațiul apelor. Căci Fetița purta în germân drumurile mari ale lumii, necunoscute ei decît pe hărți sau din nume și nu de acolo le purta mai ales, acele drumuri nesfîrșite, în ea, ci din însăși o simțire a prelungerii la infinit a orice era: drum de uscat și de ape, bolta cerească și pînă dincolo de ea, sclipire a luceafărului pînă în lumini orbitoare, drumuri legate la nesfîrșire de alte drumuri de uscat, de ape, de orizonturi — totul era în ea fără de margini⁴⁰.

Pe lădița ei preferată, lădița acoperită cu o salteluță și rezemată cu perine la pe-

rete și în camera preferată, cea a lui Mama Tica, ca și pe scăunașul scund, scăunașul taburet, cum îl chemau în casă, pe care îi plăcea să stea în camerele celelalte, firul de drum zărit prin geam sau ulița presupusă permanent la marginea grilajului, pentru ea nu se opreau decît la marginile lumii, la marginile închipuirii — copilărie trecută într-o deplină, absolută monotonie a repetirii metodice a micilor rituri familiale și

³³ Inițial: *temperamentul lui violent*, corectat; mai departe, *rar*, scris deasupra.

³⁴ Inițial: *din grabă pe nedrept sever; asupra cuiva*, scris deasupra.

³⁵ Urmează: *dacă îl socotea, șters și corectat*.

³⁶ Urmează inițial: *cu un blam*, corectat deasupra.

³⁷ Inițial: *Nu era drept... Nu era vinovat!*, corectat.

³⁸ *superb, fusese, spontan*, sînt corecturi; forma inițială este indescifrabilă.

³⁹ Inițial: *Așa în rază perfectă porneau ulițele principale și se opreau*, noua ordine a elementelor frazei fiind însemnată cu cifre.

⁴⁰ *totul era în ea fără de margini*, adăugat dedesubt.

provinciale și era indiferent dacă orașul era acesta sau altul sau însuși Bucureștiul — Fetița pe atunci înregistra orașul ca pe un decor mobil — permanența o asigura sta-tornicia celor trei inși nelipsiți, stâlpi ai traiului comun, reazămului sufletesc neclintit, chiar și decorul stabil în variația lui. Alte case, mereu altele, dar prin schimbarea lor deasă dînd impresia unei aceeași vieți mobile, unui voiaj cu halte felurite, alte străzi, deci alte drumuri de unde orizonturile se desfășeau cu alte perspective, alte chipuri ale aceluiași fel de oameni mijlocii și cinstiți care formau mediul vroit de Tata — un mediu restrîns de⁴¹ oameni de treabă, ales cu scrupulozitate de Tata, care știa totul, putea totul — credea Fetița. Un mediu de fapt impus de împrejurări și selectat de firea Mamei și boala ei.

Timiditatea Mamei cea fără leac și fără margini, care o turbura la orice ființă, la orice nume nou și care nu putea suferi în apropiere firile⁴² încrezute, pretențioase, zgomotoase⁴³, și boala ei, acea perpetuă zbatere de pasăre rănită a inimii, care se neliniștea la orice chip nou, la cel mai mic efort al primelor cuvinte ale cuiva⁴⁴, a[l] obstacolului unui caracter necunoscut. Tata era omul vioi, iubitor de lume și zgomot, la largul lui între mulți, în zgomot, discuție și lumină, dar totul era azvîrlit într-o secundă la gîndul că « nu-i place ei », Mamei, pe care firește trebuia să crezi, să fi[i] sigur că soțul ei o adoră. Fetița nu se putea îndoi, ea care îi iubea neegal, e drept, dar îi judeca deopotrivă de implacabil. Pe Tata îl adora, îl admira, era sigură că e cel mai superb om cu putință, îi vedea nemilos cea mai mică greșală și i-o judeca⁴⁵ — pe Mama o iubea fiindcă era Mama și mamele sunt iubite de copiii lor și fiindcă Tata o adora pe Mama și fiindcă era bolnavă de acea boală crudă, misterioasă, care înlătura banalitatea⁴⁶ aparenței și, din femeia tăcută, sfioasă, stîngace, înceată, făcea un fenom[en], o martiră, cineva neobicinuit, o plantă rară de care nu te poți apropia fără a o ucide și care făptură, deși e o efigie tăcută, e acolo unde ești și tu, oricînd, oriunde, fiindcă e Mama — deși tu ești un copil⁴⁷ plin de viață, de cuvînt, de elan — înapoia unei sfeli pe care încă nu știi că i-o datorezi, pe care o simți a ta, a ta proprie, absolută, imposibilă de trecut, fie cu voință, fie fără de voie, și nu o poți corecta, nu poți, ca pentru atîte alte lucruri, hotărî rece, crud aproape: nu voi face așa pentru că așa face Mama și nu-mi place.

Da, o timiditate a ei și poate că totuși, ca atîtea alte moșteniri, nu a Mamei ci a Tatei — agitația lui în ajunul unei simple recepții ca și în ajunul unei inspecții, agitația lui cînd trebuia să facă față unei ceremonii oficiale, sau era obligat să întîlnească pe fratele și cumnata sa, agitația sa fără de somn în ajunul unei inspecții, a[l] unui examen, el, care știa dinainte că va fi primul și regimentul său primul, fiindcă așa hotărîse, așa muncise, așa fel reușise a obține prin munca lui munca celorlalți⁴⁸. Acea îndoială de sine cerută de dorința perfecției și de o fire de o vioiciune, de o nervozitate maximale, care nu erau timiditate și nici lipsă de încredere, ci emotivitate superlativă și nervozitate și pretenție de la sine însuși a mai mult decît se putea pretinde de alții și acea fremătare permanentă a vieții vii care răzbătea din tainițele⁴⁹ ei profunde la supra-față, într-un freamăt perpetuu: de așteptare, de nerăbdare, de grijă, de împlinire, de vedere înainte, de muncă vroită maximală, de lupte inegale cu in Justiția imanentă⁵⁰.

⁴¹ Urmează: două mari constrîngeri, lipsa de avere și scrupulozitatea tatei în alegerea oamenilor cu care avea raporturi și firea mamei, șters și corectat.

⁴² Inițial: și mai ales nu suferea firile, corectat.

⁴³ zgomotoase, scris deasupra și în continuare: fie în manifestări, fie în, șters.

⁴⁴ Adăugat deasupra: care îi da emoții de fiecare dată [cuvînt indescifrabil]

⁴⁵ Adăugat deasupra: acolo în rana acelei iubiri [cuvînt indescifrabil]

⁴⁶ Inițial: înlătura din ea orice banalitate omenească, corectat.

⁴⁷ Inițial: care e acolo unde ești și tu oricînd, oriunde, fiindcă e Mama — deși e o efigie tăcută, deși tu ești un copil ..., noua ordine a elementelor frazei fiind însemnată cu cifre.

⁴⁸ Inițial: a obține munca altora, corectat.

⁴⁹ Inițial: izvoarele, corectat.

⁵⁰ Urmează: de perpetua amenințare ca fragila pasăre... dar începutul frazei următoare este scris deasupra.

Tot acest complex care compunea acel idol al Fetiţii ce se chema Tata, era înfrînt de fragila pasăre din colivie, tovarăşa adorată,⁵¹ cu inima ei de cînărită, cu fulgi cenuşii şi delicaţi, ca dintr-un gest mai viu, dintr-un cuvînt mai sonor, dintr-o atingere, să nu îşi curme suflarea delicată a vieţii mereu ameninţate. Cu vijelia aceea necontrolată se deprinsese, pesemne, inima ei, care pentru o uşă ce se izbea sta pentru o miime de secundă în loc, inima ei de vrabie sperioasă se deprinsese cu acel vuiet sbucnitor, îl temea dar îl dorea, îl temea dar îl aştepta, era mereu pregătită inima mamei pentru acel glas aşteptat⁵². Astfel se explica cum, în afară de rare şi mari scene ale celui⁵³ vijelios temperament al Tatei, orice o supăra în fragilitatea ei de cardiacă⁵⁴, orice suflare turbura instrumentul defect al inimii ei bolnave, orice afară de această prezenţă zgomotoasă a Tatei, exuberanţa firească din sîngele lui care circula repede şi violent, veselie lui expansivă sau mania lui vijelioasă⁵⁵ cît şi din mersul neîncetat, căci umbla prin casă tot timpul cît nu era la muncă sau cît acel somn de cinci-şase ore pe noapte, de o jumătate de oră ziua, nu-l odihnea, tăcut, profund, deplin somn de om plin de viaţă, deci cu destinderea deplină a odihnii, de om sanguin, musculos, cu apetituri violente, cu repaosul întreg, saturat.

Dacă Fetiţa scăpa uşa din mîini, ştia că a comis o crimă; nu-i reproşa nimeni nimic, dar tăcerea Mamei o speria atunci, iar tresărită cerea un minut lung, foarte lung, pentru liniştirea băţăilor pricinuite inimii defecte. Era lucru firesc ca nici o intimitate să nu se poată stabili între copilă şi mama [ei], ci numai o grijă, o constrîngere a mişcărilor vioaie ale Fetiţii şi mai ales uimirea de a te afla permanent în faţa unui fenomen misterios care făcea din Mama un idol, totodată fragil şi⁵⁶ temut — din pricina acelei suferinţe invizibile, a primejdiei misterioase şi a ritului de precauţiuni, de şoaptă⁵⁷, de paşi moi, pe care acel mister îl cerea. Copila era din fire cuminte, meditativă prin singurătatea de copil unic, liniştită prin izolarea de alţi copii cu care nu era voie să se joace⁵⁸, timidă prin temperament, vioaie dar nu zburdalnică, impetuoasă, nu însă zgomotoasă — dar ritul tainic săvîrşit acolo, în partea stîngă, subţ « corsajul » rochiei simple bleu marine a Mamei, îi da senzaţii necunoscute de alţi copii, senzaţia unui mister ascuns în trupul tihnit⁵⁹, în acea viaţă simplă, limpede, fără nici un ascunziş, un mister tot atît de limpede şi⁶⁰ prin firea directă, expansivă a Tatei, prin activitatea lui neobosită, prin munca exemplară⁶¹.

După tăcere venea umbra; umbroasă prin fire, acea mamă, timidă bolnăvicioasă, cu⁶² obrazul armonios dar neexpresiv — afară de permanenta înclinare în jos a colţului buzelor⁶³ din lupta cu băţările dezordonate ale inimii, luptă deprinsă de organism de la naştere; ochii verzi, neexpresivi, aveau o mică dilatare a pupilei⁶⁴, dilatare care creştea în fixitate din efort interior atunci cînd avea un acces mai mare de palpaţii din vreun motiv sau numai din « mersul boalei » — trupul de înălţime mijlocie părea croit rigid, fără nici o rotunjime, din acelaşi efort de fiecă secundă de a pune inimii zvăpăiate un baraj; era slabă, fără a nu fi slabă [sic !]. Fetiţa dealtfel nu-şi amintea

⁵¹ Adăugat deasupra: *Pe Mama o scotea din banalitatea ei desăvîrşită, o scotea, iar: tovarăşa adorată, pus în paranteză.*

⁵² Urmează: *aşteptat mamei, de aceea în afară de rare şi mari ...*, corectat.

⁵³ Urmează: *violent, şters; vijelios temperament al Tatei*, scris deasupra.

⁵⁴ Iniţial ...: *de cardiacă fără de leac, de instrument al vieţii defect de la origină — orice mai lesne, mai mult ca această prezenţă zgomotoasă în sine — din exuberanţă firească a personajului*, corectat.

⁵⁵ sau *mania lui vijelioasă*, scris deasupra.

⁵⁶ *totodată fragil şi*, adăugat deasupra.

⁵⁷ Iniţial: *îdcere*, corectat.

⁵⁸ Urmează: *sălbatecă, şters*.

⁵⁹ Iniţial: *senzaţia miserului interior*, corectat.

⁶⁰ Iniţial: *ascunziş a lor mai limpede încă*, corectat.

⁶¹ Iniţial: *activitatea publică făţişă a muncii lui*, corectat.

⁶² Urmează: *chipul static şi neexpresiv al*, şters.

⁶³ Iniţial: *înclinare a colţului buzelor în jos*, corectat; urmează: *răma[să]*, şters, *imprimată de*, şters.

⁶⁴ Iniţial: *afară de o mică dilatare a pupilei ochilor verzi, neexpresivi*, corectat.

să fi văzut gol din trupul ei decît gîtul rigid cu vinele întinse și îngusta porțiune a unui decolteu « en coeur », inexpressiv; pielea era mată, fără albeața hotărîtă a blondelor, căci era blondă — nu un blond auriu, ci un blond tihnit, de culoare închisă de blond, atît și așa fel încît nu putea nimeni spune că are părul altfel decît blond și nu castaniu. Capul îl ținea puțin în sus, ridicat de la bărbie, bustul țeapăn, trupul nemișcat, dreaptă pe scaunul pe care toată ziua lucra cu iglița sau broda ca o fee, cu mîinile cele mai frumoase pe care nu viața, ci pictorii le vor fi închipuit cîndva, albe, fine, cu degetele astfel desenate, încît admirai în parte desenul fiecăruia ca pe o perfecție a sculpturii, cu unghii bombate, colorate de rozul de petală a[l] trandafirilor de lux, o nuanță în care cinabrul și carminul, dozate măestrit, compuneau fildeşului oval și bombat printr-un privilegiu natural o pojghiță sidefată de o nuanță pală, dar sigură⁶⁵.

Fetița nu avea să vadă această perfecțiune la nici o altă mînă de femeie, cu toate artificiiile timpurilor noi⁶⁶; era singura frumusețe reală, dar aceea absolută, a acestor mîini, mîini ce păreau agățate⁶⁷ incidental de natură în marginea brațului frumos și firav. Așa invizibilă a horbotelor celor mai fine rostite cu iglița, subțire și ea ca un păianjen și mătășurile trecute în ace lungi și zvelte ce se învăluiau îndemînate pe acele degete, desprindeau nu numai mîinile de trup, ci întreaga făptură⁶⁸. Gîndirea Mamei, firea ei, simțirea, felul și măsura acestora cea de toate zilele, ea toată dispărea în momentul cînd privirea își întâlnea mîinile ei; se crea acolo, la o extremitate a trupului, o imagină de zîină, atunci cînd, pentru a țese parcă pînă aurorei sau a rosti petalele rozelor, i se încilceau firele de mătase de culori suave prin degetele de ceară a[le] mîinilor de porțelan transparent; frumusețe absolută și pură ca și aceea a sufletului fără de greșală, fără de umbră, sufletul pur, inocent, zbătut și înăbușit de paroxismul iubirii curate și mute de mamă și soție⁶⁹.

Așa cum era, tatăl își iubea soția⁷⁰, cu teamă și cu zgomot, cu idolatrie, dar și cu vioiciunea⁷¹ pe care nu o putea înfrîna deplin, dar o înfrîna⁷² numai pentru ea. Violenta lui exuberantă, care spărgea spațiul din jur⁷³, se stîngea brusc cînd prima pînă a singelui lui în clocot, cea de pe ochi, se rupea și își vedea soața⁷⁴, icoană a muceniciei, în fața lui; devenea atunci un mieluşel, el, cel uriaș copilăros, cerîndu-și iertare pentru energia lui, iar glasul care, un minut înainte, speria văzduhul și năruia zidurile, își puna pedalele; se gudura atunci, stîngaci și penitent, pe lîngă Mama cea nemișcată⁷⁵. Fetița îl privea cu servitate — fapta era consumată⁷⁶ — pe cînd, fără de voie, îl admira nespus. Hotăra că fusese vinovat — nu fără de o sforțare, nu fără de o displăcere; ieșea din colțul unde se afla și se așeza fără de cuvînt, gravă și muștrătoare, alături de scaunul Mamei; știa sigur, din același instinct fără de greș, că va da astfel Tatei o pedeapsă capitală. Dealtfel copila nu atîngea pe Mama, nu o consola, nu o dezmierdă, nu plîngea, nu pronunța vreun cuvînt, acum mai ales, de cînd era mare,

⁶⁵ Inițial: *sidefat cu nuanța în care cinabrul și carminul dozate superlativ compuneau o pojghiță aurie și lucie de o nuanță pală dar sigură fildeşului oval-bombat și incasabil, corectat. Urmează: În cursul unei vieți din scurgerea subțire a unghiilor de femeie și de manechin, șters.*

⁶⁶ De la: *la nici o altă mînă*, adăugat deasupra.

⁶⁷ *mîini ce păreau agățate*, scris deasupra.

⁶⁸ Urmează inițial: *mintea, firea, simțirea, felul, măsura lor, le desprindea de mama cea de toate zilele, ceea ce era pentru a crea acolo la extremitate o imagină de zîină prin degetele de ceară a mîinilor de porțelan transparent, de zîină invizibilă căreia i se încilceau fire de mătase în culori suave pentru a țese pînă aurorei sau a rozelor*, corectat.

⁶⁹ Inițial: *sufletul inocentului zbătut și înăbușit de iubire*, corectat.

⁷⁰ Inițial: *Tata o iubea*, corectat.

⁷¹ Inițial: *imperativul său*, corectat.

⁷² *deplin, dar o înfrîna*, scris deasupra, inițial: *o înfrîna totuși*, corectat.

⁷³ Inițial: *din jurul lui*, corectat.

⁷⁴ Inițial: *o vedea*.

⁷⁵ Inițial: *el, un uriaș copilăros ce-și cere iertare, un dog credincios*, corectat; *își puna pedalele, pe lîngă Mama cea nemișcată*, adăugat deasupra.

⁷⁶ Urmează: *Totuși gîndea cu instinctul numai pe atunci: Era vinovat! — hotăra, șters și* corectat.

Parinții scriitoarei. Pe verso, însemnarea: « Pentru bucuria mea această fotografie. De-metre ».

iubiri exasperate pentru ea, deci și datoria ei de a le liniști spaima și puterea ei de a-i distruge cu o lacrimă, ca și cu tot ce stă în puterea unei ființe adorate pentru a pustii în jur aria acelei iubiri necumpătate. Ea trebuia să aibă minte și ponderă, fiindcă ea avea, după Tata — dar în ultimă instanță deasupra lui — întreaga putere, cea a ultimatu[mu]lui, anume ființa ei pe lume:⁸¹ « Exist și aș putea cumva, cîndva, să nu exist. Sunt Fetița voastră ». Firește, aceasta era o simțire depărtată, embrionară, care sta undeva, la rădăcinile firii copilei timide și cuminți. I se povestise mai tîrziu că la trei ani, atunci cînd dădaca ei, ordonanța Ion de la Blebea, era muștrat, bătea

de la șase ani în sus... Tăcea ca un sfînx, vorbitoare de sentințe supreme;⁷⁷ avea destulă stăpînire de sine pentru a nu plînge. Altfel se petreceau lucrurile atunci cînd era vorba de Mama Tica. Tatăl găsea atunci în fața lui o forță combativă care i se opunea temerar. Își recunoștea cu plăcere nu greșala cu Mama Tica, [ci transpunerea violenței lui în energia mută a copilei]⁷⁸.

Mai adesea nu plîngea în împrejurările cînd alți copii plîng, era și ea un sfînx mic dar hotărît; hotărîtă nu la faptă, deoarece închizînd în învelișul dîrzeniei pasta fragedă a sfiiciunii, ci hotărîtă în blam, în sentință și în siguranța că blamul ei era o sentință care pedepsea fără de greș și nu din conștiința că e copilul unic și adorat, ci din conștiința că are dreptate și că cine are dreptate are cu el, instanță supremă, pe Dumnezeu. De aceea nu-i era teamă, dar și dintr-un curaj moral puternic în paguba celui alt curaj, ce-i lipsea, puternic firește prin instinctul niciodată dezmințit al puterii ei asupra celor ce-i stau în jur, a trinității: Tata, Mama, Mama Tica.

De aceea le îngăduia să o mustre, ca pe un drept al lor, pe care nu-l puteau exercita decît pînă la măsura la care ea îngăduia. Copila de trei ani, ca și cea de cinci, ca și cea de zece și de mai apoi, simțea clar acest lucru, îi fusese confirmat clipă cu clipă, de cînd ochii deprinseseră a deosebi chipuri și forme, de atunci permanent văzuse în jur aceste trei priviri pasionate țintite asupra ei, aceste trei chipuri — unul din ele⁷⁹ aspru și păros — chipuri bizare, aplecate asupra ghemului de copil⁸⁰, care exprimau sclavia unei

⁷⁷ Vorbitoare de sentințe supreme, adăugat dedesubt.

⁷⁸ De la: Tatăl găsea atunci, adăugat pe marginea paginii.

⁷⁹ Inițial: aceste trei perechi de ochi în chipuri felurite și unul din ele, corectat.

⁸⁰ Urmează: văzuse spaima și suferința, șters; care exprimau, scris deasupra; mai departe, pentru ea, scris deasupra.

⁸¹ anume ființa ei pe lume, scris deasupra.

din piciorușul grăsuț și fără putere în pardoseală și spunea răspicat și peltic⁸²: «Nu voie ceată Ion!» Ion era astfel proclamat persoană⁸³ sacră — și acest ultimatum se adresa chiar lui Mama Tica cea iubită, poate ei în special, ea care era intendenta generală a gospodăriei și avea ca primi dușmani, primi aducători de rele dar și ca prime victime, pe succesivele ordonanțe. Scumpa dar și sfînta tiranie a muceniciei de a fasona ca dădace, ca feciori de casă și ca bucătari de carieră flăcăiașii recruți de la Blebea sau de aiurea. Nu era lesne și gura ei frumoasă și gilcevitoare mergea ca o morișcă⁸⁴. Era acompaniamentul obicinuit al monotoniei zilelor ce se urmau la fel. Numai vreun cuvînt de ocară⁸⁵, pe acela Fetița nu-l suferea și îl stigmatiza — fie chiar de la Mama Tica — dar cînd era venit de la ea numai tangențial, oferea, după vîrsta ce avea atunci, o acadea, o jucărie sau un cuvînt bun victimei — dealtfel sceptice și care se socotea în raiu deoarece situația lui gospodărească îi da beneficiul ca domnul caporal, sergent, sergent major să fie înlocuit prin glasul unei femei dojenitoare. Totuși, spre ora 12, întreaga cohortă a șefilor succesivi, pînă la cel mai înalt grad al ei, îl ajungea pe Ion de la Blebea sau de aiurea în fundul bucătăriei, a[l] beciului sau a[l] magaziei, la auzul chemării scurte, tăioase, absolute a glasului sonor, deprins cu comanda a sute de oameni, a[l] Tatei, care sosea încruntat de munca dusă în fiecă zi pînă la puterile ei cele mai mari: datoria și perfecția⁸⁶. După această ultimă comandă⁸⁷ — care îl ușura de sabia azvîrlită din pragul porții, de chipiul ce zbura în mîna⁸⁸ agilă a lui Ion; apoi brusc Tata se îmblînzea în pragul ușii înapoia căreia sta soția sa — odor iubit și firav — care în fiecare zi aștepta întoarcerea lui zgomotoasă, cu inima ei aceea firavă săltată de adorare mută.

Fetița, gîndac mărunț și filozof, își aștepta idolul patern cu demnitate și cu teama mereu reînnoită: nu cumva să izbucnească pe cerul senin al casei fericite acele scurte cicloane ale miniei minunatului tiran. Mama Tica — de ce oare — bombănea mai mult ca totdeauna în loc să fie liniștită, bombănea pentru a fi gata să facă față oricărei nenorociri culinare sau oricărui capriciu neprevăzut al Stăpînului, pe care, din respect, din iubire și din teamă, era dinainte gata să-l înfrunte cu dialect moldovenesc⁸⁹ dar și cu agerime de limbă grecească — preîntîmpinînd astfel orice accident — sigură pe sine numai duminică și joia, în zilele cu prăjitură la masă. Un dulce la masă era urmat de o destindere, de o bună dispoziție a Stăpînului, a «Domnului», cum îi spunea ea, și era pentru ea, în adevăr, cel mai temut și cel mai iubit tiran din lume, căruia îi da munca ei ca o sclavă prosternată în inimă și în fapt, în formă ca o veche și pentru veci fără de leac femeie gilcevitoare și, mai presus ca orice, ca o rudă fanatic iubitoare. La «dessert», cel care consta din prăjitura de casă, și dacă era cea favorită, și dacă era reușită, treptat satrapul încruntat de muncă și răspunderi devenea omul fermecător ce știa să fie, jovial, ușor prea expansiv — ceea ce era un pericol constant, spre contrastul mîniilor repezi — un oaspe destins și glumeț, un povestitor [a cine] știe ce amintire iscodită de moment, dar care nu trecea măsura anecdotei nici a glasului dincolo de ceea ce era cuviincios — exuberanță sănătoasă a omului sever cu sine și cu alții și mereu înfrînat de prezența de icoană uimită a Mamei, de a copilei care ghicea totul din zbor, a Mamei Tica care se descrunta, liniștită asupra destinului acelui dejun — zi după zi — ale unei vieți dăruite acelora trei de acolo: o firavă femeie, un bărbat viforos și o copilă, stăpîna sfioasă a tuturor...

⁸² răspicat și peltic, scris deasupra.

⁸³ Inițial: *Adică Ion este*, corectat.

⁸⁴ Ca și la început (vezi nota 1), o linie verticală, în dreapta, marchează textul de pe această pagină. Jos, la capătul acestei linii, este însemnată o cruce. S-ar părea că paginile care urmează n-au mai fost „prelucrate pentru revistă“.

⁸⁵ Inițial: *urât*, corectat.

⁸⁶ Inițial: *dusă la puterile ei cele mai mari în fiecă zi ce urma pe altă*, corectat.

⁸⁷ Inițial: *din prima secundă*, corectat.

⁸⁸ Urmează: *ordonanșii agile, de cizmele, omul de fier se umaniza în preajma, șters și corectat deasupra*.

⁸⁹ Inițial: *cu vorba ei moldovenească*, corectat.

Totuși mici drame se puteau isca, mai ales pentru Mama Tica — plăcinta era de pildă mai bună ca duminica trecută — ofensată pentru duminica trecută, susținând plăcinta trecută cu necuviința omului ce nu primește darul minutului, ci cîntărește, drămuiește norocul, protesta, dar a treia bucată de plăcintă îngăduită de Mama risipea orice puținți de dezastru al zilelor însemnate cu bucuria strudelului⁹⁰ cu mere. Iată un colț de decor, iată oamenii — acest cort⁹¹, ca și acel al circuitului ambulant, se plimba din provincie în provincie, uneori staționa în chiar Bucureștii — mobil și imuabil, de-alungul anilor schimbători și statornici.

Case felurite, dar cari reprezentau aceeași chirie⁹², cea ce le sta în puteri, mobile schimbate tot la același nivel al puterilor, sprijinite de gust și de iluzie; aceleași patru mici ființe legate fără dezlegare în lungul unei vieți⁹³, dăruită generos pînă la bătrînețe la doi dintre ei, curmată la marginea marginii puterii de a suna cu tactul ei dezordonat ceasurile a 50 de ani — și Fetiții cu o margine încă neștiută, scrisă acolo departe, în cerul pe care-l iubea de mică cu pasiune, prin același gest de a privi mereu spre el, mereu în sus, spre misterul lui schimbător și etern, mai sigur, mai nesfîrșit decît puntea apelor și decît glodul pămîntului și decît însuși cortul schimbător al Casei — pentru copila ce se simțea pe locul mic al picioruțelor ei mici și totodată într-un cuprins fără de margini⁹⁴.

⁹⁰ În ms.: *sdrulelului* [sic!]

⁹¹ Urmează: *mobil și imuabil*, șters.

⁹² Urmează: *posibilă*, șters și corectat deasupra.

⁹³ Inițial: *în viața*, corectat.

⁹⁴ În ms. după *margină* virgulă, apoi încă o dată *fără de*, în intenția, probabil, de a mai adăuga un cuvînt, ca o ultimă precizare, căci, în mod evident, acesta este finalul.

MAIORESCIANA

Titu MAIORESCU

ÎN INTIMITATEA TEORETICIANULUI

IMPLINIREA ÎN ACEST AN, LA 15 FEBRUARIE, A 140 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI Titu Maiorescu poate constitui, dacă mai era nevoie, un impuls suplimentar spre căutarea și punerea în lumină a unor noi ipostaze ale multilateralei sale personalități creatoare.

Și unde putea fi mai la obiect căutarea acestor « noi ipostaze » decât în arhivele ce conservă manuscrise și documente maiorești inedite, de o inestimabilă valoare, ce-și așteaptă încă transcrierea, publicarea și interpretarea? Ne referim nu numai la numeroasele file de Jurnal sau Epistolar care, deși publicate numai parțial, sînt totuși cunoscute specialiștilor în ceea ce privește conținutul și importanța lor, ci la acele așa-zise « Caiete maiorești » care, asemenea celor eminesciene, cuprind ciornele sau transcrierea pe curat a unor versuri originale, articole, studii sau traduceri, note de lectură și extrase din cărțile citite, însemnări mărunte de viață cotidiană dar, mai cu seamă, cugetări și însemnări aforistice, majoritatea inedite. Mult mai puțin cunoscute — unele ignorate complet de întreaga exegeză maioreșciană, altele considerate pierdute — ele alcătuiesc substanța, de o excepțională valoare, a restrînsei dar densei colecții „Titu Maiorescu“ din arhiva Muzeului literaturii române. În mai mare măsură decât Epistolarul sau Însemnările zilnice, ele vin să întregască și să nuanțeze profilul intelectual și moral conturat din opera antumă a lui Maiorescu. Valoarea lor euristică este sporită în primul rînd datorită densității ideatice pe care stilul aforistic i-o impunea. Afirmăm pe care finem s-o argumentăm prezentînd, cu ocazia aniversării sale, piesa cea mai reprezentativă a acestei colecții

(alături, desigur, de cele cinci « Epistolare » acoperind perioada 1869—1882) și selectînd, pentru publicarea în acest număr, cîteva dintre aforismele pe care le cuprinde.

Semnificația deosebită a acestui document (M.L.R. nr. 11.659) poate fi evidențiată pe mai multe planuri: sub aspectul noilor date istorico-literare pe care le oferă exegezei maioreștiene, sub aspect stilistic și, nu în cele din urmă, filosofic.

Documentul cu pricina, respectiv un caiet cartonat, format 27 × 17 cm, cu hîrtie semivelină, albă, avînd pe etichetă nota autografă « Exceptae [sic!] »¹ I, cam 100 de pagine — conține ciornele — în limbile germană (majoritatea), franceză și română — ale mai tuturor aforismelor publicate

¹ Probabil *Except[r]ptue*.

de Maiorescu în „Convorbiri literare“ 1868 (II) și redate în Critice vol. II, precum și multe altele, încă nepublicate — în total peste 70 și nu doar 43 cum se credea². Relevanța istorico-literară deosebită a acestui caiet provine în primul rând din aceea că textul pe care-l conține este datat între 1865—1868³, adică se situează exact în perioada lacunară a Jurnalului (1859—1870). Întrucât eticheta caietului conține în stînga mențiunea 6 (încercuit) și în dreapta, sus, 3, putem conchide că acest caiet face parte dintr-o serie mai mare de altele asemănătoare, pierdute definitiv sau așteptînd încă să fie scoase la lumină. Să fi luat deci, pentru o anumită perioadă, aceste caiete cu reflecții și aforisme locul de confesor și tovarăș de singurătate al însemnărilor zilnice? Ipoteza ni se pare probabilă și ar lămuri misterul respectivelor caiete, presupuse a se fi pierdut. Am putea vorbi atunci nu de o « lipsă » a unei părți a Jurnalului, ci de o renunțare la tipul de notații respective în favoarea unor însemnări mai apropiate de forma „Ephemeridelor“ goetheene, adică al unor reflecții mai pronunțate obiective și teoretice, fără caracter de jurnal⁴. Să ne amintim că încă în februarie 1858, deci cu aproape un an înainte întreruperii șirului de însemnări, Maiorescu își manifestă dubiul față de vechiul sens al Jurnalului, notînd: « N-am mai scris în jurnal. D-zeu știe, nu mai simt nici un imbold spre descrierea propriilor mele sentimente... »

Ce reprezintă oare această « mutație » pentru Maiorescu? Pentru un Maiorescu în vîrstă de 25 de ani, aflat în plin avînt de consolidare și cizelare a prelecțiunilor junimiste? Probabil una de propedeutică a discursului logic, forma aforistică acuzînd o sporită concizie și claritate a gîndului. Semnificativ este în acest sens faptul că unele din aforisme apar în două sau trei variante, cu reveniri, modificări și comprimări, iar altele, cu textul tăiat de autor, poartă mențiuni de tipul:

² Vezi: N. Manolescu — *Contradicția lui Maiorescu*, Ed. „Cartea Românească“, București, 1970, p. 313.

³ Ultimele trei aforisme dintre cele reproduse în continuare, datate 1872, fac parte dintr-o altă piesă a colecției amintite, reprezentată de două file dispartate, provenind probabil dintr-un caiet asemănător, încă neidentificat.

⁴ Reminiscente ale tipului de notații jurnaliere se conservă totuși, de vreme ce găsim încă, uneori, asemenea însemnări în continuarea subdatării aforismelor: « 5 ore mai tîrziu am fost călcat, noaptea, de hoji », « În ultima zi a procesului meu » sau « Pe cînd m-am trezit în timpul nopții ».

« Ideea este corectă dar prost exprimată, neclară. Trebuie concentrată mai mult și adusă la forma cea mai pregnantă ». Nevoia de claritate va fi, dealtfel, în întreaga concepție a lui Maiorescu, corolarul necesar al celor două imperative fundamentale ale creației artistice autentice: adevărul și universalitatea. Deosebit de ilustrative sînt în acest sens densele gînduri, cu valoare programatică, din aforismul despre claritate ca principală regulă de stil, reprodus și el în continuare.

Reprezentînd, posibil, puncte de plecare pentru „Prelecțiunile“ cu care sînt contemporane, o parte a acestor cugetări și aforisme, mai ales cele de natură filosofică și morală, oglindesc și cîteva dintre implacabilele reguli stilistice ale acestora. De conciziune și claritate am amintit. Să menționăm în plus o altă, cu aceeași sfințenie respectată de junimiști: comparația, menită să capteze și să cîștige de la început atenția ascultătorilor. Este întocmai structura pe care a fost conceput un alt important aforism dintre cele selectate de noi — cel care condamnă memorizarea mecanică în școli. Idee ce prevestește o serie de măsuri, pe care, consecvent, Maiorescu le va lua șapte ani mai tîrziu, în calitate de ministru al învățămîntului și cultelor (1874).

S-a făcut observația⁵ că limba Aforismelor maioresciene este uimitoare, « materialul fiind atît de durabil [încît] puține s-au învechit ». Apreciere într-un totu exactă, dar, la acest capitol, al limbii, caietul în discuție ne furnizează o informație importantă, se pare total ignorată pînă acum: toate aforismele publicate de Maiorescu, precum și cele rămase pînă azi inedite, au fost concepute și redactate întîi în limba germană (în două cazuri, doar, în lb. franceză), inclusiv stilizările și revenirile de care am amintit. O dovedesc ciornele originale în germană, purtînd datări anterioare textului românesc apărut în „Convorbiri“, ca și consemnarea, în cîteva cazuri, a traducerii românești într-o primă formă, imediat după textul german. Un argument în plus îl constituie și faptul că acelea, rămase inedite, nu au echivalențe românești, cu excepția celor reproduse în continuare, traduse acum întîia oară. Deși de interes aparte pentru istoricul literar, constatarea nu anulează, desigur, aprecierile asupra stilului de mare acuratețe și expresivitate al limbii române de care se folosea și pe care și-o cizelase, la acea

⁵ N. Manolescu — *Op.cit.*, p. 181.

gerade das schwierigste Element
in sich enthalten als Merkmal
und demnach soll es heißen:
Freiheit ~~kennt~~^{hat} und ist ~~dessen~~^{ihr} werth,

Würde ich Goethe treffliche Sprüche in Reimen und Prosa als von mir kommend allein veröffentlichen, sie würden keine Beachtung finden und keinen Eindruck hervorbringen. Da sie aber von Goethe sind!... Dies aber mit vollem Recht. Denn erst muss einer ein Ganzes — aus einem Guss — etwas in sich eines und vollendetes, sei es Kunst — sei es Wissenschaftswerk, geschaffen haben dann erst traue ich seinem Aphorismus. So richtig fühlt die Menge heraus, dass erst in der Totalität der Wert einer einzelnen Meinung liegt, im zusammenhange der ganzen Weltauffassung. Das ist das Philosophische daran. Wie würde man sonst wissen, ob eine aphoristische Meinung richtig oder falsch ist? „Es gibt kein Unrecht als der Widerspruch“ — aber dieser eben lässt sich nie einzelweise sonder nur total constatieren.

14/19 März 1865, Jassy

*

Eine Wissenschaft hat seit dem Alterthum gar keinen Fortschritt gemacht: die Geschichte, obgleich sie gerufen war einen zu machen. Sie ist eigentlich deshalb ebenso wenig wie im Alterthum eine Wissenschaft. Die Geschichte ist gegenwärtig eine Erinnerung individueller Thatfachen und, wen es hoch kommt, ihres zufälligen Zusammenhanges in der Reihenfolge der Zeit. Das Ideal ist aber dieser: gleich wie die Tragödie 2 Menschen nimm (auch wen sie nicht existirt haben) und nachweist, dass, wen sie so beschaffen sind, dieser Conflict nothwendig unter ihnen ist; ebenso muss die Geschichte 2 Völker aufstellen und ihre Natur so studieren dass sie apriori ihre Geschichte mit Nothwendigkeit verkündet.

Das ist eben ein Ideal. Aber man muss doch halbwege wenigstens versuchen, es zu realisiren. Das ist noch ganz und gar nicht geschehen. Alber Scharfsinn wird auf die Erinnerung der nackten Thatfachen verschwendet.

Der Geschichtsforscher ist wie ein Tribunal oder ein Einzelrichter. Er entscheidet immerwährend einzelne Leuten. Und nicht einmal wie ein Richter der Neuzeit, sondern wie einer vor 451 a. ch., ein Richter ohne Gesetz.

Jassy 29 Nov[ember] 1865

*

Die Wissenschaft um ihrer selbst Willen lieben — welche Erfahrungen muss der Mensch gemacht haben, bis er hinter diesen Satze Trost gesucht!

Hannover, 2 Aug[ust] 1866

Obst noch stütze, ist das gothische Dreieck,
überhaupt die Verbindung der Spitzen sind,
seiner Elementarrichtungen; die auch
allmählich Hörend wirkt, ist aus Portal des
Magdaburger Thors, die Thorens. Thorens, Thorens.

«...o mare regulă de stil, singura: claritatea!»

Dacă aş publica eu ca fiind ale mele, excelentele aforisme, rimate sau în proză, ale lui Goethe, ele nu ar suscita nici o atenţie şi nu ar face nici o impresie. Însă intrucît sint de Goethe... *Dar aceasta pe bună dreptate.* Căci întîi trebuie ca cineva să fi realizat un întreg — dintr-o bucată — ceva unitar şi desăvîrşit în sine, fie operă de artă, fie operă ştiinţifică, pentru ca apoi abia să acord încredere aforismului său. Abia în *totalitatea* din care provine stă valoarea unei opinii singulare, în conexiunea logică a întregii concepţii despre lume. În aceasta constă semnificaţia filozofică a chestiunii. Cum am putea şti altfel dacă o opinie aforistică este adevărată sau falsă? «Nu există altă falsitate decît contradicţia» — dar tocmai aceasta din urmă nu poate fi constatată nicio dată în mod singular ci numai în raport cu totalitatea.

14/29 martie 1865, Iaşi

*

O ştiinţă nu a mai făcut din antichitate nici un fel de progres: *istoria*; deşi era chemată să-l facă. De aceea ea este propriu-zis la fel de puţin ştiinţă ca şi în antichitate. Istoria este în prezent o amintire a unor fapte individuale, în cazuri deosebite, a corelării lor întîmplătoare în succesiunea timpului. Idealul este însă acesta: în acelaşi fel în care tragedia ia 2 oameni (chiar dacă ei nu au existat) şi demonstrează că, dacă ei sînt *astfel* alcătuiţi, va avea loc cu necesitate *acest* conflict între ei; tot astfel istoria trebuie să stabilească 2 popoare şi să studieze astfel natura lor încît să vestească în mod aprioric şi cu necesitate istoria lor.

Desigur, acesta este un ideal. Dar trebuie să încercăm totuşi a-l realiza măcar pe jumătate, ceea ce nu s-a întîmplat nicicum. O ingeniozitate stupidă este cheltuită pentru consemnarea unor fapte brute.

Cercetătorul istoriei este ca un tribunal sau ca un judecător care judecă singur. El judecă în permanenţă oameni individuali. Şi nici măcar ca un judecător al epocii moderne, ci ca unul din 451 î.e.n., un judecător fără lege.

Iaşi, 29 noiembrie 1865

*

Să iubeşti ştiinţa pentru ea însăşi — ce experienţă trebuie să fi făcut omul, pînă a căutat consolare în această propoziţie.

Hannover, 2 august 1866

---

ară, Titu Maiorescu. Trebuie doar adăugat că aceeaşi apreciere stilistică rămîne valabilă şi pentru limba germană, în care a fost redactat textul original, dar aceasta, desigur, nu mai poate fi o noutate.

Să spunem, în sfîrşit, că selecţia ncastră a urmărit, pe cît posibil, să oglindască diversitatea tematică a cugetărilor amintite, ordinea reprodu-

cerii fiind, aici, strict cronologică, şi nu cea din caiet, mai capricioasă. Abia publicarea integrală a acestui manuscris, într-o viitoare ediţie critică, va putea evidenţia întreaga complexitate şi profunzime a acestei ipostaze spirituale mai puţin cunoscute a cititorului criticii literare româneşti.

Victor Ernest MAŞEK

Welch Glück aber auch welch Unglück, ein hochbegabter Mensch zu sein! Die Welt begreifen, der tausend Dinge tausend Zungen zu vernünftlicher Sprache zwingen, sich eins zu fühlen mit den Unsterblichen aller Jahrhunderte — es ist ein Glück, dem höchsten gleich, das möglich ist auf Erden.

Aber der Schatten ist tief. Denn die Empfänglichkeit ist imselben Mass gesteigert und tausendfach halt auch der Schmerz wieder in der Seele und oft über Dinge, die nicht existiren für die übrige Welt.

Hannover, August 1866

*

Die Künste sind eins. Dass merkt man am Kunstgefühl, welches ihr Ursprung ist. Bei jedem ansprechenden Eindruck, welcher rein objective, ideale Veranlassung hatte, fühlt man ein Erzittern der Seele, welche die primitive ästhetische Erregung ist. Diese, so einheitlich sie jedesmal ist, lässt sich doch nur entweder in der einen oder der anderen der Künste veräussern. Mancher gefühl ist nur musicalisch überlegbar und wird, umgekehrt, nur durch Musik geweckt; ein anderer erregter Gedanke drängt zur Poesie; das Gefühl grossartiger momentaner Verhältnisse ist nur malerisch wiederzugeben, und die Statue verkörpert das Durchzucken einer einzelnen ästhetischen Regung. Aber indem die Kunst das Schöne überhaupt realisiert, würde sie nicht bestehen können ohne alle diese Theile, und deshalb ihre Einheit.

28 April 1866, Jassi

*

Wann wird man in den Schulen vor Allem das Verständniss bilden und nie etwas mechanisch memorieren lassen! Nie und nichts! Mechanisch memoriertes ist ein Verbrechen gegen den Geist. Das Wort ist ja baares Unding ohne die entsprechende Fülle des Sinnes. Und wenn Kinder nicht alles capiren können, so soll oben alles unverständliche weggelassen werden.

In der Apotheke sind viele Schubladen gefüllt mit Stoffen und von aussen mit Aufschriften versehen, wälche deren Namen enthalten. Desser Name hat nur Sinn und Nutzen zum auffinden der Sache und zum operieren mit dem Inhalt des Fächer. — Welch Wahnsinn wäre es, wenn der Pharmacist den Kranken die Aufschriften der Ingredienzien zu schlucken gäbe, anstatt der Ingredienzien selber.

Eben das geschieht aber beim blossen auswendiglernen. Es wird des Fächer Aufschrift, das Wort, die blosse Etiquette in Bewusstsein gebracht, anstatt der Inhalt der dahinter steckt. Und doch ist jeder ausgesprochene Satz ein Recept, dass nur auf den Inhalt seiner Wörter geht, aber nicht auf diesen Klarg

Jassi, 16 Nov[ember] 1867

*

Es fehlt noch eine Geschichte, welche die Begründung und Verbreitung des Christenthums in seinem Anfange erklarte — natürlich ohne Wunder! Mahomedanismus mit Feuer und Schwert — das lässt sich begreifen. Aber Christenthum? Vielleicht die Gleichheitsidee als Aufhebung der Slaverei? Aber hatte damals die Welt ein solches Bewusstsein von der Schlechtigkeit und Gefährlichkeit der Slaverei, dass es nur daraufhin zu einer neuen Religion stürzt und dafür stirbt?

Jassy, 25 December 1867

*

Ich übe jetzt eine grosse Stilregel, die einzige: Klarheit! Man muss express und jedesmal an sie denken und sich mühen sie im möglichsten grade hervorzudringen in der Prosa, im Unterschied von der Poesie, die mehr durch „Anempfinden“ wirkt. Man hat einen neuen Gedanken, das leichteste ist, ihn nun hinzuwerfen, wie er im Kopfe eben erstand, mit allerlei fremden Ausdrücken, mit dem Typus individueller und zufälliger Wortformation. Dies aber scheint mir nicht das richtige; denn erstens liegt-

Ce fericire, dar și ce nefericire, să fii un om superior înzestrat. Să înțelegi lumea, să faci perceptibil glasul în care o mie de lucruri se exprimă prin o mie de limbi, să te simți una cu nemuritorii tuturor secolelor — este o fericire asemenea celei mai înalte ce poate fi cunoscută pe pământ.

Dar umbra este adâncă. Căci sensibilitatea este accentuată în aceeași măsură și ecoul durerii în suflet este înmuit (și adesea, din cauza unor lucruri ce nici nu sînt resimțite de restul lumii).

Hannover, august 1866

*

Artele reprezintă o unitate. Acest lucru poate fi observat în sentimentul estetic ce constituie originea lor. La fiecare impresie plăcută, ce are o determinare ideală, pur obiectivă, simțim o înfiorare a sufletului, care este emoția estetică primitivă. Aceasta, oricît ar fi ea totdeauna de omogenă, nu se lasă totuși exprimată decît fie în una, fie în alta dintre arte. Un anume sentiment nu poate fi transpus decît muzical și, invers, nu poate fi deșteptat decît de muzică; o altă idee emoțională impulsionează spre poezie; sentimentul unor raporturi momentane, grandioase, poate fi redat numai pictural, iar statuia încorporează tresărireă unui impuls estetic singular. Dar, întrucît realizează frumosul în general, arta nu ar putea să existe fără toate aceste părți componente, și de aici unitatea ei.

28 aprilie 1866, Iași

*

Cînd se va forma în școli, înainte de toate, capacitatea de înțelegere și nu se va permite niciodată memorarea mecanică a ceva? A nimic și niciodată! Memorarea mecanică este o crimă împotriva spiritului. Cuvîntul este doar o pură nerozie fără conținutul de sens corespunzător. Și în cazul cînd copiii nu pot înțelege totul, atunci tocmai de aceea să fie lăsat deoparte *tot* ceea ce este de neînțeles.

Într-o farmacie există multe sertărașe conținînd substanțe și prevăzute în exterior cu etichete purtînd denumirea acestora. Denumirea lor are sens și este de folos numai pentru găsirea substanței și pentru operarea cu conținutul cutiilor. Ce nerozie ar fi, dacă farmacistul ar da bolnavului să înghită etichetele ingredientului în locul acestuia din urmă.

Dar tocmai acest lucru se întîmplă în cazul simplei învățări pe dinafară. Este introdusă în conștiință inscripția de pe cutie, cuvîntul, simpla etichetă, în locul conținutului aflat în spatele ei. Și totuși fiecare propoziție rostită este un receptacol, ce constă numai din conținutul cuvintelor sale, dar nu din sonoritatea lor.

Iași, 16 noiembrie 1867

*

Lipsește încă o istorie care să fi *explicat* constituirea și răspîndirea creștinismului în perioada începuturilor sale — desigur, fără apel la minuni! Mahomedanism, cu flacără și spadă — asta se poate înțelege. Dar creștinism? Poate ideea egalității, ca anulare a sclaviei? Dar avea pe atunci omenirea o asemenea conștiință a răului și pericolului întrucîmpate de sclavie încît numai din acest motiv să se arunce într-o nouă religie și să moară pentru ea?

Iași, 25 decembrie 1867

*

Exersează acum o mare regulă de stil, singura: *claritatea*! Trebuie să ne gîndim la ea în mod expres și de fiecare dată și să încercăm să o realizăm, în cel mai înalt grad posibil, în proză, spre deosebire de poezie, ce acționează mai mult prin intermediul trăirii și intuiției. Ai o nouă idee, cel mai ușor este s-o azvirli pur și simplu pe hîrtie, cum ți-a venit în minte, cu tot felul de expresii străine, cu tipuri de formații verbale indivi-

darin Dunkelheit für die anderen, sodann eine Art Armuth des denkens, weil die objective Entwicklung mangelt. Da muss man sich sofort dem Standpunct des Lesers versetzen und nun seinen originalen Gedanken so lange drehen und wenden, bis er in die für alle klarste Form gegossen ist. Dann wird es verständlich, und man gewint selbst dabei an Fülle des Denkens und oft an neuen, bis dahin übersehenen Gesichtspunkten. Es wird nämlich der Inhalt der Begriffe ausgedacht und zerlegt, um sie an der klarsten Stelle zu packen, und so erhält man die gesündeste Denkübung mittels scharfer analytischer Methode. Und dabei eben auch Schönheit des Stils. So hat den schönsten Stil unter den deutschen Philosophen entschieden Schopenhauer, weil er den klarsten, sichtlich und absichtlich klarsten!

Ja aber die Originalität? Die ligt im Gedanken, und nicht an sich im Stil. Ist der Gedanke originell dann ist eben die einzig richtige Originalität für die Wissenschaft vorhanden. Im Gegentheil, die gesuchte oder individuelle, d.h. eigentlich manieriste Originalität ist geradezu ein Fehler, vor dem gewarnt werden muss. Man vergleiche Schopenhauer und Hegel, Goethe und Jean Paul, Hegel, und Jean Paul. Sind widrig in ihren neuen Redewendungen. Ihr Stil ist barock, aber nicht Originell. Auch ist es entscheiden schwerer und werthvoller den Gedanken klar zu schreiben, als ihn nur so „genial“ hinzuwerfen.

Jassy 30 März 186

*

War Goethe leichtsinnig unmoralisch? Welche Frage! Was kümmert es uns, in welcher Orthographie die anakreonitischen Gedichte geschreiben sind?

Bucarest, März 1872

*

Die Formulierung der Freiheit als Achtung des Rechts des Einzelnen und Fixierung des Selbstständigkeitskreise der Persönlichkeit ist Unbestimmt. Der Despot achtet auch sein eigenes Recht, fixiert es nur zu weit. Viel klarer muss die Sache gerade das schwierigste Element in sich enthalten als Merkmal und demnach soll es heissen: Freiheit hat und ist ihrer Werth, wer die Andern in ihrer Berechtigung respectiert; so dass gleichsam die Selbstverleugnung in richtigen Schranken das erste Merkmal freiheitlicher Bildung ist.

Jussy, 2 April 1862

*

Die Architectur hat zunächst 2 wesentliche Dimensionen: Die horizontale Linie als Lasst, die verticale als Stütze. Der Bogen ist eine natürliche Abart der horizontalen Linie, und drückt dieselbe Anschauung der Lasst in erweiterter Form aus. Daher eine Verbindung seiner geraden Dienstonlinien mit der Rundung noch schön wirkt. Antike Architektur unschön weil unklar und unnatürlich, weder Lasst noch Stütze, ist das gotische Dreieck, überhaupt die Verbindung der Spitzen mit jenen Elementarrichtungen; die auch allemal störend wirkt, z.B. aus Portal der Magdeburger Doms, die untere Thoraufsatzspitze mit.

Berlin, Juli 1872

duale și întâmplătoare. Dar acest procedeu nu mi se pare potrivit; întâi fiindcă implică multă obscuritate pentru ceilalți, apoi un fel de sărăcie a gândirii, întrucât lipsește dezvoltarea obiectivă. Pentru aceasta trebuie să te transpui imediat în locul cititorului, și să-ți tot învîrtești și răsucești gândul original atîta vreme, pînă ia forma cea mai clară pentru toți. Atunci devine inteligibil și cîștigă în substanță proprie, dobîndind adesea noi perspective, nesesizate pînă atunci. Prin urmare conținutul noțiunilor este gîdit pînă la capăt și descompus, pentru a le putea apuca de partea cea mai clară, și astfel se obține cel mai sănătos exercițiu de gîndire prin intermediul unei severe metode analitice. Astfel, stilul cel mai frumos, dintre filozofii germani, îl posedă neîndoielnic Schopenhauer, deoarece este cel mai clar, evident și intenționat cel mai clar.

Da, dar originalitatea? Aceasta stă în gîndire și nu în stil, ca atare. Dacă ideea este originală, atunci singura originalitate autentică este tocmai cea disponibilă științei. Dimpotrivă, originalitatea căutată sau individuală, adică cea propriu-zis manieristă, este de-a dreptul o greșală, asupra căreia trebuie să atragem atenția. Să comparăm pe Schopenhauer cu Hegel; pe Goethe cu Jean Paul; pe Hegel cu Jean Paul. Sint dezgustători în noile lor expresii. Stilul lor este baroc, dar nu original. Dealtfel este și mult mai dificil și mai prețios să-ți scrii gîndul cu claritate, decît să-l arunci doar așa, «genial», pe hîrtie.

Iasi, 30 martie 1868

*

A fost Goethe un imoral ușuratic? Ce întrebare? Ce ne interesează în ce ortografie sint scrise poeziile anacreontice?

București, martie 1872

*

Formularea libertății, ca respectare a dreptului indivizilor și stabilire a sferei de independență a personalității, este imprecisă. Despotul își respectă și el dreptul propriu numai că îi fixează o sferă prea largă. Problema trebuie să conțină mult mai clar tocmai elementul cel mai dificil, ca trăsătură definitorie, și atunci vom putea spune: libertate posedă și este demn de ea, cel ce-i respectă pe ceilalți în drepturile lor; astfel încît autorestringerea între limite rezonabile să constituie totodată prima caracteristică a unei educații în spiritul libertății.

Iasi, 2 aprilie 1872

*

Arhitectura are mai întii 2 dimensiuni esențiale: linia orizontală ca povară, cea verticală ca sprijin. Arcada este o varietate naturală a liniei orizontale și exprimă aceeași viziune a greutateii, într-o formă lărgită. De aceea o legătură a liniilor sale drepte cu curbura pare mai frumoasă. Arhitectura antică nu este frumoasă deoarece este neclară și nenaturală.

Nici greutate (povară) și nici sprijin este triumghiul gotic, în general legătura virfurilor cu respectivele direcții elementare; care și ea lasă, oricum, o impresie perturbatoare, de pildă, cea din portalul domului din Magdeburg, împreună cu virful ornamental inferior a porții.

Berlin, iulie 1872

(Transcriere și traducere de V. E. MAȘEK)

MAIORESCIANA

SFATURI CĂTRE O DEBUTANTĂ

ÎNTOCMAI CA FRATELE SĂU, FILOZOFUL Vasile Conta, care-și trimitea încă din primul an al apariției „Convorbirilor literare” *cîteva încercări de poezii (trei meditațiuni și trei poezii erotice), urmînd a se publica¹, peste aproape un sfert de secol, tînăra ieșeană Ana Conta încerca, cu aceeași rivnă, dar cu și mai multă îndrjire parcă (după cum ne arată mărturiile documentare descoperite), să debuteze în aceeași prestigioasă publicație junimistă, adevărată *uzină de produse literare și de șlefuire de talente», cum o va numi la jubileul din 1927 Liviu Rebreanu.

După 1889, „Convorbirilor”, ca și *perpetuului» secretar Iacob Negruzzi, le rămîneau pușini ani ieșeni. În vara anului 1890, însuși Maiorescu simte nevoia unei rememorări:

« „Junimea” din Iași a fost — și acum putem vorbi de ea ca de un lucru trecut — o adunare privată de iubitori ai literaturii și ai științei, de iubitori sinceri. Din întîmplare, cei dintîi membri ai ei s-au găsit a fi înzestrați cu cunoștințe destul de felurite, fiecare după studiile și după gusturile sale, încît să se poată completa unii pe alții și totodată să se poată înțelege »².

Scrisoarea de față face parte dintr-o originală colecție epistolară, de peste o sută de plese, primite de către cunoscuta profesoară Ana Conta-Kernbach și de alți membri ai familiei acesteia de la diverse personalități ale vieții literare, științifice, sociale și

Ana Conta. Fotografie în colecțiile B.C.S. comunicată de Maria POLOJINTEV.

culturale din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și primele decenii ale secolului nostru. Colecția de epistole, legate într-o mapă de piele, are gravat pe copertă numele « Mariana », care nu era altcineva decît fiica Anei Conta-Kernbach.

Între acestea, scrisoarea din 1891 a lui Maiorescu, pe care o încredințăm acum tiparului, îl reprezintă cel mai bine pe reputatul critic, ca și exemplara sa întreprindere culturală — de îndrumător și promotor al fenomenului literar —, sau cea de discernere a valorilor de non-valori. Adresată uneia din cele mai puțin înzestrate forțe poetice din cîte colaborau la acea dată la „Convorbiri”, olimpiantul critic va găsi cea mai înțeleaptă formulă de a *împlini semnul adevărului » și al dreptății, și de această dată, prin verdictul său critic. Lotul documentar al acestei

¹ Cf. I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. III., București, 1932, p. 173 și urm.

² Vezi articolul Leon Negruzzi și *Junimea* (1890), scris cu prilejul nașterii fratelui lui Iacob Negruzzi, publicat în *Critice*, 1866—1907, vol. III, București, Ed. Sovect, p. 172.

«...Crîmpeie de idei asupra poeziei...»

MLR nr. 21.435/1 — 4

București,
Joi, 25 Aprilie, 1891

Domnișoară Conta,

A trecut epoca ministerială și au trecut și cele două luni de mișcare electorală, la care — după hotărîrea prietenilor politici — am fost dator să iau și eu parte, ce e drept numai o parte cam pe din afară, căci pe mine nu mă atrage politica mai adînc.

Și acum am răgaz pentru ale literaturii și pot răspunde la cele două scrisori ale d-tale. O rectificare mai întîi: eu nu sunt redactor al „Convorbirilor Literare”, nici direct, nici indirect, corespondența redacțiunii a fost și este exclusiv opera d-lui I. Negruzzi. Prin urmare nu puteam în nici un caz să-ți răspund d-tale prin o notiță în „Convorbiri”. Puteam să recomand sau să nu recomand poeziile d-tale redactorului „Convorbirilor” spre publicare; eu le-am recomandat și, precum ai văzut, s-au publicat¹.

Scrisoarea d-tale a doua, prin care cereai să nu se publice, mi-a sosit după ce le daseam redacției și se dispusesese publicarea.

Ai aflat părerea mea «prind-na Humpel»? Contest faptul. Este greu să se înțeleagă două capete în raport direct; dar ca înțelegerea să se facă de la un cap prin al doilea cap la un al treilea cap, este aproape cu neputință, cel puțin în faza de astăzi a evoluțiunii cerebrale. Fatal legați, precum suntem, de forma succesivă pentru exprimarea și chiar pentru propria cugetare a ideilor noastre, cît timp și ce armonizare primitivă se cere pentru a face să defileze și să se împace sau cel puțin să se înțeleagă gîndurile² între doi oameni!

Ce timp, ce prilejuri, ce răgaz! Ani de-a rîndul și împrejurări favorabile — și încă! Necum la 3 capete. Aici problema este tot așa de nerezolvită ca problema celor 3 corpuri în mecanică.

Singura d-tale «ambițiune până acum este de a nu spune prostii». Poeziile d-tale nu sunt prostii, și de altminteri dintr-un cap inteligent nu pot [i]eși prostii, precum dintr-un cap prost nu pot [i]eși lucruri inteligente. Poeziile d-tale sunt reflecții inteligente îmbrăcate în forma ritmică și unele și în rime. Așa fiind, de ce să nu fie publicate în literatura română, unde se publică și prostiile fără sfială? Reflecția este totdeauna ceva, ceva ce e mai bine să fie decît să nu fi fost.

Dar *poezie* — după părerea mea — nu sunt lucrările ce le-ai trimis. Sunt reflecții ritmate și rimate.

După convingerea mea⁴, formată, întărită, controlată și recontrolată timp de 30 de ani, între artă și reflecția abstractă (punct de plecare al științei) este deosebire radicală din *capul locului*. Pentru artă, sau, mărginind chestia la discuția de față, pentru poezie se cer întîi două elemente: 1) o puternică emoțiune, dar 2) o emoțiune izvorîtă *direct* dintr-o intuiție, dintr-un act sensibil, nu mijlocită prin reflecție abstractă.

puțin cunoscute relații istorico-literare, *Maiorescu — Ana Conta-Kernbach*, oferă, credem, unele interesante precizări asupra mentorului „Juninii”, asupra modului exemplar în care se exercita activitatea sa critică. Ne propunem să revenim, într-unul din numerele viitoare ale revistei, cu noi mărturii epistolare.

Flaviu SABĂU

¹ Vezi poeziile *Haidem... Soarelui și Golul*, semnate A. Conta, din revista „Convorbiri literare”, an. XXV nr. 1, București, 1 aprilie 1891, pp. 92—94.

² Emilia Humpel, născută Maiorescu, sora criticului.

³ Cuvînt scris după *împace*, apoi șters și așezat aici.

⁴ mea — precizare a lui Maiorescu făcută la recitarea scrisorii, prin intercalare.

Emoțiunea puternică o poate da și știința. Îmi pare evident că Newton a avut cea mai adâncă emoțiune, când a conceput sinteza gravitațiunii; asemenea Kant la înțelegerea formelor apriorice⁵; și Goethe la metamorfoza plantelor, etc. Dar aceste emoțiuni nu sunt poetice, ci curat intelectuale, și așa numita «poezie» a lui Goethe *Melamorfosa plantelor* e proză ritmată. Nu e vorbă, or[i]ce abstracțiune, or[i]ce noțiune s-a înălțat din fundament intuitiv — sensibil. Dar pentru a se înălța, a trebuit să-l părăsească, să-i arunce din balastul său, să devie o palidă eterizare. Prin urmare nu e direct intuitivă.

Ce te atrage și te emoționează: intuiția directă individualistă⁶ a naturii sau reflec-tarea ei în abstracțiunea generalizatoare? În primul caz poți fi? cap artistic, în al doilea nu poți fi decât⁷ cap științific.

Poate cel mai sigur mijloc de a fixa hotarele poeziei, care are greutatea pentru⁸ înțelegerea hotarelor de a întrebuința același[i] mijloc de comunicare cu știința, adică cuvintele cu înțelesul lor, este de a pune poezia totdeauna alături de celelalte arte, d[e] e[xemplu] de muzică și de pictură. Este poetic ce se poate exprima și în muzică și în pictură. De unde rezultă îndată, că reflecția abstractă nu poate fi poezie.

Lucrul e aici precizat¹⁰ prea absolut: după acest semn de hotar nici Lucretius, de *natura rerum* [sic!], nici unele epistole și ode ale lui Horațiu, nici Boileau *art poétique*, în genere poezia didactică nu mai intră în lăuntrul poeziei. Exact vorbind, așa ar trebui să fie; dar e cam exagerat așa.

Cu toate aceste, când întreabă cineva, dacă cutare probe literare dovedesc dispoziția poetică sau nu, cred că este bine să se păstreze ca măsură de judecată acel hotar intrucâtva prea geometriceste precizat.

Aceste crîmpe[i]le de idei asupra poeziei sunt o slabă avant-gardă de cîțiva soldați. Îndărătul lor este o armată întreagă gata a le aduce sprijin în caz de atac, este încă și trupa de rezervă.

Puținii mei soldați, expediați mai sus, se împrietinesc cu soldații d-tale? Atunci e pace și fraternizare.

Nu se împrietinesc? Atunci ar trebui să înceapă lupta și să intre în învălmășeală și corpurile de armată.

Dar pentru așa ceva se cere timp de mișcare și spațiu de dezvoltare. Și asta-i arta. Nu e totdeauna vacanță de Paști și înflorire de liliac.

Primește, Domnișoară, te rog, încredințarea deosebitei mele stime.

T. MAIORESCU

20 August 1908
1 Septembrie

Domnișoara Ana Conta,
profesoară, este trimisă de
Guvern pentru a studia în
Austria, Franța și Germania
organizarea unor școli.
Legatiunile Române sunt
rugate a da d-rei Conta
sprijinul lor în îndeplini-
rea acestei misiuni.

Ministrul T. Maiorescu

⁵ etc din redactarea inițială a scrisorii e tăiat de epistolier.

⁶ individualistă — intercalare ulterioară.

⁷ Inițial Maiorescu a folosit formularea *est*, pe care a șters-o în scrisoare.

⁸ Nu poți fi decât — intercalare ulterioară.

⁹ Pentru înlocuiește particula *de*, scrisă inițial și apoi tăiată în text.

¹⁰ Precizat îl înlocuiește aici pe *exprimat*, scris inițial.

MAIORESCIANA

CORRESPONDENȚĂ DIPLOMATICĂ

CRITIC LITERAR, PROFESOR ȘI ORATOR,
om politic, Titu Maiorescu a fost una dintre cele
mai mari figuri ale societății românești.

Ca om politic și de stat, el a deținut, după cum
se știe, diferite funcții, pînă la cea de prim-
ministru.

Ne vom referi aici, pe baza materialului de
arhivă, numai la un singur aspect al activității
sale, acela de agent diplomatic al României,
acreditat la Berlin în anul 1876.

După ce-și făcuse studiile în Germania, avînd
cunoștințe temeinice privind limba, cultura și
istoria poporului german, Maiorescu se reîn-
toarce la Berlin la vîrsta de 36 de ani; de data
aceasta într-o funcție oficială.

În raportul înaintat domnitorului, la 28 mai
1876, ministrul de externe, Mihail Kogălniceanu,
solicita aprobarea și semnarea Decretului:

« Prea Înălțate Doamne,

În urma demisiunii Domnului N. Crețulescu,
postul de agent diplomatie al României la Berlin,
pro forma a rămas vacant, dar în realitate a fost
încredințat Domnului Titu Maiorescu, de vreme ce
el s-a încredințat tocmai ceea ce incumbă unui
agent diplomatic, adică misiunea de a negocia și
încheia o convenție de comerț cu Imperiul Ger-
man, numindu-se Plenipotențiar al Măriei Voastre
prin Înalta patentă No. 514 din 24 martie trecut.

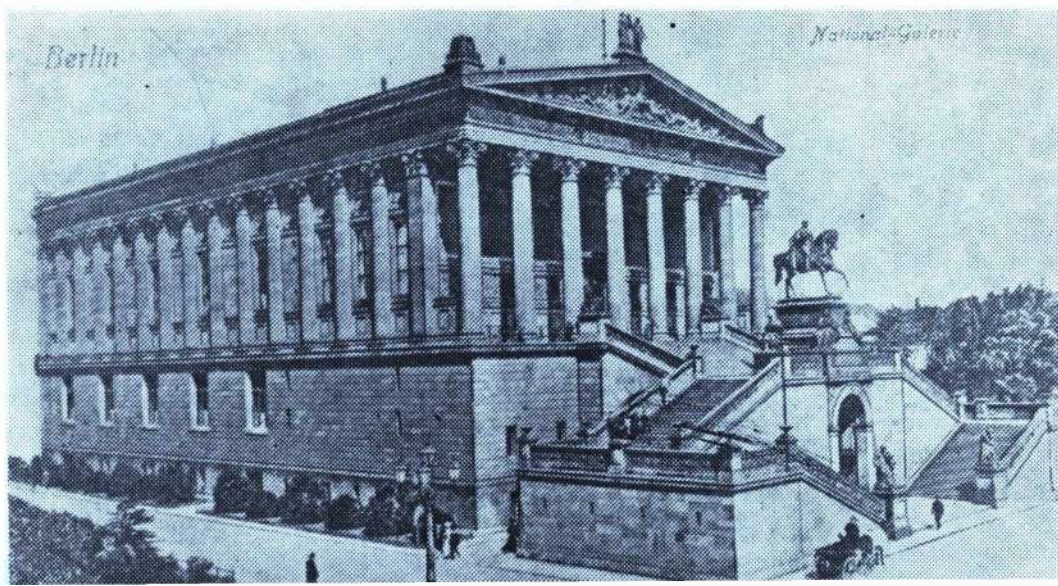
Prin urmare, spre a regula funcția Domnului
Maiorescu în mod corect, vin cu respect a propune
Măriei Voastre ca Domnul Maiorescu să fie numit
agent diplomatie la Berlin, cu dreptul de a primi
retribuțiunea acestui post, de la 1 mai, de cînd se
și află funcționînd la Berlin. Dacă Măria Voastră
aprobă această numire, binevoiască a semna
anexatul aici proiect de Decret.

Sînt cu cel mai profund respect, Prea Înălțate
Doamne, al Măriei Voastre prea plecat și supus
servitor.

Ministru Secretar de Stat la Departamentul
Afacerilor Străine,

KOGĂLNICEANU »*

* Nr. 5437, în 28 mai 1876, Arhiva M.A.E.,
dosar nr. 77, litera M, nr. 49, anul 1876.

La 31 mai 1876, Mihail Kogălniceanu îi scrie la Berlin următoarele: «*Am plăcerea a vă face cunoscut, că Măria Sa Domnul în urma raportului meu cu nr. 5734, a binevoit prin înaltul decret cu nr. 982 a vă numi Agent diplomatic al României la Berlin*».

Pe Titu Maiorescu îl fletează această numire, deoarece într-un raport confidențial înaintat lui M. Kogălniceanu el scrie: «*Mă cred cu atât mai dator a primi binevoitoarea propunere, prin care m-ați onorat, cu cât poate fi de oarecare importanță, ca și în chiar actul convențiunii comerciale să figurez ca agent diplomatic al României*».

Deoarece România nu era încă stat independent, Maiorescu insistă ca agenții diplomatici ai țării noastre să se bucure de aceleași drepturi ca ceilalți diplomați și, în acest sens, el îi scrie ministrului de externe, M. Kogălniceanu: «*orcare va fi soarta finală a acestor agenții, cred că este bine, fiindcă există, și pînă cînd există, să se obțină recunoașterea lor oficială, fie și în modul indirect al menționării lor într-un act de convenție*».

Se păstrează într-un dosar și jurămintul cu iscălitura lui Titu Maiorescu: «*... voi servi în funcțiunea ce mi s-a încredințat cu zel, credință și dreptate, fără a mă abate de la datoriile prescrise*».

De asemenea, se păstrează copia scrisorii lui M. Kogălniceanu înaintată cancelarului Imperiului German, Bismarck, în care sînt scoase în evidență calitățile lui Titu Maiorescu și recomandarea de a fi sprijinit de puternicul cancelar.

Titu Maiorescu sosește în capitala Germaniei într-o epocă frământată pe plan european, deoarece cu un an înainte se redeschisese criza orientală, prin izbucnirea răscoalei din Bosnia și Herțegovina. De asemenea, în aprilie 1876, s-a răscolat poporul bulgar, iar Serbia și Muntenegru se pregăteau în acele zile să declare război Imperiului Otoman. România, deși se declarase neutră, avea o atitudine binevoitoare față de răscolaji balcanici și lua măsuri pentru întărirea capacității militare a țării.

În zilele cînd Maiorescu sosea la Berlin, aici avea loc conferința celor 3 cancelari, Bismarck, Gorceacov și Andrassy, care iscăleau așa-numitul memorandum de la Berlin, ce avea ca scop să evite un conflict armat în Balcani. Maiorescu comenta, dealtfel, cu luciditate și clarviziune situația: «*calculul politic al Înaltei Porți se arată a fi greșit, fiindcă se bazează prea mult pe antagonismul dintre Anglia, Rusia și Austria, care tocmai în acest moment este îmblinzit,*

«...interpretul fidel

aproape înălțurat. Anglia, dezaprobind rezistența Turciei în contra diplomației Puterilor, așteaptă acum mai mari foloase de la slăbirea Rusiei și a Turciei în urma unui război între ele». Cele scrise cu superioară înțelegere și surprinzător simț de anticipație de T. Maiorescu s-au adevărit în aprilie 1877, cînd a izbucnit războiul ruso-turc.

Din rapoartele trimise de către Titu Maiorescu lui M. Kogălniceanu, sînt relevante discuțiile avute cu oamenii politici germani: Bismarck, von Bülow, Radowitz, Philippsborn, care evidențiază competența și abilitatea diplomatului în apărarea intereselor patriei sale. Înzestrat cu multiple calități, Maiorescu dă dovadă de multă suplete în discuțiile duse cu oamenii politici germani. Cînd Radowitz își manifestă mirarea și nemulțumirea în legătură cu alegerea lui C. A. Rosetti în calitate de președinte al Camerei, Maiorescu îi răspunde că acest rezultat ține de «*aplicarea cu consecvență a regimului constituțional de care ne mindrim și care este prestigiul nostru interior*». El explică diplomatului german că «*... domnii Brătianu și Rosetti, înainte de toate sînt buni patrioți și care întotdeauna au pus interesele patriei lor mai presus de orice*».

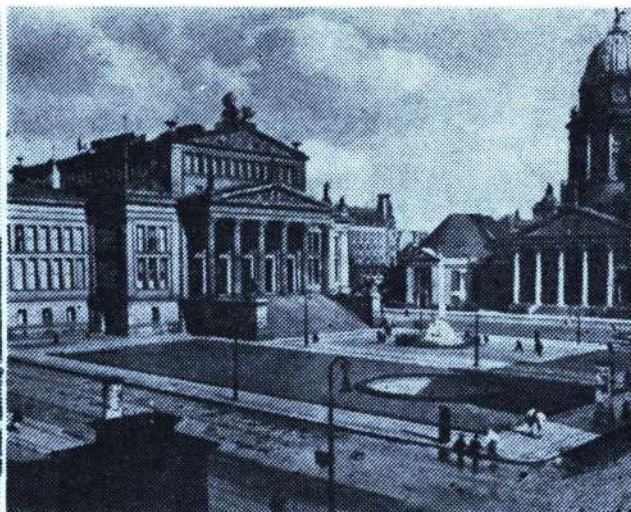
Maiorescu are o deosebită considerație față de Kogălniceanu, pe care-l consideră «*un om de stat în accepțiunea europeană a cuvîntului și care cunoaște perfect bazele politicii moderne*». Într-un raport către Kogălniceanu el arată că vrea să informeze cu exactitate tot ce se referă la România vînd să fie «*interpretul fidel a tot ce privește patria noastră*».

Din documente reiese că Titu Maiorescu locuia în localul agenției din Neustädtische-Kirchstrasse, 6 B. La 19 iulie 1876, Titu Maiorescu își dă demisia, motivînd mai tîrziu: «*... față cu situația schimbată din țară*».

Ceea ce trebuie reținut este faptul că în scurtul timp cît a fost agent diplomatic la Berlin, Titu Maiorescu a dat dovadă de multiple calități, de tact și, mai ales, de dragoste față de patrie.

Nicolae CIACHIR

a tot ce privește țara noastră...»

I

Berlin, 6/18 mai 1876
Confidențial

Ministerul de Externe
Registru General
No. 5437
intrat la 28 mai 1876

Domnule Ministru,

La întrebarea ce ați binevoit a-mi face prin scrisoarea confidențială din 30 aprilie, am onoare a răspunde, că primesc a fi, în mod provizoriu, adică până la încheierea Convențiunii Comerciale cu Imperiul German, agent diplomatic al României în Berlin.

Mă cred cu atât mai mult dator a primi binevoitoarea propunere, prin care m-ați onorat, cu cât poate fi de oarecare importanță, ca și în chiar actul Convențiunii Comerciale să figurez ca agent diplomatic al României.

Oricare va fi soarta finală a acestor Agenții, cred că este bine, fiindcă există și până cînd există, să se obțină recunoașterea lor oficială, fie și în modul indirect al menționării lor într-un act de convențiune, după precedentul celei încheiate cu Austro-Ungaria.

Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, încredințarea înaltei mele considerări.

T. MAIORESCU

D-sale

D-lui Ministru de Externe

Arhiva M.A.E. Dosar nr. 77; Litera M; nr.19, anul 1876.

II

Agence Diplomatique
de Roumanie
Berlin, Neustädtisch-Kirchstrasse, 6 B
Lundi, le 14/26 Juni 1876
No. 214

Confidentiello

1. Présentation des lettres de créance
2. Entretien avec Mr. de Radowitz sur la Serbie
3. Sur Mr. D'Alvensleben

Monsieur le Ministre,

En l'absence du Prince Chancelier de Bismarck qui est actuellement à Kissingen et du Ministre de Bülow qui passe son mois de congé à Marienbad, j'ai présenté aujourd'hui mes lettres de créance à Mr. de Philippsborn, directeur du Ministère des Affaires Etrangères, qui remplace le Prince Chancelier quant aux affaires de forme générale, et j'ai été voir Mr. de Radowitz, qui est chargé des affaires politiques en particulier.

En parlant avec Mr. de Radowitz j'ai saisi l'occasion de démentir les bruits qui circulaient sur la mobilisation de notre armée, conformément à votre dépêche nr. 6034. Je lui ai dit, qu'en fait des complications en Orient notre ligne de conduite ne pouvait être qu'une parfaite loyauté et le respect de nos droits et devoirs d'après les traités, par conséquent une neutralité absolue.

Mr. de Radowitz m'a répondu que déjà Mr. d'Alvensleben avait dans le même sens rassuré son Gouvernement par une dépêche d'avant-hier. Il a ajouté que le Gouvernement allemand ne saurait que féliciter de nouveau la Roumanie sur son attitude correcte qui contraste tellement à son avantage avec la conduite de la Serbie. Mr. de Radowitz croit que les chances sont très mauvaises pour les Serbes, que la guerre était, c'est vrai, une conséquence des agitations trop long temps tolérées dans leur pays, mais que cela n'en restait pas moins pour le Prince Milan « un coup de tête dangereux ».

J'ai rappelé à Mr. de Radowitz certaines nouvelles de journaux, d'après lesquelles la Russie aurait pour toute éventualité garanti à la Serbie l'intégrité de son territoire actuel.

Mr. de Radowitz a répondu qu'il croyait ces nouvelles fausses, d'autant plus qu'en ce moment la guerre entre la Turquie et la Serbie n'était nullement dans l'intérêt russe. Elle pourra au contraire donner occasion au nouvel gouvernement turc de se signaler et de se fortifier par un fait d'armes. Je lui objectais que les finances turques ne paraissaient pas garantir beaucoup de succès.

Mr. de Radowitz a été cependant d'avis que la Turquie restera victorieuse contre les Serbes, que l'armée turque pourra encore devenir formidable, malgré le mauvais état des finances et qu'en tout cas le crédit serbe était aussi nul que le turc.

Il m'a ensuite demandé des nouvelles de Mr. d'Alvensleben, et j'ai pu lui certifier, d'après ce que Son Altesse notre Auguste Souverain avait daigné me dire lors de ma réception, l'excellente impression qu'il a produite. Mr. d'Alvensleben était un des jeunes diplomates qui jouissent de la confiance personnelle de Prince de Bismarck et que notre gouvernement aura l'occasion d'être sous tous les rapports content du choix fait en sa personne.

Veillez agréer, Monsieur le Ministre, l'assurance de ma très haute considération.

T. MAIORESCU

Arhiva M.A.E. vol. 241, pag. 260 — 273

III

Berlin, 8 juillet 1876

Monsieur le Ministre,

J'ai déjà eu l'honneur de vous télégraphier une partie de la conversation que j'eus aujourd'hui avec Mr. de Radowitz. Permettez-moi d'y ajouter par la lettre présente d'autres détails qui ne me paraissent pas de nature à être communiqués par dépêche.

J'ai trouvé Mr. de Radowitz péniblement surpris par l'élection de Mr. C. A. Rosetti à la présidence de la Chambre. Il avait espéré — disait-il — que des éléments un peu plus modérés auraient le dessus.

Je lui ai répondu que le mouvement de notre politique intérieure était une conséquence normale du régime constitutionnel et qu'il n'y avait rien d'étonnant, si après 5 ou 7 ans

Berlin, Neustädtisch — Kirchstrasse, 6 B
Luni, 14/26 iunie 1876
nr. 214

II

Confidențial

1. Prezentarea scrisorilor de acreditare
2. Convorbire cu dl. Radowitz despre Serbia
3. Despre dl. Alvensleben

Domnule Ministru,

În absența Prințului Cancelar Bismarck, care se află în prezent la Kissingen, și a Ministrului Bülow, care-și petrece luna de concediu la Marienbad, am prezentat astăzi scrisorile de acreditare d-lui Philippsborn, directorul Ministerului Afacerilor Externe, care-l înlocuiește pe Prințul Cancelar în ce privește chestiunile generale; și am fost să-l văd pe dl. Radowitz, care este însărcinat cu problemele politice în special.

Discutind cu dl. Radowitz, am avut ocazia să infirm zvonurile care circulau cu privire la mobilizarea armatei noastre, conform avizului dv. nr. 6034. I-am spus că în privința complicațiilor din Orient, atitudinea noastră nu putea fi decât de probitate perfectă și de respectare a drepturilor și datorilor, așa cum prevăd tratatele, prin urmare o neutralitate absolută.

Dl. Radowitz mi-a răspuns că dl. Alvensleben și-a asigurat Guvernul în acest sens, printr-o scrisoare expediată alaltăieri. El a adăugat că Guvernul german nu poate decât să felicite din nou România pentru atitudinea sa corectă, în contrast evident, în avantajul său, cu comportarea Serbiei. Dl. Radowitz crede că șansele sînt foarte nefavorabile sîrbilor, că războiul este, ce-i drept, consecința agitațiilor prea mult timp tolerate în țara lor, ceea ce nu-l justifică pe Prințul Milan « într-o acțiune nesocotită și periculoasă ».

I-am amintit d-lui Radowitz unele știri din ziare conform cărora Rusia ar fi garantat pentru orice eventualitate Serbiei integritatea teritoriului său actual.

Dl. Radowitz a răspuns că el consideră aceste știri false, cu atât mai mult cu cît în acest moment războiul între Turcia și Serbia nu era în interesul Rusiei. Ea ar putea dimpotrivă să dea ocazia noului guvern turc să se facă cunoscut și să se întărească printr-o acțiune armată. Eu i-am obiectat că finanțele Turciei nu par să garanteze mult succes.

Dl. Radowitz a fost totuși de părere că Turcia va fi victorioasă împotriva Serbiei, că armata turcă ar putea deveni redutabilă, în ciuda stării proaste a finanțelor și că în orice caz creditul sîrb era tot atît de inexistent ca și cel turc.

M-a întrebat apoi despre dl. Alvensleben și i-am putut confirma excelenta impresie pe care a produs-o, după ce Alțeta Sa, Augustul nostru Suveran, a binevoit să-mi vorbească, în timpul recepției, despre acest lucru. Dl. Alvensleben era unul dintre tinerii diplomați care se bucurau de încrederea personală a Prințului Bismarck, iar guvernul nostru va avea ocazia să fie mulțumit, sub toate aspectele, de alegerea făcută în persoana sa.

Primiți, vă rog, Domnule Ministru, asigurarea considerației mele celei mai înalte.

T. MAIORESCU

III

Berlin, 8 iulie 1876

Domnule Ministru,

Am avut deja onoarea să vă transmit telegrafic o parte din conversația pe care am avut-o astăzi cu dl. Radowitz. Permiteți-mi să adaug prin această scrisoare unele detalii care nu mi s-au părut de natură a fi comunicate telegrafic.

Dl. Radowitz era neplăcut surprins de alegerea d-lui C. A. Rosetti ca președinte al Camerei. El sperase să fi avut cîștig de cauză elementele ceva mai moderate.

Eu i-am răspuns că mișcarea politicii noastre interne este o consecință normală a regimului constituțional și că nu e de mirare că, după 5 sau 7 ani de guvernare conser-

de gouvernement conservateur, il y eut maintenant un parti plus avancé au pouvoir, que du reste notre situation intérieure — autant que intérieure — était un objet de haut intérêt pour nous, mais moins pour l'étranger.

— « Vous avez parfaitement raison », s'est hâté de me dire Mr. de Radowitz, « loin de nous l'idée de vouloir nous mêler en quoi que ce soit à vos luttes intérieures. Si je vous en ai parlé, c'est exclusivement en vue de votre position internationale, et celle-là doit nous intéresser, surtout en ce moment. Je dois donc vous dire que les Gouvernements des Grandes Puissances regardent ce qui se passe chez vous avec peu de confiance. Les noms de Mr. Bratiano et de C. A. Rosetti sont de nature à vous éloigner les sympathies des Puissances que vous avez acquises jusqu'au présent et que vous avez si bien méritées — je dois le dire — par l'attitude vraiment sage et correcte dans la question d'Orient. »

Je lui objectais que cette attitude sage a continué et s'est surtout accentuée sous le gouvernement actuel et que Mr. Bratiano et Rosetti étaient avant tout de bons patriotes qui travailleront sans doute dans l'intérêt de leur pays.

Mr. de Radowitz : « Oui, mais la façon dont ces Messieurs entendent l'intérêt de leur pays, ne saura — à notre avis — qu'avoir des conséquences fâcheuses pour ce pays, et il est à regretter — je parle maintenant au point de vue de la Roumanie — qu'au moment d'une crise orientale. Vous n'avez pas à Bucarest un ministère, dont tous les membres puissent inspirer de la confiance. Si l'on Vous est encore en ce moment favorable, c'est qu'on repose sur deux „colonnes“ de politique internationale possible avec vous. C'est d'abord et avant tout le Prince Charles qui a toujours bien apprécié la situation de votre pays par rapport à l'Europe. C'est ensuite la personne de Mr. Kogalniceano au Ministère des Affaires Etrangères. Nous savons que Mr. Kogalniceano est un homme d'Etat à l'acception européenne de ce mot, qui comprend comme nous autres les bases de la politique moderne et dont haute intelligence et de principes d'ordre monarchique, sont une garantie pour les gouvernements qui ont à faire avec Vous. »

Je lui ai relevé que c'était précisément S. A. notre Prince, en lequel — comme il n'y avait jamais à en douter — les Puissances ont une si grande confiance, qui a agréé un Ministère avec Mr. Bratiano et que c'est Mr. Kogalniceano qui a accepté d'être collègue avec Mr. Bratiano que par conséquence etc. etc.

Radowitz : « Parfaitement ! Aussi, tant que le Ministère reste ainsi composé, cela pourra aller. Mais nous craignons que les „rouges“ auront le dessus, et alors ne vous faites pas d'illusions ; nous connaissons ces Messieurs depuis leur premier Ministère et depuis ces agissements sous le Ministre John Ghika et nous savons qu'à leur âge on ne change pas en 5 ans ».

Il est ensuite revenu à Votre politique, il m'a répété comme tous les Gouvernements, excepté les Serbes, « qui ont perdu, le bon sens », vous saurez gré de votre attitude pleine de tact et de prudence. « Une nouvelle preuve », a-t-il fini par me dire « en est le mémoire sur vos réclamations contre la Turquie. J'ai lu très attentivement, et nous sommes occupés de nous entendre avec la Russie et l'Autriche par rapport à vos désirs*. Je trouve le mémoire très modéré et — à mon avis personnel — juste en ce qu'il demande. Je ne puis qu'engager Mr. Kogalniceano de rester dans la voie qu'il a si heureusement commencée. Surtout pas de précipitations, pas d'entraînement par le courant trop vif de votre Chambre. »

En terminant ce récit d'une partie de la longue conversation que j'ai eue avec Mr. de Radowitz et qui est complétée pour le reste par ma dépêche No. 226, j'espère ne pas encourir Votre mecontentement par un pareil rapport. Je ne puis me regarder ici que comme un interprète fidèle de tout ce que j'apprends d'important pour notre pays et me crois donc obligé à Vous communiquer exactement toutes les appréciations de quelque intérêt pour le Gouvernement. Vous savez que Mr. de Radowitz est à Berlin, que sa manière de voir dans ces questions devient la manière de voir de l'Empereur et du Prince de Bismarck.

Veuillez agréer, Monsieur le Ministre, l'assurance de ma très haute considération.

T. MAIORESCU

* Mr. d'Oubril et le Comte Karol sont venus de me demander avec empressement des exemplaires du mémoire qui fait sensation ici. C'est pour eux que je me suis permis de demander par télégraphe l'envoi de plusieurs exemplaires.

vatoare, se află acum la putere un partid mai progresist, că în rest situația noastră internă — în măsura în care e internă — este un obiectiv de mare interes pentru noi și mai puțin pentru străinătate.

« Aveți perfectă dreptate, s-a grăbit să-mi spună dl. Radowitz, departe de noi ideea să intervenim cu ceva în luptele dv. interne. Dacă am adus problema în discuție, este numai din punctul de vedere al poziției dv. internaționale, și aceasta trebuie să ne intereseze, mai ales în acest moment. Trebuie să vă spun că guvernele Marilor Puteri privesc ceea ce se întâmplă la dumneavoastră cu puțină încredere. Numele Brătianu și C. A. Rosetti sint de natură să vă îndepărteze simpatiile Puterilor, pe care le-ați cucerit și pe care le-ați meritat pînă în prezent — trebuie s-o spun — prin atitudinea cu adevărat înțeleaptă și corectă în problema Orientului ».

Eu i-am replicat că această atitudine înțeleaptă a continuat și s-a accentuat deosebit sub guvernul actual și că domnii Brătianu și Rosetti sint, înainte de toate, buni patrioți care vor activa, fără îndoială, în interesul țării lor.

Dl. Radowitz: « Da, dar felul în care înțeleg acești domni interesul țării lor nu va avea — după părerea noastră — decît consecințe supărătoare pentru această țară și e regretabil — vorbesc acum din punctul de vedere al României — în momentul unei crize orientale. Dumneavoastră n-aveți un minister la București, ai cărui membri să inspire încredere. Dacă acest moment vă este încă favorabil, este pentru că vă sprijiniți pe două „coloane“ care realizează o politică internațională justă pentru dumneavoastră.

Mai întîi de toate este Prințul Carol, care a apreciat întotdeauna bine situația țării dv. în raport cu Europa. Apoi, este persoana d-lui Kogălniceanu, la Ministerul Afacerilor Externe. Știm că dl. Kogălniceanu este un om de stat în accepția europeană a acestui cuvînt, care înțelege, ca noi ceilalți, bazele politicii moderne și a cărui mare inteligență și principii de ordin monarhic sint o garanție pentru guvernele care au legătură cu dumneavoastră ».

Eu i-am arătat că Alteța Sa Prințul nostru, în care — fără nici o îndoială — Puterile au o mare încredere, a fost de acord cu numirea d-lui Brătianu, iar dl. Kogălniceanu a acceptat să fie coleg cu dl. Brătianu, prin urmare etc. etc.

Radowitz: « Perfect! Cîtă vreme ministerul rămîne astfel compus, treaba ar putea merge. Dar ne temem că „roșii“ vor avea superioritatea și atunci să nu vă faceți iluzii; îi cunoaștem pe acești domni de la primul lor minister și de cînd cu conduita sub ministrul Ion Ghica și știm că la vîrsta lor nu te schimbi în 5 ani ».

Apoi a revenit la politica dv., mi-a repetat cum toate guvernele, în afară de sirbi, « care și-au pierdut bunul simț », vă vor mulțumi pentru atitudinea plină de tact și de prudență. « O nouă dovadă — a încheiat el — este memoriul asupra reclamațiilor dv. împotriva Turciei. L-am citit foarte atent și ne-am ocupat să ne înțelegem cu Rusia și Austria în privința dorințelor dv. » Eu găsesc memoriul foarte moderat și — după părerea mea — just în ceea ce cere. Nu pot decît să-l antrenez pe dl. Kogălniceanu să rămînă pe calea începută atît de fericit. Mai ales, fără precipitări, fără antrenare în curentul prea puternic al Camerei ».

Încheind această relatare a unei părți din lunga conversație pe care am avut-o cu dl. Radowitz și care are în completare telegrama nr. 226, sper că nu v-am stîrnit dezaprobară printr-un asemenea raport. Eu nu mă consider aici decît un interpret fidel a tot ceea ce aflu important pentru țara noastră și mă consider deci obligat să vă comunic exact toate aprecierile de un anumit interes pentru Guvern. Știți că dl. Radowitz este la Berlin autoritatea în problemele României și Greciei și că optica sa asupra acestor chestiuni devine optica Împăratului și a Prințului Bismarck.

Vă rog să primiți, Domnule Ministru, asigurarea considerației mele celei mai înalte.

T. MAIORESCU

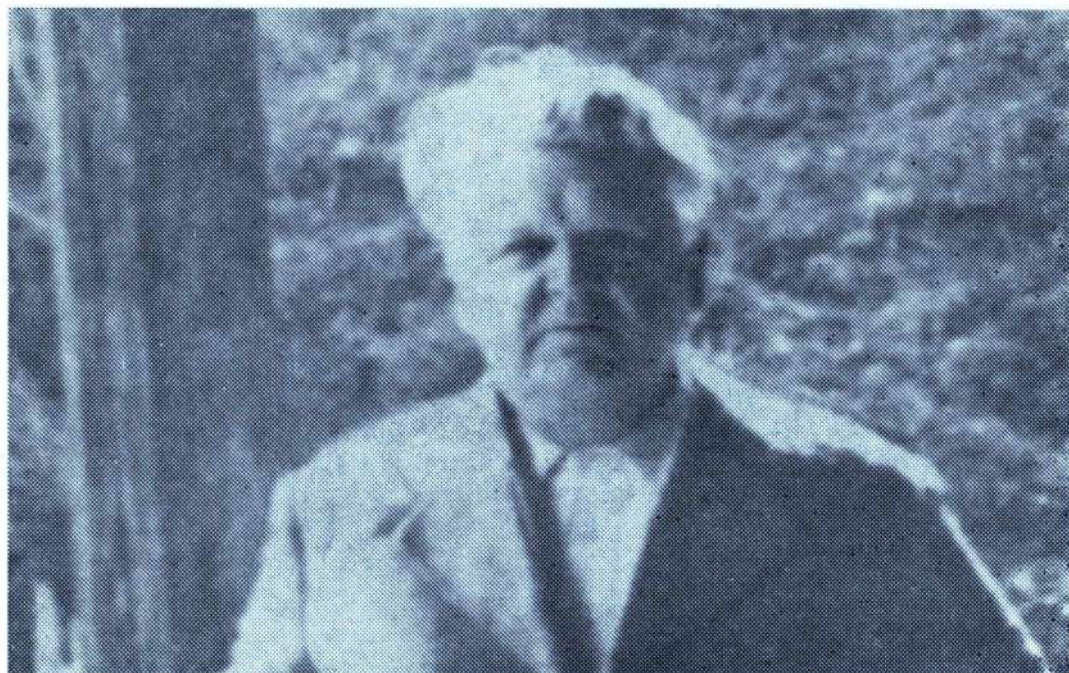
(Traducerea scrisorilor Martha POPOVICI)

* Dl. Oubril și Contele Karoli mi-au cerut cu insistență exemplare din memoriu, care face senzație aici. De aceea mi-am permis să cer telegrafic să mi se trimită mai multe exemplare.

C E N T E N A R

MIHAIL SADOVEANU

«...o datorie pentru semenii mei...»

CELE CINCI SCRISORI ADRESATE DE Mihail Sadoveanu unui tânăr ziarist din Piatra-Neamț, animatorul unui cerc literar din oraș, reprezintă răspunsul scriitorului la invitația de a ține o conferință în cadrul unei sărbători organizate în orașul de pe malul Bistriței.

Este confirmat astfel un lucru bine cunoscut de istoria literară, și anume vocația de «animator cultural» a lui Mihail Sadoveanu. De la debut și până la ultima frază pe care a pus-o pe hirtie, marele prozator, mereu exigent față de înțelesurile morale ale cuvintului scris, s-a socotit «dator» către poporul său, atit prin propria operă, cit și prin prezența sa directă în presă sau la tribună. Acestea sînt dealtfel chiar cuvintele din prima epistolă pe care o publicăm acum: «Eu socotesc această parte din activitatea mea culturală mai mult ca o datorie pentru semenii mei».

Anii 1932—1933, cărora le aparțin scrisorile de față, — aflate în arhiva Muzeului literaturii române — se integrează într-o epocă premergătoare marilor romane istorice, de aceea nu este de mirare că subiectul conferinței este «Ion Neculce — povestitor artist» (aceeași temă, cu unele adaosuri și modificări, va fi reluată peste doi ani într-o prelegere ținută la Focșani, în 26 mai 1935).

Cunoscînd stilul epistolar al lui Mihail Sadoveanu, avar sub raportul locvacității, este firesc să nu ne așteptăm deci la deosebite calități literare (cu atit mai mult cu cit avem de-a face cu scrisori de circumstanță), textele prezente meritînd să fie scoase la lumină mai ales pentru valoarea lor documentară.

Maria BECEANU

SENATUL R.
CABINET PRESED

Domnului

Domnului B. Calmanovici

Mr. M. Copăceanu 8

Piatra (Neamt)

I

7 Decembrie 1932
Copou — Iași

Stimate Domnule Calmanovici,
În principiu, accept să vin la Piatra pentru o conferință. Condițiile nu pot fi grele pentru intelectualii de acolo. Eu socotesc această parte din activitatea mea culturală mai mult ca o datorie pentru semenii mei. Deci mi se vor întoarce cheltuielile. Nu pot însă veni acum înainte de sărbători. Rămîne deci să ne înțelegem la începutul anului ce vine, să vedem atunci cum facem și cum îmi pot împărți eu timpul.

Cu cele mai distinse salutări,
Al Domniei tale,

Mihail SADOVEANU

II

26 Aprilie 1933
Copou — Iași

Stimate Domnule Calmanovici,

Tot așteptăm o primăvară care nu se mai arată. Acum se adeverește vorba veche, că ne iese părul prin căciulă. Cum să facem? În răstimp, am început iar a lucra ceva. Aștept să se limpezească vremea, ca să știu cum să aranjez o călătorie a mea în Delta. Atunci aş putea să fixez și una din zilele luni Mai. Dacă nu se va putea în Mai, atunci la începutul lui Iunie. Presupunînd, în cazul cel mai greu, că aş veni în una din primele duminici ale lui Iunie, nu știu dacă organizatorii șezătorii au în vedere că o deplasare a mea (nu am bilet permanent) costă destul de scump, căci trebuiesc adaose și despăgubirile de timp. Lăudînd rîvna d[umi]tale și mulțămînd pentru simpatia ce mi se arată, te rog să primești salutările cele mai cordiale.

Al domniei tale,

Mihail SADOVEANU

III

11 Mai 1933. Copou.

Stimate Domnule Calmanovici,

După cele din urmă socoteli ale mele, aş putea să vin la Piatra duminică 4 Iunie, și aş vorbi despre « Ion Neculce povestitor artist ». E vorba de cronicarul Ion Neculce, bineînțeles. Dacă îți convine și d[umi]tale, te rog comunică-mi și atunci rămînem deplin înțelegi, pentru data de 4 Iunie 1933. Cu salutări cordiale.

Al d[umi]tale,

Mihail SADOVEANU

21 Mai 1933. Coșou — Iași.

Stimate Domnule Calmanovici,
Rămîne atunci stabilită ziua de 5 Iunie, dimineața. Te voi vesti cu o zi ori două înainte de ora cînd voi sosi în Piatra. Salutări cordiale.

Al d[umi]tale,

Mihail SADOVEANU

V

6 Iunie 1933, Coșou — Iași.

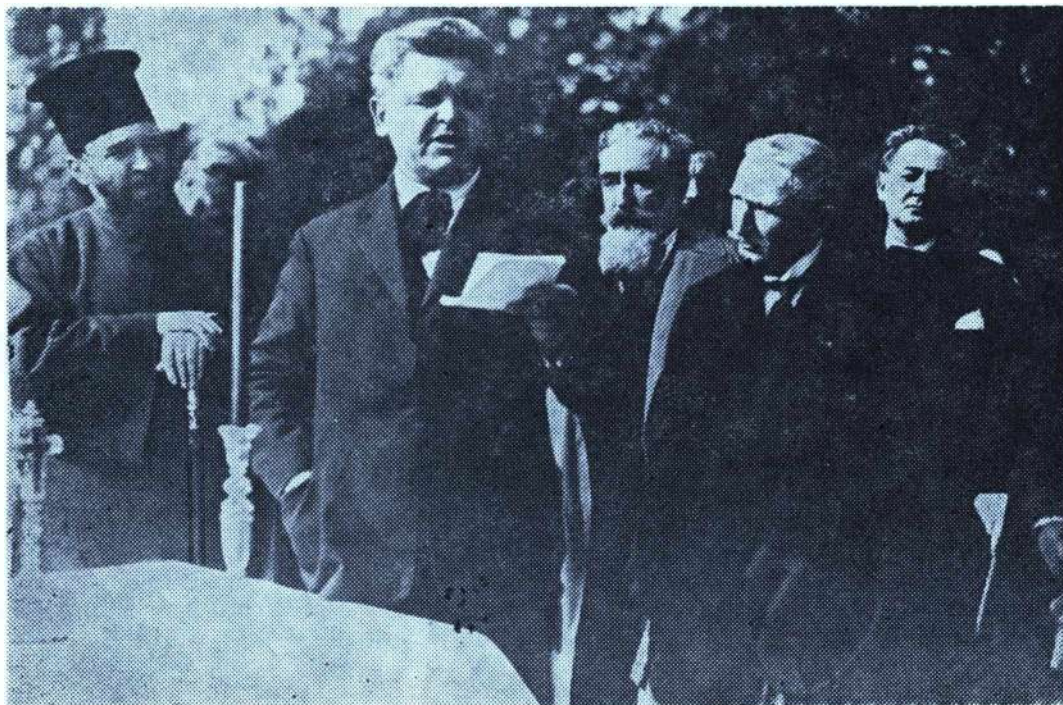
Domnule Calmanovici,

Scrisoarea d[umi]tale am primit-o pe cînd eram la masă cu familia Isăcescu. După masă, am avut neapărată nevoie de odihnă. Cu trenul de 5 am plecat. Aș fi vrut să te văd, ca să-ți dau încredințarea că, din partea mea, nu e nici o nemulțămire. D[umnea]ta ai încercat să faci o faptă bună, care n-a izbutit. Îmi pare rău pentru d[umnea]ta de ce s-a întîmplat. Dar nu numai pentru asta aș fi vrut să te văd, ci și pentru unele chestii care mă interesează: voiam să-ți cer cîteva informații din trecutul orașului, pe care d[umnea]ta le-ai fi putut culege de la persoane în vîrstă. Rămîne să-ți explic lucrul cu alt prilej cînd voi trece prin Piatra, ceea ce mi se întîmplă destul de des.

Te rog să primești salutările mele.

Al d[umita]le,

Mihail SADOVEANU

Mihail Sadoveanu la mînașirea Neamț, în-
tr-un grup din care
reținem pe Ion Simi-
onescu și Păstorel
Teodorescu.

DOSARUL UNEI EXISTENȚE

A1. ODOBESCU

«Gîlceava» scriitorului cu arhiviștii

ARHIVELE STATULUI DIN BUCUREȘTI păstrează un dosar documentar¹ ce reconstituie un moment din viața scriitorului Al. Odobescu, în general știut și comentat de G. Călinescu, dar neredat în nota lui directă și autentică.

Este vorba de un mic proces, consumat discret, pe linie administrativă, înaintea unei oficialități culturale tolerante cu părțile în dispută. Postul în care se află Odobescu — membru al «Comisiei documentale» —, nu este cîtuși de puțin de neglijat. După cum se știe, scriitorul a fost numit în această funcție de către domnitorul Al. I. Cuza la 26 iunie 1861, alături de I. Brezoianu și D. Orăscu, secretar al comisiei fiind N. Filimon. Prin pregătirea culturală pe care o avea, Odobescu s-a impus, de la bun început, drept omul de bază al comisiei, deși era cel mai tânăr dintre colegii săi. La toate demersurile sale pentru a părăsi postul — existînd mari disensiuni între el și ceilalți membri ai comisiei — Ministerul cultelor și instrucțiunii publice răspunde în defavoarea cererii categorice de demisie, semn al stimei de care acesta se bucura. Scriitorul se disculpă pe mîche de cușit; argumentele îi sînt fragile. În fond, motivul trebuie să fi fost un alibi pentru a-și exprima insatisfacția față de o asemenea activitate de copist de documente istorice, într-un anturaj de funcționari culturali —, amatori în munca de cercetare istorică. Cei trei colegi ai lui Odobescu se plîng și ei că scriitorul nu respectă angajamentul de lucru și disciplina comisiei, ceea ce este ce bănuie că se întîmplase, dacă ținem seama de temperamentul lui Odobescu.

¹ Arhivele Statului București. Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Dosar 337/1861.

«...membru al Comisiei documentale...»

Anul 1861, iunie 24

DOSSIER

No Arhivelor 337

*Fiindcă am, Domnule Ministru,
collegii mei stăruie întru insistență a
opinie de adevăr întru înțelegerea*

După petiția d-lui membru [al] Comisiei documentale Odobescu arătând că nu se unește cu colegii săi în modul lucrării și cere demisiunea din funcție.

*

Domnule Ministru,

Este acum un an de când am avut onoare a fi numit, de Măria-Sa Domnitorul, membru la Comisia documentală.

Îndată ce am intrat într-această funcție, am observat că modul ce se urmează atît în alegerea actelor cit și multe amănunte ale transcrierii și ale protocolirii documentelor nu sunt deloc conforme cu știința paleografică și diplomatică și că prin urmare nu pot produce rezultatul ce se cere la lucrările Comisiei; astfel încît conflictul care a adus la 1852 desființarea lucrărilor anterioare ale Comisiei este iminent și pentru lucrarea ce s-a făcut de atunci încoace.

Aceste observații le-am arătat tuturilor ministrilor ce s-au succedat de la acea epocă încoace, atît prin grai cit și prin raporturi și proiecte de îmbunătățire a Comisiei.

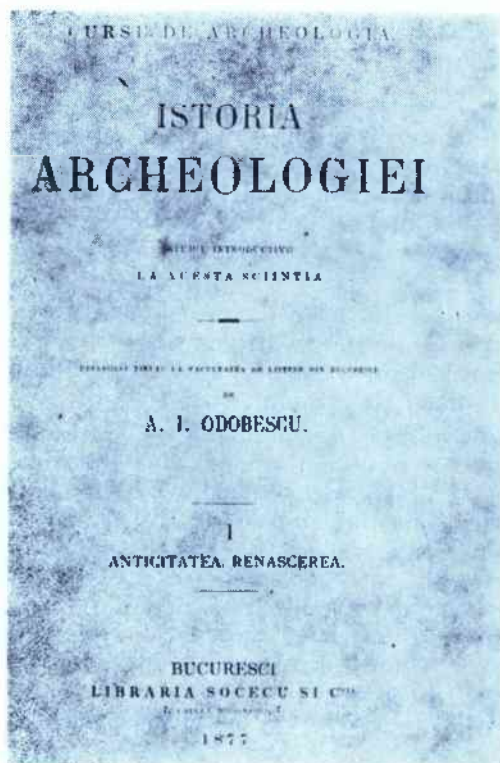
Cu toate acestea, fiindcă de atunci pînă în cele din urmă luni, Comisia s-a ocupat cu transcrierea actelor, de mai nainte alese, ale Mănăstirii Vierșol, care nu posedă alte documente decît niște copii defectuoase, într-o condică nelegalizată, am urmat a lucra la această mănăstire după modul adoptat, socotind lucrarea ce facem de o importanță cu totul secundară.

Cînd însă acum, această mănăstire Vierșol fiind săvîrșită de transcris, a sosit timpul a pune în lucrare Episcopia de Buzău, care posedă o sumă însemnată de acte originale și autentice, socotesc de a mea datorie a nu pune mina la această lucrare, mai nainte de a se fixa într-un mod precis și regulat atît sistemul de alegere și de regulare al actelor, cit și toate deosebiturile chestii secundarii carii privesc la transcrierea acestor acte și care singure pot produce copii conforme cu scopul Comisiei. De aceea, Domnule Ministru, împărțind toate actele Episcopiei în trei secții, fiecare din membrii Comisiei a luat asupra de a regula una din aceste secții. Opinia mea este că nu suntem în drept a lepăda, după simpla noastră inspirație, unele acte ca netrebnice; am ordonat dar ca toate actele ce compun secția rezervată mie să se transcrie o primă oară, d-a rîndul și în vremea pe cînd se va face această lucrare pregătitoare, să decidem un sistem regulat de lucrare pentru viitorime.

Faptul acesta este important pentru că scriitorul ne apare, înaintea angajării la opera sa arheologică, într-o ipostază de savant documentarist în căutarea unui ritm de muncă științifică, și cu o concepție clară privind inventarierea și conservarea fondului istoric național. Acțiunea avea semnificații adînci în vremea domnitorului Al. I. Cuza, ea răspunzînd imperativelor generației pașoptiste, formulate de N. Bălcescu și M. Kogălniceanu.

Trecerea lui Al. Odobescu, așadar, pe la această comisie «documentală» în anii 1861-1862, confirmă vocația sa de istoric pasionat al cercetării trecutului național, preocupat fiind nu numai de un tezaur, ci de întregul fond istoric al poporului, așa cum el se constituise de-a lungul vremurilor.

Marin BUCUR

Văz, însă, că azi domnii colegii mei, formînd o majoritate contra opiniei mele, vor să-mi impună a alege actele după modul arbitrar întrebuintat pînă acum şi mă ameninţă că dacă nu voiesc eu a face această lucrare, o vor face-o tot d[umnea]lor pentru secţia mea.

Cauza dată de d[umnea]lor pentru aceasta este că urmînd numai cu transcrierea pregătitoare se pierde timpul; ceea ce nu este tocmai aşa, căci mai tirziu sau mai curînd această lucrare trebuie să se facă; şi în sfîrşit, chiar de s-ar întîrzia puţin lucrarea, este, socotesc, mai folositor ţării a se face o lucrare bună mai tirziu decît a se cheltui de guvern peste 8000 lei pe lună spre a nu ajunge la alt ţal decît la desfiinţarea în cîţiva ani a unei lucrări făcute rău, repede şi cu cheltuieli inutile.

Fiindcă însă, Domnule Ministru, d-nii colegii mei îmi impută nelucrarea, fiindcă nu voi să lucrez rău, socotesc, Domnule Ministru, de a mea datorie de a mă retrage din funcţiile ce ocup astăzi ca membru al Comisiei documentale şi vă rog să cereţi

de la Măria-Sa înlocuirea mea cu o altă persoană care să se învoiască cu ideile de *statu quo* al Comisiei, împărtaşite de amîndoi ai mei colegi.

Primiţi, vă rog totdeodată, Domnule Ministru, încredinţarea prea osebitei mele consideraţii.

ODOBESCU²

*

PRINCIPATELE UNITE

Domnule Ministru,

Subsemnatii citind cu atenţiune adresa Domniei-Voastre cu nr. 8445 de la 26 iunie, am văzut cu destulă părere de rău că Domnia-Voastră prin nişte expresiuni foarte nobile, ne acuzaţi că nu ne îndeplinim datoria conform cu spiritul şi cu litera legilor fundamentale ale Comisiei, — şi o faceţi aceasta bazaţi pe oarecari informaţii, dar mai mult pe arătarea în scris a domnului Odorescu, colegul nostru.

Dacă această arătare s-ar mărgini numai asupra persoanelor noastre, ş-ar fi fondată pe adevăr am primi-o în tăcere şi ne-am sili în viitor să îndreptăm greşalele urmate pînă acum, dar prin adresa Domniei-Voastre ni se impune să schimbăm modul procedurii lucrării; aici ne vedem siliţi, Domnule Ministru, a vă da următoarele explicaţii:

Comisia documentală de la reconstituirea ei urmată în anul 1852 şi pînă astăzi a procedat conform legii fundamentale din anul 1841; a jurnalului Consiliului Administrativ din anul 1852 şi a ofisului cu nr. 51 al Prinţului Domnitor de atunci, explicător legiurilor ce menţionăm, fără să se abată cît de puţin din spiritul lor, precum se vedeşte din condicile a douăsprezece monastiri, pe care Ministerul Justiţiei le-a legalizat

²[sus, pe prima filă]: *Primit 23 iunie*
[marginal, stînga]: *lucrată*

fără a face nici o observație din cele de acum; și dacă mai în urmă s-a ivit un conflict între ambele ministere: al Cultelor și al Justiției, acest conflict n-a venit din cauză că Comisia nu și-a împlinit cu esactitate datoriile sale, ci din niște pretenții ale Ministerului Justiției bazate pe un raport al revizorului său, contrariu cu totul legilor și modului de procedură al Comisiei, și care pretenții n-au fost decât un pretext prin care Ministerul Justiției voia să ascundă lipsa ce avea de angajați pentru colacionarea condicilor; precum s-a văzut mai în urmă din corespondința urmată în această cestiune, și chiar din adresa Ministerului Justiției cu nr. 10821 din anul 1860, prin care declară curat că revizorul său avind altele de făcut, nu mai poate să-l întrebuințeze în colacionarea condicilor Comisiei.

Venind acum la cele arătate de d. Odobescu, colegul nostru, ne mirăm, Domnule Ministru, că tocmai dumnealui să arate în scris un neadevăr atât de mare, cînd știe prea bine că clasificarea documentelor Episcopiei Buzău se face după regulile stabilite prin jurnalul de la 15 decembrie 1860 încheiat chiar după opiniunea sa!

Acest jurnal bazat pe legiurile Comisiei și pe adresa Onor Minister cu nr. 269 din anul 1842 ce esplică evident care anume documente se pot socoti trebuincioase și care netrebnice, stă arhivele Comisiei dovedind în tot timpul atât modul ei de procedură, cum și că majoritatea n-au refuzat opiniunea dumnealui cînd a fost dreaptă; din nefericire însă dispozițiile acestui jurnal au rămas în cea mai mare parte neîndeplinite din partea dumnealui. Să presupunem, pentru un moment că noi ne-am neglijat datoria, dar cum a uitat dumnealui să cunoască aceasta, cînd într-un an și cîteva luni, de cînd face parte în colegiul nostru, nu a venit la Comisie decât prea rar, și mai mult pe la orele cînd se ridică seanța. Acest adevăr îl constatăză condicile monastirii Vieroșu pe care le-a subscris fără să fi colacionat dintr-insele decât un număr de coale foarte ne-nsemnat; care condici ar fi putut să stea nelegate mult timp dacă nu i le-am fi trimis acasă să le subscrie.

Recapitulînd cele arătate, ne vedem siliți, Domnule Ministru, a vă face cunoscut cu onoare, înții că motivul ce a îndemnat pe colegul nostru a ne acuza vine din deseale chemări ce i-am făcut și în scris prin adresa nr. 50, ca să vie la Cămară a-și regula partea sa din documentele Episcopiei, conform jurnalului citat din a căria neregulare să aduc mari împedicări progresului lucrării; căci dacă declararea sa ar fi venit din sinceritate, ar fi trebuit să o facă mai dinainte și să nu sufere (după părerea sa) a se cheltui banii statului în zadar; și al doilea, că Comisia nu s-a abătut nici un punct măcar din statutele sale, și nici că poate să se abată fără a comite un abuz în contra legii.

Dacă însă să simte necesitatea de a se face preschimbări în legea și procedura actuală, binevoiti în cazul acesta, Domnule Ministru, a face să ni se comunice o altă lege care, desființînd pre cea în vigoare, să explice categoric modul după care are a să urma în viitor clasificarea și transcrierea documentelor și vom îndeplini-o cu fidelitate.

Priimiți, Domnule Ministru, asigurarea osebitei considerații ce vă purtăm.

Mem[bri] Com[isiei] Docum[entale]

I. BREZOIANU

D. ORĂSCU

Secretar N. M. PHELEMON

1861, iunie 30

Nr. 57

Domnului Ministru Secretar de Stat la Departamentul Cultelor *

*

* [sus pe manșeta primei file]: Nr. 9821. Priimit 1 iulie 1861

Domnule Ministru,

În urma ordinului cu nr. 8446 din 26 iunie 1861 ce mi-ați dat spre a intra în lucrarea postului de membru al Comisiei documentale, m-am grăbit a mă duce la Cancelarie, unde am văzut însă că domnii colegii mei dispuseseră de secția de documente încredințate mie, regulind după modul d[umnea]lor pachetele cu no. 10 (moșia Brinceștii), no. 12 (Bănuleștii) și no. 13 (Piclele).

Am văzut încă și adresa cu care d[umnea]lor răspundeau la ordinul ce dăserăți în privința regulării documentelor.

Într-acel adres, dumnialor, acuzându-mă de a-i fi pirit la Dumneavoastră, cad cu înverșunare asupra-mi și mă învinovătesc a nu fi mers în curs de un an de zile, mai mult de douăzeci de ori la Cancelarie.

De am mers de 20 sau de 50 de ori, aceasta nu se poate lesne constata, căci nici d[umnea]lor, nici eu n-am ținut socoteala; dar ceea ce este pozitiv e că într-acele 20 de ori ce eu voi fi mers, am făcut negreșit până acum, tot așa de puțină treabă bună și temeinică cît și d[umnea]lor în cele 365 de ori ce s-au dus în acest an la Cancelarie.

Dumnialor mă acuză încă d-a avea o purtare în contradicție cu jurnalul din 1861 subscris de mine. Acel jurnal, subscris de d-l Brezoianu și de mine numai, stabilizează că documentele Episcopiei și ale schiturilor sale se vor împărți în trei secții și că fiecare din membrii va regula în parte cîte o secție, referindu-se la complet atunci numai cînd va întîmpina vreun act ce i se va părea nefolositor. Eu n-am procedat într-alt fel. Am vrut să am mai întîi copii după actele; la urmă lămurind acele copii și confruntîndu-le cu originalele, să examinez actele cu de-amăruntul și nu numai superficial; atunci negreșit că dacă aș fi întîmpinat vreun act îndoiș, m-aș fi adresat la luminile domniilor lor spre a-i constata validitatea. Nu este dar contradicție din parte-mi între ceea ce am subscris și ceea ce am făcut.

Aceste învinovățiri și altele asemeni ar fi fost foarte puțin lucru, dacă d[umnea]lor n-ar fi cutezat a adăoga într-acel adres că eu am spus neadevăruri.

O asemenea insultă, Domnule Ministru, mă îndeamnă cu toată părerea de rău ce simț de a vă mulțumi, a stărui acum cu tot dinadinsul în demisia mea, căci înțeleg foarte bine că onoarea nu-mi permite a avea nici o relație de inteligență cu persoanele ce au subscris o asemenea necuviință.

Foarte mîhnit de a vă aduce supărare cu acest neplăcut conflict, vă rog, Domnule Ministru, să-i dați o grabnică soluție și să priimiți încredințarea prea osebitei considerații cu care sunt

Al D[umnea]v[oastră] plecat

ODOBESCU *

[Concept]

Dlui I. Odobescu

D-le,

Declarația ce ați făcut prin petiția D[umnea]v[oastră] înregistrată la nr... pentru demisionarea din postul de membru al Comisiei documentale, subsemnatul cu onoare vă comunică: nu vi se aprobă cererea de demisionare și vă invită să binevoiți a merge la postul ce vă este încredințat.

Nr. 13441
1861, iulie 22

* [sus, pe manșeta primei file]: 9 iulie [1]861. Secția III Nr. 10235

La rezolvarea D-lui Ministru [indescifrabil]

*Primit: vă rog tot d. odată, Domnule
Ministru, încredințarea pe care stați
subscrisă*

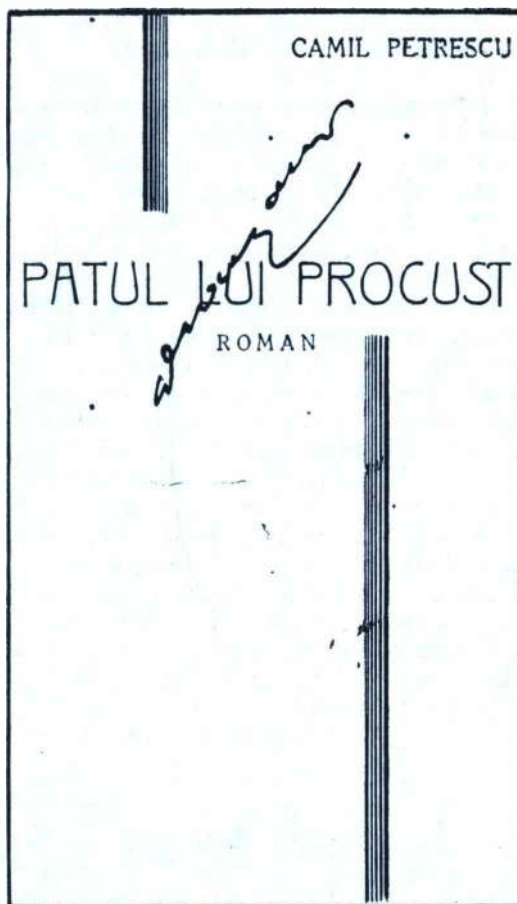
[Signature]

PER ASPERA AD ASTRA

Camil PETRESCU

DE LA PROTOTIPURI LA PERSONAJELE ROMANULUI

PÎNĂ LA SFÎRȘITUL ANULUI 1931, CAMIL PETRESCU nu s-a grăbit să facă publică intenția de a scrie un alt roman. Dintr-o discuție la care era de față și Al. Rosetti (la Casa Universitarilor, 28 aprilie 1954), am notat într-un caiet-jurnal, de unde transcriu un fragment fără nici o corectură: «28 aprilie, cu Al. Rosetti și Camil Petrescu la C.U. După amiază umedă. Profesorul într-o dispoziție proastă. Face eforturi inutile, se simte. E afectat pesemne de istoria cu Dicționarul, la Facultate nimic. Cheresteșiu și Roman taie și spînzură la Institut. Dimineață l-am văzut pe Capidan ca un școlar octogenar. Camil pare și el plictisit. Obosit mai degrabă. Atmosfera s-a înviorat în „sufragerie”, cînd Rosetti l-a întrebat „Camil, ce escapade ai mai avut?” și C. i-a răspuns „La Arăpîlă acasă, cu Bălcescu”. Rosetti ride. În fine! „Camil, à propos, ești un miracol. Cînd ai avut timp să citești pentru Bălcescu (S-a referit la Un om între oameni) atîtea mii de pagini? Ți-a ieșit admirabil, ți-am mai spus”. „Și eu ți-am mai spus, parcă, i-am zăpăcit pe cei de la Academie. Dacă vrei să afli, întreabă la împrumuturi sau pe Baiculescu (vorbește îngrozitor de repede). Treci într-o zi pe la mine să-ți arăt dulapul ăla. E plin de fișe. M-am documentat și pe punga mea. Mușoiu și Șerban [Cioculescu] mi-au adus la prețuri piperate. Unele din biblioteca Brătianu, altele Mehedinți. Rarissime”. Discuția despre Un om între oameni oprită aici. Încerc să profit. Îl întreb pe C.P. (după ce îi spun că la Facultate nu se vorbește nimic despre Ultima noapte și Patul lui Procust): de ce totdeauna ai păstrat misterul asupra romanelor dv? „Nicidecum! Adică, într-un fel, da. Rosetti știe bine. Ultima noapte a devenit roman în tipografie. Cu Patul lui Procust a fost altceva. Eram pîndit la toate colțurile. Vroiam să-mi sau „prieteni” prin surprindere. Dar și cu Patul... s-a petrecut cam la fel. Nu știu cum o s-o scot la capăt cu ăsta. Îl voi relua, oricum — (din nou despre Un om...). Le-am povestit istoria cu ceaiul la Sadoveanu în timpul viscolului”. Opresc aici transcrierea pentru simplul fapt că este singurul amănunt și singura discuție cu Camil Petrescu, cînd a fost vorba de Patul lui Procust, Camil Petrescu preferînd în continuarea discuției menționate să vorbească despre lucruri extraliterare, exceptînd trimiterea la Arghezi, căruia intenți-

ona să-i facă o vizită în Mărțișor, și o referire la un articol despre Un om între oameni, care, aflam, că va apărea în „Viața Românească”.

*

Am văzut răspunsurile destul de evazive ale lui Camil Petrescu la întrebarea dacă Patul lui Procust e un roman cu cheie. Atitudinea era firească, atîta vreme cît ne aflăm în fața unui roman cu mult mai multe implicații autobiografice decît Ultima noapte... Dar înainte de a urmări multitudinea acestor aspecte, am dori să indicăm soriginea titlului. În „Flacăra” lui C. Banu, de care se leagă primele tentative literare ale lui Camil Petrescu, adică participarea la un concurs în 1912, apăruse în 1913 (nr. 15 din 26 ianuarie, p. 120) un rezumat al cărții lui Léon Daudet, *Le lit de Procuste*. Nu e locul să prezentăm romanul temutului pamfletar francez, care se făcuse cunoscut în pragul veacului (1908) mai cu seamă prin campaniile antifreudiste duse alături de Ch. Maurras în paginile ziarului „L'Action française”. De o reminiscență însă putem vorbi, orice altă apropiere însemnînd pură gratuitate. Dar să revenim la ceea ce este cu adevărat esențial: substanța romanului, conceput și declarat ca « dosar de existențe ». Într-adevăr, ne surprinde aici mai mult decît în Ultima noapte... numărul datelor care țin de experiența autorului, de implicațiile lui în viața social-politică a vremii, de poziția față de anumite evenimente, de însăși traiectoria sa literară. Între biografia lui Ladima și a lui Camil Petrescu exista o mai vădită corespondență decît între a romancierului și a lui Ștefan Gheorghidiu. Cu unele excepții neglijabile, articolele vehemente atribuite lui Ladima au apărut sub semnătura lui Camil Petrescu în „Om liber”, al cărui director a fost Ioan Th. Florescu. Conflictul dintre Ladima și directorul ziarului „Veacul”, finanțat de Nae Gheorghidiu, a fost conflictul dintre Camil și Ioan Th. Florescu, după ce versatilitatea politician liberal și-a schimbat, la semnul giruetei, poziția față de evenimentele dramatice declanșate de criza economică și fluctuațiile guvernamentale. La „Om liber”, Camil Petrescu a început să colaboreze de la sfîrșitul anului 1929 (30 noiembrie), deținînd pe prima pagină rubrica Între oglinzi paralele. Uneori, atunci cînd în cuprinsul aceluiași număr avea două materiale, cursivul destinat rubricii îl semna cu inițialele C.P., preferînd numele întreg pentru articol. Neînțelegerea amîntită în roman s-a produs probabil în vara anului 1931, de cînd Camil Petrescu n-a mai colaborat la „Om liber”. Pînă atunci, însă, în paginile ziarului (an II, nr. 74, vineri 21 februarie 1930, p. 1) apăruse Proasta circulație, articol atribuit lui Ladima. Iată textul care prezintă mici deosebiri față de cel introdus în roman*.

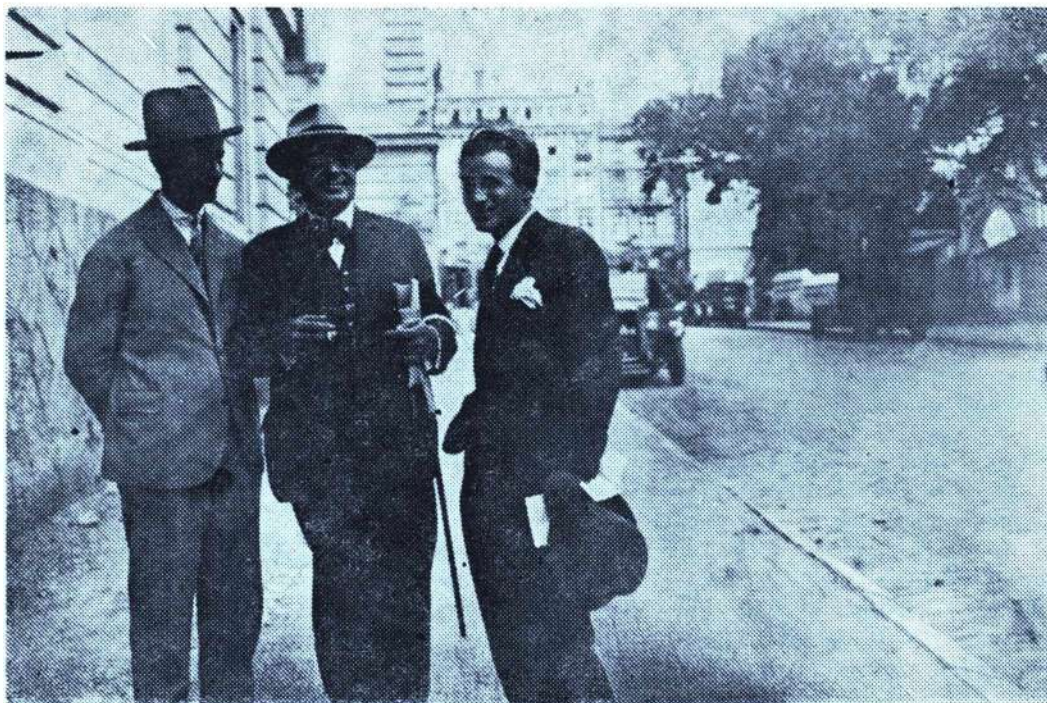
« Suntem, domnilor, o țară bogată, fără îndoială. Asta a putut constata [ieri] și băiețașul care, flămînzînd de două zile pe străzile Capitalei, după ce a privit vreme îndelungată galantarele de la băcăniile împinse pînă în stradă și pînă în nările celor flămînzi, s-a decis să fure o pîine de la o gheretă din marginea orașului.

Nu l-au tentat nici homarii și langustele de la Ciobanu, nici șalăul cu spinarea lată de o palmă de la Teișani, nici rodiile, nici perele învelite în vată ca niște păsări bolnave. El nu vrea decît o pîine și e mai greu pentru unii, în această țară, să aibă o pîine, decît pentru alții să trimită acasă un coșcu icre negre, o brînză scump putrezită și pateuri cultivate încă înainte de gîtuirea păsării.

Băiatul acesta n-avea decît 16 ani și mintea lui necoaptă a putut gîndi stupid că e mai bine să fure, cu pereții stomacului uscați [și lipiți] de foame, o pîine, decît să aștepte să poată obține [și să încerce a obține] de la stat o furnitură. Greșală scump plătită, căci a fost împușcat de către simbolul ordinei sociale, domnul sergent din post ».

Unul din articolele în care Ladima supune criticii ravagiile crizei economice, fraudele fiscale, discrepanțele sociale, articol care îl neliniștește pe Nae Gheorghidiu, l-a publicat Camil Petrescu pe prima pagină a „Omului liber” (an. II, nr. 107, luni 31 martie 1930) și se întitulează 100 de milioane 100:

* Întrucît spațiul tipografic, rezervat ineditelor, nu ne permite publicarea integrală a articolelor, am reținut din fiecare doar cîteva paragrafe relevante. În cazul articolului de față, am trecut între paranteze drepte forma definitivă din textul publicat în *Patul lui Procust*, E.P.L., 1963, p. 238, (n.r.).

Camil Petrescu
cu N. Soreanu.

« Ca să rotunjim cifra să scriem numai o sută, cu toate că mai prisosesc câteva zeci. Prin urmare o sută de milioane de lei reprezintă polițele false primite de Banca Națională și trecute acum în contul statului.

Mărturisiți sincer, dacă pricepeți ceva. Cum e posibil ca să se fi numărat la ghișeele băncii noastre principale o sută de milioane de polițe cu câte două giruri false, de polițe reescontate? Hotărât lucru, nu e de crezut. Căci, încă o dată, pare-se, nu e vorba de polițe dubicase, pe care tot statul le va plăti și care se ridică și ele la vreun miliard și ceva. (De asta ce să mai spunem, căci pînă or apare rîndurile astea Creditul Ipotecar a și luat naștere, așa încît băncile, după ce își vor fi scos de mai multe ori capitalul cu dobînzii de 35 la sută, realizează acum și suma împrumutată, căci o garantează — cine? statul firește, statul pur și simplu.)

Nimeni nu mai are rușine în țara asta?

Nu se întreabă domnii acești mari, ce or să zică milioanele de nevoiași care luptă aspru cu sărăcia și sunt gîtuiți de lipsuri? »

Nae Gheorghidiu caută să-l tempereze pe Ladima, invocînd la un moment dat un episod dramatic relatat mișcător de neînduplecatul poet-gazetar într-unul din articole, sugerîndu-i să rămînă la astfel de fapte. Politicianul se referă la articolul « despre avocatul acela care s-a sinucis din mizerie ». Într-adevăr, întîmplarea a fost relatată de Camil Petrescu în „Omul liber” (an. II, nr. 80, vineri 28 februarie 1930, p. 1), sub titlul Se sinucid profesioniștii intelectuali:

« Care e soarta unui profesionist intelectual la noi?

Să muncească nemîncat, abia spălat, tocînd munți de texte inutile pînă la 22 de ani cînd își poate lua o diplomă.

Să rabde pe urmă zece ani așteptînd sec și pustiu în birturi clandestine, ruinîndu-și toată tinerețea și toată sănătatea în amoruri întîmplătoare și echivoce, singurele pe care condițiile sociale le permit aci — și mai ales înăcrîndu-și sufletul, mistuit de sim-

țămîntul că și-a ratat viața. Tot ce poate face e să nu i se știe tragedia, căci atunci e desființat. Un om care nu are ce mînca e un om mort în țara românească căci e un om evitat nu numai de eventuala clientelă ci și [de] prieteni și cei care ar putea să-l ajute. Totul e „să pară”, căci altfel e pierdut. Nu mănîncă o zi și-și cumpără o cravată. Asta se vede. Stă la mahala, ca și ascuns, dar are haine curate, uneori chiar elegante. Cunosc un tînăr avocat care nu mănîncă de cinci ori pe săptămînă dar are trei costume de haine. Acum vino, domnule Madgearu și-l impune după cum „se prezintă”.

Și după atîta suferință iată că e pe cale să izbutească. La 35—40 de ani, în sfîrșit, se poate însura, se mută în casă proprie și pune firmă la poartă. Are stomacul bolnav, dinți cariati, craniul pleșuvit și medic curant. Dar dificultățile în loc să scadă sporesc. Pe urmă citești în gazetă sub titlul *Din cauza boalei și a jenei financiare avocatul X, Y s-a spînzurat.* »

În legătură cu ziarul „Veacul”, de fapt „Omul liber”, Camil Petrescu, într-unul din subsolurile romanului, indică adresa administrației unde funcționa redacția: str. Matei Millo. Pe Matei Millo, nr. 1 își avea sediul „Omul liber”, iar atmosfera redacțio-

nală era specifică oficiosului liberal. Camil Petrescu frecventa redacția ziarului, purta discuții cu Ioan Th. Florescu, care apare, nenumit, dar într-o lumină deloc favorabilă.

Camil Petrescu se număra printre gazetarii cu acces la Cameră, deci printre cei prezenți la dezbateri parlamentare. În „Omul liber”, articole vizînd direct venalitatea guvernăntilor, cum sînt între sinucidere sau asasinat (an II, nr. 149, 25 mai 1930, p. 1), Sarabanda milioanelor (an. II, nr. 184, 8 iulie 1930, p. 1), sînt înrudite cu cele inserate în Patul lui Procust, care subliniază, în genere, aceeași atitudine revendicativă a lui Camil Petrescu și încarcă personajul Ladima cu multe date autobiografice. La cele amintite, mai putem adăuga și alte detalii. Menținîndu-ne deocamdată în plan strict literar, versurile lui George Demetru Ladima, poetul damnat, aparțin tot lui Camil Petrescu. Înrudite ca factură cu Transcendentalia, din care publicase în „Cetatea literară”, la reeditarea lor în volumul de poeme (1957), au devenit ciclul Din versurile lui Ladima. În postfața volumului, Camil Petrescu făcea următoarea precizare privind poezia Sinucidere:

«Ciclului *Versurile lui Ladima* i-am adăugat și a cincea dintre poezii. Era gîndită să apară în roman, odată cu hîrțiile găsite după sinuciderea eroului și purta în manuscris titlul de *Oglindă întoarsă, luni*, care era ziua în care își pusese capăt zilelor. Nu știu precis de ce a rămas pe dinafară. Într-o întîmplare mai grea din viața mea, mai tîrziu, mi-am adus aminte de ea, am recitat-o și ca să nu se rătăcească printre maldărele de ciorne, din lăzile cu manuscrise, am dat-o unei reviste. Apare aici cu un titlu mai potrivit împrejurării, cu mențiunea că totuși Ladima nu l-ar fi putut da. Poate că într-o viitoare ediție a romanului, voi căuta să o restituî intenției de la început, bineînțeles cu titlul inițial ».

Poezia a apărut în „Revista Fundațiilor regale” (an. XI, nr. 1, ianuarie 1944, p. 63) cu titlul Sinucidere sub Transcendentalia, datată 1 dec. 1940. Camil Petrescu trecuse, într-adevăr, prin împrejurări grele. În 1939 murise prematur Cecilia Constan-

tinescu (1909—1939), sora scriitorului și prietenului său Ovidiu Constantinescu, ea însăși scriitoare, cu care proiectase să se căsătorească. La conducerea Teatrului Național avea dificultăți, iar izbucnirea celei de a doua conflagrații mondiale îl tulburase

profund pe cel atât de traumatizat de experiența războiului. Situații limită au mai fost însă în viața lui Camil Petrescu și ele s-au repetat într-un interval relativ scurt, ca acel premergător elaborării romanului *Patul lui Procust*, când gândul sinuciderii

devenise obsesie. Și aici, sfârșitul lui George Demetru Ladima trebuie pus în relație directă cu al lui Camil Petrescu. Să parcurgem câteva însemnări dramatice din caietul său cu note zilnice¹:

« 4-5 martie 1929

[...] Gândul sinuciderii redevine actual. Dealtfel, ziua plecării de la „*Universul*” era aproape să fie decisivă. Nimic nu m-a convins mai mult că ecuația e închisă și că orice efort e inutil. Sunt epuizat. Literatura a ajuns să mă dezguste pînă la îmbolnăvire, ca hrana cu cartofi fierți cînd eram prizonier [...].

Am treizeci și cinci de ani peste o lună de zile. Lamentabil crepuscul ».

« 28 iunie 1931

[...] Din ziaristică nu pot trăi.... Și apoi e necesar să trăiesc? Dacă nu mă pot realiza, adică dacă nu pot pune la punct acele nenorocite de caiete filosofice... Cel puțin să iau aci hotărîrea că nu mă voi sinucide înainte de a le transcrie. Cum e posibil, pe de altă parte, să mă fi îngrozit atât de mult gândul morții cînd eram bolnav astă-iarnă și să mă împac acum atât de mult cu gândul sinuciderii? »².

Despre Ladima, Fred Vasilescu își amintește: « Nu cred că avea mai mult de 35-40 », adică vîrsta lui Camil Petrescu în perioada cînd trecea prin astfel de crize. Pe Ladima, același Fred Vasilescu îl reținuse din vara anului 1926, cînd și-a petrecut vacanța estivală la Tekirghiol, unde nefericitul personaj o invitase, inutil, să-l însoțească, pe Emilia. În august 1926 Camil Petrescu fusese la Tekirghiol de unde și șarja prietenească din „*Universul literar*” (an XLII, nr. 37, 12 septembrie 1926, p. 16, la rubrica *Ecouri*): « Camil Petrescu făuri din nămolul Tekirghiolului pe Mitică Popescu ca pe un Adam autohton ». Ar mai fi de adăugat și alte detalii, ca participarea la șezătorile S.S.R. (unde Camil a citit versuri), referirile la spectacole din perioada 1926-1928, văzute și comentate de Camil Petrescu, prezența lui la Teatrul Național, începînd din octombrie 1926, cînd se făceau ultimele repetiții pentru premiera Mioarei (9 noiembrie) sau mai tîrziu pentru Mitică Popescu (martie 1928), care fac din « dosarul de existență » a lui Ladima un capitol românesc al vieții lui Camil Petrescu.

Cine este Emilia Răchitaru?

Am văzut ezitățile romancierului în alegerea numelui actriței, lamentabilă în viață și tot atât de

lamentabilă în efemera ei carieră teatrală. Cercetînd dosarele Teatrului Național în perioada 1910-1933, printre absolvenții conservatorului, promoțiile 1925-1926, 1926-1927, 1927-1928, găsim o serie de nume, dintre care Emil Rosen și Leny Caler, amintiți, cel dintîi, într-o scrisoare a lui Ladima, au fost stagiați și după aceea titularizați. Ar fi oșios și hazardat să dăm aici întreaga listă a celor din arhive care, probabil, nu au trecut pragul figuranților sau al rolurilor periferice. Incontestabil, Emilia Răchitaru s-a numărat printre aceștia din urmă. Într-unul din interviurile sale, Camil Petrescu amintește de o absolventă, ferindu-se să dea nume. Asupra unui singur fapt nu avem nici o îndoială. Una din refuzatele Thaliei trebuie să fi fost o legătură sentimentală pasageră pe care Camil Petrescu n-a dorit s-o facă publică, nici lipsa de talent și cu atât mai mult turpitudinea unei existențe banale, accidental prezentă în viața teatrală.

Odată identificat Camil Petrescu în Ladima, identificare pe care însă romancierul n-a bănuț-o, insistînd și în interviuri, dar și în cuprinsul cărții, să treacă drept suma unor trăsături caracteristice pentru doi-trei scriitori contemporani, mai puțin autorul însuși, riscul de a face din *Patul lui Procust* o „carte de scandal” exista. Și atunci a procedat cu

¹ Camil Petrescu, *Note zilnice* (1927-1940), Editura „Cartea Românească”, text stabilit, note, comentarii, indice de nume și prefață de Mircea Zăciu, 1975, p. 43.

² *Idem*, p. 48.

intelență, părăsind, în aparență, scurta perioadă 1926—1928, în care majoritatea faptelor relatate reflectă o minuțioasă documentare, tabloul epocii cu câteva date esențiale. Pentru a crea impresia totalei plăsmuii a „dosarului” Emiliei, tehnica a fost aceea de a se referi la câteva piese care nu s-au reprezentat în stagiunile 1925—1926, 1926—1927, 1927—1928. Cea dintâi amintită este piesa lui Emile Fabre, Casa de lut, în care Ladima a urmărit-o emoționat pe Emilia. Piesa dramaturgului francez s-a reluat pe scena Naționalului în stagiunea 1921—1922. Trupa teatrului bucureștean făcuse însă, imediat după încheierea războiului, un turneu în Banat și din repertoriu n-a lipsit Casa de lut pe care Camil Petrescu a văzut-o la Timișoara și a comentat-o foarte pe scurt în „Banatul”: «Marți seara a avut loc a doua reprezentație a trupei. S-a jucat Casa de lut, o puternică dramă de autorul francez Fabre. Și de astă dată³ avem un conflict puternic și o intrigă bine încheiată, care a ținut treaz interesul spectatorilor până la sfârșit».

Camil Petrescu l-a apreciat în mod deosebit pe G. Ciprian, care trei ani mai târziu a fost interpretul lui Andrei Pietraru din Suflete tari. Dar să revenim la „repertoriul” Emiliei. Se spune că a jucat în Modelul. Mai întâi, melodrama La femme nue, tradusă de G. Ranetti Modelul, a lui Henri Bataille, nu s-a reluat pe scena Naționalului din 1914—1915, când a fost o cădere (7 reprezentații), deși din distribuție au făcut parte actori de anvergură ca Ar. Demetriade, N. Soreanu, G. Ciprian și Maria Filotti.

Premiera a avut loc la 6 decembrie 1914. Vom relata foarte pe scurt subiectul piesei, pentru simplul motiv că fragmentul de replică reprodus de Camil din memorie, dar în spiritul originalului, aparține în melodramă unui personaj (Louise Cassagne) provenit din lumea stigmatizată a foburgurilor pariziene. Nefericita Louise, care poza în diverse ateliere pentru sume derizorii, izbutește să-și atingă visul matrimonial și o condiție mai onorabilă prin căsătoria cu pictorul Pierre Bernier, care însă nu aspira la celebritate ci la mîna generoasă a prințesei Chabran. Louise Cassagne se sinucide și pe patul morții (scena se petrece în actul III al piesei) are un schimb de replici cu prințesa înduioșată de soarta fostului model. Limbajul Louisei este, într-adevăr, în marginea trivialității, mai evidentă în versiunea românească, a cărei unică dactilogramă cu adnotări tehnice se găsește în Biblioteca Teatrului Național din București. Nu e deloc întâmplătoare distribuirea imaginii a Emiliei în acest rol, care fusese interpretat de actrița El. Mihăilescu. Fără îndoială, spectacolul fusese văzut de romancier când era student și reținuse latura apăsătoră boulevardieră. Pentru a spori nota sarcastică, actriței stagiare i se promit diligențe pentru dublarea unor roluri în Învieerea, Dama cu camelii, Schylok. O biată proxenetă cum putea dubla actrițe ca Marioara Voiculescu (în rolul Maslovei) sau Maria Filotti (în rolul Margaretei Gauthier)? Ambele piese se reluaseră în regia lui V. Enescu, Învieerea la 11 noiembrie 1927, iar Dama cu camelii la începutul aceluiași an (22 ianuarie). Dublura Marioarei Voiculescu în Învieerea, spectacol care a dezamăgit, a fost tinăra actriță Sorana Țopa. În privința Schylok-ului regizat de Soare Z. Soare, reluarea într-o nouă viziune scenică, de mare succes (33 de reprezentații), a avut loc la 30 august 1924, cu o distribuție de primă mînă. În privința piesei Secretul mamei, trebuie să fie vorba de drama Secretul de H. Bernstein, care s-a jucat pe scena Teatrului Național avînd-o ca protagonistă pe Maria Ventura, de mult societară a Comediei Franceze. Prin asemenea oferte, Camil Petrescu a urmărit să sporească penibilul veleităților Emiliei, care trebuie să se fi numărat printre acele absolvente ridiculizate de el în articolul Promoția conservatorului⁵: «La examenul din anul acesta ne-a fost dat să vedem toate monstruozițiile, între care cea mai mică nu era aceea a unei Himene buclate și cu gurița cit o pară de aramă sau a unei zîne cu aspect de spălătoreasă.

³ An. I, nr. 49, joi 7 august 1919, p. 2 (n. ed.).

⁴ Înainte, în același număr, la Cronica dramatică, C. P. comentase Patima Roșie de Mihail Sorbul.

⁵ „Cetatea literară”, an. I, nr. 9—10, iulie 1926, p. 69.

În general, cînd nu se fac piese cu tirade istorice, se fac roluri de ingenuă. Conservatorul trimite pe piață stocuri de „ingenuie” cum fabricile de încălțăminte fac depozite de ghetete. În același număr, dovadă că lui Camil Petrescu îi era cunoscută «promoția conservatorului», într-un medallion dedicat lui Ion Iancovescu o amintește superlativ pe Leny Caler («singura actriță tinăra capabilă de orice izbîndă»), cele de tipul Emiliei Răchitaru fiind opusul, una din posibilele colege ale viitoarei mari actrițe, una din acele «bucălate ingenuie» fără har și pe căi obscure infidelă necruțătorului dramaturg și romancier.

„Dosare de existență” sînt și misterioasa doamnă T. și Fred Vasilescu Luminăraru. Contesa bolnavă, nuvela neterminată, scrisă în perioada timișoreană, avea în prim plan o enigmatică doamnă R., baroneasă.

Liviu CALIN

«LUMEA PRIN CARE AM TRECURT»

Ioan SLAVICI

MĂRTURII PESTE TIMP

ORICE DOCUMENT PRIVITOR LA UN mare scriitor clasic merită atenția cercetătorilor literari, fie că aduce fapte și aspecte necunoscute, fie că răstoarnă cele ce știam anterior sau validează opinii și aprecieri binecunoscute, dându-le o mai temeinică îndreptățire. În această din urmă categorie, mai ales, se încadrează și amintirile despre Ioan Slavici ale fiului său Ioan Marcel, al treilea dintre copiii scriitorului născut la 11 iunie 1890 și decedat în 1970. Interesul acestor relatări provine în primul rând din faptul că ne provoacă o legitimă curiozitate modul în care era văzut Slavici de către unul din copiii săi, după ce cunoaștem deja amintirile Eleonorei Tănăsescu-Slavici, soția autorului *Marci*, mărtu-

riile contemporanilor sau propria caracterizare din *Lumea prin care am trecut*, *Închisorile mele* sau *Faptă omenească*.

În general, vom constata că impresiile și amintirile pe care le reproducem concordă, în linii mari, cu ceea ce știam deja despre marele scriitor: excelent gospodar, educator de o rară perseverență, extrăgând lecții de morală din orice împrejurare concretă, cultivând, în rândul școlarilor și familiei, respectul și cultul față de munca cinstită și demnă. Câteva date ne oferă fiul lui Slavici despre perioada când prozatorul conducea Institutul Oteteleșeanu de la Măgurele, cu exigență și bune rezultate, în ciuda greutăților întâmpinate din partea autorităților, așa cum

«...tatii îi plăcea munca înainte de orice»

Ioan Marcel SLAVICI

Amintirile despre tatăl meu mi-au rămas în memorie din vremea copilăriei mele. Din prea puțină concentrare aceste aduceri aminte sînt rezumative fiind și octogenar.

Au existat și alte amintiri interesante (fiind vorba de tatăl meu) însă ele s-au disipat în uitare.

Pentru pregătirea mea sufletească, însemnările din trecut rămîn animatoare ca și imaginea tatălui, dealtfel nepieritoare.

Și drept răspuns la întrebarea ce pot spune despre viața intimă a tatălui, cer să-mi fie îngăduit «Logosul din cuprins — precum și orice eroare sau omisiune».

LÎNGĂ TATA

Trecutul 1 te simt că reînvii — în glasul tău de amintire, surzător în cer de galaxii, — cu-ntreaga mea copilărie!

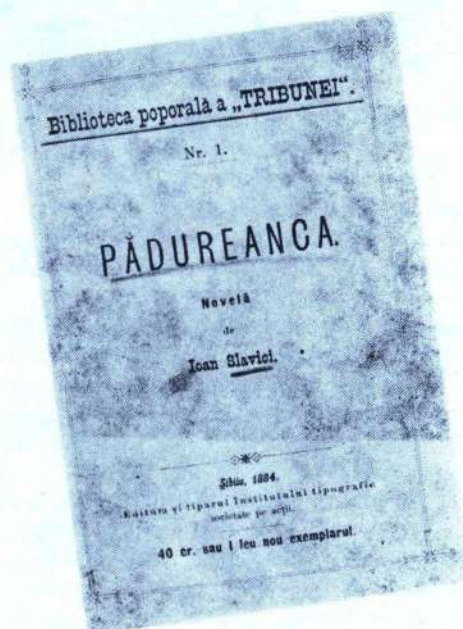
Vorbesc de tatăl meu, de comportarea, de calitățile sale și chiar de greșelile inevitabile.

Îmi reamintesc cu emoție de toate povețele bune, care mi-au cultivat sufletul din frageda copilărie. Am stat lingă tata de la vîrsta de șapte ani pînă la 12 ani, în vremea cînd el era director la institutul de fete de la Măgurele, o școală pendinte de Academia română. Locuiam împreună într-o casă mică cu două camere și o galerie. Ne bucuram de soare și de liniște, avînd o curte cu multe brazde de flori și de legume precum și un nuc bătrîn, aproape de poarta curții, care avea crengile stufoase acoperind parte din casă.

rezultă, dealtfel, și din broșura pe care Slavici a consacrat-o activității depuse la Măgurele. Muncea enorm, în cîmp și la birou, între hîrtii. Aflăm de la fiul său că fuma mult, ceea ce nu știam, și că-i plăcea ca, în excursiile de la munte să frigă, haiducește, o pulpă de berbec. Era, totuși, un om foarte cumpătat și modest, desigur și din cauza resurselor financiare limitate, mai ales dacă-l raportăm la o familie numeroasă, cu șase copii. Aflăm, ceea ce pînă acum nu știam, că omul atît de ordonat și de grijuliu cu toate, uneori uita să-și ia cravata, gulerul sau pălăria cînd pleca în oraș și că era, de regulă, însoțit de cineva de-ai casei spre a nu fi buzunărit de pungăși, cum i s-a întimplat de atîtea ori. Înțelegem, prin urmare, că avea, totuși, o fire de boem în anumite momente.

Cititorul va înțehi, desigur, și alte amănunte, în textul pe care-l reproducem, pus nouă la dispoziție, cu o deosebită amabilitate, de Elena Slavici, soția lui Ioan Marcel Slavici.

Pompiliu MARCEA

Numai la masa prinzului luau loc cu noi mama și surorile mele, restul timpului eu îl foloseam la școala din sat sau în curtea de lângă casă. Seara la culcare, tata mă-ntreba dacă mi-am făcut lecțiile... Când tata dispunea de timp mai liber, mă lua la grădinarie și mă puneă să fac brazde, să sap, sau să curăț pomii roditori de uscături și de omizi. El a plantat mulți arbori tineri (frasini și stejari) pe drumul ce ducea spre București. Copacii poate și azi se găsesc, mai aproape de satul Măgurele sau în parcul fostului institut, dacă vor mai fi existând.

•

Zilele petrecute lângă tata, îmi amintesc mai cu seamă de chipul lui surlizător, de ținuta sa demnă și de ideile sale bune despre viață și muncă.

Citeodată, când pleca duminica la București, mă lua cu el să mă distreze la Circul Sidoli. Și tatii îi plăcea programul circului, cu bufoneriile clovnilor și rîdea cu hohot... rideam și eu, de buna lui dispoziție.

CONTRAST

Acuma, la vîrsta mea de 86 de ani — hohotele de veselie de odinioară, cu toate că ele îmi reamintesc zilele frumoase, atunci cînd tata se bucura de lumină iar eu de copilărie, astăzi, în aparență, clipele trecute sînt ca picături de ploaie, ce cad pe drumul meu deșert, odată cu ziua care trece și cheamă necunoscutul, tributul vieții mele...

MĂGURELE

Înainte de acest drum în necunoscut, vreau să vorbesc de Institutul Oteteleșeanu, care se afla la Măgurele unde tata a fost director de studii.

În anul 1898 satul de lângă București era o așezare prozaică în care domnea ignoranța. Casele aveau aspect de cocioabe acoperite cu coceni și construite din lut amestecat cu paie și baligă de cal. Ele erau așezate pe drumuri rudimentare, unde din loc în loc se vedeau bălți cu apă nauseabondă... Iarna cu zăpadă multă aduna lupii flămînzi la margine de sat și cioroi iernatici, iar croncănitul ciorilor se răspîndea în văzduh, prin unghiere și pe drumurile înzăpezite.

Vara cu aerul cald amestecat cu nori de praf, ars de soare și fum, abia tîrziu seara se potolea, cînd sufla din zăvoi un vînt mai răcoros.

Pe micul deal, castelul singuratic, înconjurat de un parc, avea înfățișarea unei oaze într-un pustiu. Pajiști, boschete și alei încadrau chioșcul lui Eminescu, înconjurat de mici statui cu figuri de zeițe și gladiatori.

Tata a depus un efort pentru transformarea pădurii într-o mare grădină cu multe brazde de flori, unde luau parte la muncă și elevele institutului. În spatele castelului era o terasă lungă între două turnuri laterale. Acolo, în timpul de vară, tata predă lecțiile de istorie și de gramatică. Tot aici se aflau plantele exotice și o masă fixă, la care el scria nuvelele sale.

TRECEREA OPRITĂ

Parcul castelului cuprindea o suprafață ovală — circa 10 ha — îngrădită cu o ulucă înaltă și solidă, vopsită cu catran. Nu aveam voie să mă plimb singur în parc, și mai ales în pădurea ce se întindea spre valea Sabarului. Dacă nu ascultam, mă puneă să stau cu genunchii pe coji de nuci... Niciodată nu m-a bătut și nici n-a folosit cuvinte ofensatoare. De cite ori mă prindea cu minciuna sau loveam cu praștia păsărelele, se indigna, mă închidea într-o despărțitură întunecoasă unde șobolanii îmi provocau silă, iar arcnidele îmi zgîndăreau obrazul...

Nu mă lăsa să privesc cum se sacrifică o pasăre sau alt animal, povătuindu-mă să păstrez milă și față de animale.

CASTELUL

Satul Măgurele n-avea decît trei clădiri mai arătoase: biserica, școala primară și primăria, la răscruce de drumuri.

Castelul cuprindea partea principală și forma gospodăria, adică institutul — cu holul mare, biblioteca și sălile de clase separate prin coridoare. Dormitoarele se aflau la etaj, iar la parter anexele respective — pentru întreținere și sericicultură.

•

În parc, aproape de eleșteu erau stupii cu albine în număr de 24 și în rinduri de cîte patru, de care se ocupa tata împreună cu elevele din ultimul an de studii. Insectele îl cunoșteau, de la o distanță mare de locul lor. Dacă tata se afla pe drumul ce ducea spre Sabar, 2 km dincolo de castel, ele se lăsau din zbor pe spatele sau pe pălăria lui...

CERCETARE

La școala primară din sat unde învățam, mă lăsa să mă descurc fără ajutor esențial din partea lui.

Numai la sfîrșitul anului școlar — în afară de înțelesul adevărat, de elev promovat — îmi făcea un examen general. El devenea intransigent, dacă nu răspundeam în mod satisfăcător și trebuia să învăț în vacanța de vară, deși la școala primară din sat aveam note bune. (Îmi spunea că partea slabă rezulta de la lipsa de continuitate la învățatură și e mai bine încet, însă sigur.)

Dacă nu răspundeam după placul lui, mă simțeam dator să citesc în mod regulat. El înțelegea reușita mea și mă antrena mai mult. (Învăță, băiete, pentru tine, s-ajungi bine.)

Știam că tatii îi plăcea munca înainte de orice și pe mine mă făcea să trăiesc în acest cult.

AD JOVI PRINCIPIUM

Primăvara cînd apele Sabarului se revărsau peste maluri, țăranii împreună cu tata, lucrau la consolidarea digurilor și la alte lucrări de interes obștesc. Pe țăranii săraci, tata îi ajuta dîndu-le de lucru în cuprinsul institutului.

Ocupația alcătuia — pentru el — substanța de bază, care determina scopul vieții și de aceea pe tata îl găseam mai mult citind în camera lui, imbrăcat de fumul tutunului. Dacă îl întrebam ce citește, îmi răspundea că învață. În scurta existență nu se poate cunoaște decît o mică parte din evoluția științei și perfecțiunea nu există pentru om.

DRUMETIA

Dacă în timpul de vară nu pleca în străinătate, se ducea pe Valea Prahovei făcînd excursii pe plaiurile Carpaților. În sinul naturii, tata se simțea fericit, în largul lui și împreună cu mama, ne lua cu el prin strîmtorile munților. Îi plăcea să se oprească din drum, admirînd natura, lîngă un rîu involburat, să culeagă un edelweiss ascuns pe o stîncă sau să găsească o cărare din propria lui inițiativă, pentru locurile cele mai pitorești. Sus pe munte stătea pînă seara tîrziu sau poposea noaptea la o stîncă, ridicînd un cort în formă de piramidă în care întindea cetina de brad.

Vara, cînd stăteam mai mult timp la Bușteni, lua masa prînzului — de obicei la poiana Coștilei — unde, la umbra unui brădet el frigea o pulpă de berbec, pe jericul făcut din vreascuri uscate... sau prepara o ciulama de ciuperci alese din pădure.

De la Predeal, plecam cu trenul pînă la Brașov, iar apoi o luam apostolește pînă la Codlea sau Vilcele la casa dr. Broțe (prietenul tatii).

FEL DE FEL

Iarna tata stătea mai mult la Castel, în cancelarie, unde avea telefonul pentru convoriri cu Academia. Tot aici se afla și un mic atelier pentru confecționarea mario-netelor. El sculpta în lemn mai tare diferite păpuși cu figuri de irozi și alte chipuri, pe care elevele le costumau și le colorau pe obraz, formînd jucării pentru Vicleim cu ocazia anului nou.

ÎN GRĂDINĂ

Lecțiile în general, în timpul de vară, tata le predă mai mult în aer liber... la umbra unor castani stufoși, unde se aflau și băncile respective, iar cursurile de educație fizică și morală le făcea periodic cu ocazia excursiilor în ținutul comunei.

DEMISIA

În 1908 — după 17 ani de activitate laborioasă — a fost nevoit să demisioneze... I s-a găsit vina de intrepiditate... el spunea drept în față ce-avea de spus și această sinceritate nu prea plăcea unor colaboratori de la Academie, care începură a-l critica și-l făcuse să fie urgent.

Tata nu putea trece cu vederea obiceiul greșit după care diferite persoane străine, îngăduite de unii colaboratori, aveau dreptul de a crește anumite animale, mai ales vaci, în dauna institutului, vinzînd produsul pe piață, fără o formă legală.

Cînd începură verificările, mai mult superficiale, tata și-a dat demisia de la școală.

După patru ani, cele spuse de el se adevărară. Institutul pierduse din prestigiul pe care-l avusese.

Organizarea luase altă dispoziție, mai mult particulară, cu alt scop și profil mercantil, decît cu adevărat educativ, din punct de vedere școlar.

O PRIETENIE

MOTTO:

la « Chioșcul » lui M. Eminescu

*« Stă castelul singuratic, oglindindu-se în lacuri,
Iar în fundul apei clare doarme umbra lui de veacuri »*

Vara mai mult decît toamna venea la Măgurele în vizită poetul ardelean Gh. Coșbuc. El găsea că la Măgurele, mai ales în parcul Academiei, era colțul cel mai potrivit pentru un repaus sufletesc, un agrement care făcea să nască frumoasa cugetare...

Pe rapsod nu prea îl interesa vinătoarea organizată de Academie și nici pe tata, care avea o fire mihoasă, mai ales la vinatul viețuitoarelor inofensive.

În anul 1898, parcul institutului păstra tăcerea patriarhală caracteristică locului, care îmbia spiritul poetului îndrăgostit de flori și de finul de curind cosit... El se plimba zilnic prin parc și tot mai mult spre pădure, de unde se avînta pe cărări ocolite, pînă spre fortul Jilava. Dimineața se ducea la izvorul din parc, unde cînta mierla prin tufișuri sau se plimba cu barca pe lac, pescuind cu undița. Dacă zilele de vară erau mai calde, stătea după amiază în chioșcul lui Eminescu, pe aceeași bancă în formă de pat, pe care a șezut și autorul *Luceafărului* în anul 1883, vizitînd — împreună cu tata — Castelul Oteteleșeanu.

*

Cînd tăcerea se adîncea în umbra nopții, cei doi prieteni discutau pe terasa castelului despre antologia sanscrită și metodologia folclorică și mai ales despre filozofia lui Confucius...

Și în felul acesta, conversația lua sfîrșit tîrziu... în clarul de lună și în trilurile pri-vighetoarei.

UN FEL DE VIAȚĂ

Tata avea o fire cumpătată. Nu-i plăcea să fie contrazis sau verificat. Această concepție n-o schimba, chiar dacă făcea o greșeală — ideea lăua locul nesiguranței. Pentru el bătrînețea nu era o nenorocire, atîta timp cît munca se întărea cu viața.

Îi plăcea să locuiască la țară și-a stat spre sfîrșitul zilelor sale la via unui fost ginere, la Panciu. Aici se ocupa și de viticultură. El făcea adesea plimbări prin toate satele învecinate, notînd în caietul-jurnal impresiile sale, care în majoritate erau pasteluri, iar altele însemnări folclorice...

Din păcate, aceste scrieri au dispărut din locuința de la Panciu, după ce a încetat din viață.

DIVERSITATE

Referitor la arta culinară, nu-și făcea gusturi. Folosea regimul mai mult vegetarian și se hrănea cu mîncare puțină. În tot timpul vieții sale nu-i plăcea să se facă risipă de pline sau mofturi la diferite mîncăruri. (Parcă îl aud zicînd: « De ce faceți risipă de pîine și de mîncare, cînd pe acest pămînt mulți oameni duc lipsă de hrană iar alții se prăpădesc din cauza foametei? »)

Cînd eram copil, dacă ceream la masa prînzului să fiu servit mai mult decît mi se punea în farfurie, îmi spunea: « Lăcomia duce la rele și e bine mîncare mai puțină, decît bolnav... Omul, pe lîngă hrană, trăiește, mai ales cu voință și aer curat! ».

Tata folosea prea puțin băuturile spirtoase. Îi plăcea vinul bun, acela tescuit de dînsul din poamă aromată. El conserva strugurii, înșirîndu-i pe o sfoară și înveliți cu frunze de brusture, iar pe deasupra frunzelor, puneă foiță subțire. Merele le selecționa, separîndu-le (unul de altul) apoi, le așeza pe rafturi vîruite, acoperite cu hîrtie parafinată.

IMPAS

Mai totdeauna fapta de a împrumuta bani, forma pentru tata o operație obositoare. El o făcea de nevoie, avînd o familie destul de mare și mai ales fără posibilități materiale. Nu recurgea niciodată la subterfugii, cerînd să i se oprească din ce avea de primit, de la școală sau de la alte instituții unde colabora. Aceste împrumuturi cvasifavorabile îl oboseau prea tare, pentru că plata ratelor cădea numai în sarcina sa. Cu toate că surorile mele erau destul de mari ca vîrstă, nu aveau slujbe și chiar dacă ar fi fost salariate, tata refuza orice ajutor din partea familiei.

Poate de aceea el a fost nevoit să renunțe la destule mulțumiri, mai cu seamă la plăcerea de a călători prin alte țări. Adesea el spunea: « Cel mai prețios lucru este să călătorești în lumea largă și să cunoști oamenii și obiceiurile lor! ».

Cînd lua bani pe datorie el dădea o poliță sau o chitanță semnată propriu, dar niciodată această sumă nu depășea cuantumul ce-l avea de primit de la școală sau de la alte autorități.

Cu editura Cartea Românească a avut un contract oneros. Sumele pe care le încasa erau minime în raport cu vânzarea cărților sale, editura fiind mai mult o instituție neguțătorească, care căuta profituri de pe urma scriitorilor.

DISTRARE

Atît ocupația sa de scriitor cit și de profesor, îl făcea să fie distrat, să uite ce trebuia să îndeplinească. Această lipsă de atenție îl făcea și disjunctiv sau uita de un lucru, gîndindu-se dintr-o dată la altul. Pleca de acasă în oraș, fără guler și cravată, pălărie sau alt obiect de care avea nevoie. Dacă se ducea la pensie sau la școală, cineva din casă trebuia să-l însoțească, pentru că în tramvai răufăcătorii îl buzunăreau de toată suma.

Cînd se întorcea acasă, fără nici un ban, cu un deosebit calm, așa-zis sacerdotal, el asigura pe mama să nu-și facă necaz, pentru că se va împrumuta cu bani, iar cit privește hoția și viciul — pămîntul nu va scăpa niciodată.

TEMPERAMENT

Pentru firea lui independentă, ar fi fost mai bine să fi rămas celibatar, căci s-ar fi acomodat mai ușor cu bucuria și cu tristețea. Familia i-a complicat viața în calitatea sa de scriitor. El a dăruit cu bunătate tot rodul muncii sale, lipsindu-se de multe dorinți...

De mic copil și-a iubit neamul din care s-a născut și a fost un mare patriot, pentru că a suportat închisori din cauza convingerilor sale prea sincere, care l-au făcut să fie urgisit...

Cu ocazia morții sale, unii politicieni l-au birfit, dar vorbele rele au și ele socoteala lor, căci în viață orice om este supus greșelii.

Birfellele au căzut și vor cădea și pe capul altora, cit va fi lumea, fie din vină sau din prea mare sinceritate de convingeri...

SCHIMBARE

În 1915 l-am revăzut după o separație de 15 ani. Era o zi de vară și se afla la Bușteni. Chipul lui nu mai era așa surizător și nici atît de comunicativ, ca altădată.

Când trenul s-a oprit în gara Bușteni venind din Bruxelles, l-am observat printr-o simplă telepatie... pe peronul gării și el m-a zărit la fereastra vagonului, fără să știe despre sosirea mea în țară.

A fost o mare surpriză... și am rămas la Bușteni să facem excursii.

Avea 70 de ani și încă destulă putere pentru drumeție, dar nu mai avea dexteritatea de a prepara masa prinzului la poiana Coștilei... ca în vremea copilăriei mele de la Măgurele, când frigea pulpa de berbec, pe jeratecul făcut de dînsul din vreascuri uscate și adunate din pădure...

DISPARIȚIE

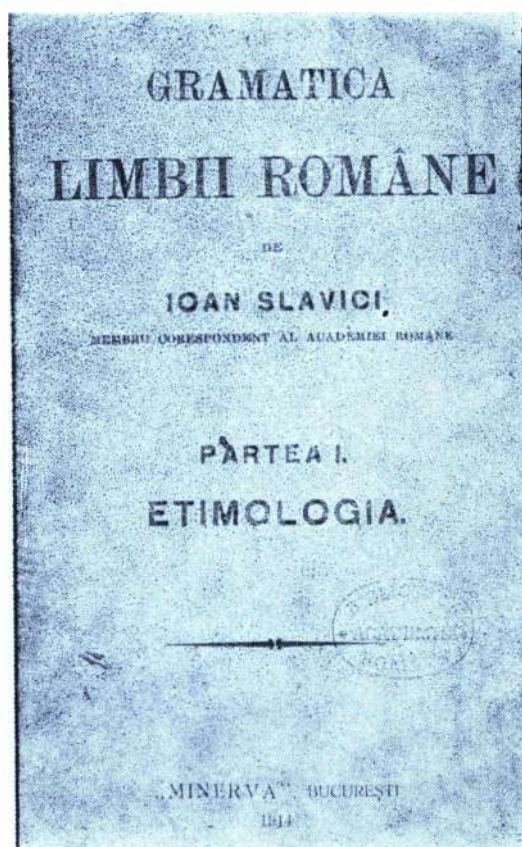
Spre sfîrșitul vieții, el fu cuprins de deșertăciune, în urma sechestrării—de către Siguranța de Stat, în timpul arestării sale din 1916 — a două manuscrise (un roman și gramatica limbii române). Aceste lucrări neavînd nici o legătură cu politica, a cerut din nou în 1921 restituirea. I s-a spus că lucrările au fost ridicate de persoane din familie fără însă o justificare.

În 1925 el s-a îmbolnăvit, ducînd suferința mai mult pe picioare decît în pat. Cu toate că avea etatea de 77 ani, el a preferat să plece la Panciu. În același an, în luna august, a încetat din viață la via lui Gheorghiu Putna (Panciu) Crucea de Jos.

LA SCHITUL BRAZILOR

Tatăl meu a cerut în clipa din urmă să fie lăsat singur în cameră, apoi după moarte transportat la groapă cu carul tras de boi... El ar fi dorit să fie îngropat în via de la Crucea de Jos, dar locul nefiind proprietatea sa, primăria i-a dat locul de veșnicie la Schitul brazilor...

PREOCUPĂRI FILOLOGICE

IOAN SLAVICI PUNE PREOCUPĂRILE SALE CU privire la întocmirea unei gramatici normative a limbii române în legătură cu discuțiile din redacția ziarului „Timpul” și cu activitatea sa didactică. « Eminescu, Caragiale și eu — scrie Slavici — ne pierdem timpul în discuțiuni aprinse asupra gramaticii. Ni-am împărțit în cele din urmă munca: Eminescu etimologia, Caragiale sintaxa, iar eu așezarea vorbelor în românește »¹. Din păcate, proiectul acestei gramatici întocmită în colectiv nu se realizează. Profesor de limba română încă din 1874 la mai multe școli, Slavici tipărește, mult mai tîrziu, Gramatica limbii române. Partea I. Etimologia (București, 1914), avînd gata în ajunul intrării României în primul război mondial și Sintaxa,

¹ Opere, IX. Memorialistică. Varia. (București, 1978, p. 387).

XV. Interpunctuațiunea.

Scrierea noastră nu e curat fonografică: ea are și semne ideografice și aceste sunt punctul (.), virgula (,), punct și virgula (;), două puncte (:), semnele de citățiu-ne („ — “), exclamațiunea (!), semnul de întrebare (?), pausa (—), semnul de legătură (—) și semnul de meditațiune (...).
^{apostrofa (') precum și parintesa ( )}
Fiind ideografice, semnele aceste au în scriere importanță neasămănat mai mare decât literele, și greșala de interpunctuațiune are

XV. Interpunctuațiunea

[80] Scrierea noastră nu e curat fonografică: ea are și semne ideografice, și acestea sunt: punctul (.) și virgula (,), punct și virgula (;), două puncte (:), semnele de citățiu-ne („ — “), exclamațiunea (!), semnul de întrebare (?), pausa (—), semnul de legătură (—) și semnul de meditațiune (...), apostrofa (')¹, precum și parintesa ( ).

Fiind ideografice, semnele aceste au în scriere importanță neasămănat mai mare decât literele, și greșala de interpunctuațiune are în exprimarea cugetării consecvențe cu mult mai grave decât orișice altă greșeală gramaticală.

1. Punctul se pune după vorba, cu care se încheie exprimarea cugetării, deci după propozițiune, dacă cugetarea e exprimată. Nu poate deci să stea punctul între subiect și predicatul lui, între substantiv și atributul lui, între verb ori adjectiv și complimentul lui, între parte comună și părțile ei omogene, între principală și subordonată. Înlocuind în frază coordonată punct și virgula cu punct, înțelesul vorbelor se schimbă. Astfel fraza « Vegetațiunea respiră noaptea acid carbonic, ear ziua oxigen; e bine să stăm ziua, dar e rău să stăm noaptea cu plante în odaie » are înțelesul că e bine să stăm ziua,

¹ Scris între rinduri, completare ulterioară; parintesa, în text nesubliniat.

volumul al doilea al gramaticii sale. Manuscrisul este însă confiscat de Siguranța statului în 1916 și campaniile de presă organizate după 1920 pentru recuperarea sa rămân fără nici un rezultat. Mărturiile lui Slavici cu privire la al doilea volum al gramaticii ar putea fi puse la îndoială, întrucât nu s-a produs până acum nici o mărturie documentară care să-i ateste existența.

În prefață la Gramatica limbii române din 1914 găsim însă o indicație prețioasă care conduce la unele rezultate. Slavici vorbește aici de necesitatea revizuirii ortografiei Academiei Române și justifică de ce amina să trateze despre punctuație în primul volum al manualului său. « De aceea mi-am și rezervat — scrie Slavici — să precizez regulile ortografice abia la sfârșitul sintaxei, când va fi lămurit și rostul semnelor de interpunctuațiune ca element ideografic în felul nostru de a scrie. » (p. 6)

Acest ultim capitol din volumul al doilea al gramaticii se păstrează în manuscrisul 5993, ff. 65—67 de la Academia Română. Textul poartă titlul dat de Slavici: XV. Interpunctuațiunea, și foile sînt numerotate de el: 65, 66, 67. Este scris ordonat, cu o caligrafie îngrijită și cu sublinieri. Din sumarul din fruntea capitolului se vede că lipsește continuarea, poate încă o pagină sau două, în care se tratează ultimele trei semne de punctuație.

Păstrarea acestui capitol la Biblioteca Academiei Române rezolvă pe deplin problema recuperării gramaticii lui Ioan Slavici. Siguranța statului n-a sechestrat și aceste foi, nu știm pentru care motive, și ele s-au păstrat în arhiva familiei. Importanța lor constă însă în faptul că vin să ateste documentar existența manualului și oferă observații de care s-ar putea ține seama în editarea operei marelui prozator.

D. VATAMANIUC

dar rău să stăm noaptea cu plante în odaie, fiindcă vegetațiunea respiră ziua oxigen, ear noaptea acid carbonic. Frasa exprimă dar o singură cugetare, prin care arătăm [87] legătura causală. Dacă punem punct în loc de punct și virgulă, legătura causală nu mai e exprimată și aceleași vorbe exprimă două cugetări deosebite.

2. *Virgula* se pune între părțile omogene ale propozițiunii contrase și între principală și subordonată, precum și între subordonatele aceleiași principale.

Nu putem dar să punem virgulă în o propozițiune, fie ea simplă, fie desvoltată: singure rămășițele de subordonate, cum e opozițiunea ori gerundiul de timp ori cel de cauză, sunt despărțite prin virgulă.

Nu se pune virgula între părțile omogene, dacă aceste sunt legate prin conjuncțiuni copulative ca «și» ori «sau».

Nu se pune virgula între principală și subordonată, dacă aceasta urmează după principală și se începe cu pronumele «ce» ori cu conjuncțiuni compuse ca «pentru ca», «fiindcă», «după ce».

Nu se pune virgula între subordonatele omogene, dacă aceste sunt legate prin conjuncțiuni copulative ca «și» ori «sau».

3. *Punct* și *virgula* se pune între propozițiunile coordonate, care nu alcătuiesc o frasă contrasă și nu stau în raport de premisă și concluziune.

Dacă propozițiunile coordonate sunt legate prin conjuncțiune, în loc de punct și virgulă se pune numai virgulă. De ex[emplu]: Eu vin; el se duce; tu stai = Eu vin, el se duce și tu stai.

4. *Două puncte*² se pun între premise și concluziune, înaintea unui citat și înaintea unei enumerațiuni.

Deoarece atât două puncte cât și punctul cu virgula țin loc de conjuncțiune, ele nu se pot pune în fața unei propozițiuni, care se începe cu conjuncțiune. Exemplu: Soarele a răsărit: se face lumină = Soarele a răsărit, deci se face lumină.

[82] 5. *Semnele de citațiune* se pun înainte și după vorbe citate. Dacă o întreagă propozițiune ori frasă e citată, aceasta se începe cu literă mare. Vorbe ori expresiuni citate se scriu cu literă mică.

După două puncte citatul se scrie cu literă mare, dar semnele citațiunii sunt de prisos. De ex[emplu]: El a zis: Vino la noi = El a zis «Vino la noi».

6. *Semnul de exclamațiune* se pune după propozițiuni ori frase, care exprimă mirare ori înfruntare, după vocative, mai rar și de tot rar după interjecțiuni³.

7. *Semnul de întrebare* se pune după ziceri interogative. De ex[emplu]: Ce vrei? Dacă întrebarea se face cu muștrare ori cu mirare, se pune alături cu semnul de întrebare și cel de exclamațiune. De ex[emplu]: Astfel îți faci tu datoria?!

În întrebuintărea acestor din urmă patru semne se face adeseori greșeala, că se ia drept citat, exclamațiune ori întrebare ceea ce nu e decât o indicațiune. «Mi-a zis să vin la dînsul», e, de exemplu, o propozițiune afirmativă, în care «să vin la dînsul» e compliment drept. Ar fi deci greșit a scrie: «Mi-a zis „Să vin la dînsul“». Tot astfel ar fi greșit să scriem: M-a întrebat: «Cînd vin?» în loc de «M-a întrebat, cînd vin».

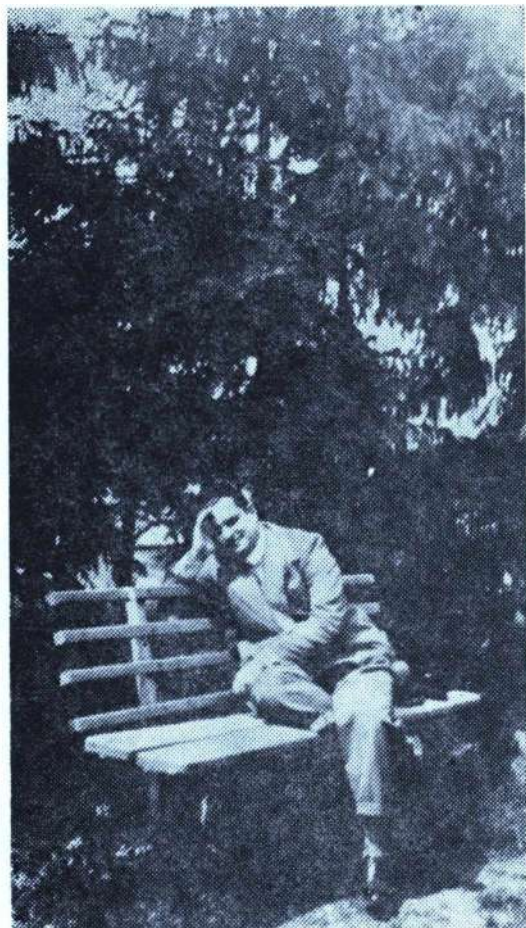
8. *Pausa* se pune în legătură cu semnele citării spre a despărți citatul de ind. De ex[emplu]: «Ce vrei — întreabă el, — cu mine?» ori «ce vrei cu mine?», — întreabă el.

² În text nesubliniat.

³ Urma încă o propoziție, ștearsă.

între substantiv și atributul lui, între verbe și adjective și conjuncțiuni, între părți conexe și părțile și omogene, între principală și subordonată. Întorcînd în fața coordonată punct și virgula cu punct, înțelesul vorbelor se schimbă. Astfel frasa: Vegetațiunea respiră ziua oxigen, ear noaptea acid carbonic, care frasa oxigen, e bine să stăm ziua, dar rău să stăm noaptea cu plante în odaie, are înțelesul că e bine să stăm ziua, dar rău să stăm noaptea cu plante în odaie, fiindcă vegetațiunea respiră ziua oxigen, ear noaptea acid carbonic.

Tudor VIANU

Tudor Vianu în 1921.

DIN REGISTRUL IDEILOR GINGAȘE

TENTAȚIA DE A DA ÎNSEMNĂRILOR CU caracter autobiografic o cursivitate metodică nu s-a concretizat la Tudor Vianu într-un jurnal de tipul celor cunoscute, deși autorul *Esteticii* a simțit «de cteva ori în cursul timpului» — cum mărturisește într-o *[Schiză de portret]* datînd din 1948—49 — «doriința de a nota împrejurările vieții».

Jurnalul, publicat spre apusul carierei literare, are un caracter metaforic, dominant aforistic și evident memorial, evitînd de obicei însemnarea

JURNAL

zilnică. Doar fragmentar, uneori foarte succint, pînă la un simplu punctaj de idei, trăirea momentului, notația pe viu răzbat în pagină. Și atunci, însă, preocupată de autodefinire și nu atît de interesul pentru immortalizarea cotidianului.

De aceea, poate, deși așternute pe hîrtie la intervale de timp uneori foarte mari, încercările memorialistice ale lui Tudor Vianu încheagă surprinzător o construcție unitară, fiind elaborate dintr-un unghi de vedere consecvent urmărit, același întotdeauna.

Esteticianul este preocupat de relevarea laturilor fundamentale ale existenței sale, de oglindirea acelor dimensiuni ce au avut o importanță esențială în formarea personalității, prin contribuția și «amestecul unor puteri care ne depășesc și pe care numai din pricina ignoranței sau a lipsei noastre de pătrundere le atribuim întâmplării», cum arată în 1941. Se înțelege deci că pentru Vianu centrul de greutate al acestor însemnări memoriale trece de la înregistrarea nemijlocită a propriilor neliiniști și trăiri la curentul de idei al epocii în care se implică, la împrejurări, oameni și fapte ce i-au străbătut drumul vieții. Putem afirma, așadar, fără nici un fel de îndoială, că principiile teoretice expuse în *Problemele memorialisticii* (1941) se bazează pe considerații exprimate încă din anii începuturilor publicistice, concretizînd o experiență ieșită din convingerea că rostul evocărilor pe care le-a cultivat constă în relatarea întâmplărilor «care ne privesc în chip direct și a celor la care am luat parte dintr-o strînsă apropiere și cu un rol mai mult sau mai puțin activ».

O detașare perpetuă, o încercare de obiectivare ieșită din comun structurează și definesc fragmentele autobiografice ale lui Tudor Vianu. Aspectul lor exterior, transferul într-un plan ideatic și teoretizant sint caracteristici care nu pot scăpa la o privire atentă.

Primul text pe care îl reproducem aici reprezintă capitolul introductiv al unei conferințe

«...invitați la sinceritate...»

Doamnelor și domnilor, Uniunea fundațiilor regale ne-a delegat înaintea domniilor-voastre cu o îndoită misiune. Mai întâi, aceea de a deschide la Constanța seria conferințelor publice pe care dorește să le organizeze cu colaborarea unor vorbitori din Capitală și a unor vorbitori locali. Cele zece conferințe care urmează să se desfășoare în fața publicului constănțean vor însemna desigur un popas consacrat gândului, într-o vreme în care atâtea împrejurări atrag pe fiecare din noi tot mai departe de arcele lui fericite. În anii din urmă s-au făcut tot felul de încercări pentru a porni în întregul cuprins al țării și în straturile cele mai adânci ale publicului, ceea ce cu un înțeles variat s-a numit o « mișcare culturală ». Norocul acestor încercări a fost felurit. Nu voi face istoricul lor, al înfringerilor sau al succeselor parțiale pe care le-au cîștigat. Dar din experiența adunată, se poate conchide cu o maximă a înțelepciunii: Trebuie să dorești puțin pentru a obține ceva. Mi se pare deci că speranțele noastre vor putea să nu fie vane, dacă nu vom aspira decît să trezim unele sugestii și să prilejuim unele discuții printre ascultătorii care vor binevoi să urmărească conferințele noastre.

A doua misiune pe care am primit-o este de a vă povesti ceva din amintirile pe care le-am păstrat din timpul studiilor mele în străinătate. Spun că am primit o misiune, pentru că subiectul care intitulează vorbirea mea de astăzi este o temă dată și pe care urmează să o dezvolt cu mijloace proprii mai multe persoane în același timp și în felurite puncte ale țării. În această privință trebuie să vă mărturisesc că, deși hotărît să mă comport ca om disciplinat, am reprimat reacțiunea pe care o poate provoca o temă dată, îndoilele mele n-au încetat să se producă dintr-o altă direcție. Trebuie în adevăr să-mi deschid inima spunîndu-vă că nu mă simt deloc în situația de a povesti amintiri, cînd mai am încă de executat atîtea fapte și că îmi lipsește dispoziția de a mă cufunda în trecut, cînd starea mea de spirit se îndreaptă mai cu seamă către viitor. Poate, dealtfel, că și d[umnea]v[oastră] ați fi preferat să ascultați amintiri de la un bătrîn, dispunînd de mijloace mai potrivite pentru a vă evoca farmecul zilelor de altă-

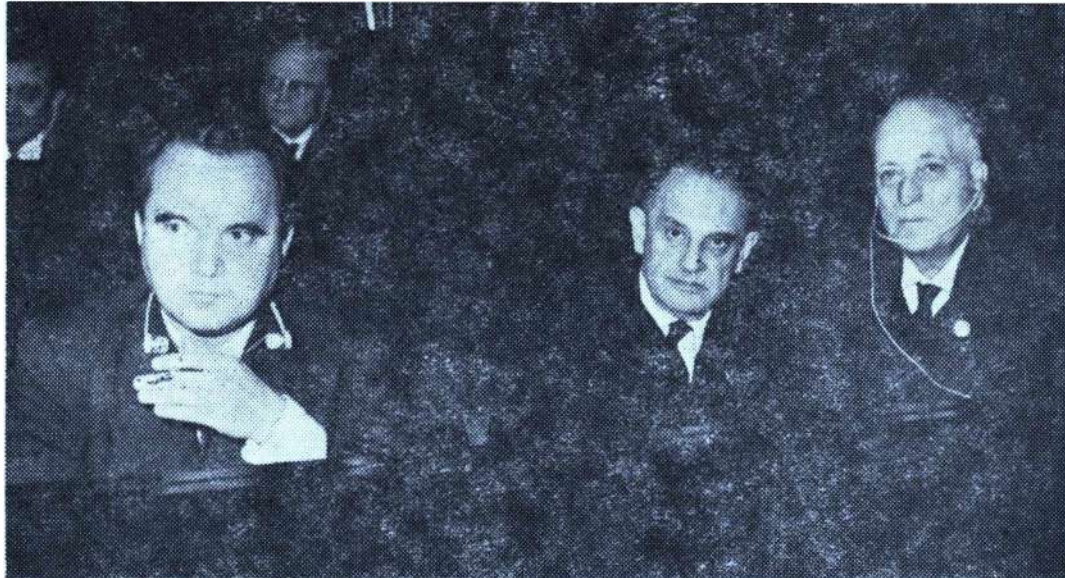
publice pe care Tudor Vianu a rostit-o, se pare, la Constanța, prin anii 1936—1937. Partea substanțială a conferinței a fost publicată sub titlul *[Generația mea]* în *Addenda* primului volum al *Operei* esteticianului, motiv pentru care n-am mai transcris-o aici.

Caracterul fragmentar al redactării, punctajul care fixează ideile ce urmau să fie dezvoltate pe parcurs ne întăresc convingerea că autorul ar fi oferit un spațiu extrem de larg amintirilor din anii studenției, ai formației intelectuale în general. Micile orașe germane prin care trecuse, Tübingenul, Neckarul, cu toate umbrele celebre pe care le evocau, produsese în afectivitatea tînărului savant român o tulburătoare și statornică vibrație spirituală, pe care, peste ani, Tudor Vianu simțea nevoia să o reînvie. Dealtfel, nostal-

gia trecutului este singurul element de subiectivitate în acest spațiu memorial pe care autorul *Esteticii* și-l permite, în dorința expresă și justificată de modestia sa firească, de a nu se înfățișa pe sine în prim plan, de a nu deveni erou și de a se menține mereu în postura observatorului cit mai obiectiv: « *Obiectivitatea este corespondentul teoretic al dreptății. Omul care ține cumpăna lor trebuie să știe a uita de sine* ». Iată motivul pentru care, de obicei, Tudor Vianu apelează la opera sa, transformă o carte sau alta în argumente principale ale trăirii, socotind că dincolo de ideile pe care le implică și le asimilează o lucrare, nimic nu mai rămîne important spre a fi comunicat.

Și mai pregnant se observă acest lucru în cel de-al doilea fragment autobiografic, mai apro-

La a XII-a sesiune
a Conferinței Generale
UNEKOO, 9 noiembrie
1962.

dată, și pentru a vă face folositoare întinsa lui experiență. Astfel de mijloace mie îmi lipsesc cu desăvîrșire. Experiența mea se găsește în curs de constituire și deși nu cred să mai aflu despre organizarea generală a vieții lucruri care mi-au apărut pînă acum, ea nu este totuși completă și încheiată. Cît despre farmecul zilelor de altădată, iată o materie în care nu pot spune nimic! Întocmai ca vînzătorul de calendare dintr-un celebru apolog al lui Leopardi, n-aș dori să re trăiesc nici una din epocile pe care le-am străbătut pînă acum. Formația mea coincide, împreună cu a tuturor contemporanilor care se apropie acum de patruzeci de ani, cu cea mai frămîntată perioadă a istoriei moderne. Anii neutralității, ai războiului, apoi acei care i-au urmat, cu năzuința lor de a da vieții colective o nouă formă, au determinat atîtea zvrîcoliri, încît sentimentul de viață al individului a fost lipsit în tot acest timp de orice plenitudine și împăcare. Vă rog deci să nu vă așteptați din parte-mi la zugrăvirea unui tablou plin de poezie și farmec. Trecutul apropiat nu este idilic. Dar vă rog să nu vă așteptați nici la formularea în sens dogmatic a unor învățături ale trecutului. Astfel de dogme lipsesc din patrimoniul meu moral. Spiritul meu se găsește în luptă cu timpul și în încordarea necesară dibuirii cărării proprii în desîșul vremii. Iată însă că tocmai aci întrezăresc un avantaj al meu, față de persoane mai experimente și stăpîne pe un mai lung

piat, sub raportul datei redactării, de acelea deja cunoscute. Scris probabil în timpul șederii la Belgrad sau imediat după, deci în anii 1946—1948, și reprezentînd, evident, răspunsul la o anchetă ce i-a fost solicitată, textul respectiv cuprinde un prim și remarcabil autoportret moral al profesorului, care ținea să releve în modul său aparte, cu fiecare rînd, că « faptele trăite » au tîns să se transforme mereu la el în « idei trăite »:

« Noaptea petrecute pînă în zori la masa de lucru. Atunci mi s-a lămurit înțelesul cuvîntului a face, a munci. Atunci am aflat că arta este facerea cea mai înaltă, modelul tuturor activităților omenești. Așa a apărut celula germinantă a Esteticii mele ».

Redactate la o distanță, în timp, de mai bine de un deceniu, cele două fragmente la care ne

referim aici constituie împreună o adevărată primă variantă a *Ideilor trăite*.

•

Spre completarea acestor pagini memorialistice ale lui Tudor Vianu, am introdus între ele, deși conform datei le preced, două scurte schițe de atmosferă, posibil chiar a fi fost, la origini, însemnări de *jurnal*. Intitulate de autorul lor *Pagini intime*, ele întregesc, prin evocarea unor figuri și personalități literare de care scriitorul s-a simțit într-o împrejurare sau alta a vieții sale mai apropiat, suita de profiluri publicate anterior. (Al. Macedonski — sub influența căruia s-a aflat în momentul debutului — G. Ibrăileanu, frecventat la Iași, imediat după primul război mondial, Camil Petrescu, întâlnit la Facultatea de litere și filozofie din București, și alții).

trecut, chemate să vorbească în fața acestui tineret, pe care îl întrezăresc printre d[umnea]v[oastră]. Atîta experiență am, fără îndoială, pentru a ști că tineretul ascultă cu un deosebit interes pe acei care, găsindu-se mai aproape de ei, pot să spună lucruri care dacă nu sînt ale trecutului îndepărtat și frumos, aparțin în schimb epocii lor și sînt intim întretesute cu stări care îi privesc de aproape.

*

Cine studiază istoria esteticii se convinge că legăturile ei cu idealismul n-au slăbit niciodată. Apariția ei în antichitate este un rod al afirmării idealiste a lumii odată cu Platon. Frumusețea era pentru marele grec un mijloc de a ne pune în legătură cu ideile eterne un vehicul al înălțării noastre peste relativ și pieritor. Esteticienii Renașterii cu aspirația lor de a stabili canoanele frumuseții întrețineau și ei o legătură cu reprezentarea pitagoreică a unui cosmos armonic, dominat de numărul ideal.

*

Natura în cultura germană
Regenerarea prin natură:

Participare la viața irațională a lumii
dar participare cu metodă.

Nu mă chema în afară, nici ce vedeam în jurul meu

Păgînul mistic Adickes

Platonicianul Constantin Ritter

Psihologul Österreich

Metodicul Karl Groos

Chestiunea industriei la T[ü]b[ing]en

Lucrările mele: Schiller

Dualismul artei

Arta și frumosul

Aplicate la Eminescu (constelația apuseană și nordică)

Sistemul de estetică

Gîndirea

Problema culturii românești

necesitatea raționalismului la popoarele tinere

Materia și forma personalității

Arta ca formă (Sistem de estetică)

Idealul clasic al omului

Cadru social și personalitatea individuală.

Cele două episoade pe care le adăugăm acum readuc la lumină fapte, întîmplări și oameni din perioada 1923—1927, cînd Tudor Vianu activa în gruparea „Gîndirii”. Tonul relatării, aparent constant, înregistrează unele nuanțe subtile. Afecțiunea nu creează efuziuni verbale, dezaprobarea nu trece de ironia abia schițată. Și totuși, observația penetrantă pînă la detaliu dezvăluie, astfel, dincolo de ifosele culturale ale Brătienilor, neapetența la marea literatură; discuțiile banale ale unui dejun de circumstanță relevă tendința secretă de a trece dincolo de aparențe, de a aborda în cursul conversației probleme opuse: capul bisericii este un pasionat politician, literații și oamenii politici, din curiozitate, se simt datori să abordeze chestiuni religioase. De aici

farmecul și subtilitatea evocării. O singură dată însă, ironia mușcătoare vizează, în relatarea esteticianului, agresivitatea verbală și grosierismul moral al lui Pamfil Șeicaru. Scriitorul nu-și cruță modelul, atinge chiar dimensiunile caricaturii.

Cu aceste note diferențiale, dar nu într-atît încît să schimbe imaginea memorialistului care a fost Tudor Vianu, fragmentele și evocările succinte pe care le încredințăm acum tiparului, păstrate în arhiva Muzeului literaturii române, completează un material documentar extrem de prețios în definirea unei mari conștiințe scriitoricești a literaturii noastre moderne.

Mihaela CONSTANTINESCU-PODOCEA

Profesorul, în mijlocul
unui grup de studenți.

*Ținem să aducem mulțumirile noastre familiei Vianu
pentru interesantele documente fotografice puse la dispo-
ziția redacției. (n.r.)*

Ceva despre studenție. Studenția ca formă de viață
nu ca epocă de preparație.

Studenția eroică nu gentlemenica engleză

Universitatea profesională a lui Napoleon

Universitatea comunitatea de studii a germanilor
nu universitas magistrum et scholarum.

Dubla delegație a Fundațiilor regale.

„Mișcare culturală“

Amintiri universitare:

Vîrsta amintirilor și faptelor

Trecutul frumos și experiența

Experiența, da

Apologia lui Leopardi

Amintirile tinerilor pentru tineri

Conflict interior:

două adaptări, în epoca de dinainte și
după război

Tîneretea individuală (cultura eului),
la adăpostul siguranței sociale

Formația colectivă

Avantagii și dezavantagii

Sensul războiului

În tranșee

Viena și Germania

Evocarea Tübingenului

Neckarul

Aleea cu platani

Hölderlin

Internatul teologic

Hegel și Schelling

Idealismul la: Hegel

Schelling

Idealism și cultură interioară

Idealism și estetism

Trăire în afară de timp:

Mesajul tinerimii

Studenția ca formă de viață

eroică; nu aristocratică

(precum la englezi)

figuri de profesori:

Adickes

C. Rotter

Österreich

Groos

Natura ca mediu

Recunoașterea experienței germane
în Eminescu

Constelația latină:

progresistă

optimistă

Constelația germană:

reacționară

legendară

Cartea despre Eminescu ca sfârșit
al unei boli
Restabilirea legăturilor cu realul
dar cu un câștig al trecutului
cadru și personalitate

*

27.III.1925. Azi am fost invitat la cină de către Sanctitatea sa Patriarhul Miron Cristea. O invitație colectivă care întrunea în jurul Patriarhului mai mulți scriitori. Lista invitaților a fost elaborată probabil după sugestia lui Nichifor Crainic căruia nu de mult îi mărturisisem o neliniște mistică încercată vara trecută și care crezu așadar oportună prezentarea mea șefului suprem al Bisericii. În realitate, de lucruri religioase propriu-zise n-a fost nici un moment vorba în lunga discuție pe care sfântul moșnegel o prelungi până aproape de ora 2 noaptea. Probleme de naționalism, de organizație bisericească, mărturisirea foarte smerită a Patriarhului despre decadența clerului, amintiri din luptele sale naționale în Ardeal sau despre greutățile întâmpinate în comerțul cu partidele politice, a căror orientare generală o consideră mai degrabă înstrăinată de Biserică, au alcătuit materia acestei întrevederi, prelungită poate dincolo de normele obicinuite.

Reședința patriarhală este foarte modestă. Suind scările vestibulului de la intrare, Cezar Petrescu observă că locuința pare a semăna mai mult cu intrarea unei case unde se închiriază camere mobilate. Suntem conduși într-un modest salon unde Patriarhul începuse să-și primească oaspeții. În curînd ne adunăm cu toții și trecem în lunga sală a rectoriului, unde ne așezăm la masă. Totul întărește impresia modestiei în care chiriarchul trăiește, a lipsei totale de fast și strălucire care împrumută o culoare atît de caracteristică tuturor instituțiilor noastre mai vechi. Masa este destul de îmbelșugată, și cu toate că ne găsim în postul cel mare, toate bunătățile celui alt regim ni se perindează înainte, dar neomogenitatea veselei, problematicul servitor care ne prezenta farfuriile dau o idee despre genul condițiilor cu care Patriarhul se mulțumește sau trebuie să se mulțumească.

Miron Cristea pare un bărbat inteligent, minte clară, vorbă cumpătată și plină de ordine, străbătută cu drag de maxime latinești și germane, și despre acest fel al său își dă bine seama și nu-i displace să-l sublinieze, după cum reiese din cîteva împrejurări în care pomeneste despre darul său de vorbire, care uneori a putut smulge și lacrimi auditorilor săi. Se mișcă în sfera ideilor naționale care era desigur a întregului mediu de cultură în care s-a format și în asemenea măsură identifică această sferă cu noțiunea însăși a bisericii, încît nu rămîne nici un loc și pentru problemele de conștiință pe care religia le pune. În zadar Nae Ionescu, căruia vestea cursului său de filozofia religiei îi împrumută un fel de autoritate, vrea să discute chestiunea imperfecțiunii « *sedebat* » (!) dintr-o frază a lui Mateiu care pune în îndoială împrejurarea de-a pururea feciorelniceii Sfintei Fecioare, subtilități de felul acesta se vede bine că nu-l interesează pe Patriarh și discuția continuă într-un cadru de realități politice. E un « *Realpolitiker* ».

Actualmente se bucură mult de o nouă improprietărire a Mitropoliei care va lăsa joc mai liber inițiativei sale. Biserica trebuie încurajată ca una ce a alcătuit și pînă acum celula naționalismului românesc* și care și de aci înainte are funcțiunea să prezeve spiritul național împotriva cosmopolitismului a cărui influență este redutabilă și în creștere. Recomandă literaturii mai mult decît grijă delicată de artă, interesul pentru problemele de mai sus, iar scriitorii „*Gîndirei*” își atrag laudele sale pentru sănătosul curent tradiționalist și ortodox pe care îl reprezintă. Crainic este aproape sărbătorit.

*Din aceste notații se poate percepe ironia fină a împătîmatului spirit pozitivist al cărturarului Tudor Vianu.

Pe la 10 irumpe Pamfil Șeicaru care fusese invitat, ca și noi, pentru ora 8. Se plîngea că a sunat zece minute fără să fie auzit. I se servește și lui masa și se aază apoi într-o discuție în care pasiunea îl aduce să i se adreseze Patriarhului cu « dragă », să-i pue [sic!] « o mică chestiune », să-l sfătuiască la luptă mai activă, sau chiar mai violentă, să observe că ceea ce Patriarhul răspunde, întărește « teoria » lui. Această comică agitație care ne împietrește pe toți, și în timpul căreia observ buzele lui de negru, păru-i des și ondulat, culminează într-un toast final în care incoherența se întrece cu imbecilitatea. Dar Patriarhul răspunde cu răbdare, cu bunăvoință, cu ordine luminoasă și dă dovadă și acum de tact și experiență omenească.

*

Joi 24 noiembrie 1927. Către sfîrșitul iernei din 1920, Ionel Brătianu, pe-atunci în opoziție, începuse să invite la masă, prin nepotul său I. Pillat, pe cîțiva dintre scriitorii care lăsau să se audă mai des despre numele lor. Invitațiile se produceau în serie și după o anumită ordine, încît fiecare dintre scriitorii aleși pentru a lua masa împreună cu Brătianu și familia lui, erau informați cu cîteva săptămîni mai dinainte, de cîntea care li se pregătea. Pillat explica, în momentul în care, în forme amabile, transmitea invitația, că Brătianu dorește să cunoască mai bine pe elementele distinse din generația tină și că gustul său pentru literatură era atît de pronunțat, deși puțin notoriu, încît invitaților li se pregătea o adevărată sărbătoare.

În seara în care intrai în salonul din Str. Lascăr-Catargiu, mai erau acolo D. Nanu, Horia Furtună, I. Pillat și Petrescu-Comnen cu nevasta lui. Trecurăm repede în sufrageria care plutea într-o umbră discretă, în timp ce masa, la care trebuia să luăm loc, era inundată de o vie lumină, proiectată de lămpile care se găseau pe ea. În timpul mesei, discuția a fost condusă de d-na Eliza Brătianu, asupra unui subiect mărginit: literatura rusă, cu privire la care mărturisea o atît de radicală și energică repulsiune, încît orice obiecție menită să nuanțeze discuția ar fi fost de prisos. Puține replici puturăm intercala în tirada foarte vioaie a d-nei Brătianu; iar calambururile lui Horia Furtună, adevărat specialist al jocurilor de cuvinte și intim al casei, atrăgeau muștrările prietenești ale patroanei. Succesul său fu însă mare, cînd d-na Brătianu, invitîndu-l să se servească din torta de alune și cercetîndu-l în același timp din pricina obstinatei sale manii, el răspunse: « Madame, je fais amende honorable ».

După masă își făcu apariția I. G. Duca și Brătianu încheie repede amintirile sale despre Bismarck (pe care îl cunoscuse ca copil) pentru a trece la literatură, adevărata temă a acelei serate. D-na Brătianu urcă scările unei mici estrade care despărțea salonul în două și în timp ce se așază la broderia sa, lectura începu.

*

De nobis ipsis silemus, ne învață Bacon de Verulum. Să păstrăm tăcerea în ce ne privește! N-aș vrea să păcătuiesc împotriva acestei maxime prin care întemeietorul metodelor moderne ale științei dorea să garanteze liniștea și imparțialitatea spiritului în lucrările lui teoretice. Nu m-am abătut niciodată de la această precauție. În multe pagini pe care le-am publicat n-am lăsat să se strecoare niciodată urma vreunei veleități personale. Ori de cîte ori m-am hotărît să public ceva, am crezut în realitatea constrîngătoare a structurilor obiective și spiritul meu a încercat să se modeleze după acestea. Chiar atunci cînd mi s-a întîmplat să formulez concluzii practice, am năzuit să le întemeiez în rațiune, nu prin înclinații subiective. La ce bun așadar confesiunea pe care mi-o solicitați, dacă este vorba să aduc o contribuție, așa cum reprezentantul d[umnea]v[oastră] mi-a explicat, la opera de caracterizare a curentelor care s-au încrucișat în cultura noastră contemporană? Lucrările mele s-au conformat după norma lucrurilor, nu după norma mea personală. Afirm obiectivitatea științifică, după cum afirm și propag idealul justițiar. Obiectivitatea este corespondentul teoretic al dreptății. Omul care ține cumpăna lor trebuie să știe a uita de sine.

Nu vreau totuși să las întrebările d[umnea]v[oa]s[tră] fără răspuns. Ele manifestă o stare de spirit deosebit de prețioasă. Faptul că scriitorii sunt invitați la sinceritate este un semn că libertățile gândirii și ale expresiei sunt pe cale de restaurare. Îngăduiți-mi deci să vă felicit pentru inițiativa anchetei d[umnea]v[oa]s[tră]. Pentru o astfel [de] întreprindere, veți găsi totdeauna un aliat și un prieten în mine. Mulțumindu-vă deci că mă puneți în situația de a iubi ca un om liber, fără teamă și reticențe. Iată ce vă pot spune, pe scurt, despre formația, despre tendințele, despre proiectele mele.

Cred totuși că pot vorbi despre mine, întrucît au trecut prin conștiința mea curente mai generale. Și întrucît am încercat să formulez un mesaj. Unui scriitor ajuns la cincizeci de ani îi este poate îngăduit să încerce o lucrare de însumare. Suntem totdeauna autorii unei lucrări unice. Privesc în urmă și caut motivul meu esențial. În 1925 adică cam [acum] un sfert de veac, scriam în *Fragmente moderne*:

Un vast program de reconstrucție a țării stă în fața generației noastre. Către el trebuie să se îndrepte atențiunea scriitorului militant care se ocupă cu probleme de artă, mai mult decît poate înspre chestiunile speciale care interesează cercul restrîns al amatorilor (pag. 9).

În 1934, scriam în primul volum al *Esteticii* mele, din care aș putea extrage multe alte pasagii, în afară de acesta, pe care îl regăsesc cu oarecare uimire:

Dacă democrația în faza ei de luptă și afirmare a putut apărea că se dezvoltă împotriva artei, este drept a spune că în faza ei de consolidare, democrația întreprinde o multiplă relație cu esteticul. Este drept că odată cu înlăturarea claselor nobiliare, dispărea un factor artistic constructiv de mare importanță. Dar dacă palatele se împușină, crescuseră în schimb marile lucrări comunale și naționale. Astfel de lucrări s-au realizat pe o scară mai mult sau mai puțin întinsă în toate marile centre moderne de aglomerație, pentru a da poporului cadrul de viață și activitate corespunzătoare importanței sentimentului de sine. Simțul măreției a trecut din conștiința nobilitară în aceea a poporului și capitalele moderne îl manifestă în lucrările lor de interes public (p. 269).

În 1939, scriam în prefața ed. a II-a a *Esteticii* mele (reprodusă și în a treia ediție):

Ideea de artă înfățișată aci se înălțuiește cu o filozofie a muncii. Arta ne-a apărut ca o formă a muncii, ca un produs al lucrării de transformare a materiei. Fiind muncă, arta ni s-a părut a fi forma ei cea mai perfectă, aceea în care efortul lucrătorului ajunge să se odihnească în plenitudinea lucrului încheiat și armonios. Arta este astfel ținta oricărei munci atinsă parțial și, din cînd în cînd, de orice lucrător destoinic, dar cu plînditate neîmpărțită abia de marii artiști (ed. a III-a pg. 7).

În 1943, republicînd într-o a doua ediție *Filozofie și poezie* (la „Casa Școalelor”), adăugam un capitol de generalizări, în care notam:

Semnificația filozofică a artei constă în faptul de a reprezenta în formele ei proprii, prefigurația țintei generale către care se silește întregul univers, cu reușite deocamdată parțiale și instabile. Succesul deplin și permanent al operei de artă echivalează cu fîgăduința succesului pe care cosmosul material pare a-l fi obținut pentru sine și pe care spiritul omenesc și-l poate fîgădui în toate domeniile activității lui. Opera de artă poate fi înțeleasă ca un adevărat program al vieții spirituale a omului. Ea conduce întreaga operă a culturii, glasul ei pare a spune că ceea ce i-a izbutit ei, poate să izbutească tuturor osteneților omenesți. În toate domeniile culturii, după exemplul artei, ne putem sili către armoniile realizate de ea pînă acum... Semnificația filozofică a artei se completează pentru cine știe să înțeleagă că în armonia ei este configurat însuși destinul glorios al spiritului (pp. 262-3).

În 1944, încheiam cu formularea acestui program, sistemul meu de *Filozofia culturii*:

Temperamentul care trebuie încurajat este temperamentul productiv. Creatorul este omul de care cultura românească are mai multă nevoie. Trebuie, luînd contact cu marile probleme care ne privesc de aproape să devenim oameni de inițiativă și să intervenim activ. Ce ne va conduce, ce trebuie să ne conducă în efortul acesta? Mai întîi, credința în știință, în puterea și eficacitatea acțiunii omenesți. Apoi iubirea de oameni și patriotismul, hotărîrea de a veni în ajutorul semenilor cu care suntem întruniți pe același pămînt,

Tudor Vianu cu
soția (Albești, mai
1930).

cu care împărțim moștenirea aceluiași trecut și aspirațiile către același viitor și, în sfârșit, mișcați de iubirea ordinei și armoniei estetice, hotărârea de a da civilizației noastre caracterul unei opere de artă (pp. 291—2).

Cînd în 1920 plecam să studiez în Germania, după ce trecusem prin război și închiasem ciclul studiilor în țară, mi se pare că se formase în mine ceva ca sentimentul unei datorii. Marea considerație a țării îmi spunea că este sarcina generației mele să promoveze cultura patriei de la formele ei mai vechi, uneori minore, provinciale, către stilul civilizației mature. Voiam să devin lucrătorul unei țări mari și mîndre. Resimt o adevărată repulsie pentru cuvintele late, pentru declarațiile solemne. Discreția mi se pare nedespărțită de sentimentul mîndriei personale. Dar, fiindcă mi-o cereți, o voi spune: *Iubirea*

patriei a fost și este sentimentul meu cel mai adînc. Socotesc însă că patriotismul nu se găsește în nici o relație de antagonism cu iubirea omenirii. Trecusem abia de 20 de ani cînd am exprimat astfel de idei în primele numere ale „Sburătorului” lui Lovinescu. O problemă la ordinea zilei punea întrebarea relației în care se găsește iubirea patriei și a omenirii. Am intervenit în dezbatere, arătînd că omul care cultivă flori în ghivecele așezate pe marginea balconului său, adoră în ele întreaga creațiune. Patriotismul mi se părea atunci — ca și astăzi — forma concretă și adîncă a iubirii de oameni.

Cum am slujit și cit am realizat din acest program? Iată o întrebare căreia mă tem că nu-i voi putea răspunde, mai întîi spre deplina mea mulțumire. Am crezut că trebuie să-mi însușesc adînc o specialitate, o meserie. Voi însemna aici datoria mea de recunoștință pentru Goethe, învățătorul tinereții mele. La lectura lui *Faust* s-a aprins în mine cultul pentru frumusețea sufletului activ. În *Wilhelm Meister* am aflat că datoria oricărui este să aspire către condiția magistralității. Maxima lui Wilhelm Meister a devenit și a mea: *«Ceea ce are însemnătate este să pricepi un bine și să-l poți face ca nimeni în jurul tău»*. Cuvintele acestea m-au urmărit în toată epoca mea de formație. Ani binecuvîntați de muncă asiduă și ferventă! Nopti petrecute pînă în zori la masa de lucru! Atunci mi s-a lămurit înțelesul cuvîntului *a face, a munci*. Atunci am aflat că arta este *facerea* cea mai înaltă, modelul tuturor activităților omenești. Așa a apărut celula germinantă a *Esteticii* mele. Nu faci însă, nu cercetezi niciodată numai pentru tine. În cele patru ziduri ale chiliei sale, bunul lucrător dotează omenirea cu un lucru nou, de preț.

Aș vrea să îndrept o față zîmbitoare către numeroși studenți ai celor douăzeci și mai bine de ani de profesoriat la Facultatea de litere din București. Am fost fericit prin lucrul împreună cu tinerii. Uneori mi se părea că pot face ceva pentru ei. Dar am fost oare un profesor ascultat? Răspunsul nu-l pot da eu. Dar cînd îmi veneau atîtea știri despre cei căzuți în război, îmi spuneam că eu n-am vrut aceasta. Eu îi vream și-i vreau încă, pe toți, lucrători ai înălțării patriei. Aș fi vrut și vreau să aprind în toți conștiința unui artist meșter bun al noului om.

Preferințe și simpatii literare? Orice operă curată și umană a unui om liber.

Proiecte de viitor? De cîțiva ani studiez problemele de interferență între poezie și limbă. Vom schița și o filozofie generală a creației. Mi se pare că există însă un drept al atelierului asupra tainelor lui.

EPISTOLAR

Confesiuni din ultimii ani de viață

A VOI A SCRIE DESPRE MIHAIL KOGĂLNICEANU ceva în plus de ceea ce s-a scris până acum — și s-a scris foarte mult și încă de către oameni bine pregătiți în ale condeiului și ale minții, oameni care știu să scoată din cel mai mic document aproape totul — este desigur destul de greu, căci ineditul rămâne întotdeauna piatra de încercare a cercetătorului.

Totuși, după părerea mea și a altora, a mai rămas pe alocuri un teren mai puțin călcat de către aceștia, și anume viața sufletească a celebrului dispărut, bucuriile și durerile lui, frământările, năzuințele, speranțele și dezamăgirile sale. Toate acestea se reliefează pregnant în scrisorile către fiul său Jean (1859—1892) trimise în decursul ultimului deceniu de viață, și anume 1880—1890, din care publicăm acum o primă serie. Epistolele au fost achiziționate de Muzeul literaturii române, în arhiva căruia se găsesc în prezent.

Mihail Kogălniceanu ajunsese să aibă adevărate performanțe în activitate, ca un sportiv din zilele noastre care se antrenează zilnic. Cele 10—14 ore de lucru pe zi și-au spus însă, după 1881, cuvântul. Și astfel, încărcat de onoruri, mai ales de acele onoruri care nu se văd dar există în sufletul oamenilor din popor, Mihail Kogălniceanu este forțat să se rezume la activitatea sa de parlamentar, la conducerea treburilor de pe moșia părintească și la îngrijirea sănătății subrede.

Aici trebuie să subliniem caracterul său inflexibil, de om al muncii în adevăratul sens al cuvântului, de chibzuit administrator, de bun și gene-

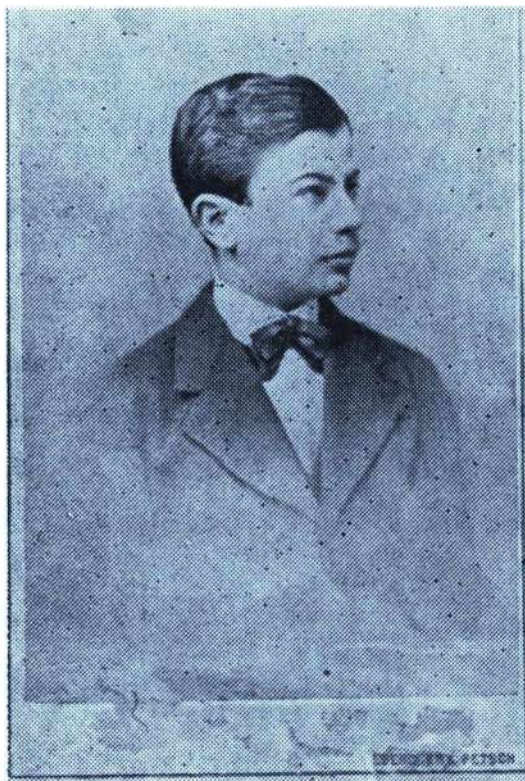

ros părinte. Sub severitatea unui stil mai degrabă rece, ordonat și precis, răzbate totuși o mare îngăduință față de pozele fiului.

Fiind deputat, academician, el locuia în București, din care cauză a predat îndată ce s-a putut, «cu acte», administrația moșiei Rîpi lui Jean, care însă nu avea cunoștințe agricole. Din acest motiv, tatăl își dirijează fiul cu sfaturi în privința arăturilor, a semănatului, trimițându-i semințe alese, indicind chiar și locul unde să se semene, momentul recoltatului și al vânzării recoltelor la cel mai bun preț. El îl învață pe Jean în privința jocului creditelor, a dobânzilor etc.

Regăsim în aceste pagini ceva din profilul reputatului economist care a fost, pe lângă istoric, diplomat și scriitor, Mihail Kogălniceanu. E de reținut, bunăoară, interesul pentru promovarea unei agriculturi moderne, realizată pe baze științifice, punând în evidență selecționa-

«...am nevoie să te am lângă mine...»

I

București, 19 iunie 1880

Iubite Jean,

eu plec astăzi la Iași și Rîpi pe opt zile¹. După aceea, vin la Kiustendje². Stăruie la regimentul tău să trimită Ministerului de resbe³ lămurirea această fiindcă în cancelaria de aici nu se găsește dosarul tău. De aceea, trimite-mi și adresa ministerului către tine, măcar în copie, căci aici poate se va găsi dosarul, cunoscîndu-se anul și numărul.

Zi lui Criniliu⁴ că îl rog foarte mult pentru piatră, [despre] care i-a spus ofițerul Dan că este pe Valul lui Traian, să o însemneze unde este, pentru ca la venirea mea să o ridic.

Spune arhitectului francez că la venirea mea acolo vom începe îndată clădirea casei

¹ M. Kogălniceanu se găsea în țară într-un concediu.

² Denumirea turcă a orașului Constanța.

³ Jean efectua serviciul militar la Constanța.

⁴ Un furnizor de materiale de construcții.

rea soiurilor, interesul pentru sporirea productivității la hectar, probleme actuale încă în economia agricolă. Se nuanțează astfel un spirit practic, interesat în rezolvarea unor deziderate acute ale timpului său.

Asemenea trăsături, în anumite împrejurări, pot deveni fie calități, fie defecte, în funcție de oamenii care i-au judecat. Lumea de atunci — o burghezie în plină ascensiune, cuprinsă aprig numai de dorinți de rapidă căpătuială și lipsită de scrupule — îl scirbea, și pe oamenii de o asemenea calitate îi disprețuia, spunîndu-le-o în față. Astfel, în mod firesc, a avut mulți dușmani, dar, din păcate, aceștia guvernau țara, căci el, deși a fost ministru într-un cabinet liberal (conservator în nici un caz nu putea fi), s-a dovedit de fapt

un independent de care s-au folosit liberalii.

Intensa activitate dusă de Mihail Kogălniceanu aproape neîntrerupt din 1834 pînă în 1879, adică 45 de ani, într-un adevărat vîrtej, se răzbină prin grava boală de care a suferit în ultimii 10 ani. Zece ani și tot atîtea operații. Scrisorile dezvăluie deseori stări de «productivitate redusă», cum chiar scrie, dînd și amănunte asupra unor tratamente care astăzi ni se par a fi de necrezut.

Toate scrisorile se termină tot așa cum și încep, fără multe expansiuni de sentimente și cu aceeași semnătură viguroasă «Kogălniceanu», asemănătoare în toate.

Ion M. KOGĂLNICEANU

celelalte mici. Mă duc la Ripi⁵ să adun ceva bani. Spune de asemenea lui Witt că nu mă mai sature cu cuvinte goale, în privința petrelor. Al tău bun părinte,

148
Mihail
Kogălniceanu

KOGĂLNICEANU

Nuța sărind în altă parte a căzut pe scări și și-a scrintit mîna. Acum este mai bine. Mă-ta mi-a telegrafiat ieri că se duce la Slănic cu copiii⁶ Luciei⁸.

II

Bucarest, le 4/16 Juillet 1881

Jean,

après t'avoir écrit la lettre datée d'hier, j'ai reçu ta dépêche par laquelle tu me demande immédiatement de l'argent. Je me réserve de te parler du ton de cette dépêche à ton arrivée dans le pays.

Pour le moment je me borne à t'envoyer ci-joint trois mille francs par un chèque sur la banque Altmann. De cette somme, 1400 francs sont pour toi et 1600 fr[ancs] sont pour Basile. Tu les lui remettras pour qu'il en paye monsieur Roomalo pour ses répétitions; le reste ce sera pour ses menus dépenses et ses frais de voyage.

Je t'envoie aussi des billets de libre parcours de Lemberg à Jassy. Je vous engage tous les deux à ouvrir vos yeux sur les dépenses. C'est tout l'argent que vous recevrez jusqu'à votre départ. Dans deux ou trois jours je serai en position de t'écrire si et quand je viendrai à Paris. Je te souhaite un bon succès pour tes examens et t'embrasse,

ton affectueux père

KOGĂLNICEANU

Jusqu'à l'heure qu'il est je n'ai pas encore le numéro de la rue que tu habite. Je suis obligé de t'adresser mes lettres à la légation.

II

București, 4/16 iulie 1881

Jean,

după ce ți-am scris scrisoarea dată ieri, am primit depeșa ta prin care îmi ceri imediat niște bani. Aștept clipa prielnică să îți vorbesc despre tonul acestei scrisori la întoarcerea ta în țară.

Pentru moment mă mărginesc a-ți trimite alăturat trei mii de franci printr-un cec pentru banca Altmann. Din această sumă, 1400 franci sînt pentru tine și 1600 sînt pentru Basile⁷. Îi vei da pentru ca să-l plătească pe dl Roomalo pentru meditațiile sale; restul va fi pentru cheltuielile sale mărunte și pentru cheltuielile de drum.

Îți trimit de asemenea bilete de liberă trecere de la Lemberg la Iași. Vă cer la amîndoi să fiți atenți cu cheltuielile. Aceștia sînt toți banii pe care îi veți primi, pînă la plecarea voastră. În două sau trei zile voi fi în situația de a-ți scrie dacă și cînd voi veni la Paris. Îți urez succes deplin la examenele tale și te îmbrățișez, părintele tău afectuos,

KOGĂLNICEANU

Pînă la ora aceasta nu am încă numărul străzii pe care locuiești. Sînt obligat să-ți trimit scrisorile mele la legăție.

⁵ Moșia părintească aflată în județul Vaslui.

⁶ Fica sa, căsătorită atunci cu Gheorghe Virnav-Liteanu.

⁷ Vasile, cel mai tînăr fiu al lui Mihail Kogălniceanu.

III

Bucărest, le 18/20 d[éc]embre] 1881

Mon cher Jean,

Je t'envoie ci-joint les trois cents francs que je dois pour ce moment de décembre. Après les fêtes je t'envoierai ton mois prochain. Cependant, je t'engage à faire autant d'économies que possible, parce que malade comme je suis (je souffre de la vesie) je crains que pendant les deux ou trois mois prochains je ne pourrais pas être très régulier avec mes envois d'argent. Tu dois cependant être sûr que je ne te laisserai pas dépourvu.

J'espère que tu t'es guerri de ta folie anglaise et que tu trouveras ton refuge dans tes études. Tâche de finir le plus tôt possible ton droit, afin que tu retournes dans le pays auprès de moi. La vieillesse est arrivée et je n'ai plus la force de tout faire par moi-même.

Je t'embrasse de coeur, ton père affectueux

KOGĂLNICEANU

III

Bucureşti, 18/20 decembrie 1881

Dragul meu Jean,

Îți trimit alăturat cei trei sute de franci pe care ți-i datorez pentru această perioadă din luna decembrie. După sărbători îți voi trimite pensiunea pe luna următoare. Cu toate acestea, te sfătuiesc să faci economie pe cât posibil, deoarece bolnav cum sînt (sufăr de vezică), mă tem că în viitoarele două, trei luni nu voi putea să fiu foarte punctual cu trimiterea banilor.

Trebuie însă să fii sigur că nu te voi lăsa lipsit.

Sper că te-ai vindecat de *nebulia ta englezească*⁸ și că te vei regăsi în studiile tale. Caută să termini cât mai repede posibil dreptul, spre a te înapoia în țară lângă mine. M-a ajuns bătrînețea și nu mai am puterea să le fac pe toate singur.

Te îmbrățișez din toată inima, părintele tău afectuos

KOGĂLNICEANU

IV

Jassy, le 15 janvier 1882

Mon cher Jean,

J'ai reçu ta charmante lettre du 9 janv[ier]. Décidément, tu sera toute ta vie bargeux comme un petit roquet. Je t'ai envoyé une lettre par l'entremise de Mitza, pour la bonne raison qu'il y avait dans cette lettre de l'argent et que je ne connaissais pas le numéro exact de ta rue. Pour te donner la compensation et pour te prouver que Mitza ne se fâchera pas de ce que je lui aurais envoyé une lettre par ton canal, je te promets de t'envoyer prochainement une lettre pour elle.

À peine arrivé à Bucarest le 12/14 décembre, il m'a été impossible de t'envoyer tout l'argent immédiatement. Je suis très gêné actuellement. Toute ma récolte de cette année git dans les magasins de Galatz. Aussi pendant deux mois tu ne dois pas t'attendre à recevoir exactement et à terme ta pension. Tâche donc d'avoir toujours un peu d'épargne pour pouvoir attendre l'arrivée de ta pension.

Tu me demande 850 francs par mois; pour le moment il me sera impossible de te donner cette somme, car jamais de la vie je n'ai été si gêné qu'actuellement et sois convaincu que si je suis parcimonieux à ton égard, je le suis aussi à l'égard de tous les autres. Laisse un peu de côté ton professeur de droit, je le payerai plus tard.

⁸ O legătură sufletească de moment a lui Jean.

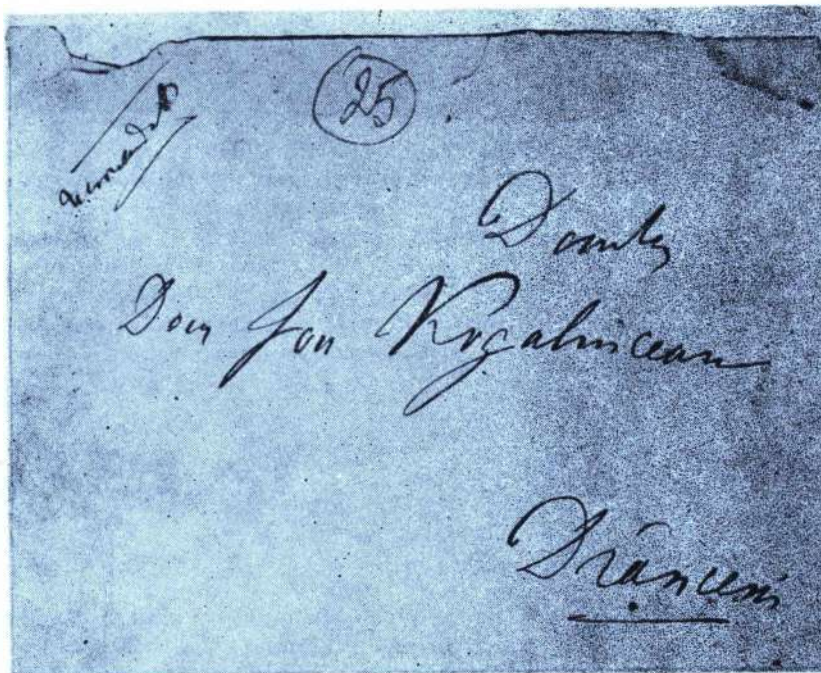
Tu me fais des reproches que je ne t'ai pas envoyé des étrennes. J'espère que tu as déjà reçu les quatre cents francs que je t'ai expédiés de Iassy et dont cent francs sont tes étrennes. Dans huit jours je serai à Bucarest et je t'enverrai immédiatement le reste de ta pension pour janvier.

À propos, si tu vas à Nancy, tu pourras te servir du bille de librel parcours que je t'ai donné à mon départ de Paris. Ne te plains pas d'avoir passé une nouvelle année désagréable. Je t'assure que la mienne n'a pas été des plus agréables. Je suis constamment malade de la vessie et à peine le printemps arrivé, je serai obligé de me soumettre à une nouvelle opération.

Pour en finir, tâche de faire de bons examens et de retourner dans le pays au mois de juillet; car j'ai besoin de t'avoir près de moi.

Je t'embrasse, ton père affectueux,

KOGĂLNICEANU

IV

Iași, 15 ianuarie 1882

Dragul meu Jean,

am primit drăguța ta scrisoare din 9 ianuarie. Hotărît lucru, tu vei fi toată viața ta arțăgos ca o potaie. Ți-am trimis o scrisoare prin intermediul lui Mitza, pentru motivul că în această scrisoare erau bani și nu cunoșteam numărul exact al străzii tale. Pentru a-ți da o compensare și pentru a-ți dovedi că Mitza nu se va supăra că i-am trimis o scrisoare prin intermediul tău, îți promit să-ți trimit în curînd o scrisoare pentru dînsa.

De-abia ajuns la București la 24 decembrie, mi-a fost imposibil să-ți trimit imediat toți banii. În prezent sînt foarte strîmtozat. Toată recolta mea din anul acesta zace în magazinele de la Galați. Așa că timp de două luni nu trebuie să te aștepti să primești exact la termen pensiunea ta. Încearcă deci să ai întotdeauna ceva economii spre a putea aștepta sosirea pensiunii.

Îmi ceri 850 franci pe lună; în clipa de față îmi este imposibil să-ți dau această sumă, căci niciodată nu am fost atît de strîmtozat ca acum și fii convins că dacă sînt oarecum prea socotit în ceea ce te privește, sînt tot atîta și în privința celorlalți. Profesorul tău de drept să mai aștepte, îl voi plăti mai tîrziu. Îmi faci reproșuri că nu ți-am trimis cadouri. Sper că ai primit deja cei patru sute de franci pe care ți i-am trimis de la Iași și din care o sută sînt pentru cadouri. În opt zile voi fi la București și-ți voi trimite imediat restul pensiunii tale pe ianuarie.

Fiindcă veni vorba, dacă te duci la Nancy, ai putea să folosești biletul de liberă trecere ce ți-am dat la plecarea mea din Paris. Nu te plînge că ai petrecut un revelion dezagreabil. Te asigur că al meu nu a fost mai plăcut. Sînt în permanență bolnav de vezică și îndată ce va sosi primăvara, voi fi obligat să mă operez din nou.

Pentru a termina, încearcă să treci cu bine examenele și să te înapoiezi în țară în luna iulie, pentru că am nevoie să te am lîngă mine.

Te îmbrățișez, tatăl tău iubitor,

KOGĂLNICEANU

într-o săptămână
Măsură, întru
scara când în Trinită
tutur.

N. Ad. R. întru
părinte

al lui părinte
întru

Rogărilor

V

București, 23 mart[ie] 1882

Jean,

n-ar fi trebuit să-ți scriu în urma scrisorii nedemne ce mi-ai trimis deunăzi. O fac însă în sperare de îndreptare și să te mai lași odată a-ți îndrepta caracterul.

Eu am fost și sunt încă și acum bolnav. La Cameră am fost otrăvit de aerul rău ce este acolo. De-abia de ieri mă aflu mai bine, însă tot stau în pat; și două zile cel puțin n-o să poci ieși din casă.

De mai mult de o lună de zile ți-am scris să te duci la Nesland și să-mi trimiți portretele, până astăzi nu ai făcut nimic. Asemenea ți-am scris în vechea rue de Clichy dacă vasul de argint este restaurat și iarăși nu mi-ai răspuns nimic. Cum vrei prin urmare să-ți mai scriu despre ale mele și să te țin au courant despre tot ce mă privește când tu-ți pui atîta reavoință. Soră-ta Lucie se află la Jassi la mămă; [indescifrabil] aud că se mărită numai decît cu Beldiman⁹. Îndată ce mă voi putea îndrepta, mă voi duce la Rîpi, al tău părinte,

KOGĂLNICEANU

De peatră iar am început a pătimi, însă cred că este mică. Totuși, la chiar o zi mă duc la Vivian, ca să mă opereze Grancici. Arată despre boala mea și lui Bibitză, fiindcă din pat îmi este greu de scris. Îți doresc Pasci frumoase.

VI

Bucarest, le 28 mars/8 avril 1882

Mon cher Jean,

J'ai reçu ce matin ta lettre du 4 avril. Ma maladie a passé en grande partie; mais il me faudra du temps pour me remettre. J'ai été très mal, et pendant trois jours en danger de vie.

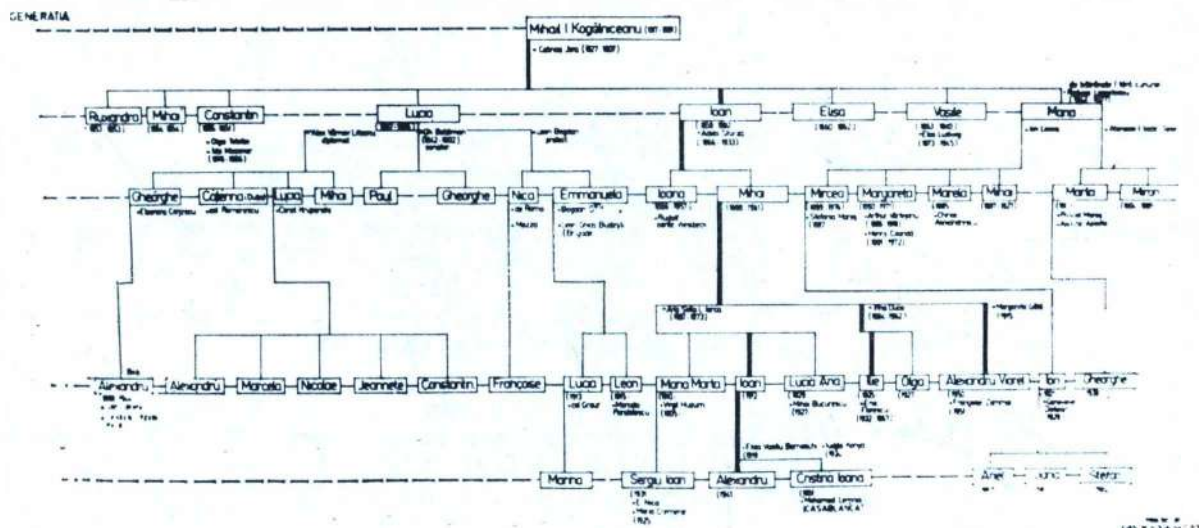
Jusqu'à l'heure qu'il est, je n'ai pas encore reçu mes portraits, et tu ne m'as pas écrit par quelle voie tu me les expédies. Je t'engage donc à faire des démarches pour savoir ce qu'ils sont devenus. Je t'ai écrit dans le temps d'aller rue de Clichy pour voir si le vase d'argent est restauré. J'attends encore ta réponse.

Il y a déjà quatre jours que je t'ai expédié quatre cents francs au compte de ta pension pour avril. Dans deux jours, c'est-à-dire mercredi prochain je t'enverrai encore par un check les deux cents francs que tu me réclames pour compléter les six cents francs que tu me demande immédiatement. Quant aux autres 200 francs tu les recevras entre 18/30 avril et 20 avril/2 mai. Il me sera impossible de ne les faire parvenir avant. Je suis très gêné, et pendant ma maladie, j'ai souvent manqué du strict nécessaire pour me soigner. Par conséquent arrange tu comme tu pourras. Tu ne peux pas compter au plus de 850 fr[ancs] par mois. Basile ne m'a rien écrit pour mes habits; néanmoins envoie moi le compte de mon tailleur, et je tâcherai de le solder le plus tôt possible. Ce que je te recommande le plus c'est de faire l'impossible pour faire tes examens et obtenir ta licence avant ton retour dans le pays. Il m'est impossible de pouvoir de continuer ta pension après les grandes vacances. Mes faibles et par conséquent aussi mes ressources ont grandement diminué. Je te répète que j'enverrai même par télégraphe les deux cents francs, afin que tu n'aies [...]¹⁰

⁹ Gh. Beldiman, (1842—1902), al doilea soț al Luciei Kogălniceanu.

¹⁰ Restul scrisorii lipsește.

ARBORELE GENEALOGIC
AL FAMILIEI *Kogălniceanu* - RAMURA MAJORA - CU DESCENDENȚI DIN SECOLUL -XX-
(GENERATILE I-III)

Arbore genealogic al
familiei Kogălniceanu,
intocmit de Ion M.
Kogălniceanu.

VI

București, 28 martie/8 aprilie 1882

Dragul meu Jean,

Azi dimineată am primit scrisoarea ta din 4 aprilie. Boala mea a trecut în mare parte; dar îmi va lua timp ca să mă pun pe picioare. Am fost foarte rău, și în timpul ultimelor 3 zile viața mi-a fost în pericol.

Până în acest moment n-am primit încă portretele mele și nu mi-ai scris pe ce cale mi le vei expedia. Te oblig deci să faci demersurile necesare pentru a afla ce-i cu ele. Ți-am scris să mergi pe strada Clichy să vezi dacă vasul de argint a fost restaurat. Aștept încă răspunsul tău.

Sînt deja patru zile de cînd ți-am trimis patru sute de franci în contul pensiunii pe luna aprilie. În două zile, adică miercuri viitoare, îți voi mai trimite printr-un cec cei două sute de franci pe care mi-i reclami pentru a completa cei șase sute de franci pe care mi-i ceri imediat. Cît privește ceilalți 200 de franci, îi vei primi între 18/30 aprilie și 20 aprilie/2 mai.

Îmi va fi imposibil să fac să-ți parvină mai înainte. Sînt foarte strimtorat și în timpul bolii mele, întotdeauna mi-a lipsit strictul necesar pentru a mă îngriji. Prin urmare, aranjează cum vei putea. Nu poți conta pe mai mult de 850 franci pe lună. Basile nu mi-a scris nimic referitor la hainele mele; trimite-mi totuși contul creditorului meu și voi încerca să-l achit cît mai curînd posibil.

Ceea ce-ți recomand cel mai mult este să faci imposibilul pentru a-ți da examenele și a-ți lua licența înainte de a te reîntoarce în țară. Îmi este imposibil să continui să-ți dau pensiunea după vacanța mare. Acțiunile mele, și în consecință fondurile mele au scăzut simțitor. Ți-o repet că îți voi trimite chiar telegrafic cei 300 de franci, ca să nu[...]

Ion Pillat

FILE DE ALBUM

MOGOȘOEA
PAR KITILA (ILFOV)
TÉLÉPHONE 6/63

25 octombrie 1926

Scumpe prieten,

« Biserica de altă dată » mi-a trezit dorul după dumneata; după ce-mi trezise, în cursul unei călătorii la Roma, unde o luasem, precum doamnele de altădată capelele lor portative, dorul de țară! Dar mi-am împlinit dorul acela, întorcându-mă acasă. Îmi rămîne să-l satisfac pe celălalt, rugîndu-te să-ți amintești făgăduiala de a veni aici într-o seară, amîndoi, aducînd o valiză, și să rămîneți de sîmbătă pînă luni, pentru ea, în sfîrșit, Mogoșoala să vă fie, prin somn și prin trezile, într-adevăr, dezvăluită.

Îmi plac versurile dumitale și aștept din partea dumitale să le dai suflare cu propria voce, pe cărări, de-a lungul trestiiilor. Muzica lor se împerechează tainic cu această priveliște, care nu te așteaptă decît pe dumneata spre a-și spori cîntarea, toamna aceasta.

E o vreme foarte frumoasă. « Demnă de a te întîmpina ».

Te rog să-i spui doamnei Pillat cît de mult m-ar încînta prezența ei. Și vom avea, seara, tîna lecturilor. Telefonează-mi, într-o dimineață între orele nouă și zece — cît mai curînd.

Cîntoarea dumitale recunoască-toare

Martha BIBESCU

le 25 octobre 1926

Cher Ami,

"Biserica de alta data" m'a
rendu les dor de Vau, après
qu'elle m'eut donné, au cours d'un
voyage à Rome, ne je l'ai emportée
comme les dames d'autrefois le font.

Est-ce neuf et dix heures - très
prochainement.

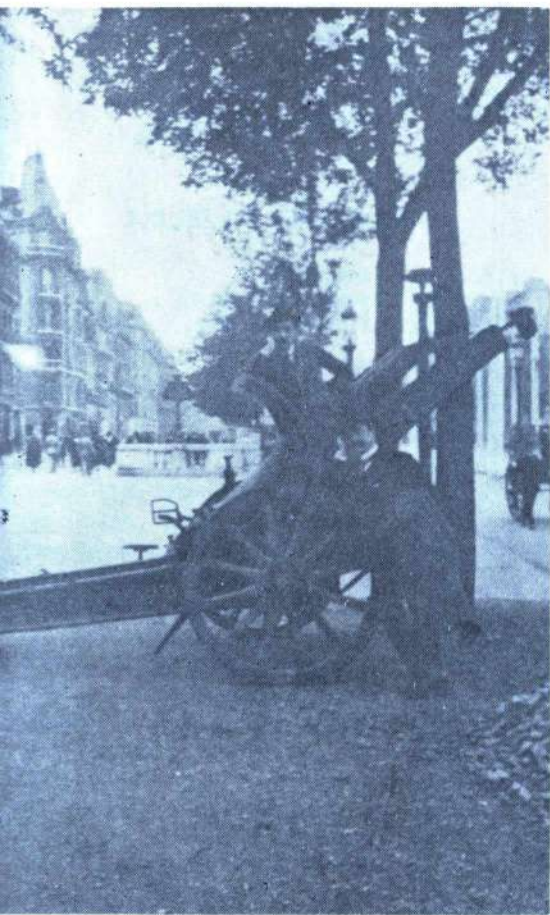
Votre lecture reconnaissante

Charles Babus

La treizeci și cinci de ani de la moartea poetului Ion Pillat puțin mai sînt aceia care să poată mărturisi despre om, despre figura sa luminoasă, pasionată în egală măsură de spectacolul lumii, activă și, mai cu seamă devotată întru totul țării sale, valorilor și drepturilor poporului român, ale cărui frumuseți și tradiții le-a cîntat în vers.

Scrisoarea primită, în anul 1926, de la Martha Bibescu stă mărturie prețuirii de care se bucura în rindurile celor care, asemeni scriitorului, aveau deopotrivă acces la marile valori ale Occidentului și la acelea, cu nimic mai prejos, ale propriei Patrii. Volumul de versuri pe care i-l trimisese poetul, îi trezise Marthei Bibescu dorul de țară, dorința de a-l revedea

pe bard, de a-l avea ca oaspete la Mogoșoaia, de a-i auzi poeziile, recitate de el însuși, pe cărările domeniului îndrăgit. Invitația nu era formală, ea se adresa ambilor soți, cuprinzînd-o deci, așa cum se și cuvenea, pe Maria Pillat-Brateș, pictoriță de talent. Era vorba chiar de un mesaj de urgență, ținînd seama că anotimpul era înaintat.

Ca femeie de lume, Martha Bibescu poseda arta epistolară, scrisorile ei nu conțin un cuvînt mai mult sau mai puțin decît pretindea eticheta, și în cazul de față epistola se rezuma la o invitație. Putem, astfel, regreta faptul că nu vom ști niciodată ce anume a resimțit o mare artistă, afară de trezirea dorului, la lectura versurilor unui mare confrate, după cum nu știm ce anume vor fi tănuțit despre poezie în plimbările de-a lungul pereților de trestie ce hotărnicesc Mogoșoaia.

Micul album, alcătuit de poet — căci explicațiile sînt scrise de mîna sa — face parte dintr-o serie de albumașe de fotografii, dintre care mai multe ni s-au păstrat, în familia sa. El imorta-

Ion Pillat, svelt, participativ, plin de optimism, răsucindu-și, șagalnic, pălăria pe frunte, cu imaginea îngindurată a omului matur... Putem presupune, fără să greșim că, nu rareori, în deceniile care au urmat, poetul răsfoia cu nostalgie albumele tinereții sale, cărora vremea începuse să le îngălbenească filele. Din fericire, elementarele aparate fotografice din epocă aveau lentile bune. Imaginile vorbesc.

BARBU CIOCULESCU

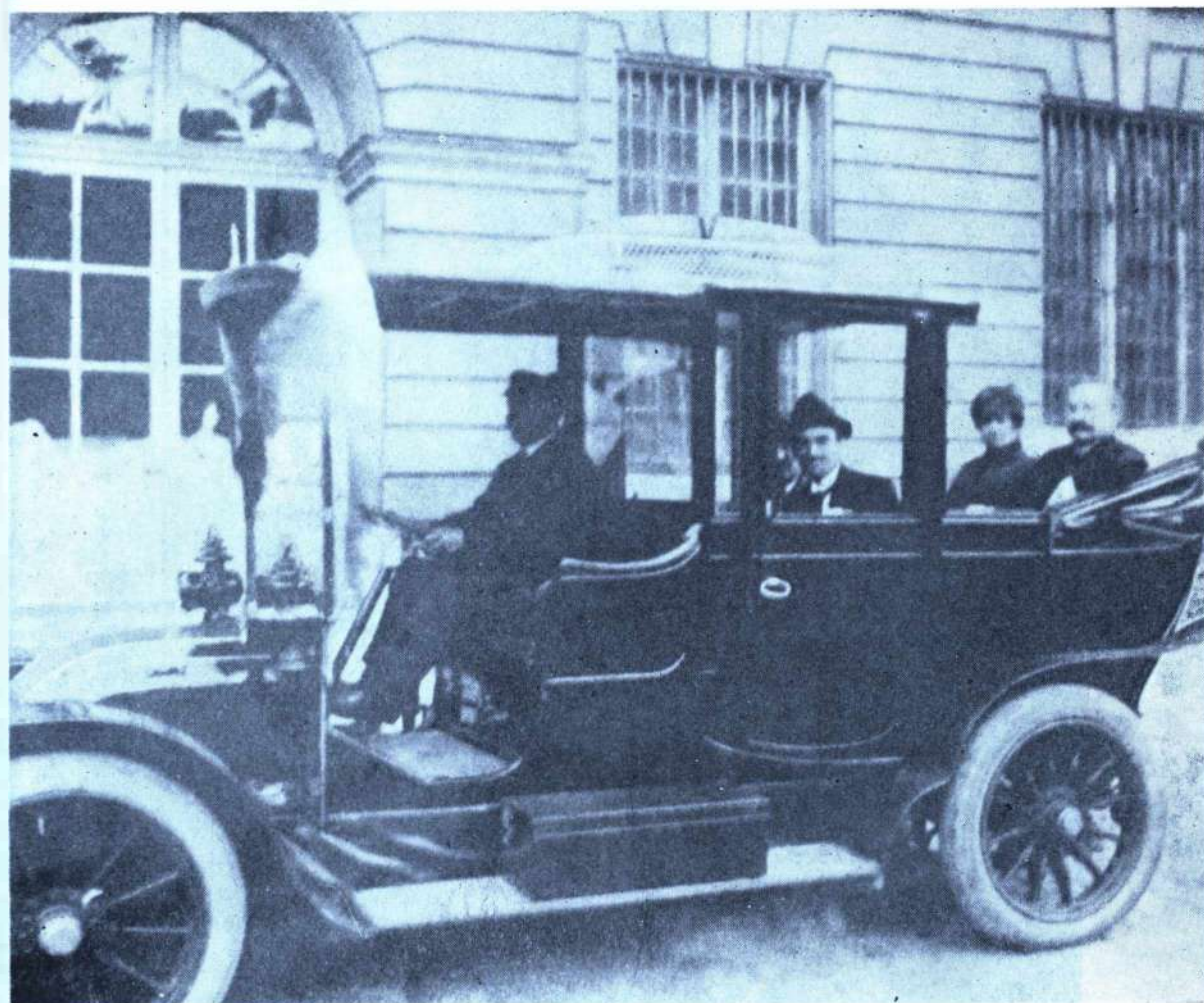
«La țărmul meu
zadarnic
te mai veghez.
O apă
Tot mai deplin
te fură
de chipul tău de ieri.»

ION PILLAT

lizează un aspect mai puțin cunoscut al vieții lui Ion Pillat, acela de sol al țării sale — propriu-zis prima sa misiune oficială în afara hotarelor, în care împrejurare a fost secretarul comisiei românești la tratativele de pace purtate la Versailles, după primul război mondial.* Sarcina importantă de secretar al Comisiei i se încredințase nu atât datorită relațiilor de familie, care vor fi contat și ele, desigur, cit faptului că poetul avea prieteni în lumea culturală a Apusului, în ciuda tinereții sale. Într-adevăr, Ion Pillat urmăse în Franța atât studiile liceale cit și pe cele universitare, luase chiar și o licență în... geografie. Mai cu seamă legase strinse prietenii, întocmai cum, mai tirziu, în timpul maturității, va cunoaște mari poeți ai lumii,

* În cartea sa *Itinerarii istorico-literare*, regretatul critic și istoric literar Dinu Pillat lămurește împrejurările în care a fost numit Ion Pillat secretar al Comisiei de pace, făcând și referiri la fotografiile de mai sus (v. pp. 15—16).

făcându-le cunoscută lirica noastră și tălmăcind în românește capodopere ale liricii mondiale.

Il vedem fotografiat la Paris, lângă trofeele victoriei, pe Champs Elysées, alături de bănăteanul Caius Brediceanu, apoi în preajma catedralei de la Reims, grav lovită de bombardamente, îl recunoaștem, între alți membri ai Comisiei, singur sau întovărit de soția sa. Momentul este acela al unei mari bucurii, al destinderii după cumplite încercări. Soția sa, ca și Cornelia Brediceanu, viitoarea soție a lui Lucian Blaga, tovarășii de lucru radiază de mulțumire. Sînt imagini ale unui trecut glorios, care a dobîndit vechime astăzi și un sens istoric mai complex decît în momentul înfăptuirii. Cine ar fi putut bănui evoluția viitoare a lui Al. Vaida Voevod? Cine ar fi crezut, atunci, că de sub cenușa ruinelor, se va aprinde vîlvătaia unui nou război mondial? Să comparăm imaginea tinărului

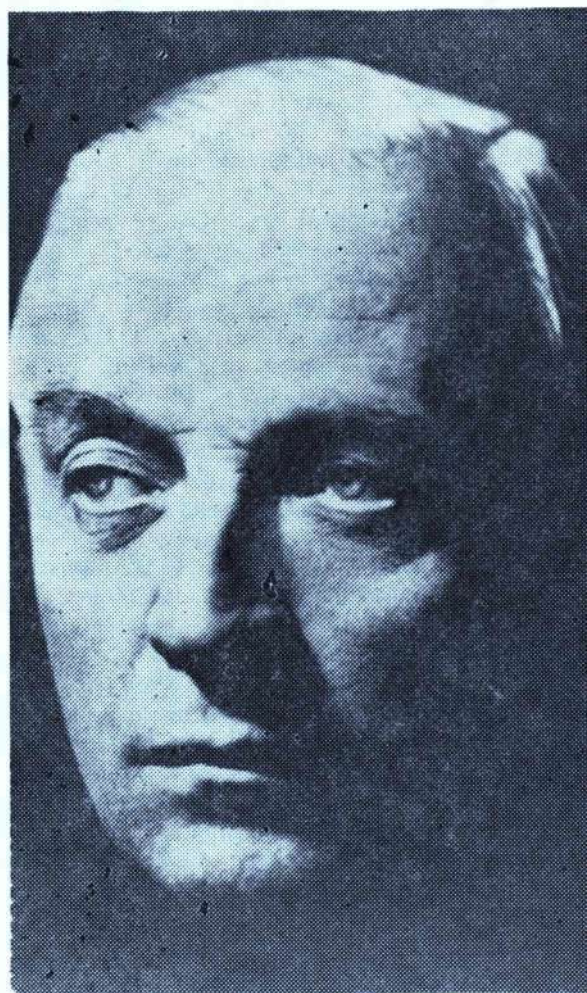
LUMINILE RAMPEI

LIVIU REBREANU

TRADUCĂTOR DIN LITERATURA MAGHIARĂ

REDACTOR, PENTRU CÎTEVA LUNI DE zile (septembrie 1910—ianuarie 1911) la revista de teatru „Scena”, împreună cu Mihail Sorbul și apoi, din nou pentru scurtă vreme (iunie 1911—iunie 1912), secretar literar la Teatrul din Craiova, sub directoratul lui Emil Gîrleanu, Liviu Reboreanu reușește, în acest timp, alături de încercările originale ce se vor definitiva mai târziu — *Plicul* și *Apostolii* — unele traduceri din dramaturgia universală. Din această ultimă categorie face parte și piesa *Ofițerul de gardă*, de Franz Molnar, pregătită inițial pentru teatrul al cărui secretar literar era, dar pe care, la începutul toamnei lui 1912, o trimitea lui Mihail Sadoveanu. La 26 septembrie 1912, directorul Teatrului Național din Iași, aflat la Fălticeni, scria autorului *Răscoalei* că a primit traducerea și-i promitea sprijinul pentru reprezentarea ei pe scena ieșeană. O lună de zile mai târziu, conform ofertei făcute, Sadoveanu pune în discuția comitetului de lectură piesa lui Molnar și, împreună cu A. Naum, N. Gane și State Dragoimir, hotără includerea ei în repertoriu¹.

După zece ani o nouă traducere aparținând lui Reboreanu era trimisă teatrului din Iași. De această dată era vorba de piesa *Șarlatanul*, de Emerich Földes², pe care un alt scriitor ce ocupa fotoliul directorial al instituției ieșene, Mihai Codreanu, i-o ceruse la 28 noiembrie 1922. E greu de stabilit, în lipsa unor mărturii documentare, cit de repede a răspuns Reboreanu la cererea

ce i s-a făcut. Cert rămîne un singur lucru: piesa lui Földes a văzut lumina rampei³ la Iași abia în stagiunea 1924—1925. O stagiune ieșeană favorabilă lui Liviu Reboreanu, dacă luăm în considerație faptul că tot acum, la numai un an după premieră, actorii ieșeni i-au interpretat și piesa originală *Plicul*⁴, din distribuția căreia

¹ Arh. St. Iași, fond Teatrul Național Iași, dosar 282, ff. 32, 34, 37.

² Arh. St. Iași, fond Teatrul Național Iași, dosar 415, f. 172.

³ *Ibidem*, Colecția de programe teatrale.

⁴ *Ibidem*, ff. 31, 33.

faceau parte, printre alții, C. Ramadan, Miluță Gheorghiu, C. Vernescu-Vâlcea, Margareta Baciuc și C. Calmuschi.

Legătura romancierului cu scena ieșeană se păstrează mai ales datorită piesei *Plicul*, care apare destul de frecvent în repertoriul teatrului și devine, prin forța lucrurilor, foarte strinsă. În 1942, cînd Liviu Rebreanu ajunge director general la Direcția teatrelor naționale și operelor române. Din această perioadă vom menționa, într-o rapidă trecere în revistă, cîte ceva din corespondența sa cu profesorul universitar Andrei Oțetea, aflat pînă la 18 iulie 1942 în fruntea teatrului ieșean, cît și cu înlocuitorul acestuia. La 19 februarie 1942 îi comunica lui Andrei Oțetea că Ministerul Culturii Naționale dorea să înființeze la Iași un teatru liric ce trebuia să funcționeze sub auspiciile Academiei de muzică și artă dramatică „George Enescu” și sub conducerea unui comitet format din Al. Zira, Antonin Ciolan, Radu Constantinescu și Gr. Maggiari⁵. Două săptămîni după aceasta îi cerea profesorului ieșean să sprijine, prin intermediul lui George Franga, punerea la punct, în București, a unui muzeu dedicat teatrului românesc⁶. Grijă pentru astfel de relicve se manifestă și cu alte prilejuri; la 10 martie solicită afișe, programe, fotografii etc. pentru Muzeul Saint-Georges⁷, dar edificatoare în acest sens rămîne dispoziția sa din 14 noiembrie 1942 privind alcătuirea unei arhive a teatrului românesc. Să mai notăm, ca fapte diverse, sugestia acordată profesorului Oțetea, la 27 aprilie, de a nu «se lăsa influențat de observațiile tendențioase și mărunte ale presei», inițiativa unui premiu «pentru cea mai bună piesă cu subiect reprezentativ din viața Moldovei», în valoare de 30.000 lei, avînd în vedere «scumpetea vieții actuale», ca și interdicția făcută actorului Ștefan Ciubotărașu, la 5 septembrie, de a nu părăsi, «sub nici un motiv», Teatrul Național din Iași pentru un teatru bucureștean.

Revenind la *Ofițerul de gardă*, din care publicăm cu acest prilej doar începutul, credem că sînt necesare unele precizări. Mai întîi de toate că manuscrisul traducerii⁸, deși dactilografiat, este cu siguranță cel trimis de Liviu Rebreanu și nu o

copie făcută la Naționalul ieșean, așa cum s-a întîmplat cu *Șarlatanul* de Emerich Földes. Cea mai prețioasă dovadă în acest sens, după cum se poate observa și din fotocopiiile pe care le reproducem, este faptul că exemplarul dactilografiat conține o pagină cu indicații de decor tipărite, în limba germană, iar alături, traducerea în românește a acestora, scrise cu cerneală neagră de Rebreanu. O altă precizare pe care vrem să o facem are în vedere interpretarea piesei de către actorii ieșeni. Contrar așteptărilor, deși piesa fusese introdusă în repertoriu, deși Sadoveanu a răspuns, pînă în 1946, de destinele Teatrului din Iași, *Ofițerul de gardă* n-a fost jucată deloc. Nici în programele de teatru, din perioada anilor 1942–1946, nici în presa vremii nu se face vreo mențiune despre reprezentarea talmăcirii lui Rebreanu. O dovadă că nu s-a jucat este și faptul că pe întreg manuscrisul nu există nici o indicație de regie, cum se întîmplă în cazul pieselor puse în scenă, sau vreo mențiune cu privire la interpreți.

Comedia lui Franz Molnar, romancier și dramaturg maghiar, născut la Budapesta în 1878, a văzut lumina rampei cu doi ani înainte de a fi tradusă de Rebreanu. Subiectul piesei sale este ales din lumea teatrului. Personajele principale sînt doi actori celebri, soț și soție, și un critic, prieten al acestora. Acțiunea se desfășoară în casa celor doi soți, iar mai apoi într-o lojă de teatru. Piesa debutează cu pregătirile ce se fac pentru plecarea actorului la un teatru de provincie, unde urma să dea cîteva reprezentații, dar, din discuțiile acestuia cu criticul, înțelegem că plecarea sa era în fapt o înscenare. În «lipsa» soțului, actrița primește în casă pe un tînăr și elegant ofițer din garda imperială, care se declară un infocat admirator al acesteia. Tînărul ofițer nu este nimeni altul decît soțul gelos și bănuitor care crede că în acest fel ar putea avea dovada infidelității soției. În sufletul său are loc o luptă continuă: ar dori ca soția să reziste farmecului tînărului ofițer, dar nu disprețuiește nici perspectiva ca el să fie ființa capabilă să mai trezească iubirea în inima actriței, chiar dacă pentru aceasta a fost nevoie să recurgă la acest șiretlic. Finalul piesei nu aduce mai multă liniște soțului gelos. După ce crezuse că are dovada infidelității soției, ce se lăsase cucerită de avansurile frumosului ofițer, află că aceasta îi descoperise de la început identitatea și acceptase jocul.

D. IVĂNESCU

⁵ *Ibidem*, fond Teatrul Național Iași, dosar 702, f. 9.

⁶ *Ibidem*, dosar 721, f. 89.

⁷ *Ibidem*, dosar 702, f. 11.

⁸ *Ibidem*, Colecția „Manuscrise” nr. 132.

(Salonul unei perechi de artiști celebri și sărbătoriți. « Suveniruri », panglici de coroane. Mobilierul este foarte luxos, puțin cam încărcat. Covoare, tablouri, statuete etc. Pe pianină, o lampă cu abajur colorat, de mătase. O după amiază de primăvară. ACTRIȚA șade la pianină și cântă o melodie domoală, melancolică de Chopin. ACTORUL — fotoliul 1 și CRITICUL — sofa stau și citesc ziare. La ușa de intrare din fund MAMA și FATA în casă sînt ocupate cu împachetarea unui cufăr mare și a citorva geamantane mai mici. Cînd se ridică CORTINA, ele sînt în toiul lucrului.)

Scena I

MAMA: Va să zică costumele lui Prinziwalli rămîn acasă?

ACTORUL: Rămîn acasă!

MAMA: Care va să zică nu joci în Mona-Vana?

ACTORUL (enervat): Nu joc în Mona-Vana? Nu-ți spun că, costumul lui Prinziwalli rămîne acasă! De cînd sînt n-am pomenit una ca asta. Adică, mă rog, de ce crezi dumneata, că rămîne acasă costumul lui Prinziwalli?

MAMA: Da, da, da.

ACTRIȚA (cîntînd la pian): Da, da, da. Certăți-vă, dragii mei, certăți-vă.

CRITICUL: Ei, copii, copii, pentru numele lui Dumnezeu!

ACTORUL: Da... Totdeauna așa-mi face cînd mă duc în provincie. Are mai multă minte decît noi toți și cu toate astea face pe proasta numai ca să mă scoată pe mine din țîțini.

MAMA: Parcă pe dumneata e nevoie să te mai scoată cineva din țîțini!...

Mă rog, poftim de mă și lovește!

ACTRIȚA: Dar mamă, mamă!

CRITICUL: Mamă!

ACTORUL: Acuma de ce zice s-o lovească? De ce mă necăjește! Asta o face iar numai ca să...

ACTRIȚA (își intrerupe cîntecul la pian): Certăți-vă, dragii mei! Certăți-vă bine! Ție însă, mamă, atîta îți spun: în cele din urmă o să mă scoți și pe mine din țîțini! Și... și... și... o să te dau afară.

MAMA: Așa se vorbește cu o mamă!

ACTRIȚA: În august vor fi nouă ani de cînd îți vorbesc așa, și tocmai acuma îți aduci aminte să te superi?

CRITICUL: Nouă ani?

ACTRIȚA: Doi ani am avut-o ca bucatăreasă, cu patruzeci de coroane, iar de șapte ani o țin ca mamă, cu o sută de coroane, pe lună.

ACTORUL: Nu mă speria așa că mi se rupe inima.

MAMA: Ei, vezi și tu cum vorbești cu mine?

ACTORUL: Ți-am spus, cel puțin de o mie de ori, să nu mai tutuiești pe nevastă-mea.

MAMA: Nici asta? O, acum știu ce ai împotriva mea... De șase luni de cînd ești însurat cu Maria, te-am răsfățat parc-ai fi fost copilul meu.

Cu toate astea mă urăști mai rău decît pe o soacră adevărată. Nu, asta n-o mai pot îndura!

CRITICUL: Eu ți-am spus mereu: e amar să îți mama unei actrițe și atunci cînd tu însăși i-ai dat viață. Dar mi-te cînd o primești de-a gata.

MAMA: Lasă că te cunosc eu și pe dumneata, scumpule. Știu foarte bine de ce nu mă poți suferi! Dar cel puțin dumneata ai de ce.

ACTORUL (strigînd): Mamă!

MAMA: Bine, bine. (Închide cufărul, trîntindu-l, iese și izbește cu putere ușa.)

FATA ÎN CASĂ: Am isprăvit conașule. (Dă ACTORULUI cheile cufărului.)

ACTORUL: Să duceti toate lucrurile în coridor.

FATA ÎN CASĂ: Da, conașule. (Iese cu geamantanul.)

CRITICUL: Cîte reprezentații ai de gînd să joci?

ACTORUL: Trei. Joc Hamlet, Romeo și Cyrano!

ACTRIȚA: Vineri ești iar acasă?

ACTORUL: Vineri sînt iar acasă.

ACTRIȚA: Ești nervos.

ACTORUL: Sînt nervos.

ACTRIȚA: Ești cam nesuferit, dragul meu.

ACTORUL: Sînt cam nesuferit, draga mea!

ACTRIȚA: Mai bine să nu-și pule omul mintea cu tine!

ACTORUL: Mai bine să nu-și pule omul mintea cu mine!

CRITICUL (Pauză): Tia, tia!

ACTRIȚA (oftînd): Așa-i!

ACTORUL (cu nasul în jurnal): Așa-i!

CRITICUL: A, Doamne, ce-ar zice mult onoratul public dacă ar vedea pe răsfățatul lui cei sărbătoriți certîndu-se ca niște țigani!

ACTRIȚA: Mă port destul de drăguț cu el pe scenă. Acasă însă...

ACTORUL: Acasă însă?

CRITICUL: Ei, copii, copii, (Vin doi SERVITORI și scot afară cufărul). pas devant ces gens-là.

ACTORUL: După șase luni de căsnicie, uite, în ce hal am ajuns!

CRITICUL: Cine-i de vină? Tu, singur. Eu de opt ani de zile nu mă mișc de lîngă fusta ei, și cu mine e mai drăguță ea oricînd!

ACTORUL: Ție, ți-e lesne, pe mine mă iubește!

ACTRIȚA: O, Doamne, dacă-i vorba de iubire...

ACTORUL: Știu, știu, nici pe mine nu mă iubește. (Se scoală și se duce spre dînsa.) Haide, spune-mi, puile — că astăzi încă nu mi-ai spus — spune-mi că nu mă mai iubești. Spune mereu! ca să mă obișnuiesc și eu. Știam că la tine iubirea nu ține mult, dar, să-ți spun drept, sfîrșitul îl așteptam pentru septembrie — iar acum sîntem de-abia în mai...

ACTRIȚA: (se uită pe fereastră): Mai!

CRITICUL: Avem o primăvară frumoasă! Mai frumos!

ACTRIȚA: Mai frumos! (Își duce batista la ochi, și merge spre fund dreapta, aici îi iese înainte ACTORUL.)

ACTORUL: Acuma de ce plîngi?

ACTRIȚA: Nu plîng.

ACTORUL: Atunci de ce te prefaci că plîngi?

ACTRIȚA: Așa îmi vine cîteodată (șade ursuză în fotoliu 4, la cămin).

ACTORUL: Știu de ce plîngi. După libertatea ta pierdută! De cîte ori te vîd așa, pare că vîd o pisicuță melancolică! Stai aburită prin cîte un colț zile întregi și visezi... liniștită, nemîșcată... și eu n-am voie decît doar să mă uit la tine și să aștept ce va urma!.. O, mă tem că știu ce...

ACTRIȚA: Dacă știi, de ce mă mai întrebi?

ACTORUL: Atunci mai bine să ne despărțim, mămițco! Haidem să divorțăm! Să ne spunem unul altuia, în mod cinstit, că s-a sfîrșit! Tu te duclî încolo, eu încoace. Tu o să te consolezi, iar eu de asemenea o să mă consolez. Tot ar fi mai bine decît ceea ce se petrece acum între noi. Minciuna asta neconștientă, lacrimile astea ascunse, ochii ăștia ce scintilează primejdios, mormătelile astea prin colțuri. Muzica asta... muzica... Chopin...

FATA ÎN CASĂ: E un om afară cu un cont.

ACTORUL (după o pauză): Să intre.

CREDITORUL (intră): Sluga d[umnea]v[oastră].

ACTORUL (extrem de amabil): Ce dorești?

CREDITORUL: Prea stimată domnule artist, v-aș ruga cu plecăciune, poate ați avea bunătatea, o rată mititică, toată afacerea e de 460 de coroane... va să zică, dacă nu vă supărați, o sută de coroane... Vă jur că patronul mi-ar face un scandal nemaipomenit dacă...

ACTORUL: Ce se joacă astăzi seară la noi?

CRITICUL: Visul unei nopți de vară!

ACTORUL (bate pe umăr prietenește pe CREDITOR): Ia ascultă scumpe și simpatice flu al lui Israel, ai văzut dumneata Visul unei nopți de vară?

CREDITORUL: Firește că l-am văzut. Domnul artist Krause doar mi-e dator cu 600 de coroane.

ACTORUL: Ce ghinion! Ce se joacă mîine?

CREDITORUL (cu o veselie zgomotoasă): Familia Pont-Biquet.

ACTORUL (ia o carte de vizită din portofel): Încă n-ai văzut piesa?

CREDITORUL: Nu. (CREDITORUL scoate în timpul acesta un condei cu cerneală și vrea să-l întindă ACTORULUI, în vremea asta CRITICUL însă, și-a luat un condei de aur dintr-un toc roșu ce e pe meschieară și l-a oferit ACTORULUI. Cu dînsul ACTORUL scrie ceva pe cartea de vizită.)

CREDITORUL (uitîndu-se cum scrie): N-ar putea fi o lojă?

ACTORUL (șovăind): O lojă? Cît spuneai că face contul d[um]itale?

CREDITORUL: Patru sute șasezeci de coroane!

CRITICUL: Dumneata, prietene, nu știi că lojele nu se dau decît de la 500 coroane în sus?

ACTORUL: Bine, bine. Acuma haide, treacă... Dar numai și numai pentru că ești un băiat atît de simpatie. Cum te cheamă pe dumneata?

CREDITORUL: Rozenzweig.

ACTORUL: Să trăiești!

CRITICUL: Să trăiești!

ACTORUL (îi dă cartea de vizită): Poftim. Diseară la șapte te duci cu asta la... la...

CREDITORUL: Lăsați că știu eu, eu să nu știu?... (Vrea să-i sărute mîna.)

ACTORUL: Lasă, lasă... (îi apasă mîna la gură).

CREDITORUL: Sărut mîna, conîță.

ACTRIȚA (strigînd după el): Băiat frumos, uite o floare pentru butonieră (îi dă o floare din vază).

CREDITORUL: O, sfînte Dumnezeule... Sărut mîna... (dă năvală la mîna ei, apoi iese).

ACTRIȚA (se așează la pian).

ACTORUL (iarăși cu tonul de mai înainte): Vrei să-mi faci și mie o mare plăcere?

ACTRIȚA: Mă rog!

ACTORUL: Nu mai cînta din Chopin.

ACTRIȚA: De ce?

ACTORUL: Fiindcă simt că nu e pentru mine.

ACTRIȚA: Atunci pentru cine?

ACTORUL: Au femeile unele toane așa, ciudate... în realitate nu au în vedere pe nimeni, și totuși au pe toată lumea... E așa ceva, un joc de-a baba oarba cu lumea, ceva romantic, nemărginit, o dorință, o poftă... în sfîrșit lucrurile cele mai necuviințioase, în orice caz nedemne de o femeie măritată.

ACTRIȚA (ostează): Bine. (Închide pianul.) Va să zică nici asta nu mai am voie s-o fac.

ACTORUL: Acuma ești fericită, nu? Acuma ești martiră. Acuma suferi, acuma ești o victimă și rabzi, sărmana de tine, ai?

ACTRIȚA: Dacă ai ști cît de puțin sufăr, n-ai fi așa de vesel.

ACTORUL: Și mîndria asta, disprețul ăsta! (cître CRITIC): Trebuie să știi că, în fond, ea își disprețuiește și meseria de actriță. Ei nu-i plac actorii, dar asta nu se bagă de seamă decît atunci cînd te-ai îndrăgostit de dînsa. Acuma, de-altminterea, cu mine se poartă iar ca la început. Iar mă disprețuiește, iar nu mă ia în seamă, iar nu-mi mai vorbește, iar...

FATA ÎN CASĂ (vine cu un buchet de trandafiri mari, roșii): Pentru conîța.

CRITICUL: Allo! (se apropie de ACTRIȚĂ).

ACTRIȚA: Cine-a adus florile?

FATA ÎN CASĂ: O fată de la magazin.

ACTRIȚA: Nu ți-a spus nimic?

FATA ÎN CASĂ: Nu! (iese).

CRITICUL: Superbi trandafiri! Cine i-o fi trimis?

ACTORUL: Eu nici nu mai întreb. Desigur vreo admiratoare misterioasă de-a conîței. Nu e pentru înția oară, o, nu! nu dragă! Adoratoarea trimite foarte des lucruri d-astea.

ACTRIȚA (ține buchetul în mînă; zărește un plic mititel ascuns între flori, îl ridică încet și cu băgare de seamă și vrea să-l ascundă în sîn).

ACTORUL: Ascunde-l dragă, ascunde-l ca eu să nu-l văd.

ACTRIȚA: Ce?

ACTORUL: Plicul care a fost între flori și în care e o carte de vizită cu cîteva declarații de dragoste... Dă-neoace plicul!

ACTRIȚA: N-a fost nici un plic.

ACTORUL: A fost. Dă-l încoace numaidecît.

ACTRIȚA: Nu ți-l dau.

ACTORUL: Îți ordon să-mi dai scrisoarea. Vreau să știu cine își exprimă stima și admirația prin trandafiri roșii? E cel puțin al zecilea buchet? Și stima își are marginile ei, cu atît mai mult admirația.

ACTRIȚA (se apropie amenințătoare de dînsul): Nu-ți dau nimic!

ACTORUL (cître CRITIC): Vezi, vezi cum începe să părăsească colțurile. Uite cum îi ard ochii, cum se pregătește să sară la mine. Dă-neoace scrisoarea!

ACTRIȚA: Nu ți-o dau. Da, a fost o scrisoare în buchet, dar nu ți-o dau. Da, știu al cui nume este în scrisoare și nu ți-o dau. Da, cel ce a trimis scrisoarea mă stimează și mă admiră și mă iubește și cu toate astea nu ți-o dau. (Provocator): Așa! (Pauză.)

CRITICUL (a venit încet din fund la fereastră): A sosit primăvara! Ce mai minunat! (Pauză.)

ACTORUL: Va să zică iată unde am ajuns. Iată unde am ajuns după șase luni de căsnicie.

ACTRIȚA: Da, iată! (Iese în stînga și trîntește ușa.)

ACTORUL (declamă): Ca fructele, uscate, prăpădite,
Lipsite de aroma dulcea-vieții.
Așa și înima...

CRITICUL: Nu declamă!

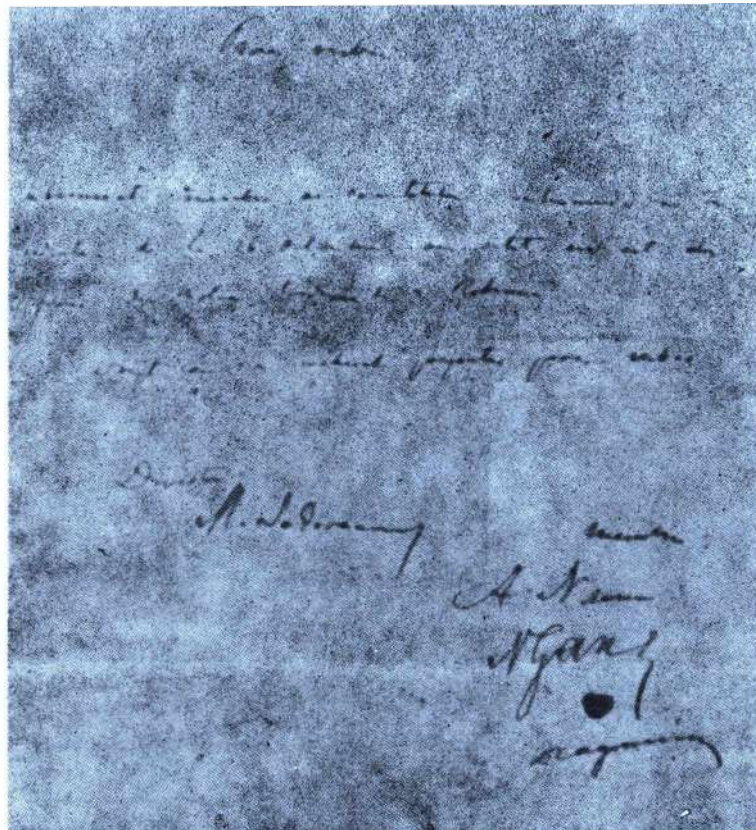
ACTORUL (umblă agitat în sus și în jos).

CRITICUL: Pentru un prieten al familiei nu se poate ceva mai penibil ca astfel de scene!... Cum poate un bărbat să fie așa de brutal? La urma urmelor, dacă ții negreșit să afli cine a trimis florile, sînt o mie de mijloace și căi, toate mai bune decît de-a te răsti așa la blata femeiei? O cunoști destul de bine și știi că mai degrabă ar lăsa să-l taie capul, decît să spuie de la cine sînt. Cel mai cuminte ar fi să întrebi la florărie.

Emerich Foeldes

Sarlatanul

3 acte

[10]

Poate să am nevoie de tine în afacerea asta. Da, da, sigur o să am nevoie de tine.

CRITICUL: Bine, dar ce este?

ACTORUL (scena se petrece la masa de la sofa, CRITICUL pe sofa,

ACTORUL fotoliul 3): Am să-ți spun tot, dragă prietene. O să-ți spun tot ce am pe suflet. Prea de mult mă chinuiește... Tu știi ce a fost Maria înainte de a o lua de nevastă?

CRITICUL: Știu. Bănuiesc.

ACTORUL: Ei da, o cunoaștem deopotrivă. Să nu ne știim deci a spune adevărul. A avut mulți amanți. Grozav de mulți. Și cu nici unul n-a trăit mai mult de șase luni. Dacă ar fi să-ți număr numai pe care-i cunosc eu: Harting, Zellenburg, Krausse...

CRITICUL: Păcat de osteneală, dragă. Eu i-am inventariat de mult. Au fost nouă.

ACTORUL: Împreună cu mine?

CRITICUL: Fără de tine!

ACTORUL: Pardon, atunci șapte.

CRITICUL: Se vede că pe Hochburg nu-l poți la socoteală.

ACTORUL: Firește că nu, i s-a scos doar așa vorba, fără nici un temei. Adevărat că Köhary a lubit-o la nebunie, dar ea nu l-a putut suferi.

CRITICUL: Va să zică șapte adevărași, unul cu care i s-a scos vorba și unui pe care nu-l putea suferi — ceea ce face nouă.

ACTORUL: Șapte.

CRITICUL: Nouă.

ACTORUL: Nu dau voie nimănui, oricine ar fi, să se îndoiască de cinstea soției mele. Șapte au fost.

CRITICUL: Bine, să zicem că șapte; și nici chiar acești șapte nu sînt tocmai siguri. Sigur este însă, și-mi pare foarte rău, că eu n-am fost printre dînșii.

ACTORUL: Înțeleg durerea ta, dragă prietene, dar acum nu plinge. Acuma e vorba de altceva. Înainte de Crăciun eu m-am înșurat cu ea, iar acum e mai. Va să zică, cele șase luni au trecut. Știi cele șase luni de care ți-am pomenit: maximul. Știm că mai mult nu face casă cu nimeni. Acum a sosit primăvara. A sosit — și simt că femeia aceasta mică, liniștită, în aparență atât de rece, în realitate însă atât de pătimasă, de aprinsă, că femeia aceasta începe să-și piardă stăpîni-

ACTORUL: De ce să întreb?

CRITICUL: Nu vrei să știi cine a trimis florile?

ACTORUL: Apoi tocmai asta-i: știu cine le-a trimis.

CRITICUL: Știi?

ACTORUL: Firește că știu.

CRITICUL: Ei bine, cine le-a trimis?

ACTORUL: Eu.

CRITICUL: Ce, tu, tu le-ai trimis?

ACTORUL: Da! Eu.

CRITICUL: Ești nebun?

ACTORUL: Da.

CRITICUL: Acuma într-adevăr îmi vine să cred că... (cu alt glas) Tu i-ai trimis buchetul? Tu ești iscălit în scrisoare?

ACTORUL: Nu.

CRITICUL: Atunci cine?

ACTORUL: Ascultă, am să-ți povestesc tot, simt că nu mai pot păstra taina numai pentru mine. Trebuie să vorbesc. Trebuie s-o spun cuiva.

rea asupra ei însăși. Cu un cuvânt, mă amenință soarta celorlalți. Degeaba am fost la ofițerul stării civile: vine, vine irezistibil, îl aud venind...

CRITICUL: Cine vine?

ACTORUL: Al zecelea, sau al doisprezecelea; în sfârșit! Al treilea, cel nou. Simt că se apropie, că sosește — sosește atât de sigur ca și primăvara.

CRITICUL: Hm, hm!

ACTORUL (arată spre pian): Chopin! visări! Seara nu aprinde lumina și privește în gol.

CRITICUL: Nu aprinde lumina? Asta-i grav!

ACTORUL: Îi vorbesc, se uită la mine, și nu mă aude.

CRITICUL: Foarte grav.

ACTORUL: Se uită mereu pe fereastră... Apoi iar Chopin... Și plinge, plinge, fiind o singură — asta încă n-ar fi așa de rău, dar fiind o văd eu, tăgăduiește, și, vezi, asta-i urit. Am încercat să pătrund pînă-n adîncul sufletului ei...

CRITICUL: Asta-i foarte urit.

ACTORUL: De toate astea însă nu mi-ar păsa. Pe femeia asta am pierdut-o, simt prea bine... Dar cel puțin, vreau să știu ce dorește. Am vorbit cu ea despre bărbați, cu multă băgare de seamă, cu precauție și cu înțelepciune; vreau să aflu din gura ei ce fel de bărbat i-ar plăcea acuma. Sînt nebun, sînt îndrăgostit... O, Doamne! m-am gîndit chiar că, în clipa cînd voi afla ce fel de bărbat dorește, să fac eu încercarea de-a fi așa... Foarte inteligent, nu?

CRITICUL: De mult, foarte de mult n-am auzit o năzbitie mai mare.

ACTORUL: Nu-ți bate joc, te rog, de sufletul meu!

CRITICUL: Ei și, cine-i acuma alesul inimii?

ACTORUL: Un militar.

CRITICUL: Aide, aide!

ACTORUL: Nu-i vorba de vreun ofițer de cavalerie, de vreun locotenent fercheș, sau așa ceva... nu, asta-i ceva... *passé*... d-astea a avut ea... nu, acum se nebunește după un militar fin, politicos, aristocratic, curtenitor. De boemi, de burghezi, de militari, de conți obișnuiți s-a plictisit... Acuma și-a pus altceva în cap. Acuma vrea un ostaș elegant, parfumat, unul care intră la curtea imperială ca la el acasă, unul bogat, nobil și foarte manierat. O oră întreagă mi-a explicat că

un astfel de soldat - fantezie este pentru dînsa bărbatul ideal, dar că în lumea modernă nu se găsește astfel de bărbați. Astfel de militari ar fi existat în Franța sub Ludovic al XIV-lea. Bărbat voinic și totuși sprinten și curățel, om de salon și totuși războinic. Ei, Doamne, așa sînt femeile, niște enigme foarte grele... Am început să chibzuiesc și așa mi-am adus aminte de ofițerii noștri de la garda imperială, frumoși, chipeși, cu uniforme lor colorate și muțate în fir... Conți și fel de fel de nobili simpatici... Doamne, dacă ar apare un asemenea ofițer... Toate simțurile îmi spun că n-ar avea decît să vie... și eu, eu aș rămîne colea cu viața mea rănită și prăpădită, cu viața aceasta chinută și îndrăgostită, în vreme ce un astfel de nimeni lustruit, un astfel de conte, un astfel de om de gală, pe care îl pot întrupa și eu pe scenă în orice clipă! Un ofițer de la garda imperială îi cere inima — și parcă văd că n-o să iasă bine.

CRITICUL: Adică de ce nu?...

ACTORUL: Dar nici eu n-o să mă dau învins, dragul meu! Am fost îndrăgostit de multe ori în viața mea, sau poate... cine știe... n-am fost niciodată îndrăgostit pînă acuma! Însă niciodată atât de îndrăgostit ca acuma. De astădată însă e iubirea cea din urmă, cea mai mare, cea mai chinuitoare, cea care te mistuie fără îndurare în toate adîncurile sufletului. Cea mai frumoasă, cea mai plină de dureri...

FATA ÎN CASĂ (intră): Vă rog, iar e aici omul...

ACTORUL (necăjit că l-a intrerupt): Care om?

FATA ÎN CASĂ: Cel cu contul.

ACTORUL: Ce mai vrea?

FATA ÎN CASĂ: Spune că renunță la lojă.

ACTORUL: La care lojă? A, da, adevărat, omul cu... Și de ce renunță?

FATA ÎN CASĂ: Pentru că d[umnea]v[oastră] nu jucați în piesă, iar el credea că d[umnea]v[oastră] jucați, și dacă d[umnea]v[oastră] nu jucați, apoi zice că tot teatrul nu face două parale.

ACTORUL: Dă-l afară, dă-l afară!...

FATA ÎN CASĂ (zimbăște zăpăcită și strînge din umeri).

ACTORUL: Dă-l afară și nu mă mai deranja! Nu vezi că stau de vorbă eu domnul?

FATA ÎN CASĂ (iese).

ACTORUL: Nemaipomenit! (Se plimbă încoace și încolo.) Va să zică cum îi spuneam c-am descusut-o pentru ca să aflu ce fel de om să

fie... adică nu... da, da,... cum spuneam, e iubirea cea din urmă cea mai frumoasă și cea mai dureroasă, iubirea de care ne agățăm cu toată puterea, cu toată ambiția, cu toată pofța noastră de viață... Nu, nu... pe femeia asta nu permit să mi-o ia nimeni... asta nu mai e un episod, asta e soarta... asta e tot pentru mine!... Nu, și chiar dacă ar fi să mă prăpădesc din pricina ei, nici atunci nu... (Umblă încoace și încolo, leșind cu totul din ton): Cu toate astea e frumos din partea unui om atât de simplu că renunță la teatru fiindcă nu joc eu... Crede-mă asta îți face plăcere...

CRITICUL: O, da!

ACTORUL (vorbește spre ușă, afară): Mai e aici omul acela?

GLASUL FETEI ÎN CASĂ: A plecat.

ACTORUL: Ei, nu face nimic... Va să zică, cum spuneam, deodată am văzut limpede că s-a sfârșit. Că totul s-a sfârșit. Toate au fost în zadar. S-a înstrăinat de mine, zi eu zi tot mai mult. Băgam de seamă foarte bine cum se răcea din ce în ce... buzele... ochii... Vine ofițerul de gardă! Vine, e pe drum, ea poate aici nu știe că există, dar el vine... Și așa într-o bună zi m-am hotărât...

CRITICUL: Să-i ajii calea?

ACTORUL: Nu. Dar mi-am zis (așezându-se lângă CRITIC): Bine! Îi lipsește doamnei un militar fin, îi lipsește un al treilea, îi lipsește unul nou... Să l-l procurăm!... Am să joc eu rolul ofițerului de gardă. Nu spunei voi mereu că într-un actor trăiesc sute și mii de personalități și forme omenesti? Ei bine, de ce n-ar trăi în mine un ofițer d-ăsta?

CRITICUL: Ce?

ACTORUL (aprinzându-se tot mai mult): Sau sînt un artist mare sau nu sînt. Iată un prilej să-mi pun talentul la cea mai strășnică încercare.

CRITICUL: Cum, vrei să apari sub o altă formă?

ACTORUL: Vreau.

CRITICUL: Ești caraghios!

ACTORUL: Și cît de caraghios! Sînt atît de caraghios încît ai putea să-mi plîngi de milă. Toți bărbații care iubesc și nu sînt iubiți, sînt caraghioși.

CRITICUL: Și cum îți inchipui tu mersul acestei afaceri?

ACTORUL (se scoală): Atît de prost, atît de simplu cum și l-ar inchipui orice copil. Am să mă travestesc în ofițer de la garda imperială, am să-l joc o farsă, s-o cuceresc, s-o recuceresc.

 DIRECȚIUNEA
 ARII NAȚIONALE

1891

Nr. 117 / 922 înscr. 28

D. N.

Domnule Robreanu,

Vă facem cunoscut că L. I. P. D. este solicitat a
 participa la toate serarurile în reprezentarea pieței
 de la Iași, în traducerea D. N. Vă rugăm să ne
 transmite în mod obligatoriu al ofițer, a v-l caștă
 lași e necesar în scopul prezentării faptelor D. N.
 și traducător 5% din produsul brut al reprezentărilor.

L. Robreanu

St. Păcuraru Nr. 9

Dumbrăvești

Panait ISTRATI

În corespondență cu Jean-Richard BLOCH (IV)

I

Mondon-Val-Fleury (S. & O.)

1, Avenue de la Gare

le 30 septembre 1927

Mon cher Bloch,

J'ai reçu, enfin, hier, la lettre que j'attendais de toi et qui met fin à mes inquiétudes (ou: incertitudes?) Encore une, pareille à la tienne, de Bazalgette, et je pourrai peut-être dire que je n'ai pas perdu ces deux amis que Rolland me recommandait en 1922 (et non 24) dans les termes que tu peux lire aujourd'hui même dans „Les Nouvelles Littéraires”.

Tu as raison de me dire ce que tu me dis, évidemment, sans amertume, car tu me connais mieux que quiconque. Mais le terrible dans la vie, c'est que nous avons tous raison. Tout le monde a raison. Et, aussi, tout le monde a tort.

Je ne t'ai pas visé, toi, et uniquement toi, dans deux et non cette seule réunion publique (la seconde foi a été au meeting de Bruxelles, en juin) dont tu parles.

Dégoûté de ces meetings, comme de toute l'activité du Comité pour la Défense du fromage rassis, j'ai crié ma colère (je l'ai crié de la tribune) contre tout ce comité fantôme, en citant une dizaine de noms dont, parmi les plus chers, le tien. Je l'ai dit à Rolland, à Barbusse, et te le dis ici: Je vous en veux d'avoir constitué cette fantaisie de défense qui devait ridiculiser bientôt les plus formidables des drames, drames sanglant dont les miens, les nôtres, sont victimes depuis Varna jusqu'à Varsovie. Ce n'est pas de cette façon-là que je conçois la défense des hommes que nous empoisonnons avec des idées et surtout avec des sentiments.

Aussi, à Bruxelles, j'ai dit qu'on ne m'appelle plus à manifester que le jour où — oubliant les « trois cents jours » dont tu parles, — chacun viendra se mettre à la tête de ces foules enthousiastes et aller in corpore crier sa haine, demander des mesures immédiates, contre ceux que nous combattons.

Je suis cet homme-là. J'en ai donné l'exemple, il y a plus de 15 ans. Je suis prêt de recommencer, avec cette certitude, que je n'avais pas à l'époque, qu'aujourd'hui, jamais une mitrailleuse n'oserait crépiter contre un front composé de: Romain Rolland, Barbusse, Séverine, Duhamel, Bazalgette, Victor Margueritte, toi, moi et le reste de l'obituaire.

Ferme-là, donc, sur ce chapitre, gueule amicale que j'ai dans la peau, comme celle de Bazal[gette], et n'en parlons plus. Toutefois — en rappelant ces « deux trains » entre lesquels je viens à Paris « vitupérer, puis, repartir dans ma solitude, mes voyages, mes

¹ O oră cu Panait Istrati — povestitor român, scriitor francez, interviu de Frédéric Lefèvre, apărut în „Les Nouvelles Littéraires”, 1 octombrie 1927).

Evocând prima întâlnire cu Rolland, la Villeneuve, Istrati destăinuie între altele: « Gîndindu-se la singurătatea pe care mi-o rezerva Parisul literar, Rolland mi-a vorbit îndeosebi de doi oameni cărora voia să mă încredințeze [...] Jean-Richard Bloch, unul dintre rari scriitori cu spirit creator, și Léon Bazalgette,

I

Mendou-Val-Fleury (S. & O.)
1, Avenue de la Gare
30 septembrie 1927

Dragul meu Bloch,

Am primit în sfârșit, ieri, scrisoarea pe care o așteptam de la tine și care pune capăt frământărilor mele. Încă una, de la Bazalgette — asemănătoare celei de la tine — și așa putea să spun că nu am pierdut pe cei doi prieteni, recomandați de Rolland în 1922 (și nu în 1924), în termeni ce-i poți citi chiar azi în „*Les Nouvelles Littéraires*”¹

Ai dreptate să-mi spui cele ce-mi scrii, desigur fără amărăciune, pentru că mă cunoști mai bine ca oricare altul. Dar ceea ce-i teribil în viață, e că avem toți dreptate. Toată lumea are dreptate. Și, de asemenea, toată lumea n-are dreptate.

Nu te-am vizat pe tine, special pe tine, în cele două (și nu una) adunări publice, despre care-mi vorbești. (A doua oară, la mitingul de la Bruxelles, din iunie trecut)².

Dezgustat de aceste mitinguri, ca dealtfel de orice activitate a Comitetului brnzei rîncede, mi-am strigat mînia (de la tribună), împotriva oricărui comitet-fantomă, citind vreo zece nume, dintre care al tău, printre cei mai îndrăgiți. I-am spus-o lui Rolland și Barbusse, și ți-o repet și ție, aici: Am pică pe voi, de-a fi constituit această gogoriță de apărare, ce avea să ridiculizeze repede cea mai mare dintre dramele înșingurate, ale căror victime sînt ai mei, ai noștri, de la Varna pînă la Varșovia. Nu în felul acesta concep eu apărarea oamenilor, otrăviți cu idei și mai ales cu sentimente.

De asemenea, la Bruxelles, le-am spus să nu mai mă cheme la atari manifestări decît în ziua cînd, — uitînd cele «trei sute de zile», de care pomenesti tu, — fiecare va veni să-și ia locul în fruntea acestor mulțimi entuziaste și să se încoloneze în corpore, ca să-și strige ura, cerînd măsuri imediate împotriva celor pe care-i combatem.

Eu sînt un astfel de om. Am dat exemplul, acum cincisprezece ani. Sînt gata de-a reîncepe, cu această convingere — pe care n-o aveam în epoca respectivă, — că nici o mitralieră n-ar îndrăzni să răpăie astăzi împotriva unei coloane compusă din Romain Rolland, Barbusse, Séverine, Duhamel, Bazalgette, Victor Margueritte, tu, eu și restul pomelnicului.

La acest capitol deci, taci, prietene, și să nu mai vorbim. Cu toate acestea — pomenind de cele «două trenuri», între care eu vin la Paris, spre «a ponegri, apoi mă întorc la singurătatea și călătoriile mele, la dragostele și libertatea mea» — puteai să-ți amintești că în decembrie 1926 am părăsit șezlongul de la Montana și am venit la mitin-

cu inimă caldă, apostolul lui Walt Whitman ».

² Mitingul de la Bruxelles a fost organizat de Liga Drepturilor Omului, împotriva teroarei fasciste din România. Istratie este invitat special, de deputatul belgian Louis Piérard, pentru un sejur între 18 - 25 iunie 1927. El participă și la lucrările PEN-Clubului.

Al doilea miting a avut loc la Paris, în sala Wagram, de protest împotriva condamnării la moarte a lui Sacco și Vanzetti.

amours, ma liberté», — tu aurais pu te souvenir qu'en décembre 26 j'ai quitté la chaise-longue à Montana et suis venu trouver, au meeting de Paris, trois orateurs des 10 annonces. C'est alors que j'ai gueulé horriblement.

Sur les « âneries » du téléphone, je passe; cela s'est passé entre nous. Nous reviendront un jour, si tu le veux (j'habite à 300 pas de toi).

Et maintenant que nous sommes à la « troisième et la seule facétie qui l'est sensible », sache qu'elle tourne tout à mon honneur. Le témoin en est Robertfrance même, que j'ai convoqué hier par téléphone et qui est la cause de ma défaillance. Ce brave ami s'était offert de te supplier avec un tel empressement et une telle insistance que comme il me présentait justement ton remplaçant Jean Prévost j'avais acquis la douloureuse conviction que tu ne voulais plus t'occuper de ma paperasse. Crois-moi, Bloch, cela m'a coûté plus cher que si tu m'avais baisé la plus adorée des maîtresses! Je ne te l'ai pas dit, par amour amical. Je me suis contenté de dire à Robert[france] ces paroles:

— C'est bien. Tu auras le manuscrit de Mikhaïl. Mais si longtemps que Bloch ne me l'aura pas dit lui-même, je me refuse de croire qu'il n'est plus, pour moi, le directeur de la collection „Prosateurs français contemporains“ chez „Rieder“.

Hier, en lui rappelant cela, il m'a répondu:

— Si tu avais envoyé directement à Bloch le manuscrit (c'était le 30 juillet) il ne serait pas à l'imprimerie, en ce moment.

Peut-être qu'il a lui aussi sa raison. Mais sache que je me fous de toutes les imprimeries et qu'à l'avenir mes manuscrits te parviendront comme par le passé.

Une question toute confidentielle: basé sur ce que Rob[ertfrance] a fait de Isaac et, avec Martinet, de Nerrantsoula (tripotage que j'ai dû annuler) je te demande si les corrections faites sur Mikhaïl sont telles que tu les conçois. Sinon, annule et fais comme tu as toujours fait.

Mais ce que ta lettre m'a apporté de réconfortant, c'a été surtout ton approbation de Mikhaïl, le livre qui m'est le plus cher, parce que presque autobiographique. En le déposant, j'ai dit à Crémieux:

— Si ce bouquin trouve 100 lecteurs qui me comprennent, je serais heureux.

C'est, de tous, mon livre le plus dépourvu d'art. Je l'ai dit à Marcel Thiébaud, qui avait annoncé sa publication dans la „Revue de Paris“. Et j'ai eu raison; il me l'a rendu, après lecture, sans autre objection que celle (croyons-le, si tu veux!) que Mikhaïl est un volume avec suite, donc incomplet.

Maintenant laisse-moi t'embrasser sincèrement.

Ton PANAIT ISTRATI

Je crois que depuis l'affaire de Rosenthal, en Roumanie, Bazal[gette] ne m'aime plus comme auparavant. Tous nos contrats, depuis deux ans, sont pitoyables. Avec quoi ai-je péché contre Léon? On le dit malade, et il doit l'être, mais crois-tu que c'est là, la seule cause de sa réserve à mon égard? Son froid?

J'en ai eu un tel frisson, que je ne sais pas si je lui ferai du bien en allant le voir. En tête de cette lettre, mon adresse définitive, — jusqu'à... ma mort! .

II

[Carte postale]

Bahon, le 22 novembre 1927

Amitiés affectueuses

PANAIT ISTRATI

gul de la Paris, unde am găsit trei oratori, din cei zece anunțați. Atunci am răcnit groaznic.

Despre «măgăriile» de la telefon, trec peste ele; faptul s-a petrecut între noi doi. Vom reveni asupra lor, într-o zi, dacă vrei (locuiesc la 300 de pași de tine).

Și-acum, pentru că am ajuns la «a treia și singura ispravă care te doare», află că ea se întoarce în favoarea mea. Martor este însuși Robertfrance, pe care l-am scărmanat ieri la telefon și care este cauza deficienței mele. Acest prieten cumsecade se oferise ca să te suplinească, cu atîta amabilitate și insistență și cum tocmai îmi prezenta pe înlocuitorul tău Jean Prévost, căpătai dureroasa convingere că tu nu mai vrei să te ocupi de manuscrisele mele.

Crede-mă, Bloch, gîndul ăsta m-a durut mai mult decît dacă te-ai fi culcat cu cea mai adorată dintre amantele mele! Nu ți-am spus-o, din dragoste prietenească. M-am mulțumit să-i adresez lui Robert, aceste cuvinte:

— Bine. Îți voi da manuscrisul *Mihail*. Dar, cită vreme Bloch nu-mi va spune nimic, refuz să cred că el nu mai este, *pentru mine*, directorul colecției *Prozatori francezi contemporani*, la „Rieder.”

Reamintindu-i, ieri, toate acestea, el mi-a răspuns:

— Dacă ai fi trimis manuscrisul direct lui Bloch (la 30 iulie) el nu ar fi fost la tipografie în acel timp.

Poate că și el are, de asemenea, dreptate. Dar, să știi că puțin îmi pasă de toate tipografiile și că pe viitor, manuscrisele mele îți vor parveni, ca și în trecut.

O chestiune strict confidențială: bazat pe ceea ce Robertfrance a făcut din *Isaac* și, împreună cu Martinet, din *Neranțula* (talmeș-balmeș de prost gust pe care a trebuit să-l anulez) îți cer să vezi dacă corecturile la *Mihail* sînt conforme cu vederile tale. Dacă nu, anulează-le și procedează ca întotdeauna.

Dar, ceea ce m-a reconfortat în scrisoarea ta, au fost mai ales cuvintele aprobative despre *Mihail*, cea mai scumpă mie dintre toate cărțile mele, fiind autobiografică. Depunînd-o la editură, i-am spus lui Crémieux:

— Dacă această carte va găsi o sută de cititori, care s-o înțeleagă, voi fi fericit.

Dintre toate cărțile mele, ea este cea mai intimă. I-am mărturisit-o și lui Marcel Thiébaud, care anunțase publicarea ei în „*Revue de Paris*”. Și am avut dreptate: el mi-a înapoiat-o, după lectură, fără altă obiecțiune decît aceea (crede-o, dacă vrei!) că *Mihail* e un volum cu urmare, deci incomplet.

Și-acum, lasă-mă să te îmbrățișez cu sinceritate,

Al tău,

PANAIT ISTRATI

[P.S.] Cred că Bazalgette nu mă mai iubește, de cînd cu afacerea Rosenthal, în România. De doi ani, toate contactele noastre sînt jalnice. Cu ce am păcătuit, oare, față de Léon? Se spune că-i bolnav și așa o fi; dar, crezi tu că asta-i singura cauză a rezervei, a răcelii sale față de mine?

Mă simt atît de înfiorat sufletește, încît nu știu dacă îi va face bine, ducîndu-mă să-l văd.

În cazul acestei scrisori, adresa mea definitivă, pînă la... moarte!

II

[Carte poștală]

Baku, 22 noiembrie 1927

Complimente afectuoase.

PANAIT ISTRATI

III

[Carte postale]

Mourmansk, le 22 juillet 1928

*Une pensée tendrement amicale du pays
des nuits polaires, blanches aujourd'hui,
noires dans quelques mois.*

Je songe au bon Raymond Lefèvre.

Ton PANAIT ISTRATI

IV

[Carte postale]

Monastère Neamtz, Carpathes
moldaves le 2 décembre 1932

Mon cher Bloch,

*Que fais-tu? Je suis si seul! Je pense souvent à toi et je me demande pourquoi, en
France, ne suis-je pas venu te voir plus souvent? Pourquoi? Dis-le moi, si tu peux.*

Si je ne meurs pas, je viendrais te voir, dès que je mets le pied à Paris.

À toi et aux meilleurs.

Ton PANAIT ISTRATI

V

Adresse exacte: Monastère Neamtz,
jud. Neamtz — Roumanie
le 27 décembre 1932

Mon cher Bloch,

*Je suis heureux de constater combien mon souvenir est resté vivant chez toi. Oui, j'aime
ce violent coup de fouet, qui me cingle les reins (hélas, des reins meurtris par six mois
de lit). Je sens, je connais la main qui frappe. Je lui doit tant! Il y a encore quelques
autres mains, que je connais et auxquelles je dois tant. (Quand je dis devoir, je ne pense
qu'aux plus nobles choses).*

*Mais, jadis, j'avais rêvé qu'elles me demandent (ou me demandassent?) le double de
ce que je leur devais. J'étais, alors, libre, amoureux, plein d'espoirs. J'aurais voulu
qu'on dispose de moi. (C'était au temps de Kyra et de Cosma). Le « baladin » voulait
se donner tout entier à quelqu'un, à quelque chose: à un homme, à une idée. Il n'a
fait que se précipiter dans le vide. Rolland lui a même écrit: « Si Villeneuve est trop
près de Paris, je saurais aller plus loin ».[...]*

*C'est tout, mon bon Richard. Il ne faut chercher plus loin. Plus loin, nous sommes,
tous, les mêmes, chacun renfermant un « baladin » ou autre chose. Autre chose de pire.
Par exemple: ni toi, ni Bazalgette, ni Rolland, n'êtes pas venus, une nuit, enfoncer ma
porte, et crier: « Viens frère! Bats ta femme. Chasse tes enfants et écoute-moi, cette nuit,
j'ai besoin que tu m'écoutes! »*

*Non. Vous n'êtes pas venus. Comme Mikhaïl. Comme Ionesco. Chez le meilleur homme
que j'ai connu en Occident, l'amitié vient après la famille, après l'oeuvre, après la
quiétude. Joue (le premier de ces hommes que j'ai aimés et qui m'ont aimé) m'a fait un*

III

[Carte poștală]

Murmansk, 22 iulie 1928

Un gând de tandră prietenie din ținutul
noptilor polare, albe acum, întunecate
peste câteva luni.

Mă gândesc la bunul Raymond Lefèvre.

Al tău,

PANAIT ISTRATI

IV

[Carte poștală]

Mîndstirea Neamșului,

Carpații moldovenesti

2 decembrie 1932

Dragul meu Bloch,

Ce faci? Sînt atît de singur! Mă gândesc adesea la tine și mă întreb pentru ce n-am
venit să te văd, adesea, în Franța. De ce? Spune-mi-o, dacă poți.

Dacă nu mor, voi veni să te văd, îndată ce voi fi la Paris.

Ție și celor mai buni

Al tău,

PANAIT

V

Adresa exactă: Mîndstirea Neamșului,

jud. Neamț — România

27 decembrie 1932

Dragul meu Bloch,

Sînt fericit să constat cît de vie a rămas amintirea mea, în sufletul tău. Da, iubesc
această lovitură violentă de bici, care-mi sfichiue șalele (vai! șale omorîte de șase
luni la pat). Simt, cunosc mîna care mă lovește. Îi datorez atît! Mai sînt alte câteva
mîini, pe care le cunosc și cărora le datorez atît! (Cînd spun a datora, nu mă gândesc
decît la lucruri nobile).

Dar, odinioară, am visat ca aceste mîini să-mi ceară dublul datoriei mele față de
ele. Pe atunci eram liber, îndrăgostit, plin de speranțe. Aș fi voit să se dispună de
mine. (Era pe vremea *Chirei* și a lui *Cosma*). « Saltimbancul » voia să se dăruiască în
întregime cuiva sau pentru ceva: unui om, unei idei. N-a făcut decît să se rostogolească
în gol. Rolland chiar i-a scris: « Dacă Villeneuve este prea aproape de Paris, voi și
să merg mai departe ».[...]

Asta-i tot, bunul meu Jean-Richard.

Nu trebuie căutat mai departe. Mai departe, sîntem toți, aceiași, fiecare ascunzînd
un « saltimbanc » sau altceva. Altceva, mai rău. De exemplu: nici tu, nici Bazalgette,
nici Rolland, n-ai venit într-o noapte, să-mi spargeți ușa, strigînd: « Haide, frate!
Bate-ți femeia, alungă-ți copiii și ascultă-mă, în noaptea asta; am nevoie ca tu să
m-ascuți! ».

Nu! Nu ai venit. Ca Mihail. Ca Ionescu. La cel mai bun om, pe care l-am cunoscut
în Occident, prietenia vine după familie, după operă, după liniștea căminului. Jouve
(primul dintre aceștia, pe care i-am iubit și m-au iubit) mi-a dat să înțeleg brutal,

jour brusquement comprendre qu'il n'y a plus rien entre nous, simplement parce que je lui avais dit que je ne comprenais pas sa poésie, qu'il me lisait avec élan.[...]

Certes, j'ai eu, j'ai et j'aurai encore (si je vis), à l'égard de l'amitié, de vilaines manières. Tu m'as bien défini: saltimbanque!

Mais cet ami — saltimbanque ne peut pas vous oublier. Et, malade, très malade, c'est lui qui vous écrit le premier (pas vous!), de ce désert montagneux — (je suis à 15 km. du marché le plus proche et à 50 km. du chemin de fer Pascani) où l'arrivée du facteur est son plus grand événement de la journée.

J'ai voulu avoir de toi un mot. Je l'ai. Il est amer, mais il est chaud. Je le garde. Et puisque je n'ose pas écrire à Rolland, dis lui de ma part qu'en Orient, ceux qui croient mourir demandent pardon, pour des offenses probables, à ceux qui sont bien portants, leurs proches, et leur baisent la main. (Les pardons sont toujours réciproques). Je demande pardon à Romain Rolland et lui baise la main. A toi, aussi.

Ton ami, de toute ma force.

PANAÏT ISTRATI

Ma femme (très jeune) lit ta lettre et l'aime. Elle voudrait te lire. Veux-tu lui envoyer la Nuit Kurde? (Vous ne devez plus me lire, vous, les amis bons. Je suis un infirme qui n'écrit plus que pour gagner sa croûte).

într-o zi, că totul s-a terminat între noi, pur și simplu pentru că îi mărturisisem că nu-i înțelegeam poezia, pe care el mi-o citea cu însuflețire.[...]³

Desigur, am avut, am și încă voi avea (dacă trăiesc), comportări urâte în prietenie. Tu m-ai definit bine: saltimbanc!

Dar, acest prieten-saltimbanc nu vă poate uita. Și bolnav, foarte bolnav, tot el este care vă scrie primul (nu voi!), din acest pustiu muntos (mă aflu la 15 kilometri de cea mai apropiată piață și la 50 kilometri de calea ferată Pașcani), și unde sosirea factorului poștal este cel mai mare eveniment al zilei.

Am vrut să am un cuvânt de la tine. Îl am. El este amar, dar cald. Îl păstrez. Și cum nu îndrăznesc să-i scriu lui Rolland, spune-i din partea mea, că cei care-și presimt moartea cer iertare pentru ofense probabile, celor sănătoși, rudelor și le sărută mâna. (Iertările sînt totdeauna reciproce). Cer iertare lui Romain Rolland și-i sărut mâna. De asemenea și ție.

Al tău prieten, cu toată puterea,

PANAIT ISTRATI

— Nevasta mea (foarte tinăra) citește și-i place scrisoarea ta. Ar vrea să te citească. Vrei să-i trimiți *Noaptea kurdă*? (Voi, prietenii mei buni, nu mai trebuie să mă citiți. Sînt un infirm, care scrie pentru a-și câștiga pâinea).

(Traducere și note de Alexandru TALEX)

---

³Text eliminat de editor, referindu-se vindicativ la persoane care sînt în viață.

Mark TWAIN

Un autograf în biblioteca „V. A. URECHIA” din Galați

BIBLIOTECA „V. A. URECHIA” DIN GALAȚI, fondată cu peste 90 de ani în urmă, este depozitara, printre altele, a unui important fond de scrisori semnate de o seamă de mari personalități românești și străine¹ care și-au desfășurat activitatea începînd cu cea de a doua jumătate a secolului trecut. În ceea ce privește fondul de scrisori străine, acesta ar putea fi grupat, după importanță, în două mari categorii.

Primul loc îl ocupă epistolele trimise lui V. A. Urechia de personalități ale culturii și științei europene, care de regulă au însoțit colaborarea acestora la cunoscutele lucrări *Albumul Macedo-Român* (1880) și *Voci latine. De la frați la frați* (1894). După cum se știe, aceste lucrări au avut o importanță istorică în cunoașterea, pe plan european, a problemelor românești din epocă. V. A. Urechia, marele animator al vieții culturale românești din secolul trecut, le-a inițiat pentru susținerea ideii latinității sud-est-europene și a desăvîrșirii unității naționale a românilor. Dealtfel, în mod expres, albumul *Voci latine* a constituit o culegere de prestigioase adeziuni ale reprezentanților «gintei latine» la mișcarea națională românească din Transilvania și Banat, toate fiind adevărate pledoarii în spirit justițiar pentru dezlegarea problemei naționale.

Printre semnatarii acestor scrisori menționăm pe: A. Arnavielle, P. Barbe, L. Berluc-Perussis, C. Cantu, A. Cavalier, R. Fava, A. Rambaud, Fr. Miklosich, L. Drapeyron, J. Gonzales de Tejada, H. Leroy-Beaulieu, G. Malenotti, T. Massarani,

¹ Vezi Paul Păltănea, *Catalogul manuscriselor și scrisorilor din Biblioteca „V. A. Urechia”, Galați, 1979, 324 p.*

Fotografiile cu care am ilustrat acest grupaj au fost reproduse după monografia lui Justin KAPLAN, intitulată *Mr. Clemens and Mark Twain*.

A. Naquet, B. Pandolfi, E. Van der Rest, A. Vandal, G. Vegezzi-Ruscalla, G. Weigand.

Cea de a doua categorie prezintă o importanță deosebită autografă, numai cîteva dintre piesele de arhivă avînd și interes documentar, ca de exemplu cele semnate de Georg Brandes și actorul italian Tommaso Salvini. Autografele aparțin unor personalități de renume din cultura mondială: Emile Zola, Jules Verne, Anatole France, Mark Twain, Alexandre Dumas-fils, Jules Simon, Téophil Roussel, Gaston Paris, Pierre Puvis de Chavannes, Raymond Poincaré, Ermete Novelli etc.

Scrisorile din această categorie provin de la familia Schwartz din Galați și ele

Wohlgeboren
Antoine Schwartz
25 Saint-Spiridon Strasse
Galatz
Roumanian

Wohlgeboren
Antoine SCHWARTZ
25 Saint-Spiridon Strasse
GALATZ
Roumanian

Dear Madam,

Thank you for your kind note; at present I have no photographs but I send with pleasure my autograph.

Very truly yours,

Mark TWAIN

Domniei-Sale
Antoine SCHWARTZ
Strada Sfintul-Spiridon
GALAȚI
România

Dragă Doamnă,

Mulțumesc pentru amabila dumneavoastră scrisoare; acum nu am nici o fotografie, dar vă trimit cu plăcere autograful meu.

Al dumneavoastră devotat,

Mark TWAIN

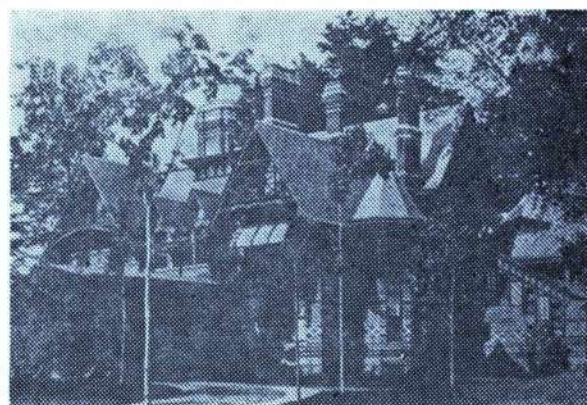

Dear Madam

Thank you for
your kind note
at present I have
no photographs
but I send with
pleasure my
autograph

Very truly Yours
Mark Twain

reprezintă corespondența inițiată de membrii acestei familii în dorința de a-și forma o colecție de autografe și fotografii. Schimbul epistolar, în unele cazuri, a avut un caracter de durată. De exemplu, corespondența cu T. Salvini a durat aproape 20 de ani și în cuprinsul ei se regăsesc informații interesante pentru reconstituirea atmosferei de epocă atât în viața particulară cât și în cea publică.

Din bogata colecție am selectat pentru numărul de față al revistei „Manuscriptum”, autograful lui Mark Twain, considerându-l o piesă de excepție sub raport arhivistic, ce atestă și popularitatea de care s-a bucurat marele scriitor, chiar din timpul vieții, pe meleagurile noastre.

Nedelcu OPREA
Paul PĂLTĂNEA

IDEI, OAMENI, FAPTE

Panait ISTRATI

«Tot Tazlăul, toți Iașii, ... s-au deșteptat în mine!»

CU TOATE CĂ S-A SCRIS FOARTE MULT despre opera și despre dramatica existență a lui Panait Istrati, un anumit aspect nu a fost prezentat în toată importanța sa: este vorba de legăturile marelui povestitor cu Iași.

Odată întors în țară, Istrati a fost întâmpinat cu ostilitate nu numai de către autorități, care-l atacau vehement și-l reclamau politic ca pe un «vagabond-trădător», ci și de către unii scriitori și oameni de cultură.

În ciuda acestor opinii nefavorabile privitoare la om și la operă, Panait Istrati se hotărîse să vină la Iași. Pribeagul dezamăgit, bolnav și agitat găsea astfel în vechea capitală a Moldovei un cuvînt sincer, aprecieri oneste, o prețuire dreaptă și o prietenie caldă. Prima sa vizită la Iași, din toamna anului 1925, a fost ocazia acestor manifestări ale scriitorilor ieșeni față de Istrati. Încă în ianuarie același an, tonul fusese dat de Mihail Sadoveanu. Într-o tabletă — *Panait Istrati* („*Lumea*“, I, nr. 9, 4 ianuarie 1925, pp. 3—4) — autorul *Baltagul* îl consideră pe Panait Istrati «un fecior al acestui pămînt, unul dintre umiliții și disprețuiții acestui pămînt... eu totuși îl voi revendica pe Panait Istrati ca pe un frate al meu... aici lingă Dunăre a rămas pentru totdeauna ceva din copilul de altădată». Întîmpinîndu-l cu «o salutare frățască», Sadoveanu respingea, în toamna aceluiași an, acuzațiile nedemne la adresa lui Istrati. Tot în „*Lumea*“ (nr. 2119, 21 septembrie 1925, p. 2), marele prozator semna un călduros și

demn răspuns, în apărarea prietenului pribeag (cf. *Panait Istrati, Contra unor vorbe aspre*), «om sincer și simplu», care s-a întors în patria sa «cu sufletul salvat, mai om și mai înțelegător decît înainte». Istrati nu era un străin, pentru că sufletul său se aplecase mereu «spre cei care sufăr și plîng, spre cei nedreptățiți, spre cei umiliți, spre poezia poporului, care-i cîntă în amintire, spre tot ce-i al nostru și al acestui neam nefericit și înapoiat».

Vorbînd în numele întregii obști scriitoricești, Sadoveanu încheia patetic: «Înțelegîndu-l așa, întîndeți-i mîna și zîmbiți-i ca un frate!»

Cum era bolnav, Panait Istrati a fost găzduit de scriitorul-medic I. I. Mironescu, care l-a înțeles, l-a îngrijit și i-a oferit o prietenie unică. Cu aceleași sentimente a fost înconjurat prozatorul născut la Brăila, de Sadoveanu, Topîrceanu, Otilia Cazimir, Demostene Botez și Mihai Codreanu. Sadoveanu și I. I. Mironescu i-au oferit lui Istrati ceea ce îi lipsea foarte mult: *căldura românească* (expresia îi aparține).

Vizita la Iași i-a prilejuit cunoașterea unor «oameni și locuri» din Moldova. De neuitat pentru Istrati a rămas o excursie făcută, împreună cu Sadoveanu și Mironescu, la Tazlău, localitatea natală a celui din urmă, prilej de cunoaștere a obiceiurilor și tradițiilor românilor de la munte.

Despre această vizită, avea să-și amintească Istrati în scrisoarea din 6 octombrie 1927, expediată din Franța lui I. I. Mironescu:

«Iubite frate Ioane,

Aștept meru un răspuns din țară privitor la un demers ce fac acum ca să găsesc 20.000 lei pentru coliba noastră. Văd însă că zilele trec și tu stai fără răspuns din parte-mi,

răspuns pe care speram să ți-l fac însoțit de gologani. Te rog deci să aștepti olecută. *În orice caz, contează pe această sumă*; într-un fel ori într-altul, o voi încropi-o, dacă nu luna asta, luna viitoare. Eu nu numai că sint tot așa de sărac ca și tine, dar mai dătez și vreo 50.000 de franci, căci cine a făcut apel la mine și a rămas neauzit? Totuși situația mea de mine va fi mai mult decit bună, așa că pot face datorii.

Spui că mi-ai scris și altădată? N-am primit nimic; nimic. Ți poți deci închipui ce bucurie mi-au produs scrisoarea și fotografiile tale. Tot Tazlău, toți Iașii, toate imaginile de acum doi ani s-au deșteptat în mine! Ce nenorocire ar fi să murim, unul cite unul, fără să realizăm un vis ca acela pe care ni l-am propus în munții tăi! Căci nu mă prea bucur de cine știe ce sănătate.

Ție, la ai tăi și tuturor celor buni toată dragostea mea de frate jinduie de voi.

Panaît ISTRATI

P.S. Măi dragă, mare nevoie am de-o colecție de bune reproduceri după tablourile lui Băncilă, reprezentind pe țărani noștri zdrențuiți din preajma răscoalelor. Făcut-a el scene din răscoalele din 1907? Faceți pe dracul în patru și trimiteți-mi-le. Plătesc tot ce va costa. Dar repede!

« Coliba » la care se referă Istrati în scrisoarea sa e o casă de odihnă pentru scriitori, proiectată să fie construită la Tazlău de către Mironescu, Sadoveanu și Istrati. O va realiza Mironescu, după moartea lui Panaît Istrati, cînd el însuși destul de bolnav s-a retras în satul natal, unde a murit la 22 iulie 1939. Vizita celor trei scriitori la Tazlău a fost evocată și de Sadoveanu în *Cheile Bicazului*.

Solicitarea unor reproduceri după picturile lui Băncilă dovedește că Istrati era la curent cu mișcarea literară și artistică din țară. Într-adevăr, Octav Băncilă a realizat cinci tablouri sub impresia dramaticelor evenimente din primăvara anului 1907, sub titlul *Anul 1907* (reproduceri după unele din ele au fost publicate în ziarul „România muncitoare”).

Panaît Istrati s-a legat atît de mult de doctorul Mironescu și a îndrăgit locurile din Munții Neamțului cu atîta bucurie sufletească, încît în viitoarele drumuri la Iași a poposit de mai multe ori în casa lui Mironescu de la Tazlău (între lucrurile care ar putea alcătui fondul de bază al unei case memoriale I. I. Mironescu se află mai multe volume ale lui Istrati, oferite cu autograf prietenului-doctor, care i-a însoțit, pentru o vreme, nu numai trupul, ci și sufletul-rănit).

Și în toamna anului 1930, cînd Istrati a poposit la Iași, a fost din nou găzduit la profesorul și scriitorul I. I. Mironescu, intelectual progresist, om de mare generozitate, colaborator la „*Viața românească*”, prețuit în cercurile ieșene atît pentru literatura sa cît și pentru verva orală extraordinară.

Deoarece prozatorul era bănuie de propagandă subversivă și urmărit, iar I. I. Mironescu era

deputat în parlament, poliția din Iași a înaintat la 29 noiembrie 1930 un raport către Direcția generală a poliției — București (vezi *Arhivele statului Iași*, Inspectoratul poliției, 10/1930, fila 304): « Am onoare a raporta că urmărind activitatea lui Panaît Istrati, sosit în localitate: Locuiește la dl. Deputat prof. Mironescu din strada Albinet de către care a fost și invitat. S-a întrefinut în majoritate, cu Mihail Sadoveanu, Topirceanu, unde se ducea des la via sa din com. Copou ».

În acest an, Istrati a rămas pentru mai mult timp la Iași, ceea ce i-a permis și scurta vizită de la Tazlău. Intelectualitatea Iașului și unele publicații se interesau de personalitatea prozatorului. Se formează un curent de opinie favorabil omului și scriitorului Panaît Istrati. Unele publicații din Iași („*Lumea*”, „*Opinia*”, „*Lumea-bazar săptămînal*”) inserează scurte comentarii, articole sau note despre omul « blînd, bun și modest », care « își petrece vremea la Iași, în tovărășia lui M. Sadoveanu și a prof. dr. Mironescu » („*Lumea*” nr. 3734, 1 decembrie 1930).

Panaît Istrati a păstrat pînă la sfîrșitul zbucimății sale vieți amintirea legăturilor sale cu Iașul și cu scriitorii săi, care s-au dovedit prieteni de nădejde în toate împrejurările.

Popasurile sale ieșene reprezintă mai mult decît simple fapte biografice. Ele sint o coordonată a unui climat literar și o pildă a solidarității scriitoricești.

Ilie DAN

M E R I D I A N E

N. IORGA—Eufrosina DVOICENCO

Fascinația modelului

„Quand un Iorga tombe,
c'est tout un pan de la terre dace
qui s'écroule.”

Henri Focillon

(De la scrisoarea lui H. Focillon

la Eufrosina Dvoicenco

din 21 Aprilie. 1942)

CONTRIBUȚIA EUFROSINEI DVOICENCO-
Marcov la studiul istoriei literare românești, ca și
numeroasele sale cercetări comparatiste privind
relațiile cultural-literare româno-ruse de-a lungul
epocilor istorice, sînt binecunoscute specialiștilor
din patria noastră ca și celor de peste hotare, inte-
resată în aprofundarea «fenomenului românesc»¹.

Legăturile acestui eminent om de știință cu
România sînt profunde și provin încă din perioada
de formație a savantului. Eufrosina Dvoicenco
a urmat, după cum se știe, cursurile universitare
ale Facultății de litere și filozofie din București
între anii 1927—1930. Activitatea ei științifică

în această epocă s-a bucurat de îndrumarea lui
N. Iorga, a cărui școală de misionare de pe lângă
Universitatea culturală de la Văleni de Munte a
frecventat-o. În 1932, Eufrosina Dvoicenco își sus-
ține teza de doctorat la profesorul D. Caracostea,
cu un studiu monografic despre Viața și Opera lui
C. Stamati, tipărit în 1933 și premiat, tot atunci,
de Academia Română.

Tot N. Iorga este acela care, între 1932 și 1935,
îi facilitează studiile în Franța, ca membră a
Școlii române de la Fontenay-aux-Roses, de
lîngă Paris, unde Eufrosina Dvoicenco își desă-
virșește metoda științifică în domeniul cercetării
istoriei literare, comparativismului și limbilor
slave. Publică acum mai multe studii închină-
te lui Alexandru și B. P. Hasdeu, începe investiga-
țiile asupra lui A. S. Pușkin și literatura română
(articole apărute în „Revista istorică”, în
„Nădejdea”, „Adevărul literar și artistic”).

Între 1935 și 1940, minuțioasa cercetătoare a
activat neobosit ca asistentă universitară, profe-
soară de limba rusă, la Institutul sud-est european
(condus de N. Iorga) și salariată a Bibliotecii Aca-
demiei Române. Aici, la secția de manuscrise,
unde traducea documente rusești pentru colecția
Hurmuzachi, am eunoscut-o personal pe Eufro-
sina Dvoicenco, în epoca în care începusem
munca la cel de-al patrulea volum din Bibliogra-
fia românească veche. Păstrez amintirea colabo-
rării noastre bazată pe exigență științifică și deo-
sebită intuiție a cercetării. Manifesta o emoțio-
nantă satisfacție pentru rezultatele la care ajunsese
privind Începuturile literare ale lui B. P. Hasdeu
(1936).

Un an mai tîrziu, cînd publicistica românească
comemora centenarul morții lui Pușkin, în afara

¹ Un studiu substanțial a publicat de curînd
Gh. Barbă: *Din istoria relațiilor literare româno-
ruse, în Probleme de filologie rusă*, București,
1976, pp. 169—186. Autorul citează aici articolele
publicate despre Eufrosina Dvoicenco de
G. Călinescu, N. Iorga, I. C. Chițimia, Paul
Cornea, printre alții, ca și rapoartele academice
ale lui G. Bogdan-Duică (1933) și Ștefan Ciobanu
(1937), pentru premierea unora dintre lucrările
cercetătoarei. Gh. Barbă mai dă și o amplă
bibliografie a operelor scrise în limba română
și rusă de Eufrosina Dvoicenco-Marcov.

unor articole și studii privind ecourile romantismului rus în poezia românească din deceniile 3—5 ale secolului al XIX-lea, Eufrosina Dvoicenco înființa, în cadrul Muzeului Al. Saint-Georges, secția Pușkin și România și iniția un amplu ciclu de conferințe pe această temă.

La începutul anului 1940, N. Iorga îi publica broșura în Polonia. Între viață și moarte, un adevărat reportaj asupra crimelor săvârșite de nazisti în țara vecină, unde Eufrosina Dvoicenco se afla pentru studii. Asasinarea lui N. Iorga,

cîteva luni mai tîrziu, a impresionat-o adînc pe marea cercetătoare și a determinat-o să părăsească Europa pentru a se stabili la New York, alăturîndu-se astfel altor savanți de renume mondială, auto-exilați în S.U.A., din fața pericolului nazist. Amintim, astfel, pe francezul Henri Focillon, pe belgianul Henri Grégoire, pe istoricul polonez Oskar Halecki, pe filologul italian Giuliano Bonfante².

În 8 decembrie 1945 Henri Grégoire îi scria astfel Eufrosinei Dvoicenco:

INSTITUT DE FILOLOGIE ȘI DE ISTORIE ORIENTALĂ ȘI SLAVĂ

6 decembrie 1945

Dragă Colega,

Consiliul de Direcție a Școlii libere de Înalte Studii a ratificat, în ședința din 4 decembrie, votul Adunării Generale a Institutului de Filologie și de Istorie Orientală și Slavă din data de 24 septembrie 1944, care vă conferă calitatea de membru al Institutului.

De aici înainte vă veți bucura, deci, de toate privilegiile profesorilor de la Școala Liberă de Înalte Studii, cu dreptul de a asista și de a vota la Adunările generale.

Consiliul de Direcție a ținut să recunoască în acest fel devotamentul cu care ați servit Școala de la înființarea sa.

Primiți, dragă Colega, împreună cu felicitările mele, asigurarea sentimentelor mele cele mai sincere.

[ss] Henri GRÉGOIRE
Vice-Președinte

P.S. Ați primit ieri ordinul de convocare pentru Adunarea Generală Anuală pe 1945 care a fost fixată pentru vineri, 14 decembrie la 8 seara. Mă bucur că vă văd cu această ocazie.

Aici, la un an de la moartea lui N. Iorga, în cadrul Școlii libere de Înalte Studii (Ecole Libre des Hautes Etudes), un fel de Sorbona în exil new-yorkez, Eufrosina Dvoicenco omagiază memoria marelui savant român și transformă ciclurile de conferințe despre genialul istoric și cultura românească, — multe dintre ele publicate ulterior în broșuri separate, sau prin diverse reviste de specialitate³ —, într-un viu protest împotriva tragicilor evenimente pe care cultura și poporul român le cunosc în timpul celei de-a doua conflagrații mondiale sub regimul dictaturii fasciste.

² Profesor la Universitatea din Torino, lingvist de renume mondial. Cele două conferințe ținute la New York, în amintirea lui N. Iorga, au fost publicate de autor în *Stori di romeni*, Roma 1973, 355 p., lucrare consacrată în întregime celor mai actuale probleme ale lingvisticii românești ca: elementul traco-dac, protoromâna de fond latin, protoslava influențată de latina Romaniei balcanice (Vezi și recenziile pe care Ovidiu Drimba o făcea în nr. 1 din „Familia”, 1980).

³ *Nicolae Iorga 1871—1940. A short biography of prof. Iorga* în *The cultural association for americans of Romanian descent; Ecole libre des Hautes Etudes. Institut de Philologie et d'histoire Orientales et Slaves. Commémoration Nicolas Iorga* (cu program tipărit); *Hommage à Nicolas Iorga*, în „*Pour la Vie-toire*”, New York, 23 mars 1941; *Nicolas Iorga* în „*La voix de France*”, New York, nr. 14 din 1 aprilie 1942; *Seminarul Nicolae Iorga. Pour l'étude de la langue et de l'histoire roumaines* (invitație la inaugurare 22 martie 1942); *Nicolas Iorga. Comemorarea lui și inaugurarea Seminarului Nicolae Iorga* în „*Solia*”, Detroit, 5 aprilie 1942; *Seminarul Nicolae Iorga* (foaie-program) din cuprinsul căreia reținem faptul că seminarul își propunea să pregătească: „o operă fundamentală de dovezi asupra continuității neamului. [...] Datoria românilor este să se pregătească să-și apere drepturile, studiîndu-și istoria”, ș.a.

Seminarul Nicolae Jorga
POUR L'ETUDE DE LA LANGUE ET DE L'HISTOIRE ROMAINES
40 WEST 80TH STREET, NEW YORK, N.Y.
PHONE TRAVELER 8-4400

Copie.

Cum a fost înființat seminarul
„Nicolae Jorga” la New-York pe lângă
Institutul Oriental și Slav la „Ecole Libre des Hautes Etudes”

Într-o zi din Octombrie 1941 mă duși la profesorul
Henri Grégoire, directorul Institutului Oriental și Slav la
„Ecole Libre des Hautes Etudes” (cunoscută ca „Sorbona în exil”)
unde aveam catedră de limba rusă, cu propunerea următoare:
să se creșeze la Institutul nostru un seminar dedicat
ilustrei meu maestru Nicolae Jorga. Profesorul Grégoire
acceptă imediat cu entuziasm propunerea mea, el fiind
un mare prieten al lui N. Jorga și în același timp
unul din cei mai activi prieteni ai României.

În ziua de 22 martie 1942 a avut loc solemnitatea
deschiderii seminarului, a cărui direcție mi-a fost
încredințată. Bine înțeles că această solemnitate a fost în același
timp și cea dintâi comemorare a lui N. Jorga în străinătate.

Deosebit de mișcătoare a fost atitudinea profesorilor francezi
față de această comemorare. Rectorul Universității franceze,
Henri Focillon, care curăța personal pe N. Jorga, mi-a trimis
un mesaj, aducând omagiul cel mai emoționant memoriei
unui om ca Jorga, care aparține omenirii întregi, omagiul
care totodată era adresat și României.

Tar mie personal H. Focillon mi-a scris următoarele:
„Ideia dumitale m'a mișcat adînc! Aici s'a părut că
mi-a venit un mesaj din țara dumitale, dragă mie

la care sînt atăgat pentru viața întreagă. L'am iubit
adînc pe Jorga, a cărui moarte teribilă a fost una
dintre lucruri, ce mi-au adus în stare, în care mă aflu.”
În asistența numeroasă se aflau și mai multe din persona-
lități culturale americane cele mai celebre.

respect o zi a României adevărate, cu toate că cea oficială pe atunci era agvârlită într-o prăpastie, din care a reînviat grație victoriei aliaților. Și astfel, mulțumită protecției Universității franceze și în special a domnului Grigoire, am putut lucra în America cu folos pentru cultura românească în momentele cele mai grele pentru România.

În esee privește activitatea seminarului meu timp de aproape cinci ani, ca este în linii generale cam aceasta:

- În primul an, lucrările seminarului consistau în studierea problemei continuității popoului român pe teritoriul Daciei vechi. Am avut la început vreo 10 elevi. Mai târziu erau profesori străini istorici și filologi. În același an, având intenție să pregătesc o operă fundamentală de dovezi asupra continuității neamului românesc, seminarul a putut să-și asigure concursul cunoscutului lingvist G. Bonfante, profesor la Universitatea din Princeton, care a ținut în Sala Seminarului două conferințe despre popoarele antice ale peninsulei Balcanice și despre originea limbii române. Lucrările noastre, lărgindu-se, seminarul „N. Jorga” creștuse într-un centru de studii române cu numele de: „Centre d'études roumaines”, care funcționează și acum. Succesul seminarului este atât de real, încât Columbia University din N.Y. îmi cere din când în când lămuriri și tot felul de contribuții în ceea ce privește limba și istoria popoului român.

Eufrosina Dvoicenco, doctor în Filozofie și Litere
al Universității din București.

New York. 1946.

[Originalul se află în arhiva profesorului D. Gusti, care mi-a cerut această descriere pentru Academia Română. S.D.]

CERTIFICAT

L'Ecole Libre des Hautes Etudes certifie par les présentes que Madame Eufrosina Dvoichenko-Markoff, domiciliée à 15 West 16 Street, New York, fait partie du corps enseignant de cet établissement d'enseignement supérieur depuis sa fondation en novembre 1941 et jusqu'à ce jour.

En tant que chargée de cours à notre Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves, Mme. Dvoichenko-Markoff a conduit les travaux du Centre d'Etudes Roumaines établi par cet Institut en l'honneur du regretté Professeur Nicolas Jorga; à ce titre, Mme. Dvoichenko-Markoff a fait pendant plusieurs semestres des cours publics et privés de langue, d'histoire et de littérature roumaines. Mme. Dvoichenko-Markoff a également fait des cours élémentaires et avancés de langue russe au cours de chaque année académique depuis la fondation de l'Ecole.

En tant que chargée de conférences à notre Institut de Droit Comparé, Mme. Dvoichenko-Markoff a conduit des travaux pratiques en terminologie comparative de droit roumain au cours de plusieurs semestres.

Nous tenons à souligner le profond attachement que Mme. Dvoichenko-Markoff a manifesté à l'enseignement qui lui avait été confié, à tel point que lors de son départ elle a laissé une œuvre d'enseignement.

Personalități marcante ale istoriei și literaturii europene țin astfel prelegeri în cadrul programului de conferințe întreprins și dirijat de Eufrosina Dvoicenco despre marile probleme ale culturii noastre naționale: existența de peste 2000 de ani a populației traco-geto-dacice în spațiul carpato-dunărean, originea daco-romană a poporului român și continuitatea lui pe aceste meleaguri, latinitatea limbii române, păstrarea caracterului specific etno-psihic al românilor de-a lungul veacurilor, folclorul, materializare artistică originală și unică a spiritualității românești ș.a.

ȘCOALA LIBERĂ DE ÎNALTE STUDII

Școala nouă pentru cercetări sociale
NEW YORK 11, N.Y. GRAMERCY 7 8464

Așezământ de învățământ superior
onorat cu o subvenție a Guvernului belgian,
a Comitetului Francez al Eliberării Naționale
și a Guvernului cehoslovac (Catedra Ernest Denis)

CERTIFICAT

Școala Liberă de Înalte Studii certifică prin prezentele că D-na Eufrosina Dvoichenko-Markoff, domiciliată în str. 16 nr. 18, New York, face parte din corpul profesoral al acestui așezământ de învățământ superior de la înființare, din 1941, și pînă astăzi.

Fiind însărcinată să țină cursuri la Institutul de Filologie și Istorie Orientală și Slavă, D-na Dvoichenko-Markoff a condus lucrările Centrului de Studii române înființat de acest Institut în memoria regretatului Profesor Nicolae Iorga; în această calitate, D-na Dvoichenko-Markoff a ținut, de-a lungul a mai multor semestre, cursuri publice și închise de limbă, istorie și literatură română. D-na Dvoichenko-Markoff a ținut cursuri de limbă rusă pentru începători și avansați în timpul fiecărui an academic, încă de la înființarea școlii.

Însărcinată să țină conferințe la Institutul de Drept comparat, D-na Dvoichenko-Markoff a condus lucrările practice în terminologie comparativă de drept roman pe parcursul a mai multor semestre.

Ținem să subliniem atașamentul profund pe care D-na Dvoichenko-Markoff l-a manifestat față de sarcinile care i-au fost încredințate, în așa măsură încît adeseori și-a îndeplinit îndatoririle pedagogice fără nici o remunerare bănească. Cursurile sale au fost urmărite cu regularitate de un anumit număr de studenți interesați de obiectele predate de D-na Dvoichenko-Markoff, și au dat deplină satisfacție în aceeași măsură și candidaților de la Școala Liberă de Înalte Studii în domeniul subiectelor tratate de D-na Dvoichenko-Markoff cu deplină competență.

Ca urmare am semnat acest certificat azi, 10 iulie 1945, la New York.

E. MIRKINE-GUETZÉVITCH
Vice-Președinte al Școlii
Libere de Înalte Studii
Director al Institutului
de Drept comparat

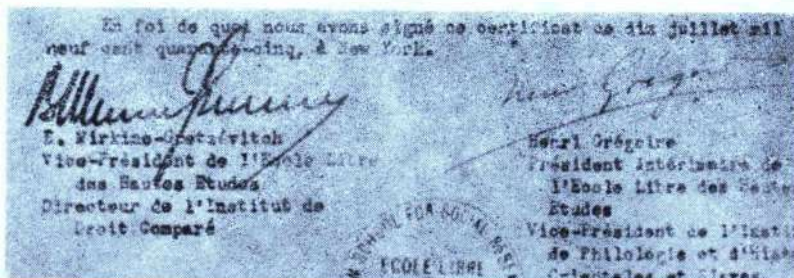
Henri GRÉGOIRE
Președintele Interimar al
Școlii Libere de Înalte Studii
Vice-Președinte al Institutului
de Filologie și de Istorie
Orientală și Slavă

În 1957, Eufrosina Dvoicenco-Marcov își reia activitatea științifică de istorie literar comparatist, în cadrul Institutului de literatură universală din Moscova, publicînd, pînă în 1979, 63 de studii și cercetări monografice. Adăugînd la acestea cele 114 tipărite în diverse limbi, între anii 1929 și 1956, avem bibliografia exactă a unei activități impresionante, de mare prestigiu și de deosebită importanță și pentru literatura noastră.

Subliniem, de asemenea, faptul că în 1966, într-un volum apărut la Moscova, Eufrosina Dvoicenco aduna o parte dintre studiile sale privind literatura și cultura românească din secolul al XIX-lea. Formată în școala istorică a lui N. Iorga, Eufrosina Dvoicenco-Marcov face

parte dintre cercetătorii de peste hotare care au manifestat o constantă prietenie față de cultura și literatura poporului nostru. Ea este în același timp o prolifică autoare de studii referitoare la literatura română, în contactele ei, de-a lungul secolelor, cu literatura și cultura rusă.

Dan SIMONESCU

DOCUMENT ÎN REPLICĂ

ALT RECURS

LA BIOGRAFIA ARGHEZIANĂ

INTR-O SUITĂ DE ARTICOLE, PUBLICATE ÎN revista „Manuscriptum”, începând din anul 1975¹, am expus documente privitoare la biografia lui T. Arghezi. Contravenind datelor tradiționale și contrazicând chiar pe cele comunicate de poetul însuși, în diferite împrejurări, documentele au stîrnit nedumerirea, șocînd prin modificarea aproape integrală a ceea ce se afirmase și se știuse pînă atunci despre originea poetului și a familiei sale.

Cu toate acestea, confruntarea datelor din actele dezvăluite cu cele existente în arhiva familiei colonelului Nae Theodorescu (fratele vitreg al poetului), n-a putut contribui la înlăturarea vîlului de taină ce străjuiește acest capitol al vieții lui Tudor Arghezi. Materialele prezentate nu au părut convingătoare. Ne lipsea, atunci, din lanțul cronologic al faptelor, una din cele mai importante verigi ale demonstrației documentare — actul căsătoriei lui Nae Theodorescu cu Anastasia.

Fiu unic al văduvei Bălașa

Cititorii își amintesc, desigur, că discuția a gravitat în jurul celor doi Nae Theodorescu: primul, sergentul

major, din escadronul de jandarmi al căpitanului Dimitrie Tulea, care asigura ordinea în București, domiciliat în strada Țărani², căsătorit cu o Maria Iliescu, considerat de noi, pe baza actului de naștere, tatăl poetului și al doilea, cofetarul de la Șoseaua Kiseleff, rondul I, care cerea în 1881 să fie scutit de satisfacerea stagiului militar, ca fiu unic al văduvei Bălașa Theodorescu, ale cărui însemne biografice concordau cu cele ale lui Nae Theodorescu, tatăl colonelului de la Pitești, și socotit de acesta, ca și de unii istorici literari, drept tatăl lui T. Arghezi.

Am căutat, deci, să urmărim în paralel aceste două piste, în speranța unei confirmări definitive a aserjiunii noastre.

Mai întîi, am găsit actul de deces al mamei cofetarului Nae Theodorescu (prezumptiva bunică a poetului din partea tatălui).

Datele acestui înscris arată că ea se născuse în Craiova și, ca o notă particulară, numele ei de familie, după soț, era Cărbunescu³. Bălașa locuia cu fiul

² Între timp, în calea cercetării noastre s-a ivit un alt Nae Theodorescu, locuitor chiar pe strada Țărani, la nr. 72. El s-a născut în 1838, în București, și era de profesie birjar. În 1873 s-a căsătorit cu bucureșteanca Elena Georgescu, cu care a avut mai mulți copii. Unul din fiii lui, Nicolae N. Theodorescu (născut la 25.XI.1877), a fost coleg de clasă (în clasa I, anul școlar 1891–92) cu Tudor Arghezi, la gimnaziul D. Cantemir. Rămas repetent, a abandonat școala. Moare de tifozie la 11 februarie 1902, în etate de 25 de ani, funcționar, în casa familiei de pe aceeași stradă, Țărani, la nr. 124, necăsătorit. Între birjarul Nae Theodorescu și omonimii săi, sergentul și cofetarul, nu am putut stabili nici un grad de rudenie.

³ Numele Cărbunescu îl mai întîlnim în actul de căsătorie al lui Nae cu Vasilichia Delibacali, din 1907, de la Hirsești-Martalogi, Argeș.

¹ Vezi „Manuscriptum”, an VI, nr. 2(19) și 3(20)/1975, pp. 157–162 și, respectiv, 148–150, an VII, nr. 1(22)/1976, pp. 149–156 și an X, nr. 3(36)/1979, pp. 161–170.

ei Nae Theodorescu, în suburbia Cişmelei, la Şoseaua Kiseleff şi era muncitoare şi văduvă. La moartea ei (13 ianuarie 1883), fiul său îşi dădea vîrsta de 23 de ani, deşi împlinise 24 chiar cu o săptămîină mai înainte (la 7 ianuarie, cînd era născut), declarîndu-şi profesia ştiută, de cofetar. El subscie ca şi în celelalte acte din acest timp — Theodorescu:

actul împreună cu No. 49. Medic No. 49. Făcut de Noi Dimitrie Brăescu Oficerul Stărei civile, Bucureşti Circumscripția II.

Martori { Ch. Theodorescu
D. Marinescu

REGISTRUL STĂREI CIVILE⁴ PENTRU MORȚI

Ort. Rom.

No. 80

Bălaşa Tudoran
Cărbunescu de 38
ani muncitoare
văduvă

Din anul una mie opt sute optzeci şi trei luna ianuarie ziua cincisprezece la ora unsprezece ante meridian.

Act de moartea D-ei Bălaşa Tudoran Cărbunescu de ani cincizeci şi opt, văduvă, muncitoare, născută în oraşul Craiova, decedată alaltăieri la ora trei post-meridian în casa din suburbia Cişmelei, strada Kiseleff no...

Martori au fost: D-nii Nae Theodorescu de ani douăzeci şi trei, cofetar din aceeaşi casă, fiul decedatei şi D-nii Ioan Marinescu de ani patruzeci comerciant din strada Salcia No... cari au subscris acest act dupe ce li sa [sic] citit împreună cu Noi. D-nii Medic verificator Penescu a constatat cazul morţii prin certificatul No. 49. Făcut de Noi Dimitrie Brăescu oficerul Stărei civile Bucureşti, circumscripția a II-a.

Martori

N. THODORESCU
I. MARINESCU
Oficer D. BRĂESCU

Şi, totuşi, cine e tatăl lui Tudor Arghezi?

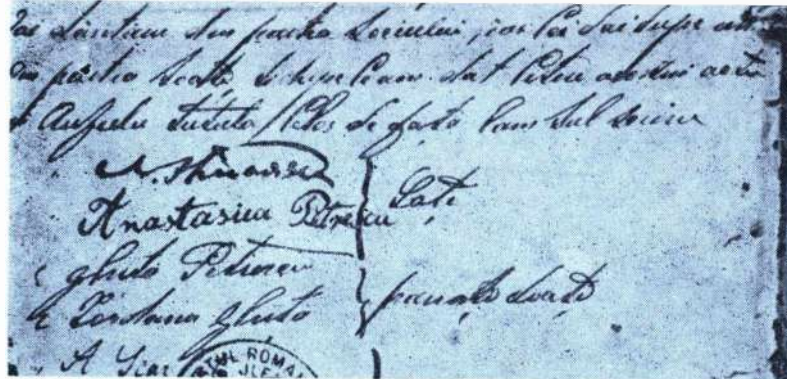
În arhiva comunei suburbane (pe vremea aceea) Băneasa-Herăstrău am găsit actul de foarte mare importanţă în clarificarea cursului matrimonial al celor doi Nae Theodorescu, a identităţii şi a disocierii lor nete: e vorba de actul de căsătorie a lui Nae Theodorescu cu Anastasia Petrescu (sau Georgescu — cum iscăleşte ea uneori, îndeosebi în actul detat), după numele tatălui său Gheorghe Petre, zis şi Ghiţă Petrescu, ori, mai rar, Petre Georgescu).

Căsătoria a avut loc la 1 septembrie 1883, în comuna Băneasa-Herăstrău, unde tatăl miresei, comerciant cu multă avere, avea proprietăţi, în

afara celor de pe Calea Văcăreşti⁵, case cu cîrcumă, unde s-a născut (în 1866) Anastasia (sau Nastasia cum mai e scrisă în acte, alintată cu hipocoristicul Zoe). Datele biografice (demonstrate de certificatele de naştere) ale celor doi miri, precum şi ale părinţilor lor, consemnate de scribul primăriei din Băneasa, identifică pe viitorul arendaş de la Martalogi, pe bancherul şi proprietarul de mai tîrziu de la Piteşti şi nu pe sergentul-major de jandarmi, de pe strada Ţărani. Nae Theodorescu, din acest act de căsătorie, are vîrsta de 24 de ani, etate ce concordă exact cu

⁵ Afirmaţiile celor ce au susţinut cu tărie, bazîndu-se pe mărturii verbale şi nu pe documente (precum, recent chiar, I.D. Lăudat) varianta: Anastasia — mamă a scriitorului — sînt acum anulate. T. Arghezi venise pe lume cu trei ani înainte acestei căsătorii şi nu la Băneasa, ci la Bucureşti, pe strada Ţărani, mahalaua Icoanei.

⁴ Arh. Stat. municip. Buc. Colecţia registr. de stare civilă, Reg. morţi, nr. 763/1883, fila 42, act. Nr. 80, cul. galben.

data din extractul lui de naștere (7.I.1859), eliberat de primăria din Craiova și depus la dosarul căsătoriei. Date care, însă, repetăm, nu corespund nici pe departe cu cele consemnate cu trei ani mai devreme în actul de naștere al poetului. Anastasia are 17 ani (se născuse în 1866 — conf. actului nr. 803, menționat și în registrul căsătoriei). Ambii soți sînt la prima lor cununie. Nae Theodorescu, de profesie «comersant», semnează și aici, ca și în foaia dotală, Thodorescu (Atenție!!!). Reproducem actul:

REGISTRUL STĂREI CIVILE PENTRU CĂSĂTORIȚI *

Din anul una mie opt sute optuzeci și trei luna septembrie ziua întâi, orele zece dimineața. Act de căsătorie al D-lui Nae Theodorescu în vîrstă de ani douăzeci și patru de profesiune comersant domiciliat în comuna București, fiu major al D-lui Tudoranu Cojocaru și a D-ei Bălașa Tudoranu, încetați din viață⁷, cu D-ra Nastasia Petrescu în vîrstă de ani șaptesprezece de profesiune menajeră, domiciliată în comuna Băneasa Hierăstrău, fiică a D-lui Ghiță Petrescu în vîrstă de ani patruzeci și șapte de profesiune comersant și a D-ei Iordana Ghiță în vîrstă de ani patruzeci de profesiune menajeră, domiciliați în Comuna Băneasa Hierăstrău, care au fost prezenți și au consimțit la această căsătorie, cei de față contractați [sic] și părinți ai viitorilor soți, nea [sic] declarat că au format un act de dotal legalizat de tribunalul Ilfov secția de notariat la No 1243/83, actele preliminare sînt 1. publicațiunile de căsătorie făcute fără opozițiune în această comună și în comuna București, în duminicile de la 21 și 28 ale lunii August, 2. Extractul de naștere din care se constată etatea viitorului soț, 3. Act de naștere la No 803, din care se constată etatea viitoarei soațe, și al 4-lea declarațiunea celor 4 martori presinte la celebrarea căsătoriei civile din care se constată că viitorii soți, nu sînt rude între D-lor de nici un grad din cele oprit de legea civilă de ase [sic] căsători, că se căsătoresc acum fiecare pentru prima oară, tuturor acestor acte parafate de noi și oprite la acest oficiu spre a rămînea alăturate la registru precum și cap al 6 ale subtitlu al 5 condicele civile, sau [sic] dat cetire de noi în auzul tuturor celor de față, dupe care contractați [sic] neau [sic] declarat că vreau a lua în căsătorie, unu pe Nastasia Petrescu și alta pe Nae Theodorescu, și noi Petre Tănase Primaru Comunei Băneasa Hierăstrău și officeru al stărei civile, am pronunțat în numele legii că contractați sînt uniți prin căsătorie, toate cele de mai sus sau [sic] făcut în public, în casa acestui oficiu în ființa părinților, celor patru martori și anume: Dumitru Dumitrescu în vîrstă de ani treizeci și opt de profesiune comersant, Alexandru Scarlat în vîrstă de ani patruzeci și unu, de profesiune comersant, Niță Constandin în vîrstă de ani treizeci și șase, de profesiune muncitor și Constandin Ganea în vîrstă de ani treizeci și patru de profesiune muncitor, domiciliați în comuna

* Arh. Stat. municip. Buc. Colecția registrelor de stare civilă, com. Băneasa, căsătorii, 1883, fila 1, Reg. nr. 1009.

⁷ Numele părinților acestui Nae Theodorescu sînt grafiate în certificatul lui de naștere (extras după condica de botezați pe anul 1859 a bisericii Sf. Ilie din Craiova), eliberat de «Primăria Urbei Craiova»,

* Tudor Cojocaru și Bălașa ».

7/5/1918
Scrieți în
numele
Președintelui

SERVICIUL SANITAR AL COMUNEI BUCUREȘTI

Coloarea de galben Șoselelor I.

BILET DE VACCINARE

Subscrierul acestui comunal în culoarea de galben
Șoselelor I antecedează pentru aceasta că Ion Ionescu
—
Așa acestă reținuă, Subscrierul Popa Cornu Strada Pietră
— No. casei 12 în vîrstă de 3 ani —
encăpina cu bun succes, după care se și arată prin semnele înțeleșite ce
poartă pe brucii.

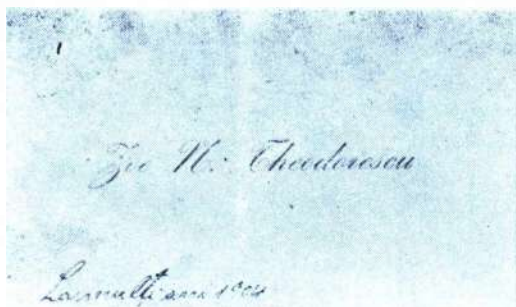
Medicul comunal Ion

Anul 188 2
Una pitavărie 22.

1915
Complimentele Dilei Carice
Pitești 19 octombrie
Draga Sorele Gilele, aceste sfte
am ardeptat sa ne scriem Supra cup
scrierilor lor, eu de maine pleco la tara
pentru 10-15 zile pentru eu scul prombul
ape ca regulat vai dea. Sanchato seara
si luni plece regulat eu Temele de simmanta
in cazul ca Dorosti a te intalnit cu mine
sa te ramblato seara, te am rugat cu
sa te suprimatele nu de ai joant sa ave
si in numele lui Tridirk Hall, in cofi
ca sa te tiparit, vai adoga eu scrierul de min
la scrierul de la Doristi, eu scrierul de min
la scrierul de la Doristi, eu scrierul de min

Documentele pe care le reproducem aici fotografic, prin bunăvoința Mitzurei Arghezi, căreia îi aducem încă o dată, și pe această cale, mulțumirile noastre, vin să completeze, cu noi argumente și noi dovezi de arhivă, capitolul privind începuturile biografiei argheziene, ca și relațiile poetului cu părintele său.

Mai întâi, pornind de la *Biletul de vaccinare* (aflat astăzi în arhiva Muzeului literaturii române) e de consemnat faptul că, la vîrsta de trei ani, copilul *Ioan Todorescu* locuia în str. Victoriei, nr. 132. Aparent, lucrul acesta n-ar avea nici o importanță, dar, specificînd că la adresa în cauză locuia *Manole Pîrvulescu*, lămurim, de la bun început, o situație pe care scriitorul avea s-o consemneze mai tîrziu, și anume, aceea că, din tragedă copilărie, a trăit printre străini.

Interesante se dovedesc apoi cartea poștală din 19 octombrie 1915 și scrisoarea de felicitare din 18 ianuarie 1921, documente ce demonstrează relații deosebit de strînse între *Nae Theodorescu* și *Tudor Arghezi*. Cum asupra legăturilor dintre tată și fiu s-au operat de către monografiștii poetului o serie de speculații, pornindu-se de la cunoscuta poezie a debutului arghezian, credem că mărturiile de față sînt binevenite.

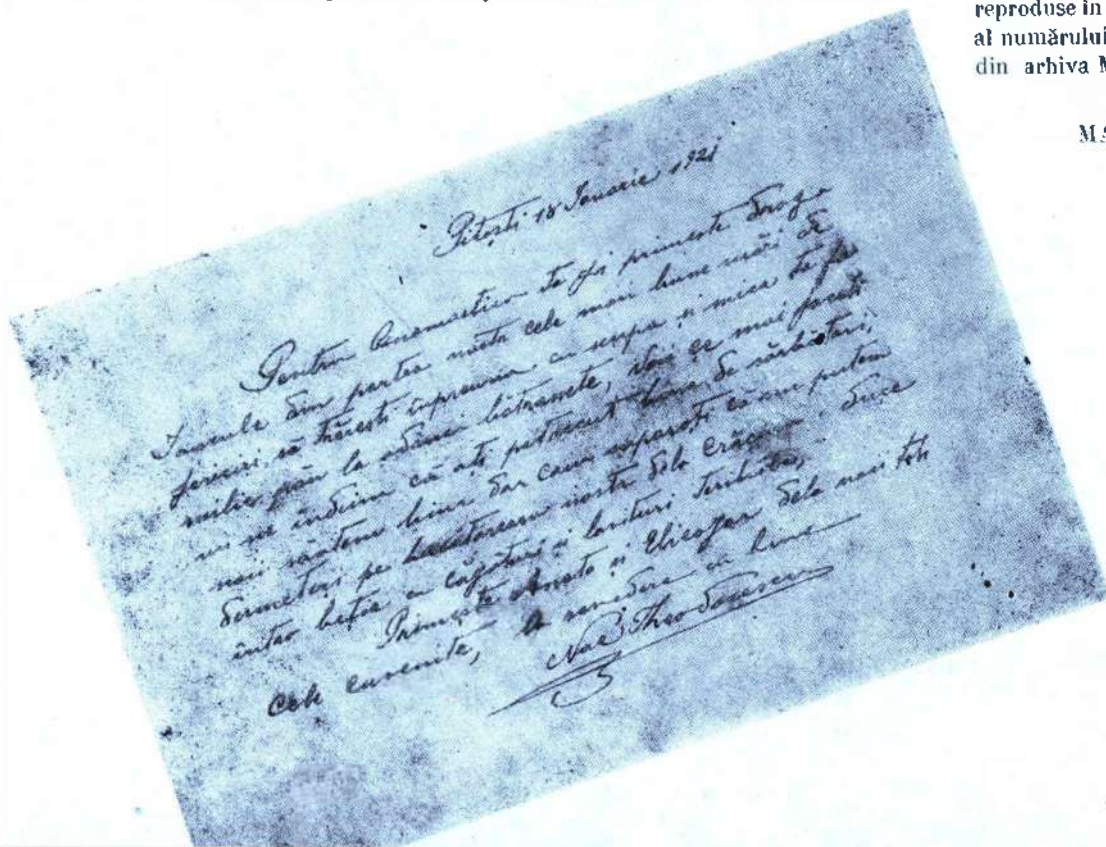
Cît privește faptul că *Zoe N. Theodorescu* (*Anastasia*) nu poate fi acreditată ca mamă a poetului, e de reținut și inscripția funerară pe care *Mizura Arghezi* ne-a transcris-o de pe piatra mormîntului din comuna *Hirșești-Ciobani*:

« **Anastasia N. Teodorescu**
Titlora acestei biserici
Născută în anul 1867 lunie 5
Decedată în anul 1906 ianuarie 19
În etate de 39 ani».

Desigur că toate documentele pe care le dăm aici publicității nu sînt suficiente pentru a elucida pe deplin problema. Ele constituie însă piese semnificative într-un dosar care se cere completat.

Cu acest prilej ținem să precizăm că toate documentele iconografice și cărțile cu dedicații reproduse în grupajul *Arghezi* al numărului de față provin din arhiva *Mitzurei Arghezi*.

MANUSCRIPTUM

Băneasa, cei dinții din partea soțului, iar cei doi dupe urmă din partea soaței și dupe ce am dat cetire acestui act în auzul tuturor celor de față lam [*sic*] subscris.

N. THODORESCU } soți
Anastasia PETRESCU }

Ghiță PETRESCU } părinții soaței
Iordana GHIȚĂ }

A. SCARLAT, D. DUMITRESCU } martori
Niță CONSTANDIN }
Costache GANEA }

Primar Petre TĂNASE

Zestrea primită de Nae prin foaia dotală nr. 1243/1883 este de 3000 lei, dintre care 1700 în numerar. Suma nu e de neglijat, știut fiind că evaluarea monedei era atunci în aur. Cu acest document, înregistrat la Tribunalul Ilfov⁸, Nae Theodorescu își înscrie firma cofetăriei pe numele său, la 17 septembrie 1884⁹.

Aceste acte concordă cu particularitățile biografice ale arendașului de la Martalogi, a cărui primă soție, Anastasia, se stingea în 1906 și era înhumată în cimitirul bisericii din acest sat ca unul dintre ctitori; ale celui Nae Theodorescu care se recăsătorea în anul 1907 (după decesul Anastasiei) cu Vasilichia Delibacali; ale fabricantului și bancherului din Pitești — tatăl colonelului Nae Theodorescu.

S-ar părea acum, în lumina noilor documente, că totul s-a limpezit indubitabil, că ceața s-a risipit definitiv. Quod erat demonstrandum! Și cu toate acestea, lucrurile abia acum se complică și mai mult, fiindcă documentul esențial — actul de naștere al lui Tudor Argezi — nu îngăduie o referire sigură, infailibilă, la acest Nae Theodorescu ca tată al scriitorului. De aceea, e necesară o revenire la acest, înscris și o zăbovire mai îndelungată asupra datelor oferite de el. Deci: «copilul Ion de seks masculin născut în Bucuresci eri la ora șase a.m. în casa părinților sei din sub. Icoanei, str. Țărani, No. 46, fiu legitim al D-lui Nae Theodorescu de ani treizeci și unu, comerciant și al D-nei Maria de ani optsprezece, după declarațiunea făcută de tatăl care ne-a prezentat copilul...» Sus, în stînga colii sînt notate religia și naționalitatea: «Ort[odox] — Rom[ân]», însemnare ce trebuie reținută cu toată atenția.

Așadar, copilul e «legitim», născut în casa părinților săi de pe strada Țărani, la nr. 46. Aceasta e adresa certă a lui Nae Theodorescu sergentul, care era căsătorit din 1875 cu Maria Iliescu și locuia aici în casele socrului. Tatăl are vîrsta de 31 de ani, deci etatea sergentului de jandarmi, care era născut în 1850, celălalt, cofetarul, avea atunci 20—21 de ani. Ocupația tatălui este, însă, cea de «comersant», ceea ce surprinde (cofetarul ar fi fost mai aproape de acest calificativ), deoarece sergentul-major nu apare cu acest atribut profesional în nici un act, cît timp îl întîlnim în scripte, în perioada anilor 1875—1885.

Cofetarul se însoară cu Anastasia în 1883, iar poetul venise deja pe lume la 23 mai 1880. Cu prima soție, în mod cert, el nu a avut nici un copil, iar Argezi, am văzut, este fiu legitim, conform actului de naștere¹⁰.

¹⁰ Greu de presupus, dealtfel, că actul de naștere nu este cel real, atîta vreme cît ar trebui să ne întrebăm prin ce mijlce ar fi reușit Argezi să-și însușească un alt act de naștere. Cînd? În ce împrejurări și cum? Și, apoi, adevăratul titular al actului de naștere, dacă admitem așa ceva, unde a dispărut, cum a ieșit, nevătămat și neștiut, din scriptele Stării civile? De asemenea, cine ar fi avut interesul, — în cazul în care susținem, ca Dinu Pillat, că Argezi nu e copil legitim (lucru înfirmat de existența actului de naștere amintit), — să-și asigure o stare civilă «legală» viitorului poet? Și care au fost modalitățile prin care ar fi reușit s-o facă? Să fi avut această stranie prevedere sergentul major din escadronul de jandarmi al maiorului Tulea, că declarînd drept fiu legitim un copil ce nu-i aparținea, va rămîne în istoria literaturii române, copilul ajungînd un genial poet?

Transcriem în continuare actul de deces al poetului, act ce confirmă datele din actul de naștere:

«Astăzi anul 1967, luna iulie, ziua 15 s-a înregistrat decesul lui ARGHEZI TUDOR, fiul lui THEODORESCU NAE și al lui THEODORESCU MARIA, născut în anul 1880 luna mai ziua 23 în orașul BUCUREȘTI, raionul 30 Decembrie, de sex bărbătesc de naționalitate română și cetățenie română, cu ultimul domiciliu în București, str. Arh. Cerchez nr. 16, decedat în anul 1967, luna iulie, ziua 14, în orașul București raionul 30 Decembrie.

⁸ Arhiv. Stat. Jud. Ilfov, Tribunalul Ilfov, secția Notariat, Reg. date nr. 49/1883, fila 164, act dotal nr. 1243/1883.

⁹ Arh. Stat. Jud. Ilfov, Trib. Ilfov, secția comercială, Registrul de firme individuale, nr. 10/1884, fila 1. Pînă la această dată am putea bănuî că a fost lucrător cofetar la un patron de la Șoseaua Kiseleff, unde se stabilește,

În cercetarea actului ar putea interveni și considerății de ordin grafologic. Orice expertiză de acest gen ar deduce cu ușurință că iscălitura tatălui, din actul de naștere al lui T. Arghezi, Nae Teodorescu, nu e similară cu cea a cofetarului, a «comersantului» care semnează în această perioadă absolut în toate condicile N. Theodorescu. În ceea ce-l privește, sergentul, însă, a conservat întotdeauna aceeași grafie: N. Theodorescu¹¹.

Așadar, speranța noastră și a altor cercetători și istorici literari că descoperirea actului de căsătorie al lui Nae Theodorescu cu Anastasia ar fi putut duce la o definitivă clarificare a lucrurilor, cu privire la ascendența paternă a poetului, nu numai că s-a spulberat, dar a născut și alte întrebări.

Opera document?

Referirea la operă, atât cît conține ea unele elemente autobiografice, nu ne este de prea mare folos, în acest caz, deși unii istoriografi arghezieni o consideră capabilă să declanșeze, prin studierea ei atentă, resortul intim al destinului. Bineînțeles că opera nu poate fi evitată, dar în nici un caz ea nu poate concura documentul real. E adevărat că sînt pagini memorialistice elocvente la Arghezi, dar dacă ele spun cîte ceva (mai mult se desprinde subadiacent), mențin atmosfera de taină în care s-a complăcut poetul și e greu de surprins, între lumini fugare și umbre intenționat și meșteșugit întinse, faptul adevărat biografic.

În Amintirile ierodiaconului Iosif (din „Națiunea”, 8 aprilie 1923, p. 3) și din Scrisori (Scrieri, vol. 12, p. 247), poetul evocă scena despărțirii de mama sa, care plîngea în pragul casei cînd el a plecat să se călugărească. Dar care mamă? Aceea care în jurnalul lui Galaction (la 28.XII.1899) apare ca o diabolică femeie, care-l alungă de acasă și-i «prepară într-o cupă de cucută» toate mizeriile? În perioada respectivă, conform actelor poetului, mama, Maria, era consemnată ca decedată! Tot aici aflăm că mama îl apela Iancule! cu hipocoristicul valah

Decesul stabilit prin certificatul medical Nr. 16, din 15 iulie 1967, emis de circa 7 sanitară, a fost cauzat de PNEUMONIE LOBARĂ DREAPTĂ ATEROȘCLEROZĂ GENERALIZATĂ.

Declarația a fost făcută de CĂMENIȚĂ MARIUS-VIRGILIU.

Arhiva de stare civilă a Consiliului popular, sectorul I, București.

¹¹ Celălalt Nae Theodorescu, birjarul, care în 1880 avea 42 de ani, amintit de noi puțin mai înainte, semna cu caractere chirilice.

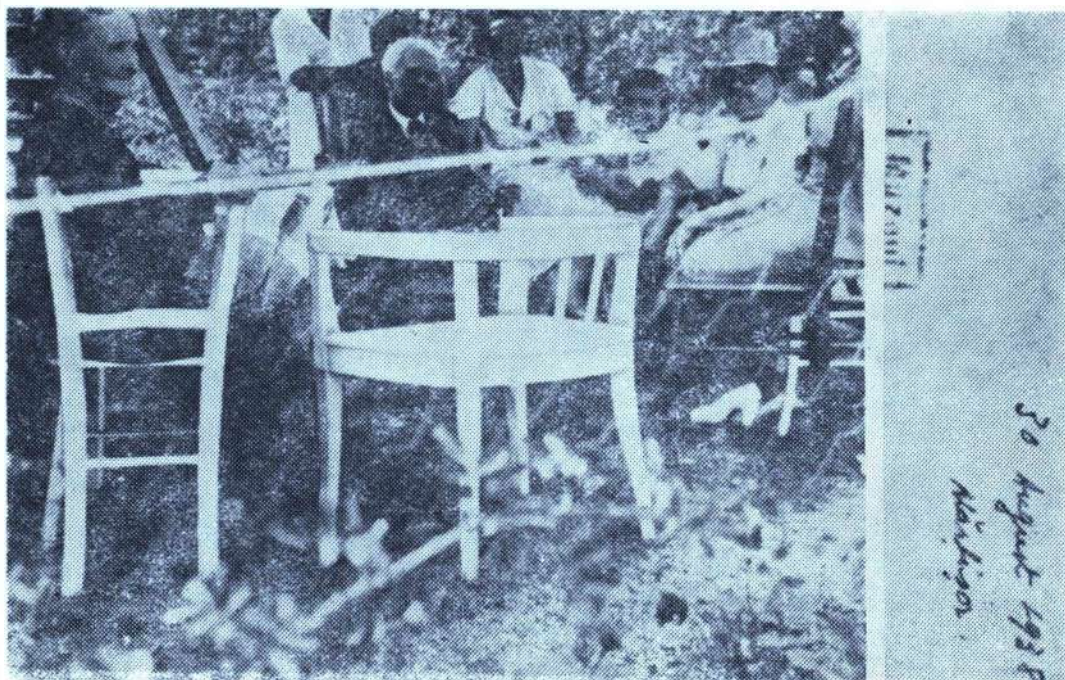
«Iancule», așa cum îl numea și tatăl său, fapt atestat și de cele două epistole pe care Mitzura Arghezi a avut amabilitatea să le pună la dispoziția redacției chiar în numărul de față.

Opera ne arată mahalaua copilăriei pe o suprafață întinsă și că el a copilărit printre birjari, la grajduri și în curți pline cu trăsuri. În Cu bastonul prin București el creionează o astfel de gospodărie birjerească. Știm doar că socrul sergentului era birjar înstărit (Niță Iliescu), cu multe corpuri de case pe strada Țărani, cu mulți rindași și meseriași tocmiți. Tot detaliat descrie viața birjarilor de pe strada cu același nume, constituiți într-o colonie claustrată în sine. Dar strada Birjarilor, care se întindea spre Obor, nu era departe de strada Țărani. E semn că Arghezi a copilărit acolo și că a fost tovarăș de joacă cu băieții de-ai acelor birjari, în curțile cărora a pătruns.

Romanul Lina, considerat de unii adevărat ghid în biografia lui T. Arghezi, prezintă «faptele» într-o cronologie răsturnată și în mod intenționat confuz. În paginile cărții se vorbește de un «sergent-major» pe care-l medita eroul cărții, Ion Trestie, ca să devină ofițer. Tatăl, «proprietar cu dare de mină», îi ascunsese întregul trecut. Mama murise subit, iar copilul fusese dat în seama unei doici din sat. Ion Trestie îl cunoaște pe tatăl său, mai tîrziu, la moșia lui. Așadar, multă vreme băiatul nu și-a cunoscut părinții. Tatăl a fost bărbatul mai multor neveste (patru). Unele date de-aici ar putea fi, cît de cît (dar voalate și torsionate) congruente cu cele ale persoanelor reale, dar cum putem despărți adevărul de ficțiune? În schița Sîngerece (din volumul de Scrieri nr. 15) întâlnim unica informație (din operă) sigură și cu referință directă la realitatea biografiei sale — numele firmei băcăniei „Steaua României”, precum și figura disgrățioasă, repugnantă a patronului ei — Manole Pîrvulescu¹²:

«De asemenea și băcanul de la „Steaua României” își urni, pe tălpi de rață, balonul din ușa prăvăliei, rostogolindu-se pînă la noi, cu cîtă hătjocură mai putea rămîne pe o față umflată ca o bășică de singe și ca un buboi. Stomacul li tăla vorbele cu o întoarcere de aer riglită.» (p. 217). Tatăl nu este prezent în nici un rînd în această scriere, pe cînd în romanul Lina, tatăl e personajul central al amintirilor.

¹² Despre existența băcanului Manole Pîrvulescu în destinul poetului, vezi „Manuscriptum”, an VII, nr. 1(22)/1976, pp. 135—136.

În grădina Mărtisorului, la o adevărată «masă a umbrelor»: Tudor Arghezi și Vasile Demetrius.

Colaționate, cele câteva pasagi mai semnificative din lucrările scriitorului, nu numai că derutează, dar și descurajează pe oricine ar încerca să extragă din operă informații biografice.

Constantin POPESCU-CADEM

P.S. În legătură cu articolul nostru apărut în numărul anterior al revistei, ținem să facem următoarele precizări bibliografice: o parte dintre documentele publicate de noi în transcriere au fost reproduse fotografic și în Caietele Mihai Eminescu, vol. I, Editura „Eminescu”, 1972, în cadrul articolului Mihai Eminescu director al Bibliotecii centrale din Iași. Documente inedite, semnat Octav Păun.

De asemenea, actele respective au văzut lumina tiparului, în transcriere, în volumul Eminescu în documente de familie, sub îngrijirea lui Gh. Ungu-

reanu, Editura „Minerva”, 1977, fără a se face trimiterea bibliografică de rigoare la articolul lui Octav Păun.

Întrucât revista se afla în pragul apariției când am «descoperit» avatarele publicistice ale acestor documente, n-am mai putut face acolo trimiterile cuvenite. Considerăm însă, sub raportul probității științifice, utilă republicarea lor în contextul mai larg al materialului nostru, fie și pentru motivul că la Octav Păun facsimilele sînt aproape ilizibile, iar în volumul de documente din 1977 se constată unele inexactități și omisiuni în transcriere. Dealtfel, rubrica revistei, unde articolul nostru și-a găsit locul, se intitulează M. Eminescu — addenda et corrigenda.

Tot aici ținem să completăm o dată care ne-a scăpat din materialul referitor la biografia argheziiană, publicat în nr. 3/1979 al revistei de față: Data nașterii lui Eliazar este 30.I.1905.

C. P. C.

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(1 octombrie — 31 decembrie 1979)

A

ARGHEZI (Tudor)

Tata (versuri), „*Luceafărul*“, anul XXII, nr. 43, 27 octombrie 1979, p. 1.

Lenesul (versuri), *Ibid.*, nr. 44, 3 noiembrie 1979, p. 1.

Burghezii, tabere și categorii. *Ibid.*, nr. 49, 8 decembrie 1979, p. 1.

ASACHI (G.)

Chindriș (Ioan) — « *organul publicității apără și îndreaptă interesele naționale...* » — scrisori către Iosif Vulcan. „*Manuscriptum*“, anul X, nr. 4(37), 1979, pp. 151—152.

B

BLAGA (Lucian)

Blaga (Dorli) — « *...marii, tăcuții și neastîmpărații visători...* » (IX). „*Manuscriptum*“, anul X, nr. 4(37), 1979, pp. 134—147.

BRĂTIANU (D.)

Oprîșan (I.) — C. A. Rosetti și D. Brătianu urmăriți de poliția prusacă. Documentar. „*Manuscriptum*“, anul X, nr. 4(37), 1979, pp. 155—158.

BUDAI-DELEANU (Ion)

Dimiu (Claudia) — *Excerptum ex opere manuscripto Temistoclu* — traducere. „*Manuscriptum*“, anul X, nr. 4(37), 1979, pp. 116—120.

C

CARAGIALE (I. L.)

Popescu-Cadem (Constantin) — I. L. Caragiale din nou în fața instanței. Documentar. „*Manuscriptum*“, anul X, nr. 4(37), 1979, pp. 178—183.

Ivănescu (G.) — Scrisori primite de Al. Philippide. „*Cronica*“, anul XIV, nr. 41, 12 octombrie 1979, p. 6.

CAZIMIR (Otilia)

Pop (Vasile), Nicolae (Emil) — Un document semnat: Otilia Cazimir. „*Cronica*“, anul XIV, nr. 43, 26 octombrie 1979, p. 8.

CĂLINESCU (G.)

Popescu-Sișmanian (Dana) — *Ce este cultura?*; *Mic tratat de metafizică pentru uzul individual*; *Despre spirit și materie*. „*Manuscriptum*“, anul X, nr. 4(37), 1979, pp. 32—36.

COCEA (N. D.)

Liu (Nicolae) — « *Mișcarea socialistă va plăti fiecare din prietenii noastre...* » — scrisori către Toma Dragu. „*Manuscriptum*“, anul X, nr. 4(37), 1979, pp. 27—30.

CREANGĂ (Ion)

Ivănescu (D.) — Ion Creangă și posteritatea. Documente. „Convorbiri literare” nr. 12; decembrie 1979, p. 12.

D

DRAGOMIR (Mihu)

Crăciun (Victor), Simion (Pop) — « *Partidul înseamnă poezia însăși* » — conferință radiofonică. „*Manuscriptum*”, anul X, nr. 4(37), 1979, pp. 12—14.

E

EFTIMIU (Victor)

Crăciun (Victor), Simion (Pop) — « *Darurile bogate ale acestui popor...* » — conferință radiofonică. „*Manuscriptum*”, anul X, nr. 4(37), 1979, pp. 15—16.

G

GESTICONE (Mircea)

Sasu (Aurel), Vlad (Sabin) — *Portretul străbunicei; Cobalt; Sonet* (poezii), „*Tribuna*”, anul XXIII, nr. 50, 13 decembrie 1979, p. 2.

GOLDIȘ (Vasile)

Rusu (M. N.) — Vasile Goldiș către Alexandru Bogdan. „*Amfiteatru*”, anul XIV, nr. 10, octombrie 1979, p. 10 (Arhiva „A”).

H

HASDEU (B. P.)

Ilin (Stancu) — *Inelul și năframa* (III); *Explicații critice la balada Inelul și năframa*. „*Manuscriptum*”, anul X, nr. 4(37), 1979, pp. 39—44.

I

ISTRATI (Panait)

Talex (Alexandru) — Corespondență cu Jean-Richard Bloch (II). „*Manuscriptum*”, anul X, nr. 4(37), 1979, pp. 160—167.

J

JORDAN (B.)

Ștefănescu (Gh. S.) — Corespondență inedită Perpessicius — B. Jordan. „*Cronica*”, anul XIV, nr. 49, 7 decembrie 1979, p. 8.

M

MONTHERLANT (Henry de)

Filip (Traian) — Corespondență cu Petru Comarnescu. „*Manuscriptum*”, anul X, nr. 4(37), 1979, pp. 170—171.

N

NEGRZZI (C.)

v. CARAGIALE (I. L.), Ivănescu (G.)
v. ASACHI (G.), Chindriș (Ioan)

P

PAPADAT-BENGESCU (Hortensia)

Stamatiadi (Dimitrie) — *Pensionul* — fragment de roman. „*Manuscriptum*”, anul X, nr. 4(37), 1979, pp. 89—111.

PERPESSICIUS

Panaitelescu (Dumitru D.) — « *Scriitorul este părtaș activ la marea luptă* » — cuvântare la Muzeul literaturii române. „*Manuscriptum*”, anul X, nr. 4(37), 1979, pp. 10—12.
v. JORDAN (B.), Ștefănescu (Gh. S.)

R

REBREANU (Liviu)

Ciucă (Stelian) — Corespondență inedită. „*Ramuri*“, nr. 11, 15 noiembrie 1979, p. 14.

RÉGNIER (Henri de)

Ștefănescu (Gh. S.) — Scrisori inedite de la George Enescu, Elena Văcărescu și Henri de Régner. „*Cronica*“, anul XVI, nr. 40, 5 octombrie 1979, p. 6.

S

SADOVEANU (Mihail)

Datcu (Iordan) — „...o laudă a poeziei populare...“ — scrisoare către Ion Bianu. „*Manuscriptum*“, anul X, nr. 4(37), 1979, p. 25.

Ștefănescu (Gh. S.) — Sadoveanu inedit (scrisori către M. Dragomirescu). „*Cronica*“, anul XIV, nr. 45, 9 noiembrie 1979, p. 8.

SERVIEN (Pius)

Deaconescu (Ion) — *Etern* — poem; *Jurnal*. „*Manuscriptum*“, anul X, nr. 4(37), 1979, pp. 122—135.

V

VĂCĂRESCU (Elena)

Sasu (Aurel), Vlad (Sabin) — [Scrisori către Mircea Gesticone], „*Tribuna*“, anul XXIII, nr. 50, 13 decembrie 1979, p. 2.

VULCAN (Iosif)

Chindriș (Ioan) — „când fulgerul cade pe un arbore tînăr...“ — necrologul lui Dimitrie Sfura. „*Manuscriptum*“, anul X, nr. 4(37), 1979, pp. 153—154.

Z

ZAMFIRESCU (G. M.)

Handoca (Mircea) — *G. R. 8 — Glumă neverosimilă cu dragoste și moarte* — text dramatic. „*Manuscriptum*“, anul X, nr. 4(37), 1979, pp. 51—78.

Iconografie

ICONOGRAFIE

AUTOGRAFE: Felix Aderca (60); Rafael Alberti (61); Tudor Arghezi (10, 42, 43, 48); Geo Bogza (42); Emil Botta (61); Paul Celan (62); Ana Conta (102); Henri Grégoire (178); B. P. Hasdeu (75); Mihail Kogălniceanu (150, 151); Maria Teresa Leon (61); Titu Maiorescu (96, 104); Adrian Maniu (60); Al. Odobescu (116, 119); Hortensia Papadat-Bengescu (84, 85); Vasko Popa (62); M. Ralea (60); Liviu Rebreanu (155, 158, 159); Yannis Ritsos (61); Mihail Sadoveanu (112, 159); Claude Sernet (62); Ioan Slavici (135, 136); Octav Șuluțu (60); Mark Twain (173); G. M. Zamfirescu (60).

FOTOGRAFII: Tudor Arghezi (8, 22, 29, 37, 40, 50, 55, 59, 63, 179, 186); „Banatul“ (125); „Cetatea literară“ (126); Ana Conta (102); B. P. Hasdeu (73); Panait Istrati (166, 167, 168; 163 — caricaturi); Mihail Kogălniceanu (146); Teofil Lenartowicz (66); Titu Maiorescu (94);

Al. Odobescu (115, 117); „Omul liber“ (125); Camil Petrescu (120, 122; 123 — caricatură); Liviu Rebreanu (143, 161); Mihail Sadoveanu (112, 114); Ioan Slavici (127); Mark Twain (172—173); Tudor Vianu (137, 139, 141, 145).

DESENE: Tudor Arghezi desenat de Miltzura Arghezi (12); T. Cornescu (20); Eugen Drăguțescu (9); Iser (14, 17); Th. Pallady (14); Camil Ressu (11, 12, 13), coperta I — portret în ulei; I. Steurer (16); Lucia Dem. Bălăcescu — desene pe vol. Cartea cu jucării (56).

ACTE: Tudor Arghezi (180, 181, 182, 183).

N.B.: Redacția aduce pe această cale alese multumiri familiei Pillat pentru interesantele documente iconografice publicate în numărul de față. Menționăm, de asemenea, că diapositivele color reproduse pe coperta revistei au fost realizate de colaboratorul nostru, Petre Nicolae.

IF WE WERE TO GIVE A more comprehensive title to the no. 2/1980 issue of the review „MANUSCRIPTUM” we would use the title of the article signed by the poet Gheorghe Tomozei, significantly entitled: *Arghezi at his first centenary...*, as this issue wants to bring a homage to the memory of the great poet — at 100 years since his birth — publishing an ample and varied number of documents, most of them put at the disposal of the editorial board by the daughter of the poet, Mitzura Arghezi.

The column *Dacica*, now already familiar to our readers, marks, this time again, through several interesting articles — some of them continued from the previous issues — (Nic. Densusianu or B. P. Hasdeu), other new ones (the poem signed by Teofil Lenartowicz) — the anniversary of 2050 years since the setting up of the first centralized Dacian state.

From the summary of the review we also mention: the column *Maioresciana* which includes important documents completing the spiritual and moral profile of the mentor of Junimea, the prose fragment (In a provincial town) by Hortensia Papadat-Bengescu, which is part of the cycle *The Little Girl*, as well as the column *The File of a Life* which presents Al. Odobescu, in his quality of «member of the documents commission».

In this issue, the column „Epistolary” includes only some of Mihail Kogălniceanu's family letters, the rest will be published in the next several issues.

The usual columns *Romanian Writers in Foreign Archives* and *Foreign Writers in Romanian Archives*, include pages from the letters sent by Panait Istrati to Jean-Richard Bloch, and a Mark Twain autograph sent to a family in the town of Galatzi.

Pages from an Album dedicated to the poet Ion Pillat — on the occasion of the commemoration of 35 years since his death — include interesting photos of the poet, as well as those of several objects belonging to him, which are published on the IV-th cover of the review.

SI L'ON SE PROPOSAIT DE trouver un titre générique pour le 2-e numéro par 1980 de la revue „Manuscriptum” on choisirait la tablette signée par le poète Gheorghe Tomozei, intitulée de manière significative *Arghezi à son premier centenaire...*, le présent numéro se proposant de rendre hommage au grand poète — à l'anniversaire des 100 ans depuis sa naissance — par un ample et divers groupage de documents, dont la plupart a été mise à la disposition de la rédaction par la fille du poète, Mitzura Arghezi.

La rubrique *Dacica*, devenue familière aux lecteurs de la revue, célèbre de suite par d'intéressants articles — quelques uns continuant les idées des numéros antérieurs (Nic. Densusianu ou B. P. Hasdeu), d'autres nouveaux (le poème signé par Teofil Lenartowicz) — le moment anniversaire — 2050 ans depuis la constitution du premier État Dacique centralisé.

On retient encore du sommaire: la rubrique *Maioresciana* qui groupe d'importants documents qui complètent le profil spirituel et moral du mentor de «Junimea» le fragment de prose *Dans la ville provinciale* qui appartient à Hortensia Papadat-Bengescu, faisant partie du cycle *La Petite Fille*; la rubrique *Dossier d'une existence* qui présente Al. Odobescu en tant que membre de la «commission documentaire».

La rubrique *Epistolar* de ce numéro comprend une partie de la correspondance de famille de Mihail Kogălniceanu, l'autre partie devant être publiée en plusieurs étapes dans les numéros à venir.

Les rubriques courantes: *Ecrivains roumains dans des archives étrangères* et *Ecrivains étrangers dans les archives roumaines* contiennent des pages de la correspondance Panait Istrati adressée à Jean-Richard Bloch et respectivement un autographe Mark Twain expédié à une famille de la ville de Galatzi.

Les feuilles d'album dédiées au poète Ion Pillat — à l'occasion de la commémoration de 35 ans depuis sa mort — illustrent par l'intermédiaire des images photographiques quelques hypostases intéressantes, complétées par des objets personnels publiés sur la 4-e couverture de la revue.

WÜRDEN WIR UNS VORnehmen, für die Nummer 2/1980 der Zeitschrift „Manuscriptum“ einen allumfassenden Titel zu finden, würden wir den eines kurzen Gedichts des Dichters Gheorghe Tomozei wählen: Arghezi bei der ersten Jahrhundertfeier... Die vorliegende Nummer nimmt sich vor, die Erinnerung des grossen Dichters anlässlich der 100 Geburtstagsfeier durch eine weitumfassende Vorstellung einer Dokumentensammlung wachzurufen. Die meisten dieser Dokumente sind der Redaktion von der Tochter des Dichters, Miltzura Arghezi, zur Verfügung gestellt worden.

Die Rubrik Dacica, die den Lesern der Zeitschrift vertraut geworden ist, unterstreicht auch jetzt durch interessante Dokumente — einige davon sind Folgen aus der vorhergehenden Nummer einige wiederum neu — eine Feier: 2050 Jahre seit der Gründung des ersten zentralisierten dakischen Staates.

Aus dem Inhalt der Zeitschrift zählen wir noch auf: Die Rubrik Maioresciana, die eine Sammlung wichtiger Dokumente enthält und das geistige und moralische Profil des Mentors der Bewegung Junimea ergänzt; das Prosafragment in der Provinzstadt von Hortensia Papadat-Bengescu, das zum Zyklus Das Mädchen gehört; die Rubrik Das Dossier eines Daseins lässt Alexandru Odobescu als Mitglied des «Dokumentausschusses» vor uns auftreten.

Die Rubrik Epistolar umfasst in dieser Nummer nur einen Teil des Familienbriefwechsels M. Kogălniceanu, der Rest wird in den nächsten Nummern veröffentlicht werden. Die gewöhnlichen Rubriken Rumänische Schriftsteller in ausländischen Archiven und Ausländische Schriftsteller in rumänischen Archiven enthalten Seiten aus dem Briefwechsel Panaït Istrati mit Jean-Richard Bloch, bzw. ein Autograph Mark Twains, das an eine Familie in Galatz versandt wurde.

Die Albumseiten sind dem Dichter Ion Pillat anlässlich des 35. Todestages gewidmet und umfassen interessante Foto-Hypostasen des Dichters. Diese werden von den wenigen paar Gegenständen ergänzt, die dem Dichter gehörten und auf dem IV. Umschlag der Zeitschrift abgebildet sind.

ЕСЛИ Б МЫ ПРЕДЛОЖИЛИ себе дать общее заглавие 2-ому номеру за 1980 г. журнала „Manuscriptum“, то мы остановились бы на статье поэта Георге Томозей, озаглавленной *Первое столетие от рождения Аргеши...*, так как настоящий номер чтит память великого поэта — от рождения которого исполняются 100 лет — богатой и разнообразной группировкой документов, большинство из них предоставленных в распоряжение редакции дочерью поэта Мишурой Аргеши.

Ставшая фамильярной читателям журнала, рубрика Дачика подчеркивает своими интересными материалами юбилейный момент — 2050 лет от основания первого централизованного дакского государства. Некоторые из этих материалов являются продолжением из предыдущих номеров (Ник. Денсусяну или Б. П.Хашлеу), а другие новыми, как поэма Теофила Ленартовича.

Из содержания журнала напоминаем еще такие заглавия: рубрику Майорескана, которая объединяет ценные документы, дополняющие духовный и моральный профиль ментора Жунимы, отрывок прозы (В провинциальном городе) Хортенсии Пападат-Бенджеску, принадлежащий к циклу «Fetița», рубрику Досье одной жизни, которая представляет Ал. Одобеску в качестве члена «документальной комиссии».

В данном номере рубрика Е-пистоляр заключает в себе только часть семейной корреспонденции Михаила Когэлничану, остальная будет напечатана постепенно в следующих номерах.

Обыкновенные рубрики Румынские писатели в иностранных архивах и Иностранцы писатели в румынских архивах содержат страницы корреспонденции Панаита Истрати с Жан Рихард Блох и, соответственно, автограф Марка Твена, отправленный одной семье из города Галац.

Страницы альбома, посвященные поэту Ион Пиллат по поводу исполнения 35 лет от смерти, заключают в себе интересные фотографические изображения и некоторые предметы поэта, опубликованные на IV-ой обложке журнала.

ABONAMENTUL

pe anul

1980

este singurul mod de a vă procura la timp fiecare
număr al revistei trimestriale

MANUSCRIPTUM

*

800

de pagini

de literatură inedită

(texte, iconografie, autografe, facsimile)

*

o întreagă bibliotecă în patru numere

« Un muzeu »

al literaturii române în fiecare casă

*

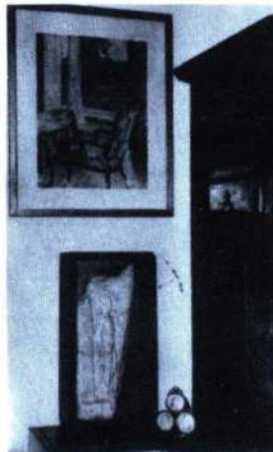
ABONAMENTELE

se fac atît la

oficiile poştale cît şi la factorii poştali

Costul unui abonament este de 40 lei

Redacţia pune la dispoziţia colecţionarilor unele numere mai vechi,
epuizate din comerţ

Aspecte din camera de lucru a lui Ion Pillat.

Fotoreproduceri: Magdalena BUZĂ

Retuș foto: Florica PRICIU

Spicuim din sumarul numărului viitor al revistei, axat pe ideea confluențelor dintre literatură și istorie:

● Eminescu, Hasdeu, Cipariu, despre conștiința unității naționale și lupta românilor pentru neam-tîrnare.

● Liviu Rebreanu protestează împotriva dictatului de la Viena.

● *Bălcescu*: scenariu cinematografic de Camil Petrescu.

● Un asasinat politic și implicațiile lui familiale: Alecu Văcărescu.

● Mihail Sadoveanu în ipostaza mai puțin cunoscută de tîlmăcitor din dramaturgia franceză.

● Titu Maiorescu — recurs documentar la un proces neclădit.

● Poeme de Alecsandri, Ion Barbu și Ionel Teodoreanu.

● O cronică de vacanță la Neamț, cu Stere, Zarifopol, Damian Stănoiu și alți «viețişti», semnată de G. Ibrăileanu.

MANUSCRIP TU

Inedit * Inedit

«Ani de ani și clipă după clipă,
 Vlerme de mătase m-am făcut,
 Fluturul simțindu-l, ce-n aripă
 O să-mi schimbe brațele de lut...»
 (Ion PILLAT — Artă Poetică)

